
EX-LIBRIS

J. v. Gersdorff

Oeconomisk Reise

igiennem

de nordvestlige, nordlige, og nordostlige Kanter

af

Island,

ved

Olaus Olavius,

Kammer-Secretaire samt Tolder og constitueret Consumtions-Forvalter i Skagen,

tilligemed

Ole Henchels

Underretning

om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering,

samt

Vice-Markscheider Christian Zieners

Beskrivelse

over nogle Surterbrands-Fielde i Island.

Efter H. K. M. Allernaadigste Befaling, ved det Vestind. Gvin. Rente- og General-Told-Cammers Foranstaltning, udgivne; med nogle Anmærkninger, Register og Forberedelse, samt et nyt Land-Charte og fleere Kaabberstykker.

Anden Deel.

Kiøbenhavn, 1780.
Trykt paa Gyldendals Forlag.

Femte Stykke
om
Oefiords- eller Vadle-Syssel.

1. Afdeeling
om Landstrækningens Beskaffenhed fra Forbierget Strakar til den saakaldte Giøgretaae eller Giøgrer.

§. 123.

Vel er sandt at Oefiords- eller Vadle-Syssel ikke ganske indbefatter det anførte, da nogle Sogne paa den N. østlige Side af Oefiorden høre til Thingøe-Syssel, men for ikke at adskille denne i mange Henseender vigtige Strækning, har jeg dog taget disse under eet med de øvrige, og derfor sat bemældte Giøger til Skiællmærke paa den eene, ligesom Strákabierget paa den anden Side. Men forend Oefiorden selv kommer i Betragtning, maae jeg kortelig beskrive Siglefiorden, der ligger imellem Daletaaen og Siglenæsset, løber omtrent sydverts ind i Landet, og udgiør henimod $1\frac{3}{4}$ Miil i Længden, men er derimod $\frac{3}{4}$ Miil breed foran, og inderst kuns $\frac{1}{4}$ Miil. I denne Fiord ligger Hvannøre Præstegaard og Kirke, hvis tilhørende Sogn, foruden Fiorden selv, indbefatter Heidinsfiorden og Ulfsdalene, der have 3 beboede Gaarde. Tilforn har og været en Kirke paa Siglenæs.

Siglefiord.

Hvannøre Sogn.

Siglefiorden, helst ved Enden, er forsynet med meget smukke og græsrige Enge, som tildeels ere tørre, deels ogsaa fugtige, samt middelmaadig frugtbare Field-Sider, hvilke dog paa sine Steder have lidt megen Skade af Fieldskred. Men Vinterens Strænghed, saavelsom den om Sommeren ofte indfaldende Taage og Regn, skal forvolde, at man, paa hver Gaard, ikke vel er i Stand til at underholde fleere Kreature, end 40 til 50 Faar, og 4 til 5 Køer.

Torv. Torv til Brændsel falder her i Overflodighed, efter Beretning.

Ulfsdale. Ulfsdalene, eller den anden Deel af Hvannøre-Sogn, ere ligeledes græsrige i Boigden, men Field-Siderne have ved Skredfald tabt meget af deres forrige Skiønhed, ligesom Fieldene bag om alle disse Fiorde ere beklædte med Jokel-Jis. Siglefiords-Skardet, der ligger imellem Siglefiorden og Fliotene, item Hest- og Holskardet, imellem denne Fiord og Heidinsfiorden, samt Karlsskardet, der gaaer fra Siglefiorden til Siglenæsset, ere alle meget svære og ubehagelige Fieldveie. Afdalene, som ere Hóls- og Siglenæsdal, bruges til Afret og Beeteland. Siglenæsset, en lav Næspynt, adskiller Sigle- og Heidinsfiordene, ligesom Siglenæsnupen, en høi Fieldtop, Siglenæsdalen og Siglefiorden, hvilken første, skiønt græsrig, er ubeboet.

Heidinsfiord. Heidinsfiorden, som ganske tilhører Holum Bispestol, løber fra S. til V. ind i Landet, og er ikkun 2 Miile lang, men 3 Miile breed tvers over imellem Siglenæsset og Udhukken Arnfinn. Deri staae 3 Gaarde, som i næstafvigte 60 Aar, 3 Gange efter hinanden, siges at have været forladte, hvilket man tilskriver den Mængde Snee, som falder tidlig om Efterhøsten, men smælter ikke bort igien, forend sidlig om Foraaret, og altsaa hindrer Næringen, ihvorvel Egnen dog, besynderlig ved Enden af Fiorden, samt paa den østlige Side, er begroet

med

med deiligt Græs overalt, men ved den vestlige Side bestaaer den
af steile Klipper og en ikkun maadelig frugtbar Fieldstrækning.
Egnen lider desuden ikke en ringe Skade, deels af det Vand, som
løber ned fra Jøklene eller Iisbiærgene, som overalt indslutte En-
den af Fiorden, og deels af Heidinsfiords-Aaen selv, naar den
staaer i Væxt. Afdalene: Steinnæsskaal, Vikurdal, Afret- Dale.
ten, Modruvallneskaal, Amaaedal, Vatnsendeskaal og
Hestdalen bruges alle til Afret og Beeteland. Pútuskard og
Hestskard, som ligge imellem Heidins- og Siglefiorden, samt an-
dre Skarde imellem den første og Olafsfiorden, og atter imellem
denne og Svarfadedalen, ere alle heel vanskelige at komme over, Fieldveie.
og ei alleene steile, men og besatte med Huller eller Rifter, samt
Jøkel og Snee endog midt ud paa Sommeren. Inderst bestaaer
Strandkanten af jævnt Sand, men paa den vest- og nordvestlige
Side, ligesom den modsatte, lige til Blængsgiaaen, Skarfeklet
eller Stockskiæret, er den small, steil, og klippagtig.

§. 124.

Den saakaldte Olafsfiord, er en 3 Miile lang, og indven- Olafsfiorden.
dig ¾ Miil breed Fiord, som gaaer S. S. V. ind i Landet imel-
lem Fieldtaaen Brimnesmule paa den østlige, og forbemældte
Arnfinnsnæs paa den modsatte Side. Egnen i denne Fiord er
ret behagelig, og een iblant de græsrigeste i Landet, hvortil den
stærke Vintersnee, som her falder, ikke lidet hielper, men derhos
ere Engene udsatte for meget Vand, som dog synes magelig at
kunne afledes, besynderlig fra Field-Siderne. I Qviarbecks
Kirke-Sogn bestaaer Bondens Landnæring fornemmelig i Faare-
Avling, da denne, ligesom de nysommældte Naboe-Fiorde, vare
endda frie fra den grasserende Faarepest. De Afdale, som man

om

Afretsdale. om Sommeren betiener sig af til Afret, kaldes: Qviabeckiardal, der igien deeles i Skardsdal og Húngisdal; item Skeggiabreckedal, Hreppisaaedal, Lagheide, Reykedal og Fosdal, men de andre, nemlig Kalfsaae- Holo- Bustarbrecke- og Brimnæsdal ere mindre tienlige til Beeteland. Fra Gaarden Ytreaae og lige til Landsenden, som ligger paa den vestlige Side af Olafsfiorden, ere lutter steile Bierge med en snæver Strandkant, hvor Hvanndalebierget, som holdes for at være 60 Favne hoit eller derover, er meest bekiendt. Paa den Side af Landsende-Næsset som vender til Heidinsfiorden, ere og Biergene ligesaa steile, samt Strandkanten small, som paa den modsatte. Sirdalen blev ellers, ligesom Hvanndalene, meget berømt for deres rare og vellugtende Urter, hvilket gav Anleedning til, at jeg, skiønt ikke uden Moie, klavrede op i de sidste, hvor mig blev anviist en jævn og græsrig liden Mark, kaldet Odáinsager, fordi man har troet, at der skulde voxe saadanne Urter, som Døden skulde skye; men denne Egenskab er dog endnu ikke bekiendt hos følgende Urter, som befandtes sammesteds, nemlig *Empetrum nigrum* i fuld Blomster, *Ranunculus hederaceus*, *Stellaria biflora*, *Leontodon Taraxacum*, *Gnaphalium alpinum*, *Vaccinium occycoccos*, samt endeel Græsarter, og desuden *Fragaria vesca*, hvilken jeg ligesaa lidet er bleven vaer paa andre Steder i Landet, som den bekiendte Plante *Thalictrum minus*. Sirdalen er endnu mindre tilgiængelig fra Soekanten end Hvanndalene, men ved den eene Side skal man dog kunne klavre derop. For deres Græsrighed fortiene de vel at roeses, men derfor vil det dog neppe være at vente, at de blive beboede, deels formedelst Strandens Steilhed, samt de usikkre Landinger, og deels fordi de ligge alt for langt borte fra de rette Boigder.

Sirdal og Hvanndale.

Urter.

§. 125.

§. 125.

Eya- eller Oefiorden, som kan med Billighed ansees for een af de vigtigste og behageligste Egne i Landet, ansættes for at være, fra det inderste til Pynten af Reinenæsset, som kaldes med et andet Navn Giøgrer eller Giøgretaae, i lige Linie, 9 Danske Miile lang: fra Enden til Høfden 4¾, og derfra igien ud efter 4¼; men i Breedden fra Reynenæs-Pynten til den modsatte Udhuk eller Olafsfiords-Mulen paa den vestlige Side 3½, samt hvor den er breedest i Midten neppe 2, og hvor den er smallest, nemlig nær ved Præstegaarden Hofde, 1 Miil. Bemældte Oefiord strækker sig fra N. N. V. til S. S. O. ind i Landet, er tæt beboet rundt omkring, og bestaaer af 23 Kirke-Sogne, Annexerne iberegnede, hvilke, vesten fra, eller fra Olafsfiordsmulen at regne, ere disse følgende 1) Upser. 2) Tiørn, og Annexet Urder. 3) Vallner. 4) Større-Aaeskog. 5) Mødruvalleklosteer. 6) Myrkaae i Horgaae-Dalen. 7) Bæisaae, og Annexet Backe, i Oxnedalen. 8) Saurbæ. 9) Miklegard, og Annexet Hole. 10) Grund, og Annexet Mødruvelle. 11) Munkethveraae-Kloster. 12) Hrafnegil, og Annexet Kaupang. 13) Glæsebæ, og Annexerne Svalbard og Løgmannshlid. 14) Laufaas; og endelig 15) Høfde, og Annexet Grytebacke. Denne er den geistlige Inddeeling, som jeg vil følge, skiønt Sognene, efter den naturlige Orden, ikke ligge saaleedes i Rad omkring Oefiorden, som de her ere opgivne, hvilket har givet Anleedning til, at jeg ikke har kundet undgaae nogle faa Igientagelser, naar jeg, efter Hensigten, skulde beskrive Egnens Beskaffenhed saaleedes, at hvert enkelt Steds Fordeele og Mangler kunde være nogenledes kiendelige, helst for fremmede Læsere.

Oefiorden overhoved.

Indbefatter 23 Kirke-Sogne.

§. 126.

Svarfadedal. Paa den vestlige Side, og yderst ved Gabet af Oefiorden, er en temmelig breed Dal, Svarfadedal kaldet, hvor iblant andre foranførte Upse Præstekald ligger, som grændser mod Sønden til Tiørno-Sogn, men sluttes mod Norden ved en Bæk, der løber ned af et Forbierg paa Upsestranden, Migande- eller Spræ-nandinæs kaldet, og har altsaa Havet for den største Deel for ved sig, men lutter Field-Strækninger bag ved. Sognets sydligste Deel er temmelig græsrig, og bestaaende baade af tør og fugtig Engbund, den nordlige derimod bestaaer af steile Field-Sider, bevoxne med Skov og Krat, der kaldes Upsestrand. Bøgge- eller Bøggvestade- Upse- Kallsaae- Saude- Torf- og Migindis-dalene, tiene alle til Afret og Beeteland, saavel for Hornqvæg og Faar, som for Geeder, paa hvilke sidste man nu begynder at lægge meer Vind end tilforn, eller forend Faarene uddøde. I øvrigt bestaaer Upsestranden af lutter steile Bierge oven for Søekanten, og en snæver Strandkant fast overalt, lige hen til Olafsfiords-mulen, der løber ud imellem Svarfadedals-Bugten eller Oefiorden og forbemældte Olafsfiord. Tiørno eller Tiarne-Sogn, som ligger vesten for Svarfadedals-Aaen, og langs med samme, imellem Urde-Annex og Upse Præstekald, er smukt og fast allevegne beklædt med deiligt Græs, men Egnen dog derhos besværet med alt for meget Vand. Annex-Sognet Urdum eller Urder derimod, som ligger imellem Vallne Præstekald, og anførte Hoved-Sogn, høit oppe i Svarfadedalen, og paa den vestlige Side af Svarfadedalsaaen, bestaaer for den største Deel af tørre Landstrækninger, hvilke vel paa sine Steder ere udsatte for Fieldskreed, men dog, paa andre, temmelig græsrige. Svarfadedalsaaen, en betydelig og stor

Upse Præstekald.

Tiørns Sogn og Urdum Annex.

Svarfadedalsaae.

stor Elv, løber midt ned efter Bøigden, og foreener sig oven til med den saakaldte Reykedalsaae, der ei giver den meget efter i Styrke; alligevel mærkede man, at især den opvoxende Ungdom ikke var meget bange for at ride over samme, skiønt Elverne vare i fuld Vext, da det holdtes for nok at opfylde Lommerne med Steene, paa det man ei skulde flyde af Heste-Ryggen medens de svømmede over. Heliardalsheeden gaaer op fra Svarfadedalen, til Heliardalen paa den modsatte Side, ligesom fleere andre Fieldveie løbe derfra til forskiellige Bøigdelave. Márstadedal, Vatnsdal, Skallaaedal og Thveraaedal anvendes til Beeteland baade Sommer og Vinter, men Fieldet Hnióter til Afret, især for Stude. Siden Faarepesten begyndte, har man i disse Sogne lagt Vind paa Geeder, men før var Faare-Avlingen her et Hoved-Nærings-middel, og det af en ikke ringe Betydenhed i Hensigt til Handelen. Paa Gaarden Urdum havde Bonden begyndt at opreise et Tun-giærde, som syntes at komme temmelig nær det i Forordningen foreskrevne Maal og Regler. Oven paa en Hialle eller Fieldbrink i foranførte Tiørns-Sogn, blev berettet, at skulle ligge et saakaldet Nikurvand, hvori man meenede at Vandhesten opholdt sig, og det fornemmelig i Anleedning af, at Iisen om Vinteren, om den end er aldrig saa tyk og stærkt sammenfrossen, brister i en Hast, og skilles ad med stærk Knagen og Bragen; men det er rimeligere, at saadant er en Virkning af den indspærrede Luft, om ikke af et pludseligt Tilløb af nogle indvendig i Fieldet forborgne og tilstoppede Vandaarer, end af Vandhestens Bevægelse, hvis Tilværelse høiligen er at kalde i Tvil.

Tungiærde.

Nikurvand.

§. 127.

Vallne Præstekald ligger ved Siden af Større-Aaeskogs-Sogn,

Vallne Præstekald.

Sogn, langs med den østlige Side af Svarfadedalsaaen og i Svarfadedalen selv, men grændser mod Sønden, eller ved Enden af Skidedalen, til Urdum Annex, ligesom mod Norden til Søen eller noget nær det vilde Hav. Skidedalen, hvori fordum skal have været en Annex-Kirke, er vel ikkun en smal Afdal, som tidlig om Efteraaret underkastes Snee, og først sildig om Foraaret befries derfra, men ikke desto mindre er den, for dens overflødige Græsnings Skyld, tæt beboet. Dalen hører til Vallne-Sogn, hvilket, ligesom den, er meget smukt og græsrigt, bestaaende dog for den største Deel af fugtig Engbund. Afdalene Kóngsdal og Blængsholsdal bruges især til Afret og Beeteland om Sommerdage. Over Svarfadedalsaaen maae man fare deels til Hest og deels paa Færger efter Omstændighederne, hvorfor det var at ønske, at disse sidste bleve altid holdte i vedbørlig Stand, imod en fastsat Færgetolds Betaling af Reisende. Noget uden for Midten af Svarfadedalen ligger for sig selv, paa en jævn Mark, et Holt eller en Høi (*), bevoxen med Græs, og indvendig bestaaende af Sand og Steen, hvori Kiæmpen Ingolf, som Svarfdæla-Saga mælder om, tillige med det ham tilhørende Skib, skulde have været nedsat, da han døde, hvoraf Høien skal have faaet, og beholdt, det Navn Ingolfshøfde til nærværende Tid. Kort østen for denne ligger en anden, men langt mindre Høi, Haushol kaldet, i hvilken denne Ingolfs underhavende Krigsfolk berettes at være nedsatte, hvilket vel ikke aldeeles kan nægtes, da man for 5 Aar siden, ved Leilighed af at bemældte Haushol blev omvæltet af Vand, fandt i samme, efter eenstemmig Beretning, ei alleene Hovedskaller og Been af Heste, men og et forrustet gammelt Sværd, $1\frac{3}{4}$ Alen omtrent

Ingolfshøi eller Ingolfshøfde.

Haushol.

(*) See Reise igiennem Island, S. 734.

trent i Længden, samt en Solvnaal, og nogle smaa Messing-Dopper, ventelig i sin Tid brugte til Sadel-Beslag. I Anleedning af dette Rogte fik jeg i Sinde at samle Folk, for at grave i Ingolfshofden, men fik kun 6 smaa Drenge, da det øvrige Mandskab fra dette og omliggende Sogne opholdt sig i Fiskeleiene ved Søekanten, hvorfor jeg og maatte staae fra mit Forsæt. Det er og ikke sagt (omendskiont Hausholen kunde give Formodning derom) at der findes nogen Alderdoms-Levninger i Ingolfshofden; thi denne seer saa at sige alt for naturlig ud, til at den kan være opført af Mennesker; imidlertid troe dog Indbyggerne, at deri ligger en forborgen Skat, hvorfor de og 2 Gange i Mandsminde, med samlet Magt, have gravet derudi, hvilket en Huule, 20 Favne i Giennemsnit, sønden paa samme, tydelig udviiser. Den sidste Forgangsmand for dette Arbeide skal have været en riig Bonde, Jon Smed kaldet, som dog skal være bleven bevæget til at staae derfra igien, ved at ham syntes Kirken paa Vallne at staae i lys Lue, og Graven, som han havde ladet giore, (hvilken dog, inden Jorden igien faldt ned i samme, maae have været heel dyb) at tillukkes af sig selv. Det forstaaer sig, at dette er en Digt; men derimod synes Historien om Ingolf ganske troeværdig, thi Maaldagen, eller den gamle Jordebog for Gaarden Sacke, tilholder udtrykkelig, at dens Marker gaae lige til Ingolfsnøst, eller den Huustomt, hvor bemældte Kiempes Skib stoed inde, hvis Levninger, oppe i Elven ved Siden, skal have været at see indtil for en kort Tid siden, da det blev bortskyllet.

§. 128.

Større-Aaeskogs Præstekald stoder imod Sonden til Mødruvalle Klosters Sogn; men mod Norden til Vallne Præstekald, Større-Aaeskogs Sogn.

og ligger altsaa paa den vestlige Side af Oefiorden, havende bag ved sig middelmaadig hoie Fielde, men Søen for ved. Sognet er kun maadelig græsrigt, skiønt det, formedelst den gode Udegang, kan underholde et ikke ringe Antall Faar. Beboerne nære sig desuden af Fiskerie, og søge til den Ende Fiskeleierne i Hedins- og Olafsfiordene om Foraaret, men om Efterhøsten Risøen som og hører til dette Sogn. Thorvaldsdalen, som ligeleedes egentlig hører dertil, bruges til Afret. Norden for Gaarden Kalfskinn er en liden Høi eller Gravsted Hrærekshleide eller Røreksleide kaldet, hvori Kong Rørek, som Kong Olaf den Hellige skikkede i Landflygtighed til Island, skal ligge begraven. Efter Historien skulde Gaarden Kalfskinn, i den Tid, som dette skeede, have været beboet ikkun af en ringe Bonde, hos hvilken Kongen dog fandt sig fornøiet, efterdi han maatte der raade for alle Ting; men det er vist, at har denne Bonde været ringe, da have hans Eftermænd været desto kiækkere, hvilket ei alleene Giærderne omkring Tunet, som ere 2 Favne breede, og endnu 1 Alen over Jorden, og altsaa neppe have havt deres lige i Landet, men og den store Mængde af andre Giærder i og omkring Udmarkene, tydeligen viise; saa at Kalfskinn eengang i sin Tiid maae have været en betydelig stor Gaard, ja et Mønster paa Flittighed i Jorddyrkningen, endskiønt alt dette nu er forfaldet, og en Deel af Tunet yderst begroet med Mos, Hesterumper, og andet saadant Ukrud. Paa Hamundarstade-Hals, en liden og lav Fieldvei imellem Svarfadedalen og dette Sogn, voxede *Lychnis flos Cuculi* i større Mængde end sædvanlig. Thorhallsdalen ved denne Hals er ofte farlig for Reisende. Ved forommeldte Risøe mærkes, at samme ligger noget nærmer ved Aabningen end Enden af Oefiorden, og henved en ½ Miil

Røreksleide.

Risøe.

Miil fra dens vestlige Strandbred. Den skal være omtrent ¾ Miil i Længden, men derhos baade breed og høi. Øen har tilforn havt 4 beboede Gaarde, men nu ligge 2 af dem øde, hvilke man endog holdt for, neppe at fortiene at bygges op igien, formedelst Mangel paa Græs, og især da den 3die er nær ved at ødelægges med, af Drive- eller Flyve-Sand, ihvorvel Øen dog hist og her har en temmelig Mængde af Lyng og Krat. Foruden Fiskerie hoste Øeboerne om Foraaret nogen Fordeel af Ederfugle, Teister og Tærner, skiønt, efter Beretning, langt mindre end tilforn, formedelst Rævenes Overgang, hvilke komme derud, paa Iis, om Vinteren, og forblive siden til Foraaret, da de yngle paa Stedet, og æde Æggene op, men skræmme Fuglene. Saadanne ubudne Giæster ere og ofte Rævene paa Breedefiords-Øerne; men Indvaanerne der udrodde dem efter Haanden, skiønt ikke uden Besværlighed, ved Hielp af Flinte og Hunde, førend Fuglene samles, hvilket ligesaavel paa dette Sted kunde lade sig giøre. Det Vand, som bruges til daglig Drik, gav man ikkun en maadelig Berømmelse. Længer ud imod Mundingen af Fiorden end Risøen, ligger et stort aabent Skiær, Zrolfsskiær kaldet, hvoraf enhver betiener sig efter Behag, som af en Alminding.

§. 129.

Mødruvalle-Klosters-Sogn grændser til Bæisaae Præstekald mod S. og S. O. foran paa Thelemarken; mod O. til Glæsebæ-Sogn paa den nordlige Side af bemældte Thelemark; mod N. O. til Øefiorden; mod N. til Større-Aaeskogs-Sogn ogsaa paa Nordkanten af Thelemarken, men imod N. V. og V. til Field-Strækninger, bag ved hvilke ligge Afretter. Naar Kalmansstranden undtages, skal Egnen i dette Sogn være tør og tem- Mødruvalle-Klosters-Sogn.

temmelig græsrig overalt, ligesom forbemældte Thorvaldsdal, som er aaben til begge Ender, og bruges sædvanlig til Afret om Sommeren. I Aaret 1775 havde Stedets Præst ladet anlægge en Kiøkkenhave, 4 Favne i Fiirkant, deri saaet Kartofler 1776, og avlet 1 Tønde, hvoraf de fleeste Ebler dog skal have været smaa. Haven anvendes endnu til samme Brug, men en anden, sammesteds opført 1777, og 7 Favne i Fiirkant, til Grønkaal og Botselske Roer. Tvende af Sognets Bønder berettedes herudi at have gaaet i Præstens Fodspor, ligesom jeg og paa Klosteret selv blev en Have vaer, der i nogle foregaaende Aar blev berettet at have givet Fordeel. Paa dette Sted loed jeg lave Grød af smaahakkede Blade af *Lapathum domesticum*, som bleve kaagte i Mælk, og ikke i Vand, som sædvanlig Kaal, hvilken Ræt fandt de Nærværendes Bifald, hvoraf saavelsom andre Omstændigheder kan sluttes, at Kaalen, naar den skal anvendes i Huusholdningen til Tieneste-Folkenes Spise, bør, i det mindste i Forstningen, indtil Lysten dertil faaer fæstet Rødder, kaages i Mælk, eller dog i det ringeste i en Blanding af Mælk og Vand, hvorved i saa Fald Suulet og kan spares, men ikke i Vand alleene; thi at æde Græs og Vand med Dyrene er noget forvendt, eller sieldsomt, i Almuens Øine. Men jeg vil vende mig fra Haverne eller Havedyrkningen, (som, endskiønt endnu nye, og altsaa saare ufuldkommen og ringe i Island, billig maae agtes for ligesaa muelig sammesteds, som den uden al Modsigelse kan blive nyttig i dets indvortes Huusholdning) og gaae over til Naboe-Sognet, hvor da først møder en Elv kaldet Hørgaae, hvorover man farer baade paa Heste og Færger. Samme er heel stor og betydelig, løber ned til Oefiordens vestlige Side, foreener sig med Kolbeinsaaen oven til, og har ligesom den, sit Udspring

Havedyrknings-Forsøg.

Hørgaae.

spring fra Sprengesanden, eller de deromkring liggende Jokle. Foran eller i Udlobet af denne Elv, som har Tillob af mange andre mindre Aaer, saasom Biarkaae, Mørkaae og Oxnedalsaae m. fl. ligge en Deel smaa Oer og Holme, med nogle Rev imellem, hvoriblant Arnarøen, for Ægværets Skyld, er meest betydelig. I Hensigt til Kulden er Vandet i denne forskiælligt fra de meer østlige Elver, thi da man ved Midnats-Tider hængde Vand-Prove-Glasset, som stoed paa 5 Gr. over Frysepuncten, ned i samme, vilde Qvægsølvet deri ikke falde meer end en ½ Grad. Vesten for Horgaaen, og i den saakaldte Hørgaaedal paa begge Sider, ligger Mørkaae- eller Myrkaae-Sogn. Dalen berettes at være behagelig og bevoxen med Græs, men Egnen derhos underkastet en Mængde Vand, hvilket dog ikke hindrer, at man jo i lige Grad lægger Vind paa Faare-Avl, som Hornqvæg, formedelst det ypperlige Beeteland om Vinteren. Mørkaaedalen, Barkaaedal, Hafraae- og Fileggstadedal, nær ved den saakaldte Svellatungehniuk, bruges meest til Afret. I dette Sogn bleve, efter Beretning, odelagte ved Fieldskreed i Aaret 1762, 4 Gaarde og 3 Mennesker, samt en Deel Qvæg, ihielslagne. Fieldegræs falder her overalt paa Heederne, og i Sognet skal findes 1 Kiokkenhave, besaaet med Gronkaal og Roer.

Arnarøe og andre Holme.

Mørkaae Sogn.

Kiøkkenhave.

§. 130.

Hoved-Sognet Bæisaae indbefatter Thelemarken, og noget af Oxnedalen, der lober op imod Oxnedalsheeden, en temmelig lang Fieldvei, som forer til Skagefiorden, men adskilles fra Kræklingehliden ved et Field, bestaaende af mavert Jordemon, Vindheimaøxl kaldet; Backe Annex-Sogn derimod ligger i Oxnedalen, som har Ord for at være udsat for Fieldskreed, og ud-

Bæisaae og Backe-Sogne.

gior den største Deel af samme paa begge Sider. Dalen er tæt beboet. Bæisaae-Sogn angives mestendeels at bestaae af jævne, tørre, og temmelig græsrige Strækninger, i hvilken sidste Henseende Annex-Sognet dog skal overgaae samme. I begge holdes baade Faar og Hornqvæg; begge ere og forsynede med Birkeskov, tienlig til Kull og Brændsel. Bæisaaedal, Thveraaedal, Vatnsdal, Almenning og Vaskárdal bruges til Beeteland.

Kiøkkenhaver. Trende Kiøkkenhaver i disse Sogne berettedes at frembringe Grønkaal.

Saurbæ Præstekald. Saurbæ Præstekald grændser imod Hole-Sogn paa den sydlige Side, og imod Vesten til Miklegaards Præstekald, men adskilles mod Norden ved Diupedals-, og mod Østen ved Oefiords-Aaen, fra de øvrige Sogne. Egnen bestaaer af Field-Sider og fladt, tørt, græsrigt Land, samt desuden en ujævn Strækning, Saurbaiarhage kaldet. Af ubeboede Afdale høre til Sognet: Gilsaaedal, Strugs- eller Pringsaaedal og Diupedal. Disse bruges til Beeteland. Til Brændsel kan, efter Beretning, paa mangfoldige Steder i Oefiorden haves baade Svørd eller Grønsvær, og Hardetorv, eller egentlig Torv, ikke destomindre bruges dog dertil en heel Hob af tør Koe- og Faaremøg, Giødningen til en ubodelig Skade, skiønt saadan Misbrug er forbuden. Paa

Kiøkkenhave. Saurbæ Præstegaard saae jeg en vel indrettet Kiøkkenhave, 7 Favne lang og 6 i Breedden, samt 2½ Alen høi, anlagt 1775, men besaaet 1777 med Byg, Grønkaal, hvide Roer og Kartofler, som tegnede sig godt, uagtet den strænge foregaaende Foraars-Kulde. De om Vinteren i Jorden overblevne hvide Roer stoede sig dog best af alt dette.

§. 131.

Imellem Saurbæ- og Grunds Præstekalde, ligger Miklegaards

gaards Kirke-Sogn, vesten for Diupedalsaaen, men Hole-Annex derimod grændser til Mødruvalle- og Saurbæ-Sogne, og er indsluttet i en liden Dal, som Oefiorden skyder fra sig øverst oppe, eller ved Enden, men dog østen for Oefiords-Aaen. Egnen roeses for Frugtbarhed, men især skal dog Hoved-Sognets Herligheder bestaae i fordeelagtige Afretter og Beeteland, i Skialgs- og Thveraaedalene, hvilken sidste dog overgaaer i Græsrighed den første, der idelig er underkastet Fieldskreed; item Brandebude-Hagaae-Hraun-Hvassefells- og Vaskaaedal, men til Hole-Sogn høre Oefiords-Villinge- eller Torfufellsdal og Leynings-dal. Bag ved de Fiælde, som sees fra Boigden, ligge store øde, med Steen, Jokel, og Sande besatte Fiæld-Strækninger, som regnes tvers over, til nærmeste Boigdelav, paa 4 Thingmanna-leider, eller 16 Islandske Miile. Præsten paa Miklegaard havde i Aaret 1777 ladet opbygge en Kiøkkenhave, 8 Favne lang og 5 Favne breed, og deri saaet Grønkaal og Jord-Æbler, som han havde faaet til Foræring fra Sønderlandet. Grundar- eller Grund-Sogn ligger vesten for Oefiordsaaen og grændser til Miklegaards Præstekald paa den S. østlige Side, men indsluttes mod norden af Hrafnegils-Sogn, og bestaaer af en Field-Side, samt fladt Land ved Aaebredden, hvilket sidste er græsrigt, men Field-Siden mindre frugtbar, skiønt dog ligefuldt skikket til Beeteland, især for Faar, baade Vinter og Sommer. Mødruvalle, eller, som det af nogle kaldes, Mødrufells-Annex-Sogn, hørende til Grund, indsluttes af Munkethveraae-Klosters Præstekald og Hole-Annex-Sogn, beliggende paa den østlige Side af forbemældte Oefiordsaae. Samme bestaaer af en Field-Side, og jævne, tørre, samt temmelig græsrige og behagelige Udmarker,

Miklegaards- og Hole-Sogne.

Forsøg til Havebyrkning.

Grund- og Mødruvalle-Sogne.

 men

men Sølve- og Thormodsstadedalene tiene til Afret. En Field-vei løber iblant andre op fra Oefiorden, Vatnehialle kaldet, som fører til Biskops-Tungene og fleere Steder paa Sønderlandet. Hos Stedets Sysselmand blev jeg vaer en net anlagt Kiøkken-have, og en anden paa Gaarden Grund, 7 Favne i Firkant, i hvilken sidste dog endda intet var saaet, den Tid Reisen gik der forbi. Men ellers loed det til, som at man i Oefiorden havde fattet meere Yndest for Havedyrkningen, end paa andre Steder, hvilket, næst Øvrighedens umistelige Bistand, meget vil med Tiden hielpe til dens Fremgang. Man havde og, især paa den vestlige Side af Fiorden, med et slags Iver, begyndt at lægge Haand paa Vei-Arbeidet.

Vatnehialle.

Havedyrkning.

§. 132.

Munkethveraae Klosters-Sogn.

Munkethveraae Klosters-Sogn ligger østen for Oefiords-Aaen, imellem Kaupangs og Mødrufells-Annexer, og bestaaer af en Field-Side, der dog er meer ufrugtbar end den ansees for, formedelst Myrer og stillestaaende Fugtighed, samt et behageligt fladt Land eller græsrige Strækninger, langs med Aaebredden, hvilke dog ligeleedes ere udsatte for Vand, saavelsom for Overlast af Elven paa sine Tider. Man indseer vel Mueligheden af at be-frie Field-Siden selv fra det overflødige Vand; men Spørsmaal, om ikke den derunder liggende flade og meest nyttige Engbund, som intet Affald har eller kan faae, undtaget maaskee ved overhaands store Grøfter, kan lide en betydelig Skade derved? den første Af-dal, hørende til dette Sogn, kaldes Almenning, og siges at være græsrig, men derhos moradsig og underkastet Sneeskreed om Vin-teren, hvorfor man og ei anseer det for raadeligt, at oprette der fleere Gaarde, end den eene, som allereede er bygget. Om Som-

me-

meren bruges Dalen til Afret. Melrackedalen berettes omtrent at være af samme Beskaffenhed som den første, men den tredie eller Miadmardalen skal være omgiven med Fiælde, og især paa den østlige Side beskadiget af et svært Fieldskreed, men derimod paa den vestlige have Græs i temmelig Mængde. Ved Klosteret er en Kiøkkenhave; og i øvrigt kan man sige til Bisskop Biørns Berømmelse, som i Aaret 1154 eller 55 stiftede samme, at han dertil har udvalgt en Gaard, som ei var mindre behagelig i Henseende til Beliggenheden, end beleilig for Næringen. Kiøkkenhave.

§. 133.

Hrafnegils Præstekald, hvortil hører Annexet Kaupang, ligger imellem Grund og Midhlid, men Kaupang imellem Munkethveraae Klosters-Sogn og Svalbards Annex, det første paa den vestlige, det sidste paa den østlige Side af Oefiordsaaen, kort oven for Enden af Fiorden. Hoved-Sognet er temmelig frugtbart, især ved Aaebredden, men ved Field-Siden seer det mavrere ud. Den første Deel er og meer vaadlændt, end den sidste. Tilforn har man anvendt større Fliid paa Faare- end paa Hornqvæg-Avlingen, men nu tvertimod, siden Faarepesten begyndte, hvilket tillige gielder om det ganske Herred. Kaupangs Annex-Sogn er vel ogsaa græsrigt, men dog beskadiget fast overalt af Myrer og staaende Vand, som paa mange Steder synes at kunne affores, ligesom og Veiene, ved Broer og Udgravning, forbædres. Den halve Gleraaedal tilhører Hoved-Sognet som Afret, men Gards- eller Garpsaaedal, Annexet, og anvendes til samme Brug. Foruden den for (§. 131.) ommældte Kiøkkenhave hos Stedets Sysselmand, eller paa Gaarden Espehol, som egentlig hører til dette Sogn, blev jeg endnu een vaer paa Hrafnegil, anlagt af

Hrafnegils og Kaupangs Sogne.

Havedyrkning.

af Præsten 1769, som dog ikkun skal have givet ringe Frugter, hvilket især blev tilskrevet Mangel paa practisk Underviisning, som vel maatte kaldes i Tvil, da en oplært Urtegaardsmand har boet der i Nærværelsen. Men det heedde her overalt, at uagtet man havde begiæret hans Haandrækning, var dog saadant blevet forgiæves, hvilket ei andet kunde, end bestyrke Mængden saa meget meer i den Tanke, at slige Ting vare ugiørlige, da denne i Gartneriet oplærte Mand ikke vilde beqvemme sig til at lade nogen see Omgangsmaaden dermed, og langt mindre viise nogen Frugt af hans Kunst. Tanker, som Almuen let kunde falde paa, og det med et slags Rimelighed. Til Hrafnagils-Sogn høre fremdeeles, foruden tvende smaa Elver, Reykaae og Griseraae, der ansees tienlige til Vandmøllers Anlæggelse, samt Svendarbrønden og Reykelaugen, tvende betydelige varme Kildevæld, Stockalaug og Hrafnagilslaug kaldte, hvori Indbyggerne bade dem, naar de synes at have saadant nødigt, og skal man have befundet, at det sidste Bad fornemmelig, ei alleene udvortes brugt, er et kraftigt opløsende Middel, i de sædvanlige Fruentimmer-Svagheder, men og at Vandet selv, indtaget, stiller Gigt-Smærter, samt har en anodisk Kraft til at styrke afmægtige Mennesker.

Varme Bade.

§. 134.

Nytten og Nødvendigheden af Vandenes Undersøgning.

Ved denne Leilighed kan jeg ikke holde mig fra at tilføie et par Ord, om samme maaskee kunde give de indfødde i Landet en liden Anleedning til nærmere Eftertanke om disse og andre helbredende Vande. Enhver veed vel hvor uendelig nyttige Vandene ere, og hvor stor Indflydelse de have paa Menneskers og Dyrs Sundhed og Liv, men enhver kiender dog langt fra ikke derfor deres ligesom forborgne Egenskaber. En Claremont, Lister og Allen i Engelland,

land, en Peaget i Paris, en Scheuchzer i Schweitzerland, en Hoffmann i Tydskland, og en Lange i Dannemark, ikke at nævne fleere Lærde, som have giort sig Umage med, at prøve saavel Suurbrønds-, og Mineralske, som andre naturlige Vandes Beskaffenhed, have med Rette fortient en ikke ringe Tak; men Island fattes endnu iblant andet at see dets overflødige og forskiellige Vande saaleedes undersøgte. Sundheds-Badene i Tydskland roeses allevegne for deres ædle Virkninger, ligesom St. Johannis-Badet i Lucca for dets Reenheds Skyld, og begge indbringe derved betydelige Fordeele; men hvo veed, hvad de Vande, der tilhøre Dannemark, indeholde, medens de ikke undersøges? Ved Søekanten i Island er det især høit nødvendigt, at Vandene blive prøvede, og det af den Aarsag, at samme paa mange saadanne Steder synes at være meget at mistænke, hvilket uagtet de dog maae tiene Fiskerne til daglig Svaledrik. Jeg vil ikke indlade mig i den Hemmelighed, hvorom Lægerne selv endog ere ueenige, nemlig at undersøge, hvorfra Spedalskheden eller den bekiendte ondartede Skiørbug nedstammer, enten af Orme, der avles i Kiødet, som nogle Svenske meene, eller af Vædskernes ganske Fordærvelse, som andre giette, men alleene anmærke, at da det er mueligt, at Fnat og andre deslige Extravasationer kunne entstaae og udbryde endog med en temmelig god Diæt og sunde Drikke, hvad mon der da ikke kan skee, naar Fiskerne spiise den færske Fisk uden videre Tillavning, end blot at kaage den, og drikke dertil raat Vand, som undertiden kan være blandet med usunde og skadelige Ting, som den gemeene Mand ikke veed at tage sig vaere for? Og da de varme Bade og Suurbrønds-Vande, saavel udvendig som indvortes brugte, ere efter Hoff-

manns (v) Balth. Ludev. Tralles (x) Adolphs (y) Glauberi (z) Heitmans (a) og andre beromte Lægers Vidnesbyrd, ypperlige, ja, om man maatte saa sige, viise en magelos Styrke, i at udrodde langvarige Sygdomme (b), rense Legemet uden smærtelige Folelser fra adskillige besværende Byrder, fordrive det forstoppede *Serum* ved *Transpiration*, oplose de seie og slimede Safter (c), temperere de salte og skarpe Vædsker, samt formilde de ellers med andre Midler næsten ulægelige *Obstructioner*, og forsode de alt for suure flydende Deele, foruden at slige Bade besidde en tonisk og styrkende Kraft; Saa synes virkelig Naturen, i Mangel af anden ved Haanden værende Lægedom, ligesom med Fliid at have nedlagt ret en Skat af helbredende Bade og mineralske Vande paa adskillige Steder i Island, naar ikkun Almuen forstoed at betiene sig deraf, som den burde. Intet kan derfor være meer magtpaaliggende, eller kraftiger befordre, ei alleene Fiskerierne, men og andre Næringer, end ved Lægernes Hielp, at kunne faae de derved indsnegne Svagheder standsede. Og at Nodvendigheden, i at lade undersøge Vandene, ikke er en Indbildning, vil jeg lade mig noie med at anføre disse, den store og vidtberomte Hoffmans Ord (d). *Et ego*

(v) See Opuscul. physic. medic. p. 76. conf. Dissert. de usu Carolinarum §. 3. 18. 19. & alibi. (x). Abhandl. von dem Gehalte und den Kräften des K. Carlsbades in Böhmen, S. 37. (y) Dissertat. de Therm. Hirschbergens. it. Dr. *Fr. Rotth.* Dissertat. de Theoria Balneor. Havn. 1755. p 41. §. 81. conf. *Vicarii* Hydrophylacium Novum samt *Ramelowitz* von Sauerbrunnen zu Wildungen Feuerberg ꝛc. (z) Dissert. de Felicitate Germaniæ, part. 5. (a) Untersuchung des Nieder-Oesterreichischen Badner-Bades, §. 12. ꝛc. (b) morbi chronici. (c) Humores lenti & tenaces. (d) Medicin. ration. System. Tom. 4. partic. IV. Cap. VIII. §. 15.

ego sane ipse (siger han) *integra fide profiteor, quod nolim esse medicus, si aquarum, præsertim mineralium, virtutem ignorarem.* Og hvor herligt var det da ikke, om man inden egne Grændser kunde eengang faae ligesaa vakkre Bade som Fremmede, og kunde derved spare de af Riget udgaaende Penge; ikke at nævne, hvor nødvendigt for Gibsere, Farvere, og andre Professionister i mange Tilfælde, det er, at have en sand Kundskab om Vandets Egenskaber.

* * *

Ligesom det ikke vel kan tages i Tvil, at jo den af Forfatteren saa meget ønskede kunstmæssige Undersøgning, saavel af de heede Kilders, som andre mineralske Vande i Island, vilde kunne i Tiiden medføre en udbredet Nytte: saa er det og for mig en ikke liden Glæde at kunne ved denne Leilighed mælde, at den naadige Agtsomhed og Omsorg, hvormed det har behaget **Hans Kongelige Hoihed Arve-Prinds Friderich** ogsaa at antage sig denne Sag, haver allereede sat Hr. Liv-Medicus D. Aaskov i Stand til at giøre et stort Skridt til Undersøgning og Anvendelse af de saakaldte Ølkilde- eller Suurbrønds-Vande, som findes i Snæfellsnæß- og Nappedals-Syssler i Island. Den beste Oplysning herom giver den Underretning, som han, paa min Anmodning, har, efter H. K. H. naadige Tilladelse, havt den Godhed at meddeele mig, paa følgende Maade:

"Ved at igiennemlæse Hr. **Olaffens** og **Biarne Paulsens Reise igiennem Island**, blev jeg opmærksom, foruden meget andet, besynderlig ved de mangfoldige **Hverer** eller varme Bade og Kilder, saavelsom **Ølkilder** eller Suurbrønds-Vande der paa Landet. De af **B. Paulsen** giorte Anmærkninger og Forsøg gave alt tilkiende, at disse Vande indeholdt en tilstrækkelig Deel **Luftsyre** eller **Fix-Luft**, en Deel **Salt**, og noget **Jern**; men saasom han beklagede, at have manglet de fornødne Ting til at giøre tilforladelige Prøver, saa syntes mig det at kunne lønne Umagen, saavel i Henseende til den physiske Kundskab om disse Vande, som til den forventende Nytte i Lægekonsten, at faae nogen tilstrækkelig Mængde deraf, for her at prøve dem.

Ved indgiven allerunderdanigst Ansøgning blev mig tilladt at faae af de Kongel. Kieldere 150 Suurbrønds-Krukker, hvori tilforn havde været Seltzer-Vand. Og da de tilgavns vare udblødte og skyllede, sendte jeg dem, tilligemed de fornødne Propper og Lak, i Tønder indpakkede, til Island med Handels-Skibene i Aaret 1776, tilligemed lidet Spiritus vitrioli, som jeg, efter Hales Maade, begiærede at maatte dryppes i nogle af Krukkerne, for desbæder at kunne conservere dem; tillige angav jeg de fornemste Poster, som ved Fyldningen og Indpakningen maatte iagttages. I Slutningen af Aaret fik jeg først mine Krukker tilbage, og indfaldende Forretninger forhindrede mig at giøre de fornødne Prøver, førend i Begyndelsen af Aaret 1777. Men ved Aabningen af Casserne saae jeg med megen Misfornøielse, at en Deel af Krukkerne vare i Stykker, andre saa slet proppede og forseglede, at Vandet var bedærvet, og endelig vare en Deel af Tønderne aldeeles ikke mærkede, fra hvad Kilde de egentlig vare tagne.

Imidlertid giorde jeg, ved Hielp af Hr. Weber, en for sin physiske Indsigt bekiendt Candidatus Pharmaciæ, en Deel Forsøg med disse Vande, som lærte, at nogle af disse kom i Smag og Forhold nær Seltzer-Vandet, andre ganske lige med Pyrmonter Vandet, nogle havde Lugt og Smag som meget Sulphurisk Vand, som jeg, formedelst den slette Indpakning, sluttede muelig kunde være bedærvet. Men da disse Krukker, som mældt er, vare saa slet forseete, da det fra een Kilde var blandet med det fra en anden, og paa de Krukker, som med Sedler vare forsynede, vare snart alle Sedlerne af det spildte Vand og Fugtighed fordærvede og ulæselige, saa torde jeg ikke giøre anden Slutning, end at der vare Suurbrønde i Island, som holdte forskiællige Evner; at nogle især kunde blive ligesaa nyttige som Pyrmonter Vandet; og at de altsaa fortienede en nøiere chemisk Undersøgelse, for at forsøge og anvende dem i Lægekunsten.

Jeg vendte mig derfor med en underdanigst Ansøgning til den store Videnskabernes Befordrer vor dyrebare Arveprintz Friderich, som

som gav mig 50 Rdlr. deels til at indkiøbe Flasker o. d. deels til at lade samme indpakke, og det øvrige at uddeele til Belønning for dem, som i Island fik at bestille med disse Vandes Indpakning. Jeg var og saa lykkelig ved den Jislandske Handel, og især ved Hr. Etatsraad **Erichsens** Hielp, at faae disse Casser affendte, til den da constituerede Sysselmand i Sneefieldsnæs-Syssel **Thorlak Isfiord**, samt Fierdings-Chirurgus **Hallgrim Bachmann**, som især har giort sig megen Umage med disse Vandes Fyldning. Jeg fik altsaa om Høsten 1778 Casserne tilbage, som da, efter **Isfiords** og **Bachmanns** Adresse af 14 Aug. samme Aar, indeholdt: 1) 43 Flasker fyldte ved **Stadestads Ølkilde**. 2) 4 Flasker fyldte ved en nye Kilde ved **Ytre-Skogernæs i Nappedals-Syssel**. 3) 50 Flasker fra **Hoelkots** eller **Øsekots Kilde**. 4) 49 Flasker fyldte ved **Ølkilden** paa den saakaldte **Frodárheide**; og 5) en heel Deel, omtrent 50 Steenkrukker, fyldte ved **Rande-** eller **Røydamels Ølkilde**. Men i hvor neie alle Casserne vare pakkede og forsynede, saa vare dog en Deel, baade Krukker og Flasker, ved Hen- og Hiemreisen gangne i Stykker.

Saasnart min Leilighed blev dertil, giorde jeg igien, ved Hr. **Webers** Bistand, de Forsøg med hver Kilde, som herefter følge. Men da det var saa sildig paa Aaret, og Brøndene ikke endnu tilgavns vare undersøgte, turde jeg endnu ikke dermed giere nogen Prøve paa de Syge; dog har jeg sidstafvigte Sommer, med megen, og samme Nytte, som af Pyrmonter Vandet, givet et Par af mine Syge af Vandet fra **Øsekots-Ølkilde**, hvoraf især et Fruentimmer, som i fleere Aar havde været plaget med Forstoppelser i Underlivet og deraf følgende Tilfælde. Hun havde i Foraaret brugt grønne Safter, Mælkevalde, Afkaag af friske Græs-Urter o. d. l. alt uden synderlig Bedring. Jeg loed hende derfor i 4 Uger bruge hver Formiddag en Flaske fuld af dette Vand, (efterat hun først havde brugt et Par Gange Sedlizer Salt). Hun maatte tillige giøre sig den ved Pyrmonter Vandets Brug nødvendige Bevægelse i frie Landluft, og holde samme Diæt.

Virkningen var kiendelig; thi efter de 4 Uger kom hun hiem med langt bædre Helsen; hendes Sind, som i lang Tid havde været needslaget, var muntert; og hun følede snart intet af sine forrige idelige Beængstelser, Bespændelser, og Trykning i Underlivet, hvilke ogsaa indtil denne Tid have ikkun ved Fortræd og d. l. ladet sig mærke. Under Brugen af Vandet kan man ikke sige at hun laxerede, men hun havde dog meer Aabning end tilforn. Endskiønt een Svale giør ingen Sommer, og een Erfaring intet fuldstændigt Beviis for et Lægemiddels Paalidelighed, saa giver dog denne Erfaring, tilligemed Sammenligningen imellem disse og fremmede Suurbrønds-Vandes Bestanddeele, det største Haab om, at de kunde sættes, og bruges, i disses Sted. Kun Skade at Transporten fra Ladestederne til disse Kilder er temmelig vanskelig, at Kilderne selv mangle al Indheguing, Tildækning o. s. v.; og endnu meer, at man ikke kan faae Vandet hertil førend om Efteraaret, da Tiden til Brønd-Cuuren er forbi. Men disse Vanskeligheder kunde vel tildeels overvindes, naar al Tvil først er hævet om Vandenes Nytte, og derom haaber jeg følgende Forsøg vil temmelig overbeviise alle Kiendere, og jeg skal ikke mangle, om mueligt, at forskaffe mig igien i Aar et saa stort Quantum, at jeg kan lade fleere Syge forsøge disse Vandes Virkning.

Jeg tænkte ved Hr. Paulsen (den Tid Physicus paa Jisland) at faae nogen Oplysning om disse Vandes Brug i Lægekunsten; men han havde heller ikke, uden Formodninger, og undsaae sig selv ved, ikke at have giort noget egentligt Forsøg. Skade er det, at Reisen til Søes er lang og ubehagelig, at Jisland for Fremmede Mangler alle de Behageligheder, som tiene Brøndgiesterne til Forlystelser og Tidsfordriv, ved snart alle tydske og andre Brønde. Ellers skulde det vist være ligesaa tienligt at benytte sig af de mangfoldige Jislandske Bade og Sundheds-Kilder, som det nu er at reise til Aachen, Carlsbad, Pyrmont, Spaa o. s. v. Men det skal være mig nok, naar vi, for bædre Kiøb, aarlig kunde faae derfra ligesaa gode, om ikke bædre,

mi-

mineralske Vande end vi nu forskrive udenrigs fra. Endnu meere bestyrkes jeg i dette Haab ved de Forsøg og Prøver, Herr Professor Abildgaard har havt den Godhed at giøre med disse Vande, ved at afdunste dem, og undersøge det overblevne. Thi endskiønt jeg maae tilstaae, at Vandene vare alt temmelig gamle, før disse Forsøg bleve anstillede, saa vidne de dog om, at disse mineralske Vande have samme Bestanddeele, som de fremmede Vande. De fra Island erholdte mineralske Vande bleve paa følgende Maade undersøgte.

I. Øllkilden ved Staderstad.

1) Med en Sølv-Oplosning. Ved at dryppe nogle Draaber deraf i dette Vand, blev samme strax mælkagtigt, og en Deel af den i Vandet indsluttede Luft blev udviklet. Efter en 20 Timers Forløb havde der sat sig paa Bunden af Glasset noget lidet af et hvidt Bundsald, og oven over dette hvide var der et hyacynthfarvet Lag. Stadestads Øllkilde.

2) Med en Qvægsølv-Oplosning. Her faldt strax et lysegult Bundfald, som efter en halv Times Tiid satte sig paa Bunden af Glasset, og det overstaaende Vand var klart. Den følgende Dag var Bundfaldet blevet mørkeguult.

3) Med Viinsteens Olie. Vandet blev ganske lidet uklart og hvidagtigt. Dagen efter havde paa Bunden af Glasset sat sig en neppe mærkelig Deel af et hvidt Pulver, hvilket, som en fiin Hinde, havde overtrukket Bunden af Glasset.

4) Med Galæble-Pulver. Heraf blev Vandet meget lidet uklart; den følgende Dag var Vandets Overflade lidet grønagtig farvet, og paa Overfladen af Vandet saae man en liden Hinde som en Fedme.

5) Med Viol-Syrup. Man saae først den følgende Dag, at Vandet, eller Viol-Syruppen af Vandet, var blevet grønt; dog var det paa Bunden af Glasset, nogle Linier høit, uforandret.

6) Med Blodluud. Forholdt det sig ligesom ved No. 3. med Viinsteens-Olie, saa at det ei viiste ringeste Spor paa Jerns Indeholdelse.

7) Med caustisk Salmiakgeist. 8) Salmiakgeist, som med Viinsteens-Salt er tillavet. Fandtes lige eens Forandring: Vandet blev gandske lidet hvidagtigt, og Dagen derpaa et gandske ringe Bundfald, som var hviidt.

9) Med oploſt Blye-Sukker. Her blev Vandet strax meget stærk mælkeagtigt, og Dagen derpaa havde en god Deel, som et hvidt Pulver, sat sig til Bunds; men det derover staaende Vand var klart.

10) Med oploſt corrosiviſk Qvægsølv. Vandet blev uforandret, og den følgende Dag saae man ei det ringeste af noget Bundfald; Vandet var gandske klart, undtaget at paa Overfladen af samme sages en feedagtig Hinde, som viiste Regnbue-Farverne.

11) Med figeret Salpeter. Forholdt sig ligesom ved Forsøget med Viinsteens-Olien. Ved enhver af disse Prøver saae man den indsluttede Luft at udvikle sig; og

12) Med en Opløsning af Svovel-Lever med Viinsteens-Salt tilbereedt. At give et hvidgraat Bundfald, som Dagen derpaa befandtes at være en fuldkommen Svovelmælk.

Dette Vand havde næsten ligesaa megen Luftsyre som Selzer Vandet, og der spillede en temmelig Deel Perler, naar det, friskt aabnet, blev skiænket i et Glas. Fiire Pund, afdunstede ved langsom Ild, gave 32 Gran af et bladriig Sediment, som affatte sig til største Deelen paa Overfladen af Vandet, under Afdunstningen, og faldt efter Haanden til Bunds. Af disse 32 Gran Bundfald lod sig alleene 3de Gran Saltvæsen elixivere, som var et mineralsk Alcali, smittet med lidet Jern; de øvrige 29 Gran befandtes ved Prøverne at være en Kalkjord.

II. Øſe-

II. Osekots Olkilde

blev proberet paa samme Maade, og følgende derved fundet: Osekots Olkilde.

1) Med en-Solv Oplosning. Her satte sig ikkun en liden hvid Skygge i Vandet, som den følgende Dag fandtes paa Bunden af Glasset i et hyacynthfarvet Bundsald forandret, og det derover staaende Vand var ei klart.

2) Med Qvægsolv-Oplosning. Man saae her ingen Forandring i Vandet at viise sig; men den følgende Dag fandt man dog et hvidagtigt Bundsald, som en Tomme høit i Glasset havde overtrukket Glassets Overflade.

3) Med Viinsteens-Olie. Blev ganske lidet uklart; den følgende Dag fandt man meget lidet af et hvidagtigt Bundsald, over hvilket Vandet stod klart.

4) Med Galæble-Pulver. Skedde ikke den mindste Forandring, hverken strax, eller den følgende Dag.

5) Med Viol-Syrup. Vandet var endnu den følgende Dag ganske blaat; undtaget ved Overfladen begyndte det at blive lidet grønagtigt, og var Vandet der meere klart, end neden til.

6) Med Blodluud. Forholdt sig, som ved No. 3. med **Viinsteens Olien**, undtaget at man fandt ganske lidet af en Jern-Oker paa Bunden af Glasset; som man allereede blev vaer i Flasken, hvori dette Mineral-Vand havde været giemt.

7. 8) Med begge Slags Salmiakgeist. Fandtes endogsaa Dagen derpaa ikke den mindste Forandring.

9) Med oplost Blye-Sukker. Her viiste sig strax en hvid mælkagtig Skygge, som holdt sig i Midten af Vandet, saa at Vandet oven over og under denne hvide Skygge var ganske klart. Dagen derpaa fandt man noget hvidt Bundsald, og Vandet saae hvidt, mælkagtigt, og ganske uklart ud.

10) Med oplost corrosivisk Qvægsolv. Samme Dag saae man her ingen Forandring, og fandt Dagen derpaa intet af noget

Bund-

Bundfald; men paa Vandet saae man en seedagtig Hinde, som spillede med adskillige Farver.

11) Med figeret Salpeter. Her havde den følgende Dag sat sig ganske lidet til Bunds af et hvidt Bundfald, men det var neppe synligt, og Vandet klart.

12) Med Svovel-Opløsning. Faldt, ligesom ved forrige Brønd, en Svovelmælk til Bunds i Glasset.

Den syntes at have mindre af den flygtige Luftsyre end forrige, som maaskee har været meget overflødigere i Begyndelsen eller før Fyldningen. Fiire Pund evaporerte, gave 8 Gran Jernjord og 2 Gran ureen Kalkjord.

III. Frodarheides Ølkilde
forholdt sig, som følger:

Frodarheides Ølkilde.

1) Med Sølv-Opløsning. Vandet blev strax mælkagtigt; den følgende Dag havde dette hvide Bundfald forandret sin Farve til en mørk Purpur-Farve; men det var ikkun ganske lidet; det overstaaende Vand var klart.

2) Med Qvægsølv Opløsning. Gav det et stærk orangeguult Bundfald, hvilket, som en tyk Skygge, satte sig snart til Bunds. Den følgende Dag stod Vandet meget klart oven over; dette Bundfald saae meget artig ud; paa Bunden af Glasset syntes det at være mørkeguult, og oven over dette mørkeguule Lag noget lysere, og heele Bundfaldet, naar man betragtede Glasset rundt omkring, var fuldt ligesom med Arabiske Bogstaver paategnede, og Glasset indtil Halvdeelen spillede med de smukkeste Farver.

3) Med Viinsteens-Olie. Forholdt sig i alle Maader som ved Stadestads Ølkilde, under samme Forsøg med Viinsteens Olie, er mældt, saavel samme Dag, som og Dagen derpaa.

4) Med Galæble-Pulver. Var ligesaa liigt med Stadestads Brønd under samme Forsøg.

5) Med

5) Med Viol-Syrup. Her var Dagen derpaa dette blaa Vand oven til, næsten en Fingers Breedde, blevet grønt og meget klart, og Resten var endnu ganske blaa.

6) Med Blodluud. Lagde sig en liden hvidagtig Skygge til Bunds, som fandtes ogsaa den følgende Dag ligedan.

7) Med caustisk Salmiakgeist. Vandet bedækkedes her med en hvidagtig lys Skygge af en fire Liniers Tykkelse, som Dagen der paa havde lagt sig til Bunden af Glasset.

8) Salmiakgeist med Viinsteen bereedt. Saae man ingen Forandring; Vandet syntes at blive klart; men den følgende Dag fandt man dog et ganske lidet Bundfald af hviid Farve.

9) Oplost Blye-Sukker. Forholdt sig i alle Maader som Stadestads Suurbrønd under samme Forsøg med Blye-Sukker.

10) Med oplost corrosivisk Qvægsølv. Blev uforandret, ligesom ved Stadestads Suurbrønd, og den følgende Dag viiste det sig i alle Maader liigt det samme.

11) Med figeret Salpeter. Forholdt det sig ogsaa ligesom Stadestads Kilde under samme Forsøg. Ligesaa den følgende Dag.

12) Med Svovel-Oplosning. Faldt et temmelig stærkt Bundfald, som Dagen efter fandtes at have sat sig godt til Bunds som en Svovelmælk.

Havde megen Luftsyre. Fiire Pund af dette Vand, afdunstede, gave 66 Gran hvidt Bundfald, hvoraf 52 Gran vare et reent Alcali minerale, og de øvrige 14 Gran alcalisk Jord. Hr. Professor Abildgaard slutter, at dette altsaa er bædre end Selzer-Vandet.

IV. Rode- eller Roydemels Ølkilde.

1) Med Sølv-Oplosning. Dette Vand forholdt sig ved dette Forsøg ganske liigt med Frodarheides-Brønd, og den følgende Dag viiste det sig i alle Maader liigt dermed. Rodemels Ølkilde.

2) Med Qvægsølv-Opløsning. Blev aldeeles uforandret, og den følgende Dag var neppe noget Spor af et Bundfald at see, men Vandet var meget klart.

3) Med Blye-Sukker. Her blev Vandet noget mælkagtigt, og havde den følgende Dag sat sig noget lidet af et hvidt Pulver paa Bunden af Glasset; Vandet var for Resten uklart, mælkagtigt.

4) Med caustisk Salmiakgeist. Vandet fik heraf strax en Farve som Champagne-Viin; den følgende Dag fandtes paa Bunden af Glasset et lidet Bundfald, som var meget let og ganske lyseguult.

5) Med Galæble-Pulver. Her viiste sig strax en bleeg Purpurfarve; den følgende Dag var Vandet heelt igiennem farvet ganske mørke-violet, men der havde ei sat sig noget til Bunds; Vandet var meget meer saa tykt farvet, at man ei kunde see igiennem.

6) Med en Opløsning af Svovel-Lever med Luud-Salt tilbereedt. Her fældedes en Deel Svovel-Mælk af en hvidgraae Farve.

Det havde i en Deel Flasker megen Luftsyre og Svovellugt, og ved Afdunstningen gav 4 Pund 7 Gran Jern, men meget lidet Saltvæsen.

Herr Weber har ved disse 4 forskiellige Kilders Vande fundet dette besynderlige, at ingen af dem viiser synderlig Jernhalt, da dog disse fire Slags Vande ogsaa fandtes iblant dem, som den første Gang fra Island bleve bragte her til Staden; thi uagtet man fandt, at Krukkerne og Flaskerne den Gang ei vare saa godt tillukte, som nu sidste Gang, saa holdte dog den første Gang de aatte, som vare fra aatte forskiellige Kilder, allesammen Jern; Saasom de saavel med Blodluud, fældede et Berlinerblaae, som og med Galæble-Pulver satte en Hoben purpurfarvet Bundfald, hvilket jeg denne Gang slet ikke har været i Stand til at bemærke. Og viiste disse fire Slags Vande den første Gang med Qvægsølv-Opløsning en artig Vegetation: Ved at komme denne Qvægsølv-Opløsning i Vandet, blev Vandet uforandret, ganske klart; men den følgende Dag saae man i tvende

af

af dem paa Bunden af Glasset ganske smaa Stierner, ganske regulaire med 6 Takker, som dog ogsaa vare store nok til, at man med blotte Øine kunde meget godt see dem; disse Stierner vare af Farve smukt citronguule. I 2 af disse Vande saae man paa Bunden af Glasset smaa Buske, som meget lignede *Muscus corallinus;* Farven var, som de smaa Stierner, citronguul. I øvrigt viiste disse 4 Sorter Brønde sig den Gang meget liige med Pyrmonter-Vand. Et par Sorter havde megen Liighed med Spavand, saa man ei kan tvile paa, dersom disse Islandske Suurbrønds-Vande i den rette Tid, og med den behørige Forsigtighed paa Stedet fyldes, og for Luftens Virkning iagttages, at man jo da ei meer skal have nødigt, herefter at betale de fra Tydskland kommende Suurbrønde saa dyre, som hidindtil er skeet, da nogle af disse Islandske viise sig langt kraftigere, som af anførte Prøver kan sees, naar man proberer de tydske derimod.

V. Den nye opfundne eller Ytre Skogernæs-Ølkilde. Denne sidste overgik de foregaaende i alle Maader, ja, som jeg troer, vil den langt overgaae Pyrmonter-Vand i Henseende til sin medicinske Nytte. Den forholdt sig, som følger:

1) Med en Sølv-Opløsning. Blev dette Vand strax mælkagtigt; følgende Dag fandt man et mørk hyacynthfarvet Bundfald. Ytre Skogernæs Ølkilde.

2) Med Qvægsølv Opløsning. Her faldt et hvidt Bundfald, som Dagen efter var blevet guulagtigt.

3) Med Viinsteens-Olie. Forandrede sig ei, dog var Vandet den følgende Dag noget uklart.

4) Med Galæble-Pulver. Kom strax en smuk Purpur-Farve frem, som den følgende Dag havde farvet Vandet heelt igiennem og meget stærk; men der laae ei noget paa Bunden af Glasset.

5) Med Viol-Syrup. Viiste sig strax den grønne Farve fra Vandets Overflade nedad; den næste Dag var $\frac{2}{3}$ Deel af Vandet grønt, men det nederste paa Bunden af Glasset var endnu blaat.

6) Med Blodluud. Vandet blev strax lyseblaat farvet; den næste Dag stod Vandet endnu saaleedes blaat i Glasset, og havde ikkun sat meget lidet blaaeagtigt Pulver paa Bunden; men da jeg rørde Glasset, faldt den smukkeste blaae Farve, som lignede det beste Berlinerblaae, strax paa eengang til Bunds.

7) Med caustisk Salmiakgeist. Blev Vandet strax olivenfarvet, som spillede lidet i det sorte; den følgende Dag fandtes et Bundsald, som saae olivenfarvet ud, dog tilligemed noget graaeagtigt. Vandet stoed klart ovenover.

8) Med Salmiakgeist tillavet med Viinsteensalt. Forholdt sig næsten ligesom med næstforegaaende Forsøg; dog var Farven her ei saa stærk, og Vandet, som stoed over Bundsaldet, var Dagen efter uklart.

9) Med opløst Blye-Sukker. Vandet blev strax mælkagtigt, den følgende Dag fandtes et hvidt Bundsald, hvis Overflade var ligesom overtrukken med noget okkeragtigt, Vandet var uklart.

10) Med corrosivisk Qvægsølv. Skeede slet ingen Forandring, undtaget at Vandet den følgende Dag fandtes noget uklart.

11) Med figeret Salpeter. Forholdt sig i alle Maader, som Forsøget oven for med Viinsteensolien.

12) Med opløst Svovel-Lever. Vandet blev strax meget tykt og mørkegraat; den følgende Dag havde der sat sig et stærkt Bundsald af Svovelmælk. Paa Bunden var samme hvidt, og oven over dette hvide Lag var Resten af Bundsaldet graat.

13) Med Vitriol-Syre. Udviklede sig den indsluttede Luft meget stærk, for Resten saae man ingen Forandring.

Dette Vand havde en angenem syrlig, dertil gelind, jernagtig Smag, noget efter mærkede man ogsaa noget beedsk, omendskiønt ei ubehageligt. Lugten gav en fiin noget flygtig Vitriol-Syre tilkiende. Naar Flasken blev rystet, og Proppen aftaget, trængede Luften hæftigen ud af samme og brusede næsten som Champagne-Viin.

Af

Af ovenanførte Forsøg, hvorefter man vel ei kan bestemme Bestanddeelenes Mængde, sees dog saa meget, at samme blive noget nær følgende:

1) Jern, som ikke er i saa ringe Mængde.
2) Noget Kalk-Jord.
3) Meere af Glaubers Sal mirabile.
4) Noget lidet Sal commune, og
5) En ubunden Vitriol-Syre, som endnu har sin geistige og spænstige Kraft.

Og dette altsammen i større Qvantitæt end i Pyrmonter-Vandet, hvilket sidste jeg ved disse Forsøg havde ved Haanden, for strax at giøre imodsatte Prøver dermed.

Det vilde i Særdeeleshed være nødvendigt, at Mundingerne af de i Island befindlige Suurbrønde, som man agtede at giøre medicinsk Brug af, bleve saaleedes forvarede, at den frie Lufts Virkning, saa meget mueligt, kunde holdes derfra; thi da et Suurbrønds-Vand ikkun da er et godt Middel, naar den flygtige Vitriol- eller Svovel-Syre endnu, som en virksom, fiin og giennemtrængende Geist, ligesom svæver i Vandet, ubunden, og med de øvrige mineralske Metall-Jorde og Saltarter endnu ei blandet; saa maae ogsaa al dens Dyd forsvinde, saasnart Luften frit kan virke paa deslige Brønde; thi da viise de sig ei nyttigere, end enhver Vitriol-Opløsning blandet med et hvert simpelt Kildevand; den flygtige Vitriol-Geist bortdunster, og den grove Syre foreenes da med de øvrige mineralske Deele, som da enten giøre en gemeen Vitriol, eller et andet grovt Middelsalt.“

Saavidt Hr. Livmedicus Aaskov.

Indholdet, naar det lignes med hvad man haver i andre Skrifter om forbemældte Islandske Suurbrønds-Vande, vil lettelig kunne overtyde enhver, som besidder Kundskab om dette Slags Ting, at han, frem for alle vore foregaaende Lærde, (endskiønt nogle iblant disse, endog paa adskillige Tider, have anvendt megen Fliid herpaa) haver havt den Lykke, at bringe tjl Veie en ulig-

nelig fuldkomnere Oplysning om disse Vandes naturlige Egenskaber og egentlige Beskaffenhed, end man hidtil har vidst. Og dette er allereede særdeeles vigtigt. Men endnu meere. Naar dette Slags Forsøg, efter det ypperlige Anlæg, som nu er giort dertil, blive fortsatte, indtil man kan faae saa mange og sikkre Erfaringer, at samme kunne give fuldstændige Slutninger om disse Vandes Nytte for Mennesker, til Sundhedens Vedligeholdelse eller Befordring, seer man endog herved aabnet en ønskelig Vei til den virkelig forlystende Udsigt, at Anvendelsen deraf i sin Tiid kunde blive eet iblant Midlerne, til at formindske den mærkelige Svækkelse paa Helbreden, og deraf flydende Forkortelse og Tab af Livet selv, som Almuen ved Fiskerierne i Snæfellsnæß Syssel hidtil har været alt for meget udsat for, visselig til en stor Deel, som af Mangel paa Reenlighed, saa og ved den slette Diæt i Mad og Drikke, som de fleeste Fiskeres daglige Levemaade medfører. Og hvor herlig en Sag var ikke denne, helst naar man betænker det store Folke-Tab, som herved er foraarsaget i de fremfarne Tider, og som maae vedvare, saa længe ingen Anstalt derimod kan treffes. Det alleene synes at behøves, naar de nu saa hældigen begyndte Forsøg om Snurbrønds-Vandenes Natur først vare her saavidt bragte til Ende, som erfarne Læger maatte agte fornødent, at da en lærd Mand, som tillige kiendte hvad der er skrevet om Omgangen med fremmede Sundheds-Vandes Brug, udgav paa Islandsk en efter Almuens Begreb og Omstændigheder afpasset Underviisning om, hvorledes disse Vande best og nyttigst kunde bruges der i Landet. Og herom kan endog haves des vissere Haab, da denne Materie ufeilbarlig vil være at regne iblant dem, om hvilke den Instruction, som blev udfærdiget for Landphysicatet i Island, den Tiid samme blev stiftet, og som i dette Stykke ventelig ligeleedes vedbliver for Fremtiden, haver paalagt Landphysicus at udgive Underretninger til Naturkyndighedens Udbredelse og Indbyggernes Oplysning deri, (see Udtoget af Deo, Regi, & patriæ, pag. 304.) E.

* * *

§. 135.

Glæsebæ og tilhørende Annex-Sogne. Men for at komme til Evnet igien, da ligger Glæsebæ-Sogn paa den vestlige Side af Øefiorden, støder mod Sønden til Hrafnegils-Sogn, og har Annexet Løgmannshlid i S. V. men Modruvalle-Sogn paa Nord-Siden, og indsluttes neden til af de 2 Elver Gleraae og Hørgaae. Glæsebæ-Sogn bestaaer for den

den største Deel af mavre, tørre, og steenede Landstrækninger eller Udmarker, men derhos, i Forhold til hine, af græsrigere Tune eller Hiemmemarker, som dog mangle Vand paa sine Steder, hvilken Mangel mange, ved smaa Vandleedninger eller Afløb fra Field-Siderne, have søgt at afhielpe, og det med Nytte, hvilket er desto roesværdigere, som jeg ikkun paa faa Steder er bleven saadan Omhyggelighed vaer, uagtet den allevegne vilde gavne meget, hvor Tunene ere torlændte. Kort fra Præstegaarden Glæsebæ løbe ind i det faste Land nogle Loon eller Damme af Soevand, oven for hvilke Ederfuglen om Foraaret bygger sit Rede, hvilket er rart at treffe paa andre Steder, da den gierne, i saa Fald, holder sig til omflødte Øer og Holme. Løgmannshlids Annex-Kirke-Sogn grændser mod Syd-Siden til Gleraaedalen, men mod Norden til Hoved-Sognet Glæsebæ, og indbefatter den største Deel af Kræklingehliden, som er tæt beboet, og kan regnes iblant de frugtbareste Egne paa Græs, med Lyng og Fielddrape (*Betula nana*) imellem. Hliden, som tildeels er tør, deels fugtig, giver baade Faar og Hornqvæg rigelig Underholdning. Vandet synes og der magelig at kunne afleedes. Det 3die Sogn, eller Svalbards Annex, der, ligesom det næst foregaaende, hører til Glæsebæ, grændser til Laufaas Præstekald, og Kaupangs Annex-Sogn, ligger altsaa langs med Fiorden paa den østlige Side, og bestaaer af en maadelig frugtbar Field-Side, som dog ligefuldt synes vel skikket til Faare-Avling. Fieldegræs samles paa Vadleheeden. I øvrigt ligge de 3 Sogne, Laufaas, Høfde, og Annexet Grytebacke, alle langs med, ud efter, og østen for Øefiorden, strækkende sig fra Svalbards Annex, forbi den saakaldte Latrestrand, til Giøgretaaen, og bestaae af en Egn, som paa sine Steder er temme- Laufaas, Høfde og Grytebacke Sogne.

me-

melig græsrig og tør, men paa andre besat med Hoie, samt maver og sumpig, fra hvilken sidste Uleilighed den dog kunde magelig befries. Sniosk'aaen falder ud i Søen kort fra Gaarden Laufaas. Paa Flatøedals-Fieldene samles Fieldegræs, men Vidvigs-skard og Skardsdalen bruges til Afret.

§. 136.

Grimsøe. Endelig staaer tilbage, forend jeg ganske forlader Landstrækningen i Oefiorden, at anføre det, som mig blev berettet af bekiendte Folk om Øen Grimsøe, der tildeels hører til Munkethveraae-Kloster, og deels til Modruvalle, og altsaa i Henseende til Handelen, til Oefiords District, uagtet Beboerne dog oftere søge Husevigs Handelssted for Beqvemhedens Skyld. Øen ligger, som sees af Land-Kartet, 11½ Miil omtrent i N. til V. fra Giøgretaaen eller Reyneuæsset til Søes, hen ved 9 Miile fra Daletaaen eller Fliothornet i N. O., og 21 Miile fra Oefiords Handelssted, men 16 fra Husevig. I Længden holdes den for at være 1800 Favne, men 900 i Breedden. Een af Stedets forrige Præster, ved Navn Gudmund Erlendsen, har i et Skialdedigt, Dividsrimur kaldet, omstændeligen beskrevet Øen, men samme Digt var ikke at faae. For omtrent 50 til 60 Aar siden, skal Øen have havt 11 beboede Gaarde, hvorpaa magelig kunde holdes 24 Malkekøer, og forholdsmæssig ligesaa mange Faar, men nu ere tvende af disse Gaarde ødelagte, samt de 9, der endnu beboes af 10 Bønder, saaleedes forværrede, og komne tilbage, at derpaa ikke holdes fleere end 3 Køer, og omtrent 80 Faar, hvilket fornemmelig kommer deraf, at Hiemmemarkerne aldrig, eller meget sielden, giødes, hvilket dog høiligen behøves, da Øen for den største Deel skal bestaae af tør Engbund. Foruden forommældte Kreature holdes

een

een Hest paa Stedet, der virkelig for dens angivne Alders Skyld af meer end 30 Aar kunde paa en vis Maade agtes som et Slags Antiqvitæt. Om at holde Tyr kunde Beboerne, efter Beretning, ikke altid blive eenige, og dette forvolder, foruden andre Aarsager, Hornqvægets Formindskelse, samt deraf flydende Mangel paa Giødning. Tunene eller Hiemmemarkerne skal tilforn have været forsynede med Giærder, men samme siges nu ganske at være forfaldne. Mandfolkene paa denne Øe have den Roes, at de ere stærke og fore af Lemmer, men det gaaer med Menneskene som det gaaer med Næringerne, at ligesom disse aftage, saa forknyttes og hines Styrke, og Mængden aftager, helst naar særdeeles Aarsager, saasom Søe-Skade og deraf flydende Folketab, stode dertil, hvilket ikke skal være noget rart paa Grimsøe. Fremmede, som komme ud til Øen fra det faste Land, og opholde sig der i nogen Tid, blive gierne befængte af en Sygdom, som man kalder **Vand- eller Vattersot**, Svagheder. der bryder ud med store Saar og Bylder over heele Kroppen, og forandres siden, om de blive længe paa Stedet, til en Art af Spedalskhed, med hvilken de dog, inden de døe, kunne trækkes i 12 til 16 Aar, men de indfødde saavelsom Præsterne, endskiønt ikke indfødde, slippe, efter Beretning, frie for denne Sygdom, ligesom og de, der strax fra Begyndelsen daglig drikke kaagt Theevand, og spiise frisk Skeeurt, men ikke suur Mad, som sædvanlig pleier at skee. Vandet, som springer ud af 3de **Linder** eller Kildevæld, meenes ellers i sig selv ikke at være usundt, naar man alleene passede paa at holde Brøndene behørigen reene. Faaremøg, Drivetømmer, og Tang bruges til Brændsel. Naar ingen Hunde bleve holdte paa Øen, og man lod være at fange Ederfuglen med Snarer, troer man vist, at samme inden en kort Tid vilde faae Lyst til at

Egvær og Fuglefangst. bygge der sit Rede. Lundefangsten giver nogen Nytte. Man har og i forrige Tider siget, eller faret ned i det store Bierg, som ligger paa den østlige Side af Øen, efter Svartfugle- og Filinge-Æg, samt deres Unger, og bekostet til den Ende, med samlede Kræfter, en Fæste af Huuder; men siden Vedkommende ei længer kunde blive eenige derom, bruges nu ikkun smaa og usle Haandfæster, ligesom nogle og alleene lade sig nøie med at opsanke de Fugle ved Strandkanten, som styrte ned ved Ovenfaldet, eller de Steene, som Bierget kaster fra sig. Filingen (*Procellaria*) som er hvid paa Bugen, men blakket paa Vingerne samt Ryggen, og omtrent saa stor, som en Maage, er deri besynderlig, at den haver ligesom en Forbygning paa Næbbet, hvorigiennem den spyer Tran. Fuglen lægger kun eet Æg, og naar det skeer, at baade Hannen og Hunnen tillige blive dræbte, da indfinder sig dog en fremmed Filing og klækker Ægget ud. Man holder det, iblant Øeboerne, for Tyverie, om enten Sigemanden, eller en anden, borttager Filingens Æg, hvilket kommer deraf, at der er større Fordeel ved Ungerne, end der er ved Æggene, naar hine maae tilvoxe, indtil de fanges paa en vis Tid i August-Maaned, da de ere meget feede. Fuglens Hoved spiises ikke, fordi naar den spyer Trannen, og noget af den Materie kommer paa den bare Haand, da efterlader den sig en Blegne, hvilket agtes som et Tegn til, at Hovedet er forgiftigt. Grimsøen berettes at have tvende, temmelig sikkre, Landinger, som vende imod Sydvest og Sønder, nemlig Sandvig og Grenevig. Foran ved den første især kaste Hollænderne Anker paa 15 til 20 Favne Vand, men lætte igien og gaae til Søes, naar det mærkes, at Paalands-Vinde ville blæse noget stærk. Sysselmændene skal tilforn aarlig have holdt Ting paa Øen, for at hæve de Kongelige Skatter,

Filing.

Landinger og Ankerplads.

ter, hvilke dens Bønder, saavelsom andre, yde; men siden i nogen Tid blev Tinget holdt af tvende eedsvorne Bønder. Endelig holdes der nu hverken Ting af Sysselmænd eller Bønder, og de første siges ikke at være i langsommelig Tiid komne paa Øen, men at have ladet sig tilbringe, hvad dem tilkom, af Øeboerne. Hvad Fiskeriet, Fiskemeedene og Fiskearterne angaaer, da skal Fiskeriet ofte lykkes meget vel, efterdi Fiskemeedene ligge allevegne nær og fiær omkring Øen, hvorpaa Torsk, Helleflyndre, Titlinger, Langer, Rokker og Kuller, samt Haakall i Mængde opholder sig, fast det heele Aar igiennem. Rundemaver besøge og Øen, men blive sielden fangede. Om Foraaret fare endnu nogle fra Øefiorden, endskiønt ikke nær saa mange, som i forrige Tider, ud til Øen, for at fiske, ligesom og Øeboerne, saa længe de havde større Baade, flittig besøgde Landbonden, omstudsede deres Fiskevarer med Landmandens Varer, og droge siden hiem igien. Af Sælhunde fanges ikkun faa omkring Grimsøen, da disse Dyr ikke skal her have deres rette Hiem, ventelig formedelst Mangel af Lye, samt at de kunne være meer sikkre ved Kolbeinsøen, eller Mevenklinten, som ligger 12 Islandske Søemiile norden for Grimsøen, hvor man dog fordum har faret ud paa Ottæringer om Foraaret, for at samle Duun og fange Sælhunde og Fugle, hvilke første skal være saa tamme, at de uden Besværlighed kunne tages med Hænderne. Den sidste der giorde saadant Tog til Kolbeinsøen, var en Bonde paa Grimsøe, navnlig Jon Stolpe, der fik dette Binavn deraf, at han opreiste en Stolpe eller Stage 20 Alne lang, førend han reiste fra Grimsøen, og hængde derpaa en Stump af hvidt Vadmel, som skulde tiene ham til Vartegn eller Veiviiser, til at finde Øen igien. Hollænderne meenes ellers at betiene sig af de

Thinghold.

Fiskeriet.

Sælhundefangst.

Kolbeinsøe.

Fordeele som falde ved Mevenklinten. I øvrigt har man al Aarsag at troe, at det iblant andet vilde blive nyttigt ei alleene for Grimsøen, at Fugleflakerne, som bruges ved Drangøen, bleve ogsaa der bragte i Brug, men og for Fiskeriet og Handelen, at saavel Fisker- som Transport-Baadene bleve bygte større. Over Næringens Tilstand paa Øen klagede man ikke ret meget, men alleene over Mangel paa Præst, i det den da værende, som en Mand i sit 80de Aar, sagdes at være Sengeliggende. Handelsstedernes Fraliggenhed maae og nødvendig trykke disse Øeboer, hvilken Uleilighed dog kunde afværges, ved at lade en Hukkert løbe derhen, for at tilbringe Indbyggerne hvad de behøvede, og igien at modtage deres Varer.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 137.

Jordbrugets Tilstand overhoved.

Landbrugets Tilstand i Almindelighed synes i Oefiords-Syssel at have et Slags Fortrin frem for paa andre Steder, deels fordi Egnen hist og her er af Naturen noget jævnere, deels og for Tunenes Skyld, saavidt samme, baade ved Tilførsel af Vand, saa og ved Giødning, uagtet man dog anvender meget af den sidste uforsigtig, maae agtes for at være bæder røgtede; Ikke destomindre ere dog Mangel paa Gierder, overflødigt Vand, hvor Egnen er lavlændt, saavelsom Tuerne, saadanne Mangler, som heel meget hindre Landbruget i dette Herred, hvilket dog ligesaavel der, som i Skagefiorden, ufeilbarlig bør ansees for den væsentligste Næringsvei, som endog tydelig kan sees deraf, at der, for Exempel, i 10 Aar, fra

1767

1767 til 1777 at regne, ikke er blevet udskibet fra Oefiorden, af Torfisk, meere end 2 Skpd. 3 Lpd. 12 Pd., og fra Hofsoos intet af dette Slags, men alleene 76½ Tonde Torsk, og 212½ Tonde Tran, hvilket ikke vil have meget beriget disse Herreders Indbyggere, og allermindst dem, der boe langt fra Soekanten, som dog af og til ligge og flakke paa Fiskerie. Ligesaa lidet kan jeg see, at Oefiordens Beboere kunne finde Regning ved, at hente Fisk til Huusbrug fra Sonderlandet, over de lange og besværlige Fieldveie. Men alt dette lader jeg gierne komme an paa de Kyndigeres Dom. Nok at mig synes, at en Landmand bor være Landmand, og en Fisker Fisker, eller med andre Ord, at den Bonde, som soger længer fra sin Boepæl, end saaleedes, at han Morgen og Aften, Vinter og Sommer, magelig kan komme til og fra sin Baad, og altsaa altid imellemstunder see til med i sit Huus, han bor ikke være Fisker, da han aldrig kan vente nogen varig Fordeel af denne Næring; Ligesom tvertimod en Fisker, naar han vil handle i Overeensstemmelse med sin Nærings Natur, slet ikke bor have med Landvæsen at giore, uden i det hoieste holde en Koe eller saa omtrent, men boe tæt ved Soekanten, og i ovrigt kiobe alt hvad han behøver, af Landmanden, for sin Fangst af Soen. Man forestille sig alleene hvad Tid der gaaer med for en Landbonde, som soger Fiskerie 4 til 5 og fleere Miile fra sit Hiem, paa Reisen ud til Fiskeværene, og hvilken Uvished han svæver i, naar Reisen er giort, om Veirliget vil foie og Fisken vil viise sig paa Meedene, samt hvad Tab og Sinkelse deraf flyder for Landnæringen, naar en saadan Reise, som ofte medtager 14 og fleere Dage, giores forgieves. En Fisker derimod, som boer lige ved Soekanten, og kan passe alle Leiligheder, er aldrig underkastet nær saa stor Fare. Dette Slags

Uorden i begge disse Næringer troer jeg at have giort den største Skade i Island i de seenere Tider, og især Fiskeriets uafpassede Søgning iblant andre Aarsager at have qvælet Landvæsenets Drift, uden dog at have lønnet Umagen i det Forhold som Landbruget kunde have giort, naar dette havde været behørigen drevet. Denne Sag synes vigtig endog for Fiskerierne selv; thi naar Landbruget er, hvilket fast er at frygte, saaleedes forfaldet, at det ikke meer kan levne de fornødne Landvarer til deres Fortsættelse, er det ikke muligt at de kunne bestaae. Hvad mig er forekommet, Havedyrkningen vedkommende, har jeg, da Exemplerne derpaa vare temmelig mange, holdt for beqvemmest at antegne ved hvert Sted især, for ikke alt for ofte at igientage de samme Steders Navne.

§. 138.

De ødelagte Gaarde, som jeg har kundet opdage i Oefiords-Syssel, ere disse følgende:

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
Hvannøre.	1	Reyderaae paa Siglenæsset	1747.	* * *
	2	Melavig i Hiedinsfiorden	- - -	* *
	3	Valva, Hialeie til Vik	- - -	* * *
	4	Sandvelle	- - -	* *
	5	Krokskale, Hialeie til Siglenes	- - -	* *
	6	Brandehus	1744.	* * *
	7	Glømbæ	- - -	* *
	8	Skutaae, Hialeie til Haavre	1714 - 20.	ødelagt af Snee- og Steen-Skreed y)
	9	Holsteck	1717. 1707.	* * *
	10	Nesiakot	1707.	* * *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	11	Haakot	1707.	* * *
	12	Minnehøfn	= = =	* * Vides ikke til viſſe om har været beboet, eller ikkun brugt til Sæter.
	13	Selkot	1710=20.	ødelagt af Steen= og Snee=Skreed D
	14	Mødruvelle, hørende til Amaae	1755.	* * *
	15	Brunekot, Hialeie til Vik	= = =	overvældet af Snee D
	16	Geirhildarſtade	= = =	omkaſtet af Hiedinsfiords=aaen, men kunde forflyttes * * *
	17	Grundarkot, Hial. til Vatnsende	= = =	forladt formedelſt ſamme Aarſag ſom No. 15. D
	18	Hvanndale	= = =	ødelagt formedelſt Utilgiængelighed fra Stranden, men har dog en Mængde Græs * * *
Qviabeck.	19	Myrelon, Hialeie til Brimnæs	1707.	* *
	20	Sandkirke	= = =	ødelagt ved Flyve=Sand D
	21	Neskot, i Buſtarbrecke Marker	= = =	at Gaardene fra No. 21 til 25 maatte være ødelagte for meget længe ſiden, ja vel i den ſorte Peſt 1402, vare alle eenige om, men om de kunde fortiene at beboes igien eller ikke, derom faldt ulige Meeninger.
	22	Hallfrideſtade	= = =	
	23	Hallfrideſtade innre	= = =	
	24	Hallfrideſtade ytre	= = =	
	25	Endnu et Kot eller Huusmands=Plads af ſamme Navn	= = =	
	26	Reykekot, Hialeie til Reykium	1727.	* * *
	27	Backekot	= = =	* *

Kirke=

Kirke-Sogne.	No.	Ode Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Odelæggelſ. Aarſager.
	28	Thufnevelle, hvor Præstegaarden tilforn skal have staaet	= = =	* * *
	29	Háakot, Hialeie til Præstegaarden Qviabeck.	= = =	ødelagt ved Fieldskreed *
	30	Hringvær	1721.	ødelagt ved Steenskreed *
	31	Skeggiabreckekot	= = =	forladt af samme Aarsag som de foregaaende D
	32	Osbreckekot	= = =	omkastet af Snee, men bør forflyttes ligesom No. 30 og 31.
	33	Ytreaae, Hialeie til Gunnolfsaae	= = =	D
Upſe =	=	= = = = =	= = =	
Tiørn og Urdum.	34	Blængs- eller Klængsgerde, i Tunet hos Gaarden Grund	= = =	meenes i forrige Tider at have tient til Trælleboelig * *
	35	Backedal	= = =	meenes at have været beboet, men bruges nu til Beeteland.
	36	Midbæ eller Teig, saaleedes benævnt af Teigsfieldet (Svarfd. Saga)	= = =	ødelagt ved Fieldskreed *
	37	Vifilsstade, hører enten til Holum eller Modruvalle Kloster	= = =	omvæltet af Sneeskreed *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	38	Skrifluſtade, tilhørende Urde Kirke	= = =	ødelagt i Biſkop Gudbrands Tid ved et 300 Favne breedt Fieldſkreed; Gaarden var fordum 20 Hundrede i Dyrhed, med 1 Hundr. Landſk. og 6 Qvilder, og eragtes i Henſigt til Udmarkene vel beboelig, men maatte dog forflyttes.
	39	Thveraakot, Holum Biſpeſtol tilhørende	= = =	* * * naar Vandet leedes nærmer til Gaarden.
	40	Tungekot, Hialeie til Tungefell	= = =	* *
	41	Kringle	= = =	D
	42	Kråkuſtade	= = =	* * *
Vallne.	43	Thveraaekot, hørende til Kongſtade	1707.	* * *
	44	Stafn, nærmerſt ved Skidedals Afret	= = =	* * *
	45	Villinge- eller Havardſtade, i Hniuks-hlid	= = =	* * *
Større Aaeſkog.	46	Thorhallekot, meenes tilforn at have været Præſtegaard	1402.	* * *
	47	Håvardsſtade	= = =	* * *
	48	Hvataſtader, paa Riſøen	= = =	* *
	49	Midbæ, ibid.	= = =	* *
Mødru-valle-Kloſter.	50	Jllagilsdal	= = =	forladt formed. Fieldſkreed*
	51	Ulfarkot	= = =	= = = = = = = *
	52	Lambakot, i Fagrehliden, ventelig hørende til Audbrecke	1720-25.	= = = = = = = *

Kirke-Sogne.	No.	Ode Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Odelæggels. Aarsager.
	53	Litlagriotgerde, paa Thelemarken	1707.	* *
	54	Ridegerde	1707.	D
Mørkaae.	55	Gunnerstade	1727.	* * *
	56	Kåragerde, Hialeie til Myrkaae	1737-47.	* * *
	57	Oddstade	1762.	D
	58	Hallfridastade	1762.	D
	59	Hallfridastadekot (§. 130.)	1762.	D med mindre maaskee, om alle foregaaende 3 Gaarde bleve flyttede.
Bæisaae og Backe.	60	Steinstadegerde	1767.	* * *
Saurbæ.	61	Hleidrargardskot	1707.	* * *
	62	Steinagerde, Hial. til Gilsaae	1707.	* *
	63	Gullbreckukot eller Gulltunga	= = =	D
	64	Kieppsteig, Hialeie til Pr. G. Saurbæ	= = =	* * *
	65	Asgardar	= = =	D
	66	Skirgerde	= = =	* *
	67	Varmhage	1707.	* * * om der kunde haves Vand.
	68	Vallnakot	1712-21.	* * *
Miklegaard og Hole.	69	Mælefellsfel, fordum en temmelig stor Gaard	1707.	* * *
	70	Holegerde, Hialeie til Miklegaard	= = =	* * *
	71	Kringle	1707.	
	72	Gantæs, begge Hial. til Holum	1707.	* *
	73	Holekot	= = =	* * *

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
Grund og Mødru-fell.	74	Agnueſtade	ſ ſ ſ	fordærvede af Oefiords-aaen *
	75	Viderneo	ſ ſ ſ	ligeleedes *
Munke-thveraae-Kloſter.	76	Uppſaler, ved Almen-ningen	ſ ſ ſ	overvældet af Fieldſkreed
	77	Borgarhol, Hialeie til Kloſteret	1773.	* * *
	78	Dadagerde, ligelee-des Hialeie til Munke-thveraae	1707.	* * *
	79	Glumſtade	ſ ſ ſ	nedſiunken i Moradſer D
Hrafnegil og Raup-ang.	80	Teitsgerde	ſ ſ ſ	* *
	81	Imbugerde	ſ ſ ſ	D
	82	Hamragerde	ſ ſ ſ	* * *
	83	Gardargerde	ſ ſ ſ	* * *
	84	Grænutópter	ſ ſ ſ	* *
Glæſebæ, Svalbard og Løg-manshlid.	85	Brennehol	1737.	fattes Vand D
	86	Uppſale	1747.	* * *
	87	Brandagerde	1707.	* * *
Laufaas.	ſ	ſ ſ ſ ſ ſ ſ	ſ ſ ſ	
Høfde og Gryteb.	88	Kringle	ſ ſ ſ	* *
Grimsøe.	89	Aratopt	ſ ſ ſ	* * *
	90	Oddnyartopter	ſ ſ ſ	* * *

§. 139.

Af foregaaende Liſte, ſom endog maaſkee mangler noget i det fulde Tall, kan nokſom mærkes, at det lidet Stykke Land, ſom Vadle-Syſſel indbefatter, imod andre Herreder at regne, ikke heller er ſluppet frie for at have tabt noget af dets indvortes Styrke, ſom enhver vel dyrket Gaard med dens Opſidder uden Tvil bør kaldes. Noget kunde det viſt have lindret Præſteſtandens fattige Bygnings-Evne.

Omstændigheder, noget understøttet offentlige Udgifter, og meget hiulpet til at drive Næringerne bæder baade til Lands og Vands, om alle disse Vaaninger havde indtil nu været vel besatte. Men hvorleedes, og af hvad Evne skulle de vel opreises igien? Strandkanten i det ganske Herred var bar for Drivetommer, da jeg reiste der forbi. Men lad den end ikke være det alletider; lad Siglenæsset, Hedinsfiords- og Bøggestadesandene, samt Risøen, og Latrestranden blive deelagtige, om ikke aarlig, saa dog nu og da, efter Beretning, i nogle faa Stykker; disse medgaae snart endog til Baade-Bygningen. Herredet haver og fast ingen Birke-Skove. Og hvilken Tilflugt har det da tilovers uden Oefiords Handelssted? men hvilken Product kan vel i Priisen veie op imod Tommeret, saalænge ikkun saa lidet af Fisk og Tran (§. 137.) kan levnes til Handel, fra det som den daglige Huusholdning udkræver. Af Tällig kan ei heller udbringes nogen Mængde, saa længe Faarene ikke yngle op igien. Det er ellers en Sandhed, at Trangen til, og Mangelen paa Tommer er virkelig saa stor, helst paa disse Kanter, at den næsten synes at kunne forud spaae, ikke alleene at nye Gaarders Opbyggelse maae sættes til Side, samt Næringerne standses, men og at de gamle Gaarde, ja Kirkerne med, maae forfalde efter Haanden, ikke at nævne de paabudne nye Faarehuses Opreisning, med mindre der findes Udveie til at forhværve og formeere det Slags Producter, hvis Priiser staae i nogenleedes Ligevægt med Tommerets. Angaaende Havedyrkningen i Almindelighed fra Hrutefiorden til Giogretaaen, da var vel det, som vorede i de paa denne Strækning opregnede Haver, ikkun af ringe Betydenhed; ikke destomindre synes dog Dyrkningen af Kaal snarer at ville kunne komme der i Brug, end osten og vesten for, og det

Havedyrkningens Fremgang.

især

især formedelst at Nordlændernes Tænkemaade lader til at være meer boielig, og levende, end hines, og altsaa snarer at kunne tage imod Forandringer. *Atriplex hortensis*, med sine laadne og sølvfarvede Blade, hvis Frøe havde været iblant Kaalens, kiælede man ellers meget for paa nogle Steder, frem for andre af de unge Spiirer, i Tanke at denne Urt, da den havde noget tillokkende for Øiet, var den rette Kaal, uagtet den dog er et skadeligt Ukrud, hvoraf man mærkede, at her fattes Undervisning og Øvelse, skiont ikke altid Villie. Til Forsøg i Agerdyrkning synes Oefiorden, især oven for Enden, at være endnu bæder skikket, end Skagefiorden, efterdi Grunden, midt imellem Field-Siden og Elven, er temmelig tør og derhos ikke maver. Men hvad skal man sige om dette Slags Forsøg, saa længe de andre vissere Næringer, saasom Fiskerie, Faare- og Hornqvæg-Avling, ikke drives anderleedes end saa, at den store Strækning imellem Cap de Nord og Reinenæsset ikkun har frembragt eller frembringer aarlig til Udforsel af alle Sorter 3 maadelige Skibsladninger, af alt det meget, som Egnens Beskaffenhed baade til Soes og Lands kunde efter det forudsagte give Leilighed til at bringe tilveie. Agerdyrkning.

3. Afdeeling
om Fiskerierne.

§. 140.

Af egentlige Fiskeleier i Oefiords-Syssel forekomme a) Siglenæs (§. 123.), som har 2de sikkre Landinger, nemlig Nord- og Sønder-Krogen, een paa hver Side af Næsset, med en smal Molrust eller Rev imellem, over hvilket en Baad magelig kan trækkes, saa Fiskevær og Landinger.

at naar det hænder sig, at man ikke kan komme ud fra den eene Landing, kommer man dog ud fra den anden, uden synderlig Sinkelse. Til bemældte Siglenæs, som ei alleene i Hensigt til Overflødighed af Møl, men og til alle andre behøvende Beqvemmeligheder, synes vel skikket til Fiskeleie, søge Indbyggerne fra Arskogsstranden, Svarfadedalen, og Olafsfiorden om Foraaret, dog ikke egentlig for det smaa Fiskeries Skyld, men meest for desto bæder at kunne drive Haakallefangsten, paa Meedene foran ved samme, hvor dette Slags Fisk berettes at opholde sig næsten bestandig. Landingerne ved den østlige Side af Næsset ere heel maadelige, Fulevigen undtagen, hvor man søger hen i visse paakommende Tilfælde. b) Er et Fiskevær i Hedinsfiorden kaldet Vik, og forsynet med tilstrækkelig Møl til Klipfiskvirkning, samt trygge Landinger om Foraaret, men ikke om Efterhøsten, formedelst den paa den Tid indfaldende svære Brænding. Dette besøge Latrestandens, Øefiordens, og undertiden Svarfadedalens Beboere, naar Fisken ikke nærmer sig til deres Grændser. c) Tiener Olafsfiorden, eller det saakaldte Olafsfiordshorn, baade Beboerne selv og deres Naboer til samme Slags Brug, da Landingen er sikker, Møl i Mængde paa Stedet, og Fiskerie i Nærheden, hvortil kommer at Sirdalsvaagene under Landsende, eller Hvanndalebierget, hvor ingen trygge Landinger ellers befindes, ere ligesom beskikkede af Naturen til Hvilested i Nødsfald for de trætte Fiskere, ikke mindre end Mulevaagene under, eller ved den østlige Side af, Olafsfiordsmulen, som bedækkes af smaa Klippeskiær foran, for dem, som roe ud fra Upsestranden, hvilket er en Lykke, da Fiskerne i vidrigt Fald ofte maatte sættes i største Fare. d) Søge nogle faa om Foraaret til Upsekrogen og Kallsnøstene, inderst paa Upsestranden, hvor vel fin-

findes Mol i Mængde, men ikke meget bædre Landinger end i Saudenæsvigen og ved Lambeskiærene, skiønt den forste dog skal have noget Fortrin, ligesom den saakaldte Bøggvestadesand for den igien, hvorhen de, der boe i Svarfadedalen, meest søge om Foraaret. Endelig e) ligger paa den østlige Side af Oefiorden, og i Grytebacke-Sogn, et Fiskeleie kaldet Latrum, som skal kun have en maadelig Landing, ligesom der og ikke findes fleere af nogen Vigtighed, imellem samme og Giogretaaen, Giøgrevaagen undtagen, som man betiener sig af i ondt Veir, naar Vinden staaer fra Landet, men ikke i det modsatte Tilfælde.

§. 141.

Jeg har tilforn (§. 115.) søgt at give saa tydelig Efterretning som muelig om alle de fordeelagtigste og visseste Fiskemeed i, eller omkring Kysten af forbemældte 4 Herreder, i Haab om tilsidst at kunne forskaffe Overbeviisning om, at samme, saavidt de høre til de 3 sidste, ei alleene kunne kaldes Meed, men og fortiene at bære Navn af en ordentlig Fiskebanke, der strækker sig, som for er mældt, til Fliótthornet, og siden derfra igien til Giøgretaaen eller Reynenæsset, hvilket deels sluttes af Vandets Dybde, deels af Fiskens Opholds-Tid, og deels af Navnenes Overeensstemmelse, med de forrige Herreders, vesten for eller foran ved Siglenæsset, hvor man endnu treffer Navnet paa samme slags Meed, forandret til Siglenæsbrun, som der ligger 2 til 3 Miile fra Landet, med 60 til 90 Favne dybt Vand omtrent, som foran ved Fliotene. Leyren og Laufaasrødulen berettes at være næsten af samme Beskaffenhed som Siglenæsbrunen; men Mided, eller, som det af andre kaldtes, Brunamid, beliggende ½ Miil fra de forrige, skal bestaae, især paa den vestlige Side, af en steil Klippe noget nær Fiske- og Haakalle-Meed.

26

26 Favne i Breedden, og ½ Islandsk Miil i Længden, hvor Vandet midt paa siges at være 30, men ved Siden, eller omkring, 50 til 60 Favne dybt. Paa denne liden Plæt især, forsikkrede man, at Fiskerie af Torsk, Helleflyndre, og Haakalle, fast aldrig slog ganske feil, hvorhos tillige blev fortaalt, at man ofte faugede der Fisk med blodige Finner, samt Haakalle-Hunner, som viiste tydelige Kiendetegn til, at de nyelig vare blevne skilte ved deres Unger eller Foster. Foran ved Hedins- og Olafsfiordene, samt Svarfadedalen, ligge Fiske- og Haakalle-Meedene Røtlufiall, Hnukafiall, Hafsmid, Skørd og Hamre 2 til 3 Miile fra Landet, item Bleckill, med 50 til 100 Favne dybt Vand, og siden længer imod Østen Hialle, Smálæk, Riplar og Latresand, alle med ulige dybt Vand og især det sidste.

§. 142.

Saltvands Fiskeriets Tilstand.

Foran ved Sigle- Hedins- og Olafsfiordene, saavelsom Svarfadedalen, og paa Latremeedene, berettede man, at alle de forbemældte Fiskearter indfandt sig sædvanlig i April-Maaned, og forbleve der til October- eller November- og undertiden til December-Maaneds Udgang, Langeslægten som oftest undtagen, men derimod Haakallen i allerstørste Mængde, hvoraf følger at dens Fangst, ved alle givne Leiligheder, og især om man lægger Haand paa at anlægge her ordentlige Fiskevær, fornemmelig bør haves i Sigte. Paa eller uden for Siglefiorden bruges ikke, eller kunne bruges, Liiner formedelst den af Hraun eller Lava bestaaende Bund, da Anglerne hæfte faste deri, og langt mindre Torskegarn, men i Hedins- og især i Olafsfiorden betiener man sig af det første Slags Reedskab, skiønt ikkun til at sætte ud medens man er tilstede, fordi man ikke tør lade det blive liggende, og drage bort, medens Fisken paa

paa nye bider paa, hvilket skeer paa Vestfiordene, da Liinerne, naar andet skeedde, staae Fare for at tabes, formedelst Haakallenes Overlast. Haandsnorer ere brugelige, ei alleene paa nysbemældte Steder, men og tillige i Svarfadedalen, Oefiorden selv, og paa Latrestranden, ligesom Liiner især anvendes med Nytte af de sidste Steders Beboere fornemmelig om Efterhosten, naar Fisken nærmer sig meest til Landet, og løber ind paa Oefiorden, hvor den fanges allevegne omkring Risøen, men dog meest paa dens østlige Side, og ud efter Risøe-Revet, som meenes at løbe forbi Hrolfs-skiæret, og støde til forbemældte Brunemeed eller at udgiøre en Part af samme. De sædvanlige Strømme, nemlig Sønder- og Nordfald, siges at ytre sig saa stærk paa Havet foran ved denne Landstrækning eller Kyst, at de medtage af Haakalle-Haandsnørene, inden man kan naae Bunden, henved 300 Favne; men andre stridige Strømme eller Raster falde ikke ved Udhukkerne af Nordlandet lige hen til Giøgretaaen, naar Sliothornsrasten undtages, som dog ikke siger meget, imod de andre større. Til det egentlige Fiskerie bruges vel, som nys blev mældet, baade Haandsnorer og Liiner, men ved det sidste Redskab er dog at mærke, at samme er alt for svagt, især til Havfiskeriet; thi man betiener sig dertil ikke af de Danske Lod-Liiner, saaledes som disse føres i Handelen, men opløser samme, og spinder deraf igien, og det uden Hielp af ordentlige Reebslager-Maskiner, en Liine, omtrent saa tyk, som een af Totterne i den Danske Lod-Liine var. Dette sigter alleene til Sparsommelighed, med hvilken Søenæringen ikkun synes lidet tient, da disse svage Redskaber holde ikkun ud i meget kort Tid. Anglerne til disse Liiner smidder man og selv, samt fortinner dem, og smør Salmiak under Fortinningen, saa at de ikke kunne kiendes fra de

Danske, uden derpaa, at de ere længere i Læggen end hine, og noget meer rundbøiede oven for Næbbet, hvilket og bor være, da Fisken ikke nær saa vel kan hæfte fast paa de Danske, uden at man forandrer deres forste Dannelse. 120 Stykker saadanne Islandske Liine-Angler, sælges iblant Indbyggerne i Landet for 20 Fiske, som er 2 Fiske ringere end den nye Taxt ansætter for et liige Antall. Boierne, som brugtes til Liinerne, vare halvt saa lange som de paa Vesterlandet, og smalle i den nederste, men breede i den anden Ende, som vender opad paa Vandet, da hine ere smalle til begge Ender, for at de ei skulle giore saa stærk Modstand mod Strommene, at de skulle sprænges, om de end, som ofte skeer, tvinges af disse til at dukke under Vandet; de kunne og bæder sees langt borte, naar de ere lange. Haakallene fanges inde paa Oefiorden med Lagvad (*), men paa Havet, ved at ligge til Ankers, eller ved Stióre,

(*) Til nærmere Bekræftelse paa, og Oplysning om hvad her er mældt om Haakallefangsten i Oefiords-Syssel, (og tildeels i Fliotene med), samt de dertil brugelige Reedskaber, vil jeg her tilføie et Udtog af den Underretning derom, som Stedets Sysselmand John Jacobsen haver meddeelt General-Toldkammeret i Aaret 1775, og som er følgende. "I "Oefiords-Syssel, Siglefiorden, Olafsfiorden, Upsestrand, og "Aaeskogestrand, hvorfra aarlig gaae af og til 10 til 12 Baade paa "Haakallefangst, bruges til samme store Sexærings Baade med 9 Mand "i det mindste, der søge Fangsten paa Havet i Martii- April- May- "og Junii-Maaneder, og ligge (at forstaae ved Stiore) paa de sædvanlige Banker, aldrig korter end 3 Døgn ad Gangen, naar Veirliget ellers tillader det. Hertil bruge de et Haand-Snøre eller Toug, "som de kalde Haakalle-Vad, 200 Favne, og vel meer, langt, og "oven til, omtrent paa 140 til 160 Favne, af Hude-Reeb, men neden til af en 9 Garns Trosse paa 60 til 80 Favne, hvorved fæstes "Krogen, sædvanlig kaldet Angel, som i alt er 1 Alen lang, med sin "Jærn-

Stióre, som bestaaer af 3 dobbelt sammensnoede Danske Lod-Liiner, i Mangel af andet til saadan Brug langt tienligere Tovværk.

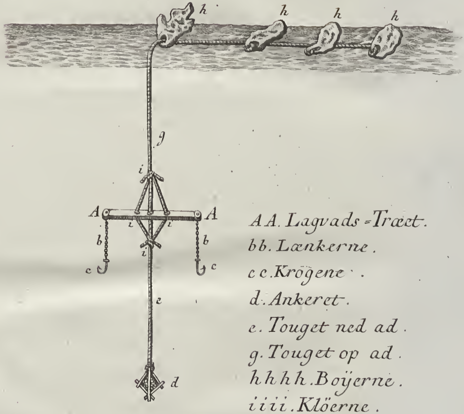
"Jærn-Lænke, Angel-Tøm kaldet, af 1½ Alens Længde. Veien "fra det faste Land til Bankerne udgiør sædvanlig 4 til 5 Danske Miile, "men fra Fiskernes og Baadenes Hiem, 2, ja vel 3 Gange saa meget. "Dybet, hvor de ligge, kan være 70, 80, 100 til 120 Favne, men "formedelst den stærke Strøm paa disse Banker, maae Tougene eller "Snørene altid være dobbelt saa lange, eller meere, som Dybet er til, "om de ellers skulle naae til Bunden, da man har anmærket, at Haa-"kallen helst søger de Snører, som ligge dybest. Til enhver Sexærings-"Baad bruges ikkun een saadan Haakallekrog eller Snøre ad Gangen: "a) fordi Bekostningerne, hvis man brugde fleere, vilde blive for store "for de fattige Fiskere, helst da Snørene ofte mistes ved adskillige "Tilfælde, og hver Baad altsaa maae altid have et Snøre med Krog "og andet Tilbehør i Forraad. b) Fordi Haakallen, som desuden er en "haardfør Fisk, har den Natur, at den, endog paa Krogen, løber "meget hastig omkring i Søen, samt vælter og indvikler sig i Haakalle-"Snøret, ja skiærer samme over med sine skarpe Tænder, hvilket end "meer vilde skee, om Snørene vare fleere. Hertil kommer c) at Ar-"beidet, med at optrække fleere saadanne Snører ad Gangen, vilde "blive alt for stærkt, da een eeneste Haakall, især af de store, kan paa "saa stort et Dyb, som ofte i en stærk Strøm, give nok at bestille. "Og naar Uveir paakommer Fiskerne saa langt ude paa Havet, have de "desuden nok med at optrække dette eene saa lange, og svære Snøre, "tilligemed deres Anker, Stiore kaldet, som sædvanlig veier 160 til "180 Pd., samt at roe den lange Vei for et almindeligt Læs af 5, 6, "8, ja vel 10 Haakalle, som pleie at trækkes bag efter Baaden. Lag-"eller Gagn-Vaden bruges vel paa sine Steder, dog ikke almindelig, "siden den ikke beqvemmelig kan sættes ude paa Havet formedelst Dy-"bet, Strømmene, lang Udroening, den idelige Opvartning, som "dertil udfordres, samt endelig Driv-Jisen, som i en Hast kan forrykke "og ødelægge Redskabet. Derimod hvor Haakallen løber ind i Bug-"terne og under Landet, vilde dette Redskab uden Tvil blive det nyt-"tigste og allerbeqvemmeste, som det og fra gammel Tiid er agtet, og

"endnu

Haandsnørene eller Haakalle-Vadene giøres af Reeb af Skind, ligesom paa Vesterlandet, samt Krogene og Lænkerne af Jern, der ligne

"endnu agtes paa de Steder i Oefiords-Syssel, hvor det kan bruges. **Lagvaden** bestaaer ellers, efter Hr. Jacobsens Anviisning, af et 5 til 6 Alne langt Stykke Træe, forsynet paa hver af Enderne med et Hul, beslaget med Jern, (eller, endnu bæder, med Ringbolter, der drives ind i begge Ender af Træet, som, for at holde Bolterne faste, beslaaes med Jern). I hver af disse 2 Huller eller Ringe hænges een Jernlænke (altsaa tilsammen, fra begge Enderne af Træet, 2 saadanne Jernlænker), som udgiøre Angel-Tømmene, og ere fæstede i Hullerne (eller Ringene) med **Leegere** eller bevægelige Jern-Nagler (paa Islandsk Signr-Naglar), paa det Lænkerne kunne dreies rundt om i Hullerne eller Ringene, og Haakallen altsaa ikke forvride dem. Hver af Lænkerne selv er 2½ Alen lang, og sluttes hver med sin Krog, som er 1 Alen lang, og igien ligeleedes smeddet til Lænken med en **Leeger** eller bevægelig Nagle, paa det Krogene selv ogsaa kunne dreies rundt om. Midt ned fra Træet, igiennem et Hull, gaaer Ankertouget, som, fra samme, til Stioren eller Ankeret at regne, skal være 9 Alne langt; men Ankeret selv, som er omtrent af 40 til 50 Punds Vægt, bør staae 3 til 4 Alne dybere end Krogene, (og disse altsaa ligesaa høit fra Bunden eller Grunden). Paa det Sted, som Ankertouget gaaer ned fra Træet, er dette Toug desuden (for at give det heele Reedskab desmeere Stadighed og vissere Ligevægt) befæstet med 2de saakaldte **Kløer**, ligeleedes af Tougværk, een paa hver Side, som oven og neden til bindes faste til Anker- eller Hoved-Touget, og desuden trækkes eller spændes, ved Hielp af foreslagne Knuder, igiennem 2de dertil indrettede Huller i Tvær-Træet, eet paa hver Side af, og lige langt fra, det Hull, hvorigiennem Touget selv gaaer, (og forestille altsaa, naar de ere samlede, tvende paa hinanden staaende ligebeenede Triangler, for hvilke Tværtræet tiener til fælles Grundlinie). Dog blive disse Triangler (igiennem hvis Spidser Hoved-Touget ellers gaaer, og altsaa ligesom deeler dem i 2 lige Deele) af ulige Størrelse, da hvert Been af den, der er neden for Træet, ikkun holder i Længden 1½, men af den, der er oven for, 3 Favne. Forbemældte saalcedes til Tværtræet

LAGVAD.

AA. Lagvads = Træet.
bb. Lænkerne.
cc. Krögene.
d. Ankeret.
e. Touget ned ad.
g. Touget op ad.
hhhh. Boÿerne.
iiii. Klöerne.

O. Olavsen del. I.G. Fridrich sc:

ligne hine omtrent i Dannelse og Styrke. Sælhunde-Spæk og Hestekiød, samt heele Sælhunde-Hoveder med ud-piilede Oine, sættes til Madding paa Krogene, saa at man med Grund kan sige, at disse Fiskere have deres Haakalle-Reedskaber, naar Stiören selv undtages, næsten i ligesaa god Stand, som de i Isefiords-Syssel, men derimod komme Fiske-Reedskaberne hverken i Hensigt

træet hæftede og befæstede Ankertoug eller Stioretrosse gaae fra Kløerne viidere opad i lige Linie, (og tiene altsaa tillige til at optrække Ankeret og Lag-Vaden selv med eet); og da den sædvanlig ikke sættes dybere, end paa 60 Favne, lader man være endog indtil 80 Favnes Overskud paa Trossen, hvorpaa bruges 5 til 6 Bøier, den eene under Vandet, eller i Vandskorpen, og de øvrige over Vandet, i hvilken Henseende almindelige Træe-Bøier agtes for meget tienligere, især under Vandet, end de saakaldte Tønde-Bøier, bestaaende i tomme Kuttinger eller andre tæt tillukte Karr, da disse, formedelst den indvendige Luft, kunne, ved indfaldende Uroelighed i Søen, lette og forrykke Lagvaden fra sit Sted. Man har ellers den Erfaring i Oefiords-Syssel, at om end Fiskeliinerne ligge 1, 2, ja vel 3 Miile fra det Sted, hvor Haakallefiskeriet søges, løber dog Haakallen sine Kroge forbi, og derimod angriber, overskiærer, og sønderslider Fiskeliinerne, da den siden ofte fanges med en Mængde Fiskekroge i sin Mave. Det sidste især synes at bekræfte det som før er anført S. 95. Anm. ligesom det heele, helst saa længe det Priisskrift om Fiskerierne i Island, som Hr. Secret. Olavius, i Anleedning af det K. Danske Landhuusholdnings-Selskabs Indbydelse, har udarbeidet, ikke kommer for Lyset, kan tiene til Sammenligning med hvad han siden har anført i nærværende Værk §. 202. om de i Mule-Syssel brugelige Gagn-Vade. I Særdeeleshed haver jeg saa meget meere troet at burde tilføie denne Underretning, som den K. Grønlandske Handel, just efter Sysselm. Jacobsens Anviisning, samt Overlæg med erfarne Fiskere, som Handelen har forskrevet fra Island, og som jeg ligeleedes herudi har taget paa Raad med, haver ladet her i Staden forfærdige saadanne Lagvade til Forsøg i Grønland, hvor de og ere befundne tienlige til sit Brug. E.

til Antall eller Styrke i nogen Ligning dermed. Baadene ere vel skarpbygte og beqvemme til at roe, men derhos smaa, nemlig Fem-Mandefar, undtagne de, der egentlig bruges til Haakallefangsten, som ikkun ere faa at regne mod de andre, og overgaae dog ikke i Størrelse de smaa Sexæringer som bruges paa Vesterlandet. Imellem disse og andre Fiskeres Søeklæder i Landet mærkedes ikke anden Forskiel, end denne, at Buxerne ikke hængde i eet med Stromperne, og maatte derfor snøres sammen, naar man vilde gaae dyber i Vandet end op til Knæerne, hvorved vel noget lidet Skind ventelig kan spares, men derimod kan saadant let skade Sundheden, især om Vinterdage. Seiladsen var at ønske, at maatte blive her forbædret, som overalt i Landet! I Henseende til Fiskeriets Vigtighed, kunde man af adskillige sammenlignede Beretninger slutte sig til, at en Lod i Vaarværtiden, og middelmaadige Aar, beløber, i Sigle- og Olafsfiordene, samt i Svarfadedalen, omtrent til 200 Fiske, da en Baad desuden kan være i Stand til at fange 20 Haakalle til Deeling, men i Oefiorden selv og paa Latrestranden mindre. Et Fiskerie, som paa denne Kant af Landet virkelig ikke kan ansees for ringe, helst naar den øvrige Tid af Aaret tillige tages i Betragtning, samt at man i næstafvigte 25 til 30 Aar jævnlig har havt Besøgelse af Fisk. Men saa godt som mig syntes om Fiskernes Anstalter paa disse Steder i Hensigt til Haakallefangsten, saa liden Roes troer jeg de fortiene for deres Fiskevirkning; thi i Stedet for at andre Folk flække Fisken strax i Fiskeleierne, samt lægge den paa Mol, tørre, vende, skrue, og oppasse den efter Omstændighederne, føre disse den hiem til deres Boepæle, enten disse ligge kort eller langt fra Søekanten, med Hoved og Hale, og det blod eller raae, paa Heste-Ryggene, under-

dertiden strax hver Aften, og undertiden noget efter at den er fanget, hvilket ei alleene hoiligen bedærver Fisken, men og forspilder overmaade megen Tiid; ikke at tale om den heel unødvendige Bekostning, som man herved sætter sig i, saavelsom den Møisommelighed der er foreenet med denne Forsel, som dog er brugelig paa fleere Steder i Nordlandet, uagtet beqvemme Virkepladser ere ved Haanden, hvilket ingen kan nægte Sigle- Hedins- og Olafsfiordene eller Upsestranden, og ligesaa lidet Skagen eller fleere slige Steder. Vil man derfor see sig om Aarsagerne til den tilforn (§. 137.) ommældte ringe Udskibning af Torfisk fra Oefiords Handelssted, da synes samme let at kunne udleedes a) fra den slette Virkningsmaade, hvorved Fisken umuelig kan blive til forsvarligt Handelsgods. b) Fiskeleienes, og især Sigle- Olafs- og Hedinsfiordenes- samt Bøggestadesandens, lange Fraliggenhed fra Oefiords Handelssted, hvorved Fiskerne sættes ud af Stand til at levere Fisken blod eller færsk, hvorpaa ikke kan raades Bod paa anden Maade, end ved at anlægge Salterie i Olafsfiorden, hvilket ogsaa Handelen haver holdt der tilforn. Endelig kunne og regnes blant forbemældte Aarsager c) de alt for smaa Baade og svage Fiskeliiner, samt Mangel paa Compasser og meere, hvorom er mældt paa sine Steder i Forveien. Men at Oefiorden, efterat have selv forbrugt fast alle sine Fiskevarer, haver i nogen Tiid endnu behovet Tilforsel af Fisk fra Sønderlandet, troer jeg deels bør tilskrives Landnæringens alt for ufuldkomne Drift, deels ogsaa Faarepestens trykkende Virkninger, da Egnen ikke allevegne tillader at lægge Hornqvæg til, hvor Faarene ere uddøde; men dette sidste vil dog vel rette sig, naar Pesten først er udrøddet, alt ligesom Faarene yngle op igien. Endelig maae jeg anmærke, at, foruden

Hval-

Hvalfiske, som berettes af og til at løbe ind paa Oefiorden, endskiønt de ikke fanges der, formedelst Mangel paa Øvelse og Anstalter, som ellers først nyelig skal være nedlagte, siges der og at indfinde sig, især hvert For- og Efteraar 3 slags Sild: Kopsild, Lodna og Hæring, i Spidsen af Fiskestiimene, tillige med de smaa røde Hav-Insecter, der ligne Jordluus, men som jeg ikke fik at see, og kaldtes paa Stedet Seløgn. Af denne Silde-Skare, der som oftest skal være meget talrig, og saa dristig, at den sværmer lige indtil Enden af Fiorden eller Sætteriet, hvor Skibene ligge, og opholder sig iblant Forellerne, fange Indbyggerne undertiden, med deres Forellegarn, samt True og Ofekar, en Slump, som dog ikkun kan agtes for liden, i Forhold til Sildens Mængde, eller om man havde ordentlige Silde-Reedskaber. Handelen har da her ogsaa een Anledning til Vinding, som vel var værd at tænke paa, og det desto heller, som den ligesaa lidet kan være forbunden med nogen Vovelighed, som mange andre, der virkelig forsømmes i Island, endskiønt Naturen selv byder dem frem. Indbyggernes egen Formue er alt for indskrænket, og om de end havde Evne, saa feiler dem dog Indsigt til at angribe den Fangst, eller drive de Næringer med vedbørlig Eftertryk, som de aldrig for have seet lægges Haand paa. I øvrigt blev Kolkrabben eller Smokkfisken (*sepia tentaculis* 10.) (*) anseet i Oefiorden, som paa andre Steder, for det beste Agn eller Lokkemad for Fisk, naar den ikkun vilde indfinde sig saa hyppig, som i Aaret 1774. Men i Hensigt til Transmæltningen blev opgivet paa denne Kant, at en Tønde af gammel Haakalleleyer almindelig gav en $\frac{1}{2}$ Tønde Tran, naar Haakallen var ung, 1 Tønde Torskelever $\frac{1}{3}$ Tønde, men Rokkelever mindre.

§. 143.

(*) See Olaffens Reise S. 612.

§. 143.

Først i December-Maaned, eller i det seeneste kort efter Juul, hver Vinter besøges Sigle- Olafs- og Oefiordene af de bekiendte Vadesæle, skiønt den sidste, efter Beretning, i langt større Mængde end hine. De opholde sig sædvanlig indtil først eller midt i April, da Oefiordens Beboere imidlertid jage efter dem, paa fleere eller færre Baade, ofte 15 i Tallet, og harpuneere een og anden Gang nogle faa, efter Omstændighederne, hvilken Maade giver hverken dem selv eller Handelen den forønskte Nytte, da al Mængden af disse Dyr undgaaer, men dog ligefuldt forfærdes og skrækkes bort ved saadan Forfølgelse. Mig synes derfor at man giorde bæder, i at sætte Prøve paa med samlede Kræfter og Handelens Hielp, om muligt at overspænde Fiorden, hvor den er smallest, med Garn, ligesom Steingrimsfiorden (§. 71.), i Haab om at indvikle en Deel af Sværmen, om derpaa end skulde voves noget anseeligt, end at forjage Sælhunden paa foranførte Maade med Tids- og Arbeids-Spilde; thi det er vist en Ynk at see en saa vigtig Fangst, som Vadesælens er, og tillige saa mange for de andre Fiskerier skadelige Dyr, at gaae sig af Hænderne. Men maaskee denne Fangst kunde endnu paa andre beqvemmere Maader sættes i Værk. Land-Sælhundene opholde dem a) ved Hvannøre og Stadarhols-strandene, saavelsom paa mange fleere Steder i Siglefiorden. b) Om Foraaret især under det saakaldte Hestfield, men om Vinteren i Sirdals- og Thorhildevaagene ved Olafs- og Hedins-fiorden, samt Brimnes, da Vaagene, efter at en svær Brænding er nyelig gaaet i Forveien, bespændes tvers over med Garn. c) Høit oppe i Svarfaderdalsaaen, hvor man nyelig skal have forsøgt at sætte baade Staae- og Drivegarn, imellem hvilke Sæl- Sælhunde-fangsten.

hundene skulde indsluttes, men forgiæves, formedelst Bundens Ujævnhed, og idelige Omvexlinger. d) Fornemmelig i og omkring Udløbet af Svarfaderdalsaaen. e) Ved Risøen og Hrolfsskiæret. f) Saavel i og omkring Gabet af Hørgaaen, som længer oppe i samme. g) I de saakaldte Loon, inden Glæsebæ-Sogn, og paa fleere Steder ved samme Side af Fiorden, og endelig h) hist og her ved Stranden i Laufaas, Svalbards og Grytebacke Sogne; hvorhos erindres, at foruden de almindelige Sælhunde-Arter, skal endnu een søge denne Kyst, som man kaldede Hringanór, af den Aarsag, at dens Skind skulde være udvendig betegnet med smaa hvide Ringe eller cirkelformige Figurer med en sort Prikke i Midten: denne Art berettes ellers at være meget liden af Vært. Angaaende Sælhundefangstens Fremgang for nærværende Tid blev berettet, at samme, formedelst Mangel paa Garn og andre Anstalter, ingensteds paa dette Strøg blev dreven, undtaget i Gabet af Hørgaaen, og for saavidt ved Risøen, med den Eftertryk som tilforn, og langt mindre forholdsmæssigen til dens Vigtighed, fornemmelig i Loonene og Udløbene af Svarfaderdals- og Hørgaaene, hvilke Naturen synes ligesom at have giort sig Umage for at danne just til denne Fangst, ligesom Hune- og Sigridestade-Osene inden Hunevands-Syssel, og andre fleere af samme slags. Skulde det da ikke være en mærkelig Skade for Handelen, at man lader en saadan upaatvilelig vis Fangst saaleedes ligge hen i Mangel af retskafne Anstalter? Det er næsten forgiæves at haabe, at Indbyggerne kunne, uden Handelens Hielp, og uden en anden Indretning, giore dem selv. Thi naar man regner efter, hvad de behove at tilkiobe dem endog alleene af det Nodvendige, til Folkelon i Penge, og andre Varer, uarbeidet Jern, Isenkram, Hestesko, Tømmer

til

til Baade, Boeskab, og Husebygning, Reedskaber til Fiske- Haakalle- og Sælefangst, med fleere slige Ting, kan det en Mand kan undvære til Handel ikke veie op imod hvad han behøver til alt dette; og dette endnu allermindst, naar han vil paa een Gang angribe Haakalle- Fiske- Sælhunde- Laxe- og Forellefangst, og tillige drive Landnæring, og altsaa koste sig Anstalter til alle Deele, og underholde dertil de fornødne Folk, da enhver Post for sig kunde blive stor nok til at give en Bonde nok at bestride. Vindes derfor noget paa det eene, saa tabes ofte det, ja meere, paa et andet. Hvo skulde vel ellers troe, at en Bonde, som baade af sin Land- og Søe-Næring tillige giør Handel paa 100 til 130 Vætter (hver til 5 Mk. in Specie) om Aaret, kunde behøve 5 Karle og 6 til 7 Piger, foruden sig selv Kone og Børn, for at bringe et saa lidet Qvantum tilveie, med mindre der var nogen Feil i hans Huusholdning? og dog er et saadant Exempel, eller andre af samme Beskaffenhed, ikke meget rare. Og mon ikke f. E. den blotte Faare-Avling paa beqvemme Steder oppe til Lands, eller Haakallefangsten ved Søekanten, vilde kunne indbringe saadan en Summa med langt færre Folk og mindre Bekostning? Jo! man har Aarsag til at troe, at en vel brugt Haakalle-Baad, eller en vel passet Hiord, Aar ud og Aar ind, vare i Stand til at giøre det med meget mindre Omsvøb. Een eeneste Næring vedborligen dreven, eller nogle faa Næringer, forholdsmæssig drevne, give altid bædre Regning, naar ikkun Naturen frembyder dem rigelig nok, end mange tillige, som drives i Flæng og uden Orden.

§. 144.

I Oefiords-Syssel kunde jeg vel ikke faae opspurgte saa mange Steder, hvor Foreller eller anden Færskvands-Fisk skulde opholde sig, *Ferskvands Fiskerie.*

 som

som i de foregaaende Herreder; Dog bleve disse frem for andre opgivne, nemlig 1) Siglefiords- 2) Hedins- og 3) Olafsfiords- eller Fiardar-Aaen. 4) Olafsfiords-Vandet, som holdes for at være 1 Miil i Længden, og er deri besynderligt, at samme indeholder, ikke alleene Torsk, noget mindre end de sædvanlige Soe-Titlinger; samt Helleflyndre, Rokker og Koler (*Pleuronectes flesus*), hvilket første Hr. Olafsen (*) rigtig haver anmærket, men og desuden, som der blev berettet, Graasey og Havsild af 17 Tommers Størrelse. Fangsten drives ikke med Garn om Sommeren, men kun paa Dorg om Vinteren; En underlig Sparsommelighed, da ingen kan nægte, at Soen jo har Forraad nok til at tage af. 5) Skeids- eller Vatnsdals Vand i Urdum Annex-Sogn. 6) Et lidet Vand eller Tiørn, neden for Præstegaarden Tiørn, og hvoraf samme har faaet Navn. 7) Svarfaderdalsaae. 8) Hørgaae. 9) Arnenæstiørn. 10) Thverbreckevatn. 11) Hialtøretiørn. 12) Oefiordsaae, som er en heel stor Elv, endskiønt dog ingen Lax skal gaae op i samme, hvilket tilskrives den naturlige Omstændighed, at Elven ikke haver sit Udspring fra noget Veide- eller Forelle-Vand paa Fieldene. Dette troes at være nødvendigt i saadan Henseende; Men denne Meening er ikke ganske grundet; thi udi den saakaldte Jokelsaae paa Broe er bleven fanget Lax tilforn, efter eenstemmig Beretning, ligesom den og nyelig er funden opdreven ved Bredden af samme, uagtet denne Elv ikke heller kommer fra noget Fiskevand. 13) Barderliørn; og endelig 14) falder Lax i salt Vand ikke alleene i Sigle- Hedins- og Olafsfiordene, samt foran ved Bøggestade-Sanden, men og i Glæsebæ og Laufaas-Sogne, saavelsom paa mange andre Ste-

(*) Reise igiennem Island, S. 632. sqq.

Steder i Oefiorden. Nytten af Forellefangsten tilstod man baade i Sigle- Hedins- og Olafsfiorden, saavelsom paa de ovrige Steder, ikke at være for nærværende Tiid af stor Betydenhed, formedelst at man hverken havde synderlig Tiid tilovers, til at anvende derpaa, eller fornødne Reedskaber; hvortil kom, at Sælhundene i de store Elver, hindrede Forellerne i at gaae derop. Men i Oefiorden mærkede jeg dog, at Folk hist og her trak Garn i salt Vand, ligesom og ved Enden af Olafsfiorden, med Fordeel, og er ikke at tvile paa, at jo denne Næringsgreen vilde mangfoldig gavne Huusholdningen, hvis den blev retskaffens passet.

4. Afdeeling
om Havne og Ankerpladse, samt aabne og blinde Skiær, og andet Søefarten vedkommende.

§. 145.

Det er bekiendt, at ei alleene Hollænderne fast aarlig komme ind paa Siglefiorden, men og at Engellænderne i forrige Tider have løbet derind og drevet Handel med Indbyggerne, hvilket endog Levningerne af deres Kramboed, staaende paa den endnu saakaldte Engelske Hol eller Hoi, tydelig udviise. Bugten inden for Hvannøren, som ganske tillukker Havnen for Havet, og hvor Vandet er 4 til 5 Favne dybt, med Sandbund overalt, er de Søefarendes sædvanlige Ankerplads. Midt ud efter Fiorden, der berettes at være ganske frie for blinde Skiær, lige fra Havet og heelt ind efter, naar Hellebodene, som gaae temmelig langt ud fra Siglenæsset, undtages, er Vandet 10, 15, til 20 Favne dybt, men ved Enden af Fiorden, og den østlige Side, inderst, 2 til 3 Favne. Siglefiords-Havn.

 Man

Man maae ei løbe Hvannøre-Pynten alt for nær, formedelst et li-det Rev, der skyder ud fra samme, skiønt ikkun kort. Havnen, som egentlig kaldes Hvannørebót, er rummelig for en Mængde af smaa og store Skibe, og een iblant de tryggeste i heele Landet, besynderlig naar østlige Kastvinde ikke indfalde, som undertiden siges at være til Besvær, uden at man dog kan erindre noget Fartøi at være drevet for samme. Hollænderne føre eet af deres Ankere lige op paa Øren selv, og derefter sætte deres Hukkerter op paa blød Grund i Bugten, og istandsætte dem der efter Behag. Efter Beretning fryser Havnen aldrig til om Vinteren, undtaget ved den stærkeste Vinterkulde, naar det tillige indtreffer, at den Grønlandske Drive-Iis paa samme Tiid ankommer, hvilken dog, da Skibene sikkert kunne sættes paa Grund, ikke vil blive i Stand til at giøre nogen Skade, hvoraf flyder at Siglefiorden, af hvilken en Udkast-Tegning er føiet hertil, kan eragtes tienlig saavel til Vinter- som Sommerhavn. Hvannøren har ved Strandkanten en beqvem Lodse- og Ladeplads, bestaaende af Møl, tienlig til Klipfiskvirkning, samt der oven for igien en jævn stor Mark, paa hvilken Bygninger kunne opreises. Ved Enden af denne Fiord løbe ind 3de smaa Vaage, af hvilke den vestligste kaldes Langeyrarál, eller Langøreaal, den anden Langøresike, og den 3die eller østligste Saurbaisike. Den mellemste Vaag eller Canal er foran tvers over 12 Favne i Breedden, og Vandet i samme, med mindste Flod, 5 Fod, men oven til er den meget smallere. Langøreaalen er breedere end den foregaaende, og 75 Alne lang. Samme havde 7 Fod Vand med ovenanførte Flod. Ned til disse Vaage løber ingen Elv, men de ere, ved Søe-Vandets Indgravning, blevne saaleedes dannede, hvoraf saavelsom af det forudsagte sy-

Siglefiords-Vaage.

S. M. Holm. del. Haas. sc.

nes at følge, at man paa dette Sted ei alleene, med ringe Bekostning, kunde anlægge en liden Dokke, om det skulde blive nødvendigt med Tiden, naar man engang fik Skibsfart ved disse Kyster, men og at disse Vaage kunde tiene til Vinterleie for nogle af de smaa og mindst dybgaaende Fisker-Skibe, som dog maatte lægge dertil med høieste Vande. Paa et lidet Sandrev, der ligger uden for disse smaa Indløb, berettedes Vandet at voxe med største Flod til 9 til 10 Fod, men at blive dybere inden for Revet. Ved Hedinsfiorden anmærkes, at intet Fartøi i Mandsminde siges at have kastet Anker derinde, hvilket dog hverken kan være foraarsaget af Vandets for ringe eller for megen Dybde, da samme foran ved Gaarden Vik er 10, og længer ud mod Havet 20 Favne, men af det at Bunden for den største Deel bestaaer af Klipper og Steene, der beskadige Tovene, for hvis Skyld og en Fransk Hvalfanger omtrent for 104 Aar siden, skal have maattet sætte sit Skib til paa denne Bugt. Paa den vestlige Side af Hedinsfiorden, og langs med Siglenæsset, skiønt alleene nær ved Landet, er Vandet allevegne lavt, med smaa Flager eller Grunde, men paa Fiorden selv findes ingen blinde Skiær Søefarten til Hinder. Om Hellebodene, foran ved Siglenæsset, er mældt tilforn. Olafsfiorden ansees og heller ikke tienlig til Ankerleie, thi uagtet samme, efter eenstemmige Beretninger, er frie for Skiær, samt har hist og her sandblandet Leerbund, saa er den dog baade kort og aaben for det vilde Hav, har og desuden saa lavt Vand, at den af paakommende svær Dynning, fornemmelig inderst, let kan blive oprørt. Paa Svarfadedals-Bugten derimod, eller den saakaldte Holsvig, lægge Hollænderne sig ofte til Ankers, og det omtrent midt foran ved Bøggvestade, hvor Vandet skal være 10, 15 til 20 Favne dybt med

Hedinsfiord.

Olafsfiord.

Svarfadedals-Bugt.

med Sand- og Skiæl-Sand Bund. At Handels-Skibene ogsaa kunde føre sig denne Leilighed til Nytte, og i det mindste stoppe der for Modvind, er følgelig vist nok. Man beretter og desuden at foran ved Præstegaarden Laufaas, ved den østlige Side af Renden, der løber ind til Oefiorden, skal være en fast Holdebund med 10 til 16 Favne Vand.

§. 146.

Paa den vestlige Side af Oefiorden og noget længer ude imod Havet end Gaasøren, ligger den saakaldte Hialtøre, en smuk og middelmaadig stor Odde, som gaaer mod Østen ud fra det faste Land, og danner en Bugt, paa hvilken Hollænderne, naar de ellers ankomme, siges at kaste Anker, ganske kort fra Strandkanten, hvor Vandet befandtes at være 15, 17 til 20 Favne dybt med Leerbund, og siden immer dybere, jo meer man nærmede sig til Renden. For Havvinde beskiermes Skibene temmelig vel af Øren, men de O. S. Ost- og sydlige Vinde kunne her bæder komme til at viise deres Styrke, skiønt det dog nægtes, at Fartøier nogensinde have drevet for Anker paa Havnen, hvoraf følger at samme maae kunne bruges i behøvende Tilfælde. Midt paa Øren ligger en Tiørn eller fersk Dam, som skal være 6 Favne dyb, imellem hvilken og Søen der er et Rum af 48 Favnes Længde; og har man troet det giørligt, at grave igiennem denne Mølrust eller Gruusbanke en Canal indtil Tiørnen, for sammesteds at have Fartøier liggende om Vinteren, men naar Stedets Høide, og Grundens horizontale Affald betragtes, synes saadant Arbeide at ville medtage alt for store Bekostninger, om end Tingen i sig selv kunde være muelig. Til Arnenæstiørnen derimod, som er heel rummelig, vilde man mageliger kunde føre Skibe, ved Hielp af slige

Ankerplads ved Hialtøren.

An-

Anstalter, skiønt ligefuldt ikke uden store Omsvøb. Gaasøren, Gaasøre.
der ligger paa samme Side af Fiorden, som Hialtoren, er stor i Begreb, og strækker sig temmelig langt ud i samme mod Østen, har i forrige Tider været et af de betydeligste og største Handelssteder i Island, om ellers noget skulde fortiene dette ædle Navn. Foruden hvad de Islandske Historier og Oldsager sandfærdigen berette herom, kan dette ogsaa tydelig sees af Huustomterne paa Stedet, der endnu udgiorde 36 i Tallet, hvoriblant vare nogle heel store, og især een med en Skandse eller Giærde omkring. Men da man ikke har kundet finde sig i det Navn, som denne Øre havde i gamle Dage, endskiønt ganske passeligt og uskyldigt, have nogle i de seenere Tider givet den Navn af Toppøre, saa at dette, i Hensigt til de ældre Tiiders Handel, mærkværdige Sted, ikke fattes meget andet til at blive skiult af en ævig Forglemmelse, end at udslettes af Historien. Naturen hielper og til dets Undergang paa sin Maade; thi ihvorvel Øren uden Tvil i forrige Tider haver været behagelig og græsrig, saa begynder den nu alt meer og meer at fortæres deels ved Soegang, paa den Side, som vender til Havet, og deels ved Horgaaens Overlast, som paa den nordlige Side har skilt den fra det faste Land. Der voxer altsaa nu ikke synderlig andet, end Meelstang, som just elsker sandig Grund. I forrige Tider troer man at Gaasoren alleene mod Sønden har været adskilt ved en Os eller Indløb fra Soen, hvilket vel er rimeligt, efter Egnens Beskaffenhed. Denne Os beholder og endnu sin forrige Gang, løber op efter tæt forbi Tomterne, og er der saa dyb med Floden, at en Hest maae svømme derover, men bliver næsten tør ved Ebben. Paa Bugten, midt imellem Odden og det

 faste

faste Land, gav Loddet tilkiende, at Vandet med Floden ikkun var 2 Fod, paa nogle Steder $2\frac{1}{2}$, men i Mundingen af Osen, og ved Siden af den saakaldte Skipaklett 5 Fod, hvoraf man sikkert kan slutte, at Grunden i de seenere Tiider maae være meget forhøiet, og det fornemmelig ved Gruus og Sand, som Elverne idelig tilføre. Havnen er altsaa ubrugbar, saa at endog de Skibe, som beseile Oefiorden, ei maae gaae meget nær til dette Sted, da Vandet er lavt heel langt ud paa Bugten. Ved Pynten af Gaasøren samle Ederfuglene sig i store Flokke, hvor de fanges med Snarer, hvilket dog ei synes at burde være tilladt, efterdi de ere iblant de fordeelagtigste Fugle i Landet, og følgelig skulde allevegne lades i Fred. Man fortæller ellers, at naar een af dem er bleven fangen, da komme de andre strax for at befrie den, og indvikles da selv i Snaren, men slippe nogle bort, efterat have seet og lugtet de Fangnes Blod, skye de Stedet fra den Tid.

§. 147.

Oefiords-Havn.

Det er bekiendt, at Oefiords-Havn, eller den saakaldte Hofsbot, hvor Handels-Skibene aarligen ligge, er een af de behageligste og tryggeste Sommerhavne i Island, og om man ligeleedes ansaae den for at være en ligesaa sikker Vinterhavn, vilde det vel ei kunne agtes for urimeligt. Havnen ligger mestendeels inde ved Enden af Fiorden, paa dens vestlige Side, er rummelig for mange Skibe, og har en temmelig fast sandblandet Leerbund med 8 til 10 Favne dybt Vand. For Havets Overlast beskiermes den af Oddøren, der løber heel langt mod Østen ud i Fiorden, men O. S. O. og S. vestlige Kastvinde skal meest være at befrygte.

At

At en svær Strøm, med Ebbe og Flod, maae gaae ind og ud af Fiorden, synes at være en afgiort Sag, og følger af Stedets naturlige Beliggenhed. Foran ved Oefiords-Aaen, som har afskaaret det flade Land, der ligger ved Enden af Fiorden, i mange smaa Holmer eller Oer, skal Vandet være meget lavt, og Bunden idelige Forandringer underkastet. Stedet, hvor Kiøbmands-Husene staae paa, og oven for hvilke man finder et lidet Stykke Land, som ligger i Lye for mange slags Vinde, og følgelig synes vel skikket til Kiøkkenhavers Anlæggelse, indbefatter vel ikkun et snævert Rum, men ikke destomindre er det dog jævnt og behageligt, ligesom Lodsepladsen, hvor man, som sædvanlig, betiener sig af en Brygge. Omkring Risøen berettede nogle, at skulde ligge blinde Skiær, men andre paastoede, at der ingen vare, hvilken sidste Beretning synes at være troeligst, da Bonderne, fra hvilken samme blev indhæntet, boede i Større-Aaeskogs-Sogn, og følgelig maatte være Grundene bekiendte. Om Sundets Dybde imellem Oen og det faste Land fik man og ulige Efterretninger, da somme paastoede at Vandet derudi var 30, men andre 60 Favne dybt, hvilket kan komme ud paa eet i Hensigt til Soefartens Sikkerhed. Nok at baade Hollænderne, og Handels-Skibene, skal have løbet ind, og ville herefter frit kunne løbe paa begge Sider af Oen, og, om det giøres fornødent, kaste Anker paa 8 til 12 Favne Vand paa den sydlige Side, et godt Stykke fra Landet. Midt paa Fiorden berettes Vandet at være 80 Favne dybt, og ligesaa paa den østlige Side af denne Oe. Iblant blinde Skiær og Grunde paa Indseilingen holdes det Skiær, som ligger paa den vestlige Side og foran ved Skialdarvigen, for at være det farligste, og dernæst Laufaasgrunden paa den østlige Side, i

Ankerplads ved Risøen.

det den strækker sig heel langt ud paa Fiorden, om ikke noget nær til midt i Renden. De andre smaa Skiær hist og her nær ved den vestlige Strand, saavelsom Engelskesluden, imellem Grimsnes og Latrum, item Thyrsklingene foran ved Skalabierget, samt Einerstade-Skiæret, ansees ei at kunne blive til Hinder for noget Fartoi, uden det skulde være ved en særdeeles ulykkelig Hændelse, i tyk Luft og Taage.

Siette Stykke
om
Thingoes- eller Norder-Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningens Beskaffenhed imellem Forbierget Giøgrer og Langenæsset.

§. 148.

Denne Deel af Landet, som Forsynet har anviist sin Plads inden bemældte Grændser, kaldes Norder- eller Thingøes-Syssel. En Strækning, der langs Søekanten, alle smaa og ubetydelige Bugter, saavelsom Boigden selv oven til, uberegnede, udgior omtrent 41 Danske Miile i Længden, og bestyres af een eeneste verdslig Embedsmand, som visselig maatte være heel skarpsigtig og drivende, om han overalt i alle Justitz- Politie- Oeconomie- og Handels-Sager fuldkommelig kunde efterkomme alt hvad ham efter Lovene paaligger, besynderlig naar der falder noget nyt og ubevant at iverksætte, helst i en Hast. Den største Arm af Havet østen for Giøgretaaen, som kaldes Skialfandefiord, og indbefatter ei alleene Thorgeirs- og Hvalvatnsfiordene, men og den saakaldte Axerfiord, som udgior en Green deraf, løber noget nær mod Sønden ind i Landet, imellem Reinenæsset og Rødenupen,

Norder-Syssels Størrelse.

Skialfandefiord.

og udgiør tvers over yderst henved 13 Miile, samt 5 i Længden, imellem Geldingenæsset og Sandene, ved Fiordens Ende, at regne. De nærmerste Bugter derimod østen for det store Forbierg Giøgre, som adskiller Øe- og Skialfandefiorden, ere Thorgeirs- og Hvalvatnsfiordene, hvilke begge udgiøre det lille Præstekald Thøngleback, hvorunder hører Annexet Flatøe, og afdeeles ved Thorgeirshøfden.

Thøngleback og Flatøe-Sogne.

Hoved-Sognet eller disse Fiorde, og især den sidste, skal være tæt beboede og have feede Græsgange, men derhos være udsatte for Snee, fugtigt Veir, og stærk Brænding. Bugten Rieblevig, beliggende ved Siden af, eller kort fra den kløftede Næspynt Høie og Lave Thore, berettes og at være beboet. Kysten imellem Geldingenæsset og Flatøedalen, bestaaer af lutter steile og store Bierge, ligesom og den heele Strækning ind efter paa samme Side, indtil Enden af Fiorden, af ubehagelige Klipper, Brinker, og høie Fielde, hvis høieste Spidse kaldes Oodeila, med ufrugtbar Egn imellem, undtagen den Deel deraf, som bruges til Afret for Lam om Sommeren, f. E. Rødevigen og saa fremdeeles. Nøstevigen derimod er beboet. Den heele Kyst imellem Fiords Ende-Sanden, og Næspynten Brikur, ved Flatøedalen, har overhoved faaet Navn af Nattfarevigер, men ellers er der kun een Bugt især, som denne Benævnelse egentlig tilkommer, nemlig den mellemste, eller Skaalevigen, hvor *Ampelites* falder. Flatøedalen, hvorigiennem løber en Elv, Jøkelsaae kaldet, skal have 5 beboede Gaarde, og være forsynet med smaa Piil og Krat, samt middelmaadig græsrige, skiønt fugtige Enge, men Flatøen selv, som ligger omtrent $\frac{3}{4}$ Miile foran ved Flatøedalen, og er temmelig stor i Begreb, roses ikke meget for sin Frugtbarheds Skyld, uagtet der befindes 4 beboede Gaarde, hvis Opsiddere fornemmelig

lig leve af Fiskerie, Vadesæl- og Haakallefangst, samt Ægvær om Foraaret, hvilket dog ei skal være saa fordeelagtigt som tilforn, saa længe man ingen Hunde tilstædede at opholde sig paa Øen.

§. 149.

Bag om, eller ved Enden af den egentlig saakaldte Skialfandefiord, ligge 16 Kirke-Sogne, nemlig: 1) Stad, hvortil hører Annexet Liósevatn. 2) Hals, og Annexerne Illuge- og Drablestade. 3) Eya- eller Oedalsaae, og Annexet Lundarbrecke. 4) Helgestade, og Einerstade Annex. 5) Mule-Sogn. 6) Grenjadestade Præstekald, og Annexet Thveraae. 7) Næs-Sogn. 8) Husevigs Præstekald; og endelig 9) Reykehlid, og Skutustade ved Myvatnet. Det første, eller Stads Præstekald, bestaaer af en temmelig vidtløftig Land-Strækning, som har faaet Navn af Kinn eller Kaldekinn, og indbefatter den Deel paa den nordvestlige Side af Skialfandefliotet, som ligger langs med Fieldene, imellem Gaardene Kross og forommældte Nøstevig, men Lióseyatns Annex-Sogn skilles fra Kinnen eller Hoved-Sognet, ved en Aae, Diupaae kaldet, som løber ud fra den smukke færske Søe, Lióseyatn kaldet, hvoraf Gaarden Lióseyatn har faaet sit Navn. Stads-Sogn, eller Kinnen, bestaaer, som mældt, af en lang, og med Lyng og Krat bevoxen, Field-Side, samt et snævert fladt Land ved Foden af samme, der uden Tvil tilforn har været græsrigt, men er nu blevet saare bedærvet af Vand og syrlige Vædsker, som magelig synes at kunne afleedes, ved det at Egnen hælder nedad, saa at Vandet paa mange Steder kan have Afløb endog lige ud til Fliotet eller Elven. Faar ere de Kreature, som man i dette Sogn fornemmelig har lagt Vind paa, hvortil og Egnen ansees best skikket, formedelst den gode Udegang om Vinteren;

Kirke-Sognenes Navne.

Stads Sogn og Annex.

teren; men Faarepesten har, medens den har raset, standset denne Næring, hvorfor man og her overalt i den Tiid har begyndt at lægge sig Geeder til, hvorved man snart vil faae Ende paa den liden Krat-skov, som Faarene længe havde kundet havt godt af. Annex-Sognet er omtrent af samme Beskaffenhed, som Hoved-Sognet, nemlig ved Field-Siden bevoxet med Eenebuske, Piil, og Fieldrape, men neden for samme bestaaende af Lava-Strækninger med Myrer imellem. Om Vinteren falder, efter Beretning, stærkere Snee i Kinnen, end paa andre dertil grændsende Steder, eller i Annex-Sognet, alligevel blive Faarene dog meget feedere der, end i Naboelavet.

§. 150.

Hals- og dertil hørende Sogne.

Hals Hoved-Sogn, saavelsom begge Annex-Sognene: Illuge- og Drablestade, ligge alle i Fnioskedalen, som vel lader til at være en maver Egn, men er dog meget beqvem til at holde Faar, af hvilke Beboerne havde talrige Hiorder, førend Faarepesten begyndte. Til Afret og Beeteland bruges Timburvallnedal, der skal ligge længst imod Østen, item Hialtedal og Bleiksmyredal, som alle løbe ud fra Fnioskedalen, der adskilles fra Oefiorden ved en kort, men derhos meget steil Fieldvei, Vadleheede kaldet, hvis Overfart meget kunde forbædres ved Rydning. Fnioskaaen er en stor morkebruun Jøkel-Elv, over hvilken man undertiden kan komme til Hest, men undertiden ikkun paa Færger. Den løber langs ned efter Fnioskedalen, og har sin Oprindelse hoit oppe, paa de øde Field-Strækninger, der ligge bag om Barderdalen, men falder ud i Søen tæt ved Præstegaarden Laufaas i Oefiorden. Vandet i denne Elv er heel koldt; thi endskiønt Vinden var sydlig den 9 Jun. om Eftermiddagen Kl. 6½, sank dog

Qvæg-Solvet udi Cylinder-Glasset, nedhængt deri, fra 9 til 4 Gr. over Frysepuncten i 3 Minuter, men siden ikke meer. I Fnioske-dalen tænkte jeg ellers efter Rygtet at have faaet at see een Ting, Fnioskedals-Skov. som er rar i Island, nemlig en Skov eller Træer, hvis Toppe kunde skiule en Mand til Hest med Pidsken oprakt i Haanden, men dette Haab slog feil. Legemet var borte, og Skyggen kun tilbage, endskiont der dog eenstemmig blev berettet af bekiendte Folk, at saadanne Træer for 20 Aar siden skulde have voxet fast allevegne paa den Side af Fnioskaaen, som Præstegaarden Háls staaer, og det tæt paa hinanden, hvor man for nærværende Tiid ikke seer eet eeneste, stort eller lidet, ungt eller gammelt, uden alleene Rod-derne, der viise Skovens forrige Tilværelse, samt en liden Plet-Skov, som staaer paa den modsatte Side af Elven. Man skulde neppe, efter en saa kort Tid, holde saadant for sandfærdigt, som det dog desværre er. Men vist er det, at dette Slags Ødelæggelse er dobbelt beklagelig i dette skovløse Land. Mig forekom det ellers ei alleene som stridende mod Anordningen af 10de May 1755 (*), men og imod al Orden, og den omme Omsorg, som man er sine Medborgere og Efterslægten skyldig, at kappe et Træe af ½ Allen fra Roden, ligesom og det, at hugge et andet tvært ind i Stammen lige ind til Marven, og derpaa at lade saadant et gammelt Træe staae saaleedes saaret, for at doe ud til Unytte efter en foie Tiid, og derimod at tage fat paa det unge Naboe-Træe. Dog vilde man ikke

(*) Anordningen bestaaer i en Foranstaltning af Rente-Kammeret, egentlig angaaende Skovenes Behandling paa det publique Gods, og findes indlemmet under No. 3. i afgangne Amtm. Gislesens Bekiendtgiorelse af 15 Jul. 1755, i samme Aars Landstings-Acter. E.

ikke vide af, at slet Behandling havde alleene været Aarsagen til denne Skovs Undergang, men forebragte derimod adskillige naturlige Aarsager dertil, saasom a) en overflodig Mængde af Snee, som skulde have bedækket Skoven den storste Deel af Vinteren, og med det samme nedtrykket Træernes Greene, afbrækket disse, og endelig derved forvoldet Skovens Forraadnelse. b) Usædvanlige Orme, der henimod for 30 Aar siden siges at have ladet sig see krybende op ad Træerne, hvorefter forst Bladene, og siden Greenene, visnede; og c) den strænge Kulde som Drive-Jisen medfører, naar den kommer til Landet. Men naar alt dette overveies, vil enhver let kunne indsee, at dette i det hoieste ikke kan regnes for andet, end for nogle Bi-Aarsager til denne Skovs Ødelæggelse, allermindst i saa kort en Tiid. De angivne Orme vil og vel ikke betyde andre, end den sædvanlige *Phalæna Betularia*, som pleier at opholde sig paa Birkens Blade, og næres deraf, uden at foraarsage den nogen synderlig Sygdom. Hvad Kulden angaaer, da vare disse Træer jo opvoxne i den, saa at den ikke vel kan have giort dem en saa almindelig ødelæggende Skade, uagtet den rigtig nok var stræng i Aaret 1771. 72.; og omendskiønt en langvarig Snee, helst naar den ofte afvexler med Tøeveir, er ikke meget sund for Skoven, saa er den dog heller ikke i Stand til at anstifte saadan en Ødelæggelse deraf, som denne.

§. 151.

Gedalsaae- og Lundarbrecke-Sogne.

Gedalsaae-Sogn, og Annexet Lundarbrecke, ligger paa begge Sider af Skialfandefliotet i den saakaldte Barderdal, der regnes for at være henimod 4 Miile lang, og løber op imod de øde Field-Strækninger og Jokler, som adskille Sønder- og Nordlandet, iblant hvilke Sprengesand er den meest bekiendte. Barderdalen

skal, besynderlig paa den vestlige Side, være bevoxen med Piile- og Birke-Skov, tienlig saavel til Kull, som til Ildebrand, og andet Huusbrug, med torre, og nogenleedes græsrige Strækninger ved begge Sider af Aaebredden; hvoraf folger, at Egnen maae være best skikket til Faare-Avling, efter hvilken og Indbyggerne skal have lagt sig temmelig stærk, indtil Faarene doede. I Bardardalen ligger en Øe, Vallnøe kaldet, som omgives af Skialfandefliotet, og bruges til Beeteland. Ud fra denne Hoveddal lobe en Deel andre mindre Dale, der give, efter Beretning, en Mængde af Fieldegræs, og anvendes desuden til Afret og Beeteland. Iblant dem fortiener især at nævnes Miódalen, som er den vestligste, efterdi den tilforn skal have været heel tæt beboet, men for nærværende Tiid derimod være aldeeles odelagt af Sand- og Fieldskreed, saa at den ikke staaer til at beboes, naar alleene een Gaard deri undtages. Samme Skiebne er overgaaet den saakaldte Isolfsdal og Smidieskoger, som man ligeleedes forsikkrede, foruden en Hob Bonder-Gaarde, at have havt tvende Præste-Gaarde, som alle, efter Beretning, ere blevne i Bund og Grund odelagte, ved ovenmældte Aarsager, som ei skal kunne ryddes af Veien, for at reise nye Gaarde igien. Fliotsdalen, der ligger nærmerst ved Sprengesanden paa den vestlige Side af Fliotet, ligesom de 3de osten for samme, meenes altid at have været ubeboet, og alleene brugt til Afret, hvortil den og endnu bruges. I Smidieskogsdalen skal have voxet en Deel Sandhavre tilforn, og ligeleedes i Barderdalen, som nu berettes hartad at være udgaaet. Imellem disse, saavelsom de fleeste af de efterfolgende Sogne bag om Skialfandefiorden, ligge ellers smaa, lave Halse og Fieldaase, hvorved intet besynderligt falder at antegne, da nogle af dem bruges til Beeteland, andre igien ere kun sumpige og maadelig frugtbare.

§. 152.

Helgestade og Einerstade-Sogne.

Helgestade Kirke-Sogn, hvortil hører Annexet Einerstade, ligger i den saakaldte Reykedal, der for saavidt omgiver Skialfandefliotet paa begge Sider, men er adskilt fra den egentlige Adeldal ved en liden Fieldaas eller Hals, Skridehals kaldet, endskiønt neden til ved Søekanten hængende i eet med Adeldalen. Reykedalen endes oven til, ved den saakaldte Lavheede, men giver noget nærmer ved Bøigden en Arm fra sig, som har faaet Navn af den vestre Seliedal. Egnen bestaaer ellers deels af smukke Field-Sider, bevoxne med Birk, Piil, og Krat, og deels af fladt Land langs op med Reykedalsaaen, som baade er tørt og vaadt, samt derhos temmelig græsrigt. Oftbemeldte Skialfandefliot er een

Skialfandefliot.

iblant de betydeligste mælkefarvede Elver paa Nordlandet, som har sit Udspring høit oppe til Fields i Klofejøkelen, men i Bøigden farer man dog over den baade paa Heste og paa Færger, naar Regn, eller stærk Iisdrev ikke staaer i Veien. Ved Enden af Skialfandefiorden, som for den største Deel bestaaer af fiint Sand, har denne Flod sit Udløb i Søen, igiennem hvilket Fartøier i forrige Tider berettes at have gaaet, og det lige op til den saakaldte Barnafellsfoss og Skipapollen, hvor de skulde have fortøiet sig ved en Hæl eller Bolt, der var rammet eller kiilet fast i Bierget. Hvis denne Beretning skulde være sandfærdig, maae Elven siden den Tiid have undergaaet meget store Forandringer; thi nu omstunder er der ikke at tænke paa, saasom dens Rende er mangfoldig opfyldt med Leer og Gruusbanker med lavt Vand paa, besynderlig noget oven for Søekanten. Ullarfossen og Godafossen, hvortil Sæhundene berettes at kunne komme op, men ikke længer, ere noksom bekiendte af Grettis Saga (*). Omtrent midt i Skialfandefliotet ligge ellers

(*) Isl. Opl. Cap. 68. 69. S. 140. 41.

ellers 6 mindre og større Øer, nemlig a) Thingøe, foran ved hvilken, eller paa den Side, som vender ud til Søen, nysbemældte Skipapoll er. b) Vadsøe. c) Skuldethingsøe. d) Biugøe. e) Hrutøe; og f) Axadalsøe. Vadsøen ligger nærmerst ved Hav-Siden, men Thingøen er den største, og har Fortrin for alle de andre, saavidt den, foruden kraftigt Græs og Lyng, frembringer en Mængde af Eenebærtræer, Piil, og Krat, hvorfor man og har ansat Øen for at kunne, den heele Sommer, ja næsten Aaret omkring, naar ei alt for strænge Vintere indfalde, underholde 180 til 200 Lam. Skulldathings- Biug- Hrut- og Axadals-Øerne have og alle temmelig godt Beeteland, men Vadsøen derimod kun maadeligt. Paa den østlige Side af Fliotet voxer hist og her noget af Sandhavre, ligesom Egnen i øvrigt paa begge Sider er græsrig, saa at, dersom de Levninger af Huustomter, som man bliver vaer paa de saakaldte Grande, ere af gamle forladte Gaarde, da staaer Frugtbarheden ikke i Veien, at de jo kunde med Nytte optages igien. I det første Minut sank Qvægsolvet i Hydrometret, nedhængt i Strømmen i Skialfandefliotet, fra 8 til 7, og i det andet fra 7 til 6 Gr. over Frysepunctet, men siden ikke videre, saa at Fnioskaaen (§. 150.) bliver nok den koldeste Elv, som er paa Nordlandet. Kulden i Skialfande-fliotet.

§. 153.

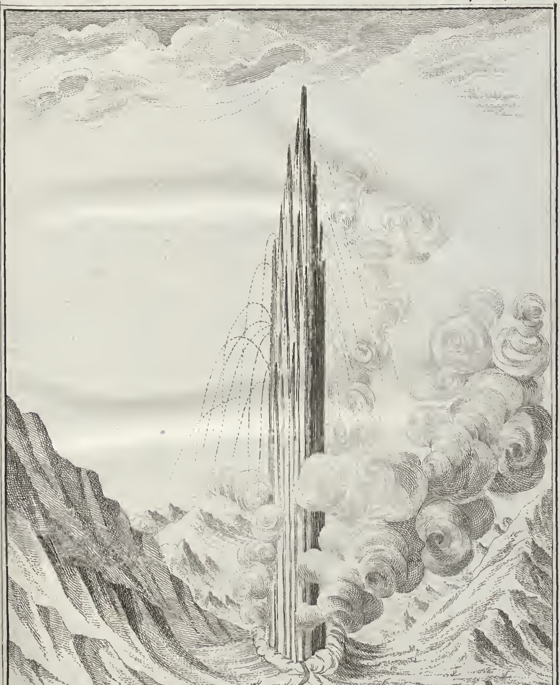
Mule-Sogn, der indsluttes af Laxaaen og Skialfande-fliotet, støder til Greniadestade Præstekald mod N. O., mod Norden til Næs-Sogn, mod N. V til Skialfandefliotet, og indgrændses saaleedes paa sidstbemældte Side af denne Elv, at forstaae saavidt Skridehverfet gaaer, som vel er en Part af Reykedalen, men hører dog til Mule Sogn. I Skridehverfet er Mule-Sogn.

 Egnen

Egnen behagelig og græsriig, skiønt vaadlændt, men bestaaer for Resten, deels af Lava, og deels af tørre, samt frugtbare Strækninger, der endda ikke skal være ringe, saa at man betiener sig meget deraf til Hornqvæg- og Faare-Avling, hvori dette Sogns Næring meest bestaaer. Thigendedalen, som i forrige Tider berettes at have været temmelig tæt beboet, og endnu, for saavidt de gamle Gaarders Hiemmemarker for den største Deel angaaer, skal være bevoxen med Birk, Piil, og Krat, bruges med Nytte af Naboerne til Beeteland; men man troer at Tunene, ved god Omgang og flittig Rogt, snart vilde komme i Stand igien. Grenjadestade Kirke-Sogn, grændser i N. O. til Huusevigs Præstekald, i S. O. til Annex-Sognet Thveraae, men støder til Mule-Sogn mod V. N. Vest, og bestemmes ude imod Havet, af Næs Præstekald, og omgives altsaa tildeels af Laxaaen, og tidtbemældte Skialfandefliot. Egnen i Laxaaedalen er baade græsrig og bevoxen med Skov, saavelsom paa andre Steder i Sognene frugtbar, skiønt derhos tillige, fornemmelig mod Sønden eller S. O., sumpig, og besværet med Vand. Thigendedalen tiener meest til Beeteland for Faar, af hvilke her underholdes et ikke ringe Antall. Laxaaen, som løber ud fra Myvandet, er vel ikke saa stor som Fliotet, men dog ligefuldt en betydelig Elv, over hvilken man og undertiden maae gaae paa Færger. Paa Helgaaen i Reykehverfet, som springer ud fra de saakaldte Reykedalshvere, blev man en svømmende Flok Fugle vaer, der bleve kaldte Sundhaner og Bekrar eller Odinshaner, det er *Tringa minima*. Disse Fugle vare hvidspraglede under Bugen, kaffebrune paa Ryggen og Rumpen, med Blanding af nogle hvide Fiædre imellem paa begge Steder, men af Størrelse som en Stublærke. Et godt Stykke fra Hve-

Grenjadestade og Thveraae-Sogne.

Sundhaner.

S. M. Holm del. Haas. sc.

OXE=HVER.

Hverene befandtes, ved Hydrometeret, Vandet i Helgaaen, hvor Sundhanerne opholdt dem, af hvilke een folger aftegnet, saa varmt, at Qvægsolvet deri steeg til 19 Gr. over Frysepunctet, men til 40 paa et andet Sted endnu nærmer ved Hverene, som disse Fugle ogsaa berettedes undertiden at besoge. En Egenskab som de venteligt have for sig selv, nemlig at udvælge varme Kilders Udlob til deres Opholdsteder. Ved Reyke- eller Reykedalshverene, som afg. Vicelavm. Olafsen (*) noie har beskrevet, erindres ikkun a) at Vandet deraf hverken forandrer Vitriol-Syren eller Viol-Syruppen noget i sin Farve. b) At den sydligste Hver, som har tvende Aabninger, foruden een ubetydelig, kastede op paa eengang af begge Hullene, imedens jeg var paa Stedet, Vandet, i 2 Minuter til 3 til 4 Alnes Hoide, da Oxehveren, i halvt saa lang Tiid, fuldkommen sproitede Vandet op 6 Alne hoit, og hvilede igien lige saa længe. Oxehveren, hvis Udsprudning forestilles i hosfolgende Tegning, var i Omkreds 126 Fod, og noget nær dannet, som en heel Cirkel. Men Aabningen selv neden til loed til at være snæver. Denne Gang blæste Vinden sydlig med Regn. Da jeg hængde Hydrometret ned i bemældte Oxehver, steeg Qvægsolvet i 1 Minut fra 10 til 40 Gr., men i den sydligste fra 10 til 45 Gr., og da jeg endnu eet Minut loed Glasset hænge i forstbemældte heede Vandspring, steeg Qvægsolvet til 65 Grader, og længer torde jeg ikke bie, eller kunde, i eet, udholde Heeden af Vandet og de omkringliggende Steene. I Nærheden af saadanne varme Kilder, synes at være den allerbeste Leilighed, og det beqvemmeste Sted til at anlægge Drivehuse og Mistbænke, og derved at opælske mange slags Væxter, endog i den strængeste Foraars-Kulde; men til at kunne

Reykehvere.

Varme.

(*) Reise igiennem Island, S. 640. o. f.

kunne bruges til Saltkaagning, ligge disse Kilder deels alt for langt borte fra Stranden, nemlig henimod 1 Miil, om ikke meere, og deels er deres Vand alt for uregierligt til det Slags Brug.

§. 154.

Næs Præstekald. Næs Præstekald støder mod Sønden imod Mule-Sogn, har Enden af Skialfandefiorden for ved sig, og ligger imellem Skialfandefliotet og Laxaaen, hvilke paa begge Sider sætte det Grændser. Sognet bestaaer for den største Deel af forbrændt Braunsteen eller Lava, med tørre Græsgange imellem, tienlige baade for Hornqvæg og Faar, helst da der tillige voxer Piil, Birk og Krat. Den saakaldte Adaldal, som baade For- og Efteraar er underkastet Oversvømmelse af Laxaaen, indbefattes og i dette Sogn. Huusevigs Præstekald derimod strækker sig langs med Søekanten øster efter forbi Tiørnæsset, fra Laxaaen, og bedækkes bag til, efter Beretning, deels af den saakaldte Blaaskogeveg, og deels af andre øde Field-Strækninger. Bøigden sammesteds bestaaer paa sine Steder af en temmelig frugtbar Egn, men Udmarkerne derimod, eller Under-Fields-Høiene op efter, lade til at være heel mavre og udtærede, hvorvel de dog skal anvendes, med en ikke ringe Nytte, til Faare-Avling. Lundøen, som ligger kort foran ved Husevigen eller Husevigs-Havn, seer ud som et høit Castell med Volde omkring, bestaaende af middelmaadig steile Klipper, og var meget værd, hvis den laae paa et godt Sted paa Kiøbenhavns Reed. Den har ellers ingen andre Herligheder, end nogen liden Græsning for Faar, og noget Ægvær af Tærner, Teister og Lunde. Fra Husevig og lige øster efter indtil forbi Tiørnæsset, er Strandkanten fast overalt meget snæver, med maadelig sikkre Landinger, og oven for med lave Bierg-Strækninger, hvoriblant Hallbiarna-

Huusevigs Sogn.

Lundøe.

stada-

stada Kamben er meest bekiendt. Foran ved Man-Aae-Vigen og kort fra Landet, staae tvende høie Dranger, eller Klipper op af Søen, Manaae-Øer kaldte, hvor man tilforn skal have fanget en temmelig Mængde af Lunder (*Alca artica*) og Strandmaager, men for nærværende Tiid er denne Fangst, efter Beretning, ikkun saare liden; dog kunde man ikke opgive nogen gyldig Aarsag til dens Afstagelse. Naar altsaa Græsning for 10 til 12 Faar om Sommeren undtages, have disse Øer ingen Herligheder; thi endskiønt de ligge meget beleilig til Fiskeværs Anlæggelse, samt Fiskeriets Søgning paa Havet og Fiorden, saa angives dog de usikkre Landinger allevegne at være deri til Hinder. Skieløben skal endnu være i Brug paa et par Steder i Husevigs Sogn, men ikke andensteds i Landet, i Stedet for at det var meget at ønske, at den var almindelig overalt, allerhelst i Fieldbøigderne.

Man-Aae-Vig og Øer.

Skie-Løben.

§. 155.

Myvatns-Bøigden, eller de der værende tvende Kirke-Sogne: Reykehlid og Skutestade, blev anmældt, foruden de ødelagte, at bestaae af 23 Gaarde, der ligge rundt omkring Myvatnet, een af de betydeligste og største færske Søer i Landet, som holdes for at være 3 Miile lang, 2½ breed, og henimod 8 omkring, med mangfoldige Bugter og Kroge, hvilke tillige med Søen selv, som paa de fleeste Steder ikkun skal være 2½ Favn dyb, skiønt nogle Steder af 4 til 4½ Favns Dybde, have faaet Navn af Ytre og Sydrefloe. 34 mindre og større Øer, foruden en Deel smaa og ubetydeligere Holme, angives at ligge i denne Søe, og at give Indbyggerne anseelig Fordeel, saavel ved feede Græsgange, som Tærne- og Ande-Æg om Foraaret, men paa den nordlige Side af Søen skal Egnen være bevoxen med Birk og Krat, men bestaae

Myvatns-Bøigden.

 for

for den største Deel paa den sydlige Kant af Myrer og fugtig Engbund, ligesom paa den østlige Side af Lava, dog med græsrige Strækninger imellem, men den vestlige derimod at være en Blanding af begge Slags. Fluer eller Myg fra Søen om Sommeren, og staaende Fugtighed paa Markene, i Mangel af Affald, ere til Besvær i Næringen. I øvrigt ere Boigdelavets Mærkværdigheder, i Henſigt til de gamle og nye Ildsprudninger og deraf flydende adskillige Forandringer, saa udførlig beskrevne i Hr. Olaffens Reise (*), og Svovelminernes Beskaffenhed af Hr. Henkel, at jeg vel ikke havde kundet lægge noget dertil, om jeg end havde reist til dette Sted, allermindst da Sneen endda meſtendeels skiulede den heele Egn.

§. 156.

Axarfiord i Almindelighed.

Axarfiorden er, som før blev mældet, en Arm af Skialfandefiorden, der løber ind imellem Tiørnæsſet og Rødenupen, Rødenæs, eller Røderhuck, som de Søefarende kalde den, og er en breed, men derhos ikkun kort Fiord, indbefattende Gards eller Miklagards- Aas- Skinnestade- og noget af Nups Kirke-Sogne. Fra Tiørnæsſet eller Manaaen, og indtil Enden, beſtaaer Strandkanten meest af steile Klipper og en snæver Strandbredde, men Field-Siden kan ikke kaldes ufrugtbar. Egnen, eller Boigdelavet, har over Hoved faaet Navn af Keldehverfe, som er heel vidtløftigt op efter, imod Fieldene, og beſtaaer fornemmelig paa den vestlige Side lige indtil Gaardene, af Lava-Strækninger, i Midten af frugbart Jordsmon paa sine Steder, og ved Søekanten af fiint Sand, men den østlige Deel er tillige bevoxen med Skov og Krat, og derfor meer fordeelagtig end den første. Hraunene eller Lava-Stræk-

(*) S. 718. o. f.

Strækningerne give en stor Mængde af Reensmoss, og derfor Reensmoss.
ansees Keldehverfet meget beqvemt til disse nyttige Dyrs Underholdning. Tunene paa den vestlige Side af Hverfet forekom mig at være bæder rogtede end paa andre Steder, hvortil Vedkommende uden Tvil vare nødte af Mangel paa anden Græsning; thi da jeg reisede længer frem, og kom til Gaardene Garde, Graaside, og andre fleere, hvilke samtlig have græsrige Enge, var tydelig at see, at Hiemmemarkenes Rogt begyndte igien at aftage. I den saakaldte Birgis-Skov, hørende til Gaarden Aas, skal tilforn have Birgisskov.
voxet Birk (*Betula alba*) af 5 til 6 Alnes Høide, ganske rank, som var bleven brugt til Husebygning, og Reinir (*Sorbus aucuparia*) endnu høiere; men som man paa de fleeste Steder mærker ikkun liden Agtsomhed i at omhugge Skovene, saa skal og denne Birgisskov meget begynde at formindskes. Mod Vesten og inderst giver Axerfiorden tvende smukke Loon eller Vand-Samlinger fra sig, hvori Loon og Holmer.
ligge en Deel Holmer, som Æderfugle og Tærner eller *Sterna hirundo* udlægge deres Æg om Foraaret, og kort fra Gaarden Vikingevatn, har Naturen ligeleedes dannet en færsk Søe, med behagelige Holme udi, hvor foranførte Fugle i Flokketal bygge Reede; Eet par Loon ved Søekanten, foruden de forrige, medføre og sin Nytte. Ned til Enden af denne Fiord løber, fra Klofejøkelen, den bekiendte Jøkelsaae, som virkelig er den sværeste Elv paa Nord- Jøkelsaae.
landet, og giver fra sig tvende andre mindre, nemlig Stóre- og Sandaaen. Jøkelsaaen skal, for omtrent 46 Aar siden, have omkastet en Deel Gaarde, som stoede oven for Sanden ved Søekanten, hvoraf dog de fleeste berettes at være igien opbygte; men derefter, og fornemmelig i næstafvigte 10 Aar, siges Stóraaen at have giort Egnen Skade, og saaleedes tiltaget i Breedde og

 Dybde,

Dybde, at man allevegne, eet Sted undtaget, maae betiene sig af Færger over samme, da den tilforn magelig kunde overfares til Hest. Jøkelsaaen udfordrer og overalt Færger, men Hestene maae svomme over, og staae derved ofte Fare for at omkomme, naar Elven er i fuld Væxt, hvilket og nær var skeet da jeg reisede derover. Ved Færgetøldens Erlæggelse iagttages den Regel, at de 3 nærmerste Sogne skiftes til hvert 3die Aar, at betale Færgemanden 5 Alne eller 10 Fiske, for hver sognefast Bonde, men de, som ikkun siel- den have nødigt at drage over Aaen, veigre sig ved denne Udgift. Fremmede derimod, som ikke høre til disse Sogne, skulle betale for hver Gang 2 Fiske (4 Sk. Specie) for hver Hestes Byrde, og 1 Fisk for hver Mand, hvorimod Færgemanden bør passe op fra Kl. 9 Formiddag, om Sommeren især, efter een derom ergangen Dom, og til Kl. 10 til 11 om Eftermiddagen, eller i vidrigt Fald give Straf, naar der indløber Klage over hans Udeblivelse; og var det at ønske, at en saa god Orden blev holdt ved alle slige nødvendige Færgeløbe i Landet, hvormed baade de Reisende, og de som holde Færgerne, kunde være vel tiente. Vel fordres allevegne omtrent den samme Færgeløn af Uden-Sogns Reisende, men om Færgerne derfor ere altid i Stand eller ved Haanden, derpaa har man Aar- sag at tvile. Inde i det forommældte Birge, som bestaaer af Klip- perader, og bøies ligesom i en halv Cirkel, meener man een Gang tilforn at have været Havn; men denne Efterretning er neppe troe- værdig, da Stedet, der er bevoxet med Skov for nærværende Tiid, ligger saa langt fra Søekanten. Paa den østlige Side af Kelde- hverfet, især paa 5 Gaarde, holder man Geeder, skiønt ikke med den Agtsomhed, som den velbekiendte Svenske Landmand fo- reskriver. Fieldegræs falder her overalt i Mængde.

Færgeløb.

§. 157.

§. 157.

Ved Axarfiords Sogn erindres viidere, at Egnen deri er temmelig maver, Udmarkerne ringe, og ikkun lidet Beeteland for Faar, især om Vinteren, ihvorvel Hlidene eller Field-Siderne ere bevoxne med smaa Birk og Piil, saavelsom den underliggende Landstrækning temmelig stor, skiønt derhos udyrket. Nogle Gaarde dette Sogn tilhørende, skal ligge høit oppe til Fields og grændse til Mødrudalen, som berettes at være heel græsrig, og bevoxen med Meelstang, men derhos underkastet Snee, samt haarde Vintere, og deraf flydende Uleiligheder. Nups-Sogn eller Nupe-Sveiten, bestaaer af en nok saa maver Egn som den nysommældte, og tillader derfor Beboerne hverken at holde Faar eller Koer i nogen Mængde. Hvor Drivetommer ikke haves, betiener man sig, i disse Sogne, af Birk og Lyng til Brændsel, da Torv skal være rar at finde i Nærheden. I øvrigt er Axerfiorden ikke nær saa steil paa den østlige, som paa den modsatte Side, og Strandkanten ei heller saa snæver, lige til den saakaldte Røderhuck, hvor Melracke-sletten egentlig begynder, som er omtrent 5 Miile i Længden, tilhører Præsthole Sogn, og inddeeles i 3 Parter: Vester- Mid- og Østerslette, hvilke alle, saavelsom den ganske Egn paa tvers og langs, naar Hiemmemarkerne undtages, samt nogle faa Afdale oven for Bøigden, er saare ufrugtbar, og bestaaende af en vedholdende Samling af Kegelformige Steenbolder og blod Grund neden under, paa de fleeste Steder; hvoraf følger, at Veien, ligesom Egnen selv, maae være ubehagelig, ihvorvel Skaberen i andre Henseender ikke har glemt at forunde Sletten vigtige Herligheder, hvorom siden skal mældes. Vestersletten har 5 Gaarde: Leerhavn, Kilsnes, Griotnes, Nupskatle- og Oddstade.

Axerfiordens nøiere Beskrivelse.

Melrackesletten.

De første Gaarde, imellem hvilke Naturen har dannet ved Stranden mindre og større Bugter, forbigaaes denne Gang, men Gaarden Oddstade tilhører, foruden nogle Øer, en Holm, som omgives af færskt Vand, og har en saa betydelig Søgning af Ædersfugle og Tærner, at man i middelmaadige Aar, naar Kulden eller Drive-Jisen ikke giør Hinder deri, kan regne Eierens Indkomst af ureen Æderduun til 5 til 600 Pd. Kort fra Strandkanten har man fast imellem hver Gaard paa Sletten, opbygte Faarehuse eller saakaldte Faareborge, hvis Vægge bestaae af utilhugget og paa Enden opreist Drivetømmer, saavelsom Taget, der lægges fladt over, og derefter beklædes med smaa Stykker af Grønsvær. Om Vinteren holde Faarene sig til disse Huse, som ere bygte nær ved Søen, paa det de derfra kunne have des kortere Vei til at søge deres Føde af den Thare og Tang, som opdriver fra Havet, hvoraf de og for den største Deel maae leve, alt saa længe den Grønlandske Drive-Jis ikke tildækker Stranden. Til at passe paa Faarene, og at veileede dem derhen, hvor de imellem kunne faae lidet Græs eller Lyng, samt skuffe Sneen af Jorden om Vinteren, naar det giøres fornødent, og den er alt for dyb for Faarene selv til at faae den af Veien med Beenene, udvælger man gierne den forsigtigste og troeste Tienestekarl; men eftersom Egnen paa Sletten er meestendeels jævn overalt, og uden synderlige Forhøininger, der ellers, i paakommende hastig Taage og Sneefog, som paa dette Sted almindelig skal indfalde, kunde tiene til Vartegn, forslaaer ikke engang den ovenmældte Forsigtighed af Hyrdens Nærværelse, men man betiener sig tillige af de saakaldte Forustu-Sauder eller Beeder, som have den Natur, at sætte sig i Spidsen for Hiorden, og anføre samme, baade frem og tilbage. Disse Forgangsbeeder

Fiarborger og Faarerøgt.

agtes

agtes meget høit paa dette Sted, og holdes for saa meget meer umistelige, som de ikke alleene kunne finde Veien hiem, i hvor mørk Taagen eller Sneefoget end maatte blive, men og tillige ligesom forudsee een heraf forestaaende Fare, i det de nøie og betids tage i agt, naar det er Tiid at forføie sig hiem, eller og tvertimod at forblive paa Beetepladsen, hvori de mestendeels pleie at overlades til deres egen naturlige Følelse og Drift, efterdi deres Anførsel, som oftest faaer godt Udfald; og ere disse Beeder endog saa haardføre, besynderlig i deres 5te til 7de Alders Aar, at de med Bagbeenene idelig skrabe Sneen bort fra Øinene naar de gaae imod Vinden. Til Belønning lade ogsaa Eiermændene slige Beeder leve saa længe de kunne, ja undertiden indtil 13 til 14 Aar, efter Beretning, da de tilsidst maae fødes med Hakkelse af Høe og andet deslige, i Mangel af Tænder. Midsletten bestaaer af 3 Gaarde: Sigurdarstade, Blikalon og Rif; men til Østersletten regnes, Skinnalon, Hardbak, Asmundarstade, Høskuldsnes, Raufarhøfn og Hol. Kort fra den første Gaard er et Loon eller indlukket Vand, med smaa Holmer udi, hvor Tærner og Ederfugle aarlig bygge Reeder, hvilket tillige gielder om Øerne ved Blika- og Skinna-Loonene, paa hvilke og voxer Skeeurt i Mængde, af hvilken man laver en ikke mindre velsmagende Ret end af Grønkaal. Tunet paa den sidste Gaard var ellers i meget usle Omstændigheder, opfyldt med Steene og Tuer; og paa Udkanterne maatte man indrømme Køerne et Sted, da ingen andre Græsgange vare i Nærheden; hvorfor man her burde betiene sig af Sætere oppe til Fields i Dalene, hvilket tilforn har været i Brug. Gaardene Asmundestade, Høskuldsnæs og Raufarhøfn tilhører Egvær, ligesom man og i forommældte Rødenup

san-

fanges Alker eller Svartfugle og Skiegler eller Ritzeunger (*Larus parasiticus*) om Foraaret. Ved Gaarden Hol, som er den østligste i Præsthole Kirke-Sogn, har Melrackesletten Ende.

§. 158.

Thistil- og Loonefiordene. Thistil- og Loonefiordene hænge begge ligesom i eet, undtaget inderst, hvor den sidste skiær sig dyber ind i Landet end hin, ved et smukt og smalt Sund eller Afbugt, og udgiøre samtlig i Breedden 2 Miile, men fra Melrackenæsset til Enden $3\frac{3}{4}$ i Længden. Ned til Fiordene give Fieldene fra sig 5 ikke ubetydelige Elver, som især om Foraaret ere heel farlige at reise over, da ingen Færger holdes derpaa. Elverne ere Svalbardsaae, Sandaae, Holknaae, som i Kartet kaldes Holteaae, Laxaae og Hafralonsaae, af hvilke den sidste dog er den sværeste, og adskiller Svalbards- og Saudenæs-Sogne. Thistilfiorden begynder ved Ormaloonsaaen, og endes ved forommældte Hafraloonsaae. Svalbards Præstekald. Svalbards Præstekald bestaaer af en Hob smaa Bugter eller Viger ved Soekanten, og i Boigden af middelmaadig frugtbare Halse og Field-Sider, samt desuden af vidtloftige Field-Strækninger, som skal i Græsrighed overgaae nysommældte nærmerste Boigdelav, hvoraf følger, at Egnens Beskaffenhed i sig selv ikke vel kan være Aarsag i, at Bonderne paa dette Sted ikkun holde 2 til 3 Koer i Almindelighed, og 30 til 40 Malkefaar, men snarer deres Hiemmemarkers Vanrøgt, Taage om Sommeren, samt adskillige indfaldende Uleiligheder om Vinteren og Foraaret, naar Drive-Isen indfinder sig, foruden at Græsningen til Fields blev foregiven at ligge for langt borte, hvis Hielp man dog vel ikke havde meget nødig, naar Alting i Boigden var i Stand, helst da Sognet tillige hist og her er forsynet med godt Beeteland for Faar, bevoxet med Lyng, Piil

og

og Krat. Fieldegræs berettes her at medføre en betydelig Nytte i Huusholdningen. Oven for Søekanten inderst i Loonefiorden, og i Saudenæs Kirke-Sogn, ligger en heel stor og græsrig Eng hørende til Gaardene Ytre- og Sydrebrecke, som ei skal anvendes til megen Nytte, og langt mindre Beetelandet selv, eller den Surterbrand, der falder i det saakaldte Sydrebrecke-Field, omendskiønt samme, efter Anseelse, er ganske vel tilgiængeligt. Naar man siden reiser længer ud efter, forbi Fremraloonet, Thorshavnen og Høiebackene, begynder Egnen at blive alt meer og meer maver, lige ind til Præstegaarden Saudenæs, som er den østligste af sit Slags i Landet, og har faaet samme Navn, som Pynten eller Næsset, paa hvis nordlige Side den er bygget, hvor Frugtbarheden atter tiltager; men især fortiener Hiemmemarken paa Præstegaarden at roses, der er heel stor i Begreb, samt jævn og behagelig, alleene at den ikke var besværet med for meget og syrligt Vand, hvilket dog magelig kunde afleedes. Paa Saudenæsset gaae Faarene undertiden ude den heele Vinter, men undertiden ikke længer end til Advent, i hvilket sidste Slags Tilfælde, enten Iis-Lag paa Landet, eller den Grønlandske Drive-Iis skal være Aarsag, som, efter Beretning, mestendeels hvert Aar indfinder sig ved Langenæsset, om ikke for, saa dog ved Paaske- eller Pintse-Dags Tider, da Faarene betages deres Næring af Thare og Thang, som ellers pleie at opdrive paa Strandkanten. Adskillige smaa Øer eller Holme, baade i færskt og salt Vand, give desuden Præstegaarden Fordeel, ved Ægvær af Ederfugle og Tærner, om Foraaret. Gaardene Ytreloon, Eldjarnestade, Hlid og Heide, som ligge nærmerst ved Saudenæsset, eller østen for Præstegaarden, have og ikke en ubetydelig Græsning, skiønt Heiden dog meest be-

Saudenæs-Sogn.

rom-

rommes, for Udegang og fordeelagtigt Beeteland, af alle Gaarde paa dette Strøg eller norden for Næsset; men derimod er saavel Brimnæsset, Læknisstade og Skøruvigen, som den ganske øvrige Deel paa samme Side, lige ind til Fonten eller Pynten af Langenæsset, fast blottet for dette Slags Herligheder, da Egnen overalt bestaaer af lutter Holte og ubehagelige Steendynger, saa at man ikkun netop til Nød kan reise derover til Hest, skiønt Langenæsset, af tvende ubehagelige Steder, dog i saa Fald har Fortrin for Sletten, efterdi Grunden paa det første, under Steenene, ikke er vaadlændt; I Thingøes-Syssel fandt jeg og ingen Spoer til nogen Forbædring i Hensigt til Veiene.

§. 159.

Skøruvig og Skøruvigsbiarg. Skøruvig, den østligste Bondegaard paa Island, hører til Mule-Syssel, endskiønt den staaer paa Næssets nordlige Side. Nær ved samme er et Bierg, Skøruvigsbiarg kaldet, som meenes at være 60 Favne høit, og tiener til Boepæl for Svartfugl, Skiegler og Alker om Foraaret, saavelsom noget ud paa Sommeren, hvor de da lægge Æg og opføde deres Unger, som siden fanges efter Haanden, paa samme Maade omtrent som i Horn- og andre Fuglebierge, med eller ved Hielp af en Fæste eller Sigvad. Sige-Pladsene i dette Bierg, som holdes for at være $\frac{1}{4}$ Miil i Breedden, ere 6 i Tallet, nemlig: Golunøf, 2de Nafarsig, Stóra-Iferd, Pallasig og Hellusig, foruden andre smaa Baase eller Afkroge, som gaae hist og her ind i Bierget.

Fuglefangst sammesteds. Naar man siger eller hidser sig ned paa den ordentlige eller fornemste Maade, bruges den saakaldte Fæste, som hænges ned af de længst udstaaende, og noget nær lodrette, Bierg-Spidser. Men naar Fuglen ikkun besnæres oven fra, farer een Mand ned i Baasene, ombunden om

Livet

Livet med en Liine, som en anden, siddende oven paa Kanten af Bierget, holder, og firer eller trækker til sig, ligesom Sigemanden giver Tegn dertil. Den Stang man brugte hertil, medens jeg var tilstede, var ikkun 3 Favne lang, og small, med en Snare paa Enden, af fiine afbarkede Birke-Rodder, og varede det ikke en fuld Time, inden Manden, som gik ned med den, havde fanget 3 Snese Skiegle-Unger, som, uagtet de vare temmelig voxne, dog ikke kunde flyve, men sadde ganske stille ved Siden af hverandre paa Kaalet, som det her kaldtes, eller Bierg-Hyldene, indtil de alle vare fangne, hvorefter Fangeren gik op ved Hielp af Fæsten, som paa et jævnt Gulv, hvilket en Fremmed neppe skulde antage for troeligt. Men hvad kan ikke Øvelse giøre? I forrige Tider skal denne Fangst dog have været fordeelagtigere, end nu omstunder, og det fordi Fuglen siges at skye Bierget, af Mangel af Føde, siden Fiskeriet aftog, og tillige af Frygt for tiltagende Fieldskreed. Den Fangst man faaer, deeles paa 2 Maader, enten i 3 eller i 4 Parter, da Bierget selv i sidste Tilfælde faaer 1 Lod, Sigemanden eller Fangeren een, den eller de som holde Fæsten, een, og Fæstens Eier een. Eller og, naar man gaaer i Bierget, Sigemanden eller Fangeren een, Bierget een, og Fæsteholderen 1 Lod. Om Foraaret, naar Svartfuglefangsten ret gaaer for sig, og man hidser sig ned i Bierget, bruges Hælar eller Pæle til at slaae Fæsten om, imedens Fangeren giør sin Forretning. Disse Pæle, eller rettere Pinde, stoede endnu paa sit Sted, saa korte, usle og svage, at jeg deraf fik en fuldkommen Aarsag til at undre mig over den dristige ja forvovne Skiodesløshed, hvorved disse Mennesker sætte deres Liv ligesom paa Spill, helst da de have Tømmer nok ved Haanden. Mæfanæs er et lavt og lidet Bierg, kort fra Skørnvigsbierget, der seer

ud som en Forskandsning, og bestaaer af det bekiendte Studla-berg, eller Basalt-Klipper, hvori ingen Fugl kan bygge Reede, af Mangel paa Hylder eller Brinker; og det samme gielder om de saakaldte Máfáráktir, et steilt, og efter Sigende, 50 Favne høit Forbierg, som begynder ved Siden af Vatnsleyse-Bugten, stræk-ker sig lige til henimod Enden af Næsset, og tiener ikke til andet, saavidt man kan indsee, end at imodstaae Havets Styrke, og be-skierme denne smalle Udhuk fra Oversvømmelser. Fonten, eller den yderste Pynt af Langenæsset, hvorpaa er opreist en Varde, Steinka kaldet, bestaaer og af et buttet eller afstumpet, og henved 50 Favne høit Bierg, som i Breedden meenes at udgiøre omtrent 300 Favne eller noget meere. Den sydlige Side af denne Udhuk hører til Mule-Syssel.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 160.

Havedyrk-ning. Angaaende Havedyrkningen imellem Giøgretaaen og Langenæsset, vil jeg her under eet kortelig mælde, at en Kiøkkenhave blev beret-tet at være anlagt paa Liosavatn, hvori voxde Grønkaal og Roer. En anden blev jeg vaer paa Præstegaarden Mule, som ikkun gav ringe Frugter, men det er naturligt at slige Ting gaae langsom. En temmelig stor Have befandtes og paa Greniadestad, samt et par andre i Sognet, besaaede med samme Urter; men her var det først, at man saa meget begyndte at klage over Mangel paa Froe, hvilken meget hindrede den saa nyelig opkomne Lyst til dette Slags

Jord-

Jorddyrkning (*). Præsten til Næs blev berettet at have i Aaret 1776 ladet en Have anlægge, og siden udvidet samme det paafølgende Aar, samt besaaet den med Grønkaal og Næper. Syssel-manden paa Stedet havde og i Aaret 1776 anlagt en skikkelig stor Have, og deri saaet samme slags Urter som de forrige, der tegnede til god Vext. Paa Gaarden Præsthole var ligeleedes en vakker Kiøkkenhave 40 Favne i Omkreds med Roer, Grønkaal, og Thymian. I Svalbards-Sogn saae jeg og 2 Haver, omtrent 2 Favne i Fiirkant, med samme Vexter udi. I øvrigt syntes mig, at man her havde forseet sig, deels i at anlægge Haverne enten imod Østen eller Norden, og deels i at udvælge dertil Jord af gamle Huusvægge, hvilken er ufrugtbar.

§. 161.

Hvad Jorddyrkningen over Hoved i dette Herred angaaer, da havde ei alleene de samme Feil, som for ere angivne, indsneget sig der, men de vare og desto kiendeligere, som Egnen i Norder-Syssel er meer end de næst foregaaende udsat, deels for de onde Virkninger af Drive-Iisen, og deels for de østlige Vinde, hvilke om Foraaret fast allevegne i Landet ere meget farlige for Vexterne. Men dette er ikke det eeneste; thi Pesten paa Faarene haver og anrettet her, saavelsom paa fleere Steder i Landet, saadan en Ødelæg- Jordbruget over Hoved.

(*) Denne Mangel kan vel for den følgende Tiid ventes at være afhiulpen, siden Cammeret i Aaret 1779 haver faaet afhandlet ved Handelen, at der, som det er skeet samme Aar, saaleedes og fremdeeles aarlig, bliver sendt til hver Havn i Landet, noget af det meest gangbare Havefrøe, som for det første overlades Indbyggerne for Indkiøbs-Priisen; helst da hver Sysselmand tillige er blevet paalagt hvert Aar at indhente fra sit Syssels Indbyggere Efterretning om, hvor meget der behøves af hvert Slags, samt derefter at underrette vedkommende Kiøbmænd, og overlægge med dem, hvad og hvor meget der skal forskrives. E.

læggelse, at man med Sandhed kan ansee den for een af de største Plager, som samme nogen Tiid har udstaaet, hvad enten den, som nogle af Almuen tænke, umiddelbar er beskikket af Naturens Herre som en Synde-Straf, eller den er bleven naturligviis indført med en fremmed Faare-Art, som i sin Tiid blev bragt derhen for at faae den Islandske, og især dens Uld, forbædret. Det er ellers unægteligt, at det, forend denne Pest kom, gik til med Faarene i Island, ligesom nogle fortælle om Sildefiskeriet i Limfiorden, at Faare-Avlingen, saavel af Bønderne selv, som af de Handlende, blev agtet meget ringe, saa at det endog ikke var rart, at see Almuen drive heele Flokke Faar til Handelsstederne over Elver og farlige Veie 10 til 15 Miile, og komme med dem tilbage igien, uden at have faaet afsat et eneste, som de dog inderlig ønskede, deels for den Umages Skyld, som de havde anvendt paa saadanne Reiser, og deels fordi denne i deres Tanker overflødige Eiendom var dem næsten til Byrde. Men nærværende Tider, og især den almindelige Fattigdom med deraf flydende Elændighed og Nøgenhed, som Faarenes Mistelse haver giort saa følelig paa de fleeste Steder i Landet, hvor Pesten har raset, have lært alle Vedkommende at kiende, hvor dyrebar en Skat Faarene vare. Det allerforunderligste synes dog at være, at man ikke, den Tiid Faarepesten først udbrød, omtrent i Aaret 1761 (*), paa et vist Sted i Arnes-

Faare-Sygen.

(*) Aaret 1760 bleve 2 af de Engelske Vædre syge paa Reisen, hvoraf den eene blev kastet over Bord inde paa Havnefiorden, men den anden skal Hr. Baron Hastfer, som havde Opsigt med dette Slags Faare-Avling, have befalet, at lade staae indelukt i 14 Dage, saavelsom fleere, om de bleve syge, og at de da, hvis de ei bleve friske igien, skulde strax aflives og nedgraves med Hud og Haar, for at det heele Land ei skulde sættes i Fare for at blive besmittet. Men dette maae Ved-

Arnes-Syssel, og bortrykkede i en Tiid af 5 til 6 Uger den ganske Hiord paa Gaarden, greeb strax til det meget naturlige Middel, at nedslaae alle Faar i Nærheden, hvorved denne ødelæggende Sygdom rimeligviis kunde bleven hindret fra at gribe videre om sig, eller i det mindste at komme uden for Herredet. Det var og noget besynderligt, at man faldt paa at indføre Engelske Vædre i Island, uden tillige paa det allernøieste at tage i Agt al den særdeeles Paapasselighed og Opvartning, med videre som disse kræve. Islænderne kiendte ikke disse Vædres naturlige Egenskaber, og især deres Tilbøielighed til visse Svagheder, hvorpaa dog et vel indrettet Skiæferie for det meeste beroer; og endskiønt Baron Hastfer upaatvilelig haver givet dem mundtlig Underretning derom, ligesom og et lidet Skrift af ham om denne nye Faarerøgt blev efter da værende Cammer-Collegii Foranstaltning udgivet i Trykken paa Kongelig Bekostning, til at uddeeles uden Betaling (*), synes dog de fleeste, som fik Engelske Vædre, ikke at have noksom bekymret sig derom, i det de lode disse nøies med næsten den samme Forplegning, som de indfødde Faar, hvilken det ikke var mueligt at de kunde taale. 43 eller fleere Sygdomme, som forbemældte Engelske, saavelsom andre fleere, Faarearter ere enten underkastede, eller udsatte for,

Vedkommende ikke have agtet eller fulgt; thi ellers havde Sygdommen vel aldrig kundet, som skeet er, udbrede sig over heele Sønderlandet, samt Vesterlandet, lige indtil Isefiords- samt en Deel af Bardestrands og Strande-Sysseler, og endelig over det ganske Nordland, indtil en Deel af Thingøes- eller Norder-Syssel.

(*) Skriftet er trykt i Kbh. in 8. paa Islandsk 1761. Men Faare-Sygen var ei alleene allereede udbrudt, men havde endog giort stærke Skridt i Island, inden dets Indhold kunde blive sammesteds almindelig bekiendt. E.

for, udfordrede en ganske anden Pleie og Levemaade. Ja endog de 3 fornemste og meest anstikkende iblant disse Sygdomme, nemlig Pest, Kopper og Fnat, hvoraf dette Slags Faar, uforsigtig behandlede, sædvanlig angribes, vare ikkun lidet bekiendte i Landet. Kulden alleene, som ellers paaforer de Nordiske Lande saa mange Uleiligheder, kan i det mindste ikke have været, som nogle vilde paastaae, Aarsag i denne Sygdom; thi det er en for længe siden afbeviist Sandhed, at Varmen er langt meere skadelig for dette Slags Faar. Naar man derimod i sig selv betragter denne Sag, saa er det vist, at Skæferiers Oprettelse, endog i Island, er af største Vigtighed, ja kunde havt der meget gode Folger baade for Landet og Handelen, om man havde af Begyndelsen brugt al behovende Forsigtighed i at forekomme Sygdommene, som var det meest magtpaaliggende, samt lagt sig efter, og i Gierningen fulgt, den ovrige Kundskab, som udfordres til ret at behandle et Skæferie, og deriblant at kiende Faarearterne, og især 1) Vædrenes indvortes og udvortes Egenskaber, saasom om de havde store friske og rode Oine, en lige og kort Næse, stærke Been, uldriig Hals, samt breed og rund Pande; om de vare breede over Bovene og tykhalsede, samt muntre og modige i Springtiden, og om deres Uld var blod, lang og tykhaarig m. v. hvilket og iblant andet maae iagttages paa Modrenes Side. 2) Om Springtiden, hvilken skulde noie afpasses saaleedes, at Lammene ikke bleve fodte enten for tidlig eller for sildig. 3) Om Lammenes Opdræt, og den Opvartning, som de behove. 4) Om Græsgangene, der ingenlunde maae være sidlændte, som de dog ofte ere i Island. 5) Om Tiden, naar slige Faar bor udlades, hvilket, efter Omstændighederne og Veirliget, noie maae passes, da man tvertimod er ikkun lidet

be-

bekymret i den Henseende om de Islandske Faar, undtaget i største og hastig paakommende Sneefog eller Uveir. 6) Om Drikke-Vandets Beskaffenhed, som bør være rindende og ikke stillestaaende, samt at Faarene altid drikke af den samme Bæk, hvilket aldeeles ikke tages i Agt, eller kan iagttages, ved de Islandske Faar, og følgelig heller ikke ved fremmede, naar disse overlades til den samme Skiebne. 7) Om Faare-Husenes Bygning og Indretning, og de mangfoldige Ting, som derved ere at tage i Agt. 8) Om Foeringen, og hvorleedes man forsynligst bør omgaaes Faar i For- og Efteraaret. 9) Om Faarenes Drægtighed, som gierne varer i 150 Dage. 10) Om Uldens Vaskning, og Bevaring for Støv og anden Ureenlighed, naar den skal kunne tiene til fabrikmæssig Forarbeidning; og 11) om Tiden til at klippe eller at tage Ulden af, med langt fleere Ting, som en kunstmæssig Faarerøgt udfordrer, og hvorom fremmede Skribenter udførlig have handlet. I Engeland paa nogle Steder, berette de som have reist der i Landet, at Vædrene springe i deres andet Aar; men i Spanien bruges hverken Vædre eller Faar til Yngel forend i det 3die. Vædderen bruges siden indtil sit 6te og 7de, og Faaret indtil sit 8de og 10de Aar. En Vædder bør ei springe Faar af hans eget Afkom i nedstigende Linie, da Erfarenheden skal have bekræftet, at det fordærver Arten. Men i Island tages saadant ikke i Agt, men man giver Lam-Vædrene Lov til, paa mange Steder, at springe strax i deres første Aar, hvilket synes at være skadeligt for Faare-Avlen. En anden, og større, Skade end man vel kan forestille sig, er, at Ulden ikke bliver retskaffens sorteret, enten til Forarbeidelse i Landet selv, eller til Udskibning. Hos fremmede Nationer betales Ulden ulige efter dens Fiinhed, men i Island betales lige saa meget for

Uld af Bug og Laar, som af Hals og Ryg, altsaa spares vel den Umage som Sorteringen medfører, men det er dog en virkelig Uorden baade i Landets Huusholdning og Handel. I Spanien læger man Kopper, ved at bestryge Faarene med Eenebær-Olie, men det er Spørsmaal: om dette Middel vilde have hiulpet eller kunde hielpe i Island, ja endog om den grasserende Faare-Syge ikke haver bestaaet baade i Skab og Kopper? hvilket ikke vides at være fuldkommelig undersøgt. Paa alt dette, og meget meere, burde man have givet Agt, og udførlig underrettet Vedkommende om, før den fremmede Faarerogt blev indført, helst siden Hensigten var, at udbreede samme over det heele Land, ogsaa iblant den ukyndige, og i Hensigt til Faarerøgten alt for meget skiødesløse Almue. Uldens Fiinhed og Mængde, af den Engelske Art, da for Exempel et Faar kan give 5 Pund, en Vædder 6 til 8, og en Gieldvædder 8 til 9 Pund, i Stedet for at de Islandske ikkun give 2, eller i det høieste 2½ Pund, kunde vel give en meget kraftig bevægende Grund til at oprette dette Slags Skæferier; Men da denne Indretning naturligviis kunde have høist skadelige Folger, naar smittende Sygdomme udbrøde, havde det vist været bædre, at lade sig i det mindste for det første nøie med, at giøre Forsøget paa torlændte Øer, eller andre beqvemme afsides liggende Steder. Men hvad der er skeet kan nu ikke igienkaldes. Det er ellers en besynderlig Lykke, ja Velgierning af Gud, at Østerlandet er blevet frie fra Faarepesten, og især at de alvorlige Anstalter, som strax bleve føiede fra Regieringens Side til dens Standsning i Norder-Syssel, saasnart der indløb Efterretning om den Modstand, der mødte sammesteds, imod de syge Faars Nedslagtning, havde al ønskende Virkning; thi naar Plagen havde udbredet sig paa den Strækning, som er norden for

Skial-

Skialfande-Floden, kunde det ikkun have været en ganske kort Tiid, inden den havde naaet Jøkelsaae i Axerfiorden; og naar den var kommen derover, stod ei alleene den øvrige Kyst lige til Langenæsset aaben for den, men den kunde og ligesaa let have trænget sig ind i Fliotsdals-Herredet selv, som Kiærnen af Østfiordene, i det mindste indtil Jøkelsaae paa Broe; thi hverken Elvene i Thistilfiorden, eller Hofsaae i Vapnefiorden, havde været i Stand til at sætte den Grændser, naar den først havde sneget sig over de anførte store Elver; og naar den først havde fæstet Foed paa den nordlige Side af sidstbemældte Jokelsaae, var den meget let fort over Broen og derfra til Rødefiorden, og viidere. Paa Syd-Siden derimod var den ikke nær saa farlig; thi de store øde Sand-Strækninger der, samt de overmaade store Elver, udelukke baade Mennesker og Kreature næsten fra al Samfund paa den Side.

§. 162.

De ødelagte Gaarde, som jeg kunde faae opdagede i Thingøes-Syssel, ere disse efterfølgende: Øde Gaarde.

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelses Aarsager.
Thøngle-backe og Flatøe.	1	Jorunnestade	= = =	* *
	2	Brettingstade-gerde	= = =	* *
Stad og Liosevatn.	3	Vatnskot i Natfare-vigerne	= = =	* * *
	4	Hagenes, nær ved Gaarden Biorg	= = =	* * *
	5	Bollestade	= = =	* * *
	6	Mariegierde, Hial. til Fremstefell	= = =	D.
	7	Rødelæk, Hialeie til Landemot	= = =	* * *

 Kirke-

Kirke Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
Halo- Illuge- og Drableſtade.	8	Litle Sigrideſtade	1707.	* * *
	9	Forneſtadeſel	1752-54.	* * *
	10	Kambfell	- - -	* * *
	11	Flatagerde	- - -	Gaardene fra No. 11, til 24 indberegnet, og endnu fleere, ſom man ikke vidſte at navngive, holdtes for at være ødelagte i den ſorte Peſt, og ikke at være beboelige, hvilket dog vil komme an paa nærmere Underſøgning og vedkommende Øvrigheds-Perſoners derpaa grundede Skiønnende.
	12	Kirfargerde		
	13	Kringlegerde		
	14	Thrætegerde		
	15	Litleſteinskirke		
	16	Holegerde		
	17	Hroarſtadegerde		
	18	Drableſtadegerde		
	19	Finnaſtade		
	20	Mariegerde		
	21	Dropagerde		
	22	Oskagerde		
	23	Midkroke		
	24	Timbervelle, ſom tilforn ſkal have været Præſtegaard		
Ødalsaae og Lundarbrecke.	25	Miødalskot, i Miødalen	- - -	* * *
	26	Hofgard, en gammel Præſtegaard	- - -	ødelagt ved Sand og Fieldſkreed)
	27	Helgeſtad, ogſaa fordum Præſtegaard	- - -	forladt af ſamme Aarſag)
	28	Søxolfſtade i Barderdalen	- - -	No. 28, til 33 indberegnet, meenes at være ødelagte 1402 og ikke at fortiene at beboes igien.
	29	Biarnegerde, Hial. til Litlu Bollum		
	30	Tungeſel, Hialeie til Tunge		
	31	Hátún		
	32	Arbugsaae		
	33	Sandvig		

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødeleggelſ. Aarſager.
	34	Hlieſkoge, Hial. til Storevollum	= = =	* * *
Helge- og Einerſta-de.	35	Arnarſtade	= = =	* * *
	36	Heiderhus	= = =	* *
Mule.	37	Einerſtade i Thigendedalen	= = =	* * †
	38	Ingegerdeſtade	= = =	* *
	39	Skáraſtade	= = =	* *
	40	Biargaſtade	= = =	* *
	41	Mælefell, kort fra Teſtereyke	= = =	* * *
	42	Eyolfſtade, Hial. til ytre Fell	= = =	* * *
	43	Steinſtade ved Gaarden Skride	= = =	* * *
Greniade-ſtade og Thveraae.	44	Teſtereyke, 3 Miile omtrent fra nærmerſte Præſtegaard	1743.	man finder i troeværdige Brevſkaber, at denne Gaard haver af og til været beboet, og er bleven opbuden til Tinge i Aarene 1712. 44. 49. og 67. ſkiønt forgiæves. * * *
	45	Asgeirſtade i Laxaaedalen	= = =	* *
	46	Hriſakot, i Thigendedalen, hvor man meener at Præſtegaarden Greniadeſtad tilforn har ſtaaet	= = =	* *
	47	Et ubenævnt Kot, øverſt i Laxaaedalen	= = =	* * *
Nes.	48	Eyſtreheller	1732 = 38.	* *

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	49	Veſtreheller	‑ ‑ ‑	har manglet Vand, men er dog opbygget igien, under Navn af Hellnaſel, efter Beretning.
	50	Nøf, hørende til Gaarden Gard	1747.	* * *
	51	Nùpevallne, tilforn en ſtor Gaard	1402.	mangler baade Vand og Græs D
Huſevig.	52	Mariegerde, Hial. til Laxemyre	‑ ‑ ‑	* * *
	53	Flatagerde, ſamme Gaard tilhørende	‑ ‑ ‑	* * *
	54	Litla Saltvig	1757-59.	* * *
	55	Et ubenævnt Kot hos Gaarden Skord	‑ ‑ ‑	D
	56	End eet Kot, ibid.	‑ ‑ ‑	D
	57	Høfdegerde, Hial. til Hedenshøfde	‑ ‑ ‑	* * *
	58	Raſs, Hial. til Rauf, Grenjadeſt. Kirkejord	‑ ‑ ‑	* * *
	59	Bejolfſtade, Hialeie til ytre Tunge	‑ ‑ ‑	* * *
	60	Grundarkot, ſamme Gaard tilhørende	‑ ‑ ‑	* *
	61	Fimbogekofe	‑ ‑ ‑	* *
	62	Snæbæ, eller Snæbiarneſtade	‑ ‑ ‑	* * *
	63	Peturſel ved Huſevig	‑ ‑ ‑	* *
	64	Tradargerde, ibid.	‑ ‑ ‑	* *
	65	Sandhole Sydre	‑ ‑ ‑	* * *
	66	Manaaeſel	1707.	* * *
Reykehlid og Skuteſtade.	67	Róu - Røis eller Rausgerde, Hialeie til Skuteſtade	‑ ‑ ‑	* * *
	68	Grænavatnskot	1707.	ødelagt ved Sand D

Kirke-

Kirke Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	69	Thorlakskot, ved Gautland, og følgelig nær ved Heedene imellem Bardardalen og Myvatnet	ſ ſ ſ	* *
Gard og Aas.	70	Ingialdſtade	1757.	* * *
	71	Aavegg	1707.	* *
	72	Hraun, i Hædum, fordum Annex til Gard	1402.	D
	73	Hlidargerde	1707.	* *
	74	End een Gaard af ſamme Navn	1715.	* *
	75	Oddagerde	1720.	* *
	76	Rødhole	1707.	D
	77	Gilsbacke	1707.	* *
Skinnaſtade.	ſ	ſ ſ ſ ſ ſ ſ	ſ ſ ſ	NB. de indløbne Efterretninger om øde Gaarde i Axerfiorden har jeg iſær mistænkte for Mangelhaftighed, men kunde ikke overkomme dem anderledes.
Nup.	78	Mariegerde	ſ ſ ſ	* *
	79	Grafargerde	1402.	D
	80	Haanesſtade	ſ ſ ſ	* *
	81	Strandeſel	ſ ſ ſ	D
	82	Fridleifsſtade	ſ ſ ſ	* *
	83	Reipſel	1747.	* *
	84	Kiarnagerde	ſ ſ ſ	D
	85	Thufegerde, tilhørende Kirken paa Præſthole	1707.	* *
	86	Lonshus	ſ ſ ſ	* *
	87	End eet Kot af ſamme Navn	ſ ſ ſ	* *
	88	Klifagerde	1747 ſ 52.	* * *
	89	Breckeſel	1717 ſ 25.	* * *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	90	Fellshus, Hialeie til Valthiofstad	1757.	* * *
	91	Vellenkatle	1747.	* * *
	92	Heſtetoptir	1707.	* * *
	93	Snarteſtade	ſ ſ ſ	* * *
	94	Thorbiørnſtade	ſ ſ ſ	* * *
	95	Fremre Raufarhavn	ſ ſ ſ	* * *
	96	Leerhavneſel	ſ ſ ſ	* *
	97	Fifnavelle	ſ ſ ſ	* *
Svalbard.	98	Bæjeſtade, oppe til Fields	1402.	* *
	99	Hafurſtade, formodentlig tilhørende Holum Biſpeſtoel	ſ ſ ſ	* * 5 Ødekot eller Huusmands-Pladſe, nemlig Hialmersvig, Flage, Svalbardsel, Rúdarſel og Brecknakot, ſkal af Stedets Præſt, ſom dog ſidder med 9 ſmaa Børn, nyelig være opbygt.
Saudenes.	100	Hol, hørende til Præſtegaarden	1775.	* * *
	101	Aasel, oppe til Fields	1747.	* * *
	102	Kroſsvelle	ſ ſ ſ	* *
	103	Eydesſel	1775.	* * *

§. 163.

Midler til øde Gaardes Optagelſe.

Foreſtaaende Gaarde, ja vel fleere, ſom en nøiere Randſagning vil kunne opdage, ſavner da dette Herred, og tillige alle deres Opſiddere, hvilke det havde kundet give nok at beſtille baade til Lands og Vands. Klager over Folkemangelen ere uophørlige i Landet; men hvi bliver man da ved at ødelægge Boeligerne Aar efter an-

andet, da enhver vel indseer, at dette er ikke Maaden at skaffe Folk til Veie? Gaarden Eyde paa Langenæsset har til Exempel uimodsigelig meget meere Græsning, end Opsidderen kan bruge, og dog skulde Hialeien Eydessel lægges øde i Aaret 1775, alleene fordi Hovedbonden fik det Indfald, ikke at ville lade dens Opsidder blive. Friehed er ædel, men den behøver Opsigt, om den ikke skal blive alt for meget misbrugt. Det synes ellers at være en større Skade for Landvæsenet i Island, end man i en Hast kan troe, at Blodsforvante og Slægtninger ikke saa jævnlig, som det var at ønske, beboe een og den samme Gaard efter hverandre, men have snarer, ligesom de verdslige Betienter selv, fast intet blivende Sted; thi om end Nogen havde Mod paa at sætte en Gaard i Stand, saa bliver saadan Lyst dog let qvalt igien, naar han betænker, at den efter hans Død vil komme i Fremmedes Hænder. Herved forsømmes meget Gaardenes Vedligeholdelse, som i alt andet, saa især i Hensigt til Huusenes Forbædring, og deraf igien flyder, at enhver Tiltrædende maae begynde saa godt som fra Grunden af, enten han har Evne dertil eller ikke. Men saa liden Hielp, som Oefiords-Syssel kan vente sig af Drivetømmer til øde eller andre Gaarders Opbyggelse, saa god Leilighed derimod synes Norder-Syssel at have dertil, og det ikke alleene Melrackesletten og Langenæsset, men ogsaa Kaldekinnen og de øvrige Sogne, der ligge bag om Skialfandefiorden, naar ikkun Indbyggerne vilde fare over til Sletten, om det end ikke var med andre Fartøier, (thi dem have de ikke for nærværende Tiid), end med omtrent saa store Lastbaade, som jeg blev vaer i Asmundestadevigen, hvilket synes giørligt, uden nogen Fare, ligesom det og maae blive fordeelagtigt, hvis ikke Strand-Eierne forhøie Priisen paa Drivetømmeret

Ddd

ret alt for nær i Forhold til Handels-Tømmerets Priiser; thi i saa Fald kan Skialfandefiorden lætter hente Tømmer fra Husevigs Handelssted. I lige Maade vilde og Drivetømmeret komme vel til Pas, om nye Gaarde skulde optages, hvortil Thigendedalen især, saavelsom Klambreselet, ikke at nævne fleere Steder paa dette Strøg, eragtes beqvemme. Saudenæs- og Svalbards-Sogne have Tømmeret lige ved Haanden.

3. Afdeeling om Fiskerierne.

§. 164.

Fiskeværene. Det er unægteligt, at Thorgeirs- og Hvalvatnsfiordene, da begge ligge saa nær ved Havet, kunde, ligesom Rieblevigen ved Giogretaaen, give en beqvem Leilighed til Fiskeværs Anlæggelse, men da den svære Brænding er, efter Beretning, til Hinder deri, saa kan man ikke tænke derpaa. Paa Flatøen derimod paa Skialfandefiorden, skal befindes en sikker Landing kaldet Eyde, samt en Mængde af Møl til Klipfiskvirkning, hvorfor saavel Øeboerne selv, som Bønderne fra det faste Land, betiene sig af dette Sted, især om Foraaret, i denne Henseende. Fra Kaldekinnen og omkringliggende Sogne, berettes og Indbyggerne tilforn at have søgt Fiskerie, og havt deres Tilhold i Nattfarevigene eller Rødevigen, hvor man endnu seer Levninger af Fiskerhytter, uagtet Landingerne ved den heele Side, med østlige Vinde, ligesom ved Enden af Skialfandefiorden, ere ikkun maadelige, men nu omstunder mældes ikkun faa at komme derhen. I Husevigs Sogn, eller omkring Axarfiorden, fik jeg ikke opspurgt ordentlige Fiskeleier,

Flatøen.

eller

eller sikkre Landinger, naar Husevigen selv for saavidt undtages, ihvorvel Bonderne dog af og til nære dem af Fiskerie. Paa Vestersletten derimod, ansees Leerhavnen og Kilsnesset ikke at være ubeqvemme hertil, men heele Midsletten har ikkun maadelige Landinger, ligesom Østersletten, naar Asmundestade Øen, hvorhen man ofte tager sin Tilflugt i Nodsfald, og Raufarhavnen undtages, hvilke begge kunde tiene til Fiskeværs Anlæggelse. I Vidiarvigen, inden Svalbards Kirke-Sogn, er og god Landing, og nogen Sogning af Fiskere paa sine Tider; men Langenæsset, naar man undtager 2 smaa Bugter: Thors- og Heidarhavnen, fortiener ingen Berommelse i denne Henseende; thi uagtet Vandet ikke allevegne er lavt ved Strandkanten, saa bestaaer dog Kysten enten af steile Klipper, Bierge, og store Steene, eller af Strandgruusbanker, hvor Bolgerne uden nogen Hinder eller Modstand af omflodte Skiær, eller veldannede Indlob, kunne slaae lige paa med al deres Styrke; Ikke desto mindre blev jeg dog 2 gamle Fiskevær vaer, det eene paa Gaarden Læknisstade, med 5 forladte Fiskerhytter og overflodig Mol, skiont storre end sædvanlig, det andet i en Bugt kort fra Skøruvigen, kaldet Vatnsleyse, hvor Levninger af eet Fiskehuus og 3 Fiskerhytter vare til Syne. Fra Vatnsleyse omkring Pynten af Langenæsset, og lige ind til Lambøren, ere Landingerne ligesaa usikkre, som paa den nordlige Side, og det samme gielder noget nær om disse gamle Fiskevær selv.

Leerhavn og Kilsnes.

Asmundestade-Øe og især Raufarhavnen.

Gamle Fiskeleier.

§. 165.

Alt saavel omkring Flatøen, som imellem samme og Grimsøen, samt længer mod Østen henimod Rødenupen, skulde findes en Mængde af Fiske- og Haakallemeed, var man ganske eenig om, i hvilken Henseende fornemmelig bleve angivne imellem begge

Fiskemeed.

Hvanndals-diup og andre Fiske-meed.

Øer, det saakaldte Rif, Fannir, Hnufur, 8 i Tallet, item Hrafnemeedene og Muler, foruden Hvanndals- og Skieria-diupene, inde paa Skialfandefiorden, hvor Vandet blev angivet at være 150 Favne dybt, men omtrent 2 Miile fra Øen 50, og paa Grimsøe-Revet 30 til 40. Tiden og en nøiere Undersøgning, ville ellers lære, hvorvidt bemældte Grimsøe-Meed eller Rev kan fortiene Navn af en Fiskebanke, men urimeligt synes det ikke, at samme hænger i eet med Risøe-Revet foran ved Øefiorden, lige som dette igien, med de oftommældte Brunemeed, uagtet de, der havde opholdt sig i Fiskeværet paa Flatøen, ikke kunde give nogen udforlig eller bestemt Efterretning derom, som og neppe kan ventes, da de ikkun sielden siges at gaae længer ud til Søes end 2 Miile. Paa Axarfiorden hist og her, foran ved Rødenupen, Oddstade, Midsletten, Asmundestade og Raufarhavnen m. v. ligge og, nær ved Landet, nogle Stroebanker, men man farer ikke heller sædvanlig paa disse Steder længer ud end 1 til 2 Miile. Foran ved Saudenæsset bleve desuden angivne Nes- Lons- og Ottar-hnuksmeedene, de første en ½, og det sidste omtrent 3 Miile fra Landet, med 30 til 70 Favne dybt Vand, hvorpaa egentlig fanges Haakalle, ligesom paa Giøgraborns- og Krosømeed foran ved Skøruvigen. Under Skeglubierget skal man tilforn have fanget Torsk ganske nær ved Landet paa 12 Favne Vand, men dog ikke i næstafvigte 20 Aar. Videre kan ikke mældes om Fiske- eller Haakallemeedene paa dette Strøg, undtaget, at man navngav 5 af det sidste Slags foran ved Gaarden Hardbak paa Sletten, nemlig Aaler, Hvitasundsthufer, Thorgeirsdis, Jætlanup og Skridenup beliggende 2 til 3 Miile til Søes, hvilke bleve berømte meere end andre.

§. 166.

§. 166.

Foruden de bugfoldede Hvalfiske og Brygder, som angives at indfinde sig paa sine Tider i Hvanndals- og Skeriadinpene, ligesom de forste sædvanlig imod uroeligt Veir paa Thistilfiorden, ihvorvel ingen af Deelene fanges, besoges og de forommældte Meed ikke alleene af Haakall, stor Torsk, Helleflyndre og Kuller, fra forst eller midt i May til Julii Maaneds Udgang, men og af Rokker, Titlinger, og Langer, skiønt sielden de sidste, fra Enden af Julii til Augusti Maaneds Udgang eller noget længer; hvorhos dog var at mærke af samlede og noie sammenlignende Beretninger, at denne Fiske-Stiim omtrent fra Aaret 1751 overhoved at regne, (enkelte Steder paa Melrackesletten undtagne, som regnede Fiskeriets fuldkomne Mislingelse fra Aaret 1759) skulde have formindsket sig, som det og er klart, at Fiskens Vandrings-Tiid, paa dette Strøg, er anderleedes, end paa de andre forbemældte, og altsaa at Fiskeriet havde aftaget; ligesom og Haakallefangsten ved Flatøen, paa Sletten, og paa Langenæsset tildeels, dog ikke i den Grad. Handelen, saavelsom Indbyggerne selv, have havt et stort Affavn herved, da intet af Torske- og Rokke-Tran, samt Torfisk og Klipfisk, men alleene 6 Tønder salt Torsk, er blevet udskibet fra Husevigs Handelssted fra Aaret 1766 exclusive til 1776 inclusive. Fiskens egen Tilstand, hvilken i lang Tiid siges at have været ussel og forhungret, som ogsaa Havtorsken, og især Helleflyndrene paa disse Steder befandtes at være i Aaret 1776, bekræfter end ydermeere den foranforte Beretning, og synes desuden at give tilkiende, at Silden, Silet, og andre smaa Soe-Dyr, som Fisken lever af, maae have forandret deres forrige Gang, eller i det mindste lobe for den storste Deel, nord om, forbi Cap de Nord

Saltvands Fiskeriernes Tilstand overhoved.

ude paa Dybet, og komme altsaa ikke, og Fisken ikke heller, langt nok ind paa Bugten imellem Giogretaaen og Langenæsset. Paa nogle Steder gav man en anden Aarsag til Fiskens Undvigelse, nemlig denne, at Hollænderne havde holdt op at fiske nær ved Landet, da Soebonden, saa længe dette skedde, havde ei alleene kundet fiske nok til eget Huusbrug, men havde og en god Deel tilovers for Oplands-Bonden, som aarlig kom for at tilhandle sig Fiskevarer. Men Hollænderne ere vel, ligesom andre, nødte til at rette dem efter Fiskens Gang, og Fisken ikke efter dem. Og lad endog være, at denne Almuens Meening maaskee kan have noget Sted i enkelte Tilfælde, saasom paa Fiorde og Indviger i stromløst og stille Vand, hvor der udkastes meget til Fiskens Underholdning; saa synes dog de rette Aarsager til Fiskesværmens Udeblivelse ingenlunde derved at være fuldkommelig lagte for Dagen; Men man maae meget meer spørge: Hvad der kan være Aarsag til, at fremmede Fisker-Fartøier hvert Foraar opholde sig imellem Grims- og Flatøerne, foran ved Skagefiorden, paa Hunefloen, og omkring Cap de Nord, længer eller korter efter Omstændighederne, saaleedes at man af og til kan faae dem i Sigte, ja seer dem alt nærmer og nærmer ved Landet, jo længer det gaaer ud paa Foraaret, da Fiske- og især Rokke- og Titlinge-Stiimen, begynder at søge nær til Kysten? mon dette vel kan viise Fiskens ganske Udeblivelse fra denne Kant af Landet, eller ikkun blot en Afvigelse i dens Gang? Jeg holder mig befoiet til at antage den sidste Meening, og det deels i Folge af nysanførte Fiskeres Exempler, og deels af den almindelige Sætning, at Fisken hvert Foraar vandrer ud fra Norden. Men ligemeget, hvorfra end Fiske-Stiimen kommer, nok at den som oftest om Foraaret stoder an paa Cap de Nord og Vesterjøke-

len,

len, hvorfra dens Greene siden kaste sig ind paa forekommende Fiorde eller Bugter. Fiskeriet ved Grimsøen, som Indbyggerne selv endog høste Nytte af, kan og tiene til Beviis, at Fisken ogsaa besøger denne Kyst, skiønt ikke altid de nærmerste Indmeede; og hvo vil vel fordre, at Havdyrenes Vandringer skulle være afpassede, som efter en Snoer, da man daglig erfarer, at Landdyrene selv ikke altid iagttage stadige Regler i denne Henseende. Dernæst er og unægteligt, og nokſom bekræftet ved sammenhængende Erfaringer, at Haakallen opholder sig i stor Mængde foran ved den heele Kyst af Nordlandet. Men den lever ikke af Steen og Muslinger, som nogle faa andre Fiskearter, ikke heller af Sælhunde alleene, endskiønt disse ere dens beste Føde, thi den naaer dem kun sielden; men af al slags Torsk og Helleflyndre, da disse findes idelig ved Opskiærelsen i dens Mave, saavelsom Rognkielser og Steenbidere; og følgelig maae jo alle disse Fiskearter have deres Tilhold et Steds i Nærværelsen. Haakallen er desuden en stor og graadig Fisk, som udfordrer megen Føde, hvoraf flyder at Mængden af Torsk og Helleflyndre, hvorved den for den største Deel næres, ikke maae være ringe paa Nordkanten. Til Beviis paa Haakallens egen jævnlige Søgning til Kysten fra Cap de Nord til Langenæsset, behøver man alleene at lægge Mærke til det, som før er mældt paa sine Steder, nemlig 1) at Fiskerne ikke engang vove, at lade deres Reedskaber staae Natten over i Søen, af Frygt for at de skulle ødelægges af disse skadelige Havdyr. 2) At de ogsaa her viise deres medfødte, og paa andre Steder bekiendte, Graadighed i at opæde hinanden paa Krogene, hvilket dog ikke sædvanlig skeer, uden der er en tallrig Flok tilstede. 3) Er Haakallefangsten i Fliotene, saavelsom i Trekillisvigen, og tildeels paa Skagen, et talende

lende Beviis i denne Sag. 4) Mængden af den udskibede Tran fra Aaret 1767 til 1776, begge iberegnede, som har beløbet til $731\frac{1}{2}$ Tonde fra Reykefiord og Skagestrand, $894\frac{3}{4}$ T. fra Hofsøs, $212\frac{1}{2}$ T. fra Øefiord, og 1606 T. fra Husevigs Handelsted, giver og en stor Bekræftelse paa foranførte Sandhed, om man end vilde sætte, at ikkun det halve deraf havde været Haakals-, og det halve Sælhunde-Tran, hvilket dog ikke kan være, uden maaskee paa Huusevig, i Anleedning af Vadesæle-Fangsten. Og da saadan en Mængde af Haakalle er bleven hidindtil fanget paa Nordlandet med saa svage Reedskaber, naar alleene Fliotene undtages, hvad mon der da ikke kunde fanges, naar Anstalterne vare ganske fuldkomne? Thi at Ise- og Dyrefiordene have tilveiebragt Handelen i lige lang Tiid, som nys blev mældt, fast alleene af Haakalls-Tran $1138\frac{3}{4}$ T. det synes ikke at bør tilskrives Haakallenes større Mængde i Havet der, frem for paa andre Steder, men Reedskabernes Dygtighed, samt Fiskernes større Øvelse i Fangsten. Naar man ellers endnu lidet nøiere vil betragte Fiskeriets Mislingelse imellem Giøgretaaen og Langenæsset, da lader det til, som Vadesælen og andre Sælhunde have giort sit dertil i næstafvigte 25 Aar, ved at besøge Bugterne saa idelig, foruden Haakallen selv, som løber efter hine, saavidt det har giort, at Fisken ikke haver faaet Raadrum til, at gaae saa nær ind til Landet, som den ellers har pleiet eller vildet, om der end havde været noget for den at leve af. Indbyggerne have da, efter saadan Fiskens Undvigelse jævnlig draget forgiæves ud, og med det samme tabt efter Haanden ei alleene Lyst, Mod, og Kræfter til dette Slags Udreedninger, men og Landbrugets rette Drift hiemme. Herved er det Tiid efter anden blevet alt meer og meer umueligt for dem, at søge Fiskeriet paa Ha-

vet-

vet, hvilket skulde skee med større Baade, end de smaa Fem-Mandefar, som almindelig bruges paa disse Steder, da det de have fanget har været alt for ubetydeligt, til at bestride alle de Udgifter, som Haakalle- og Sælhunde-Fangsten samt det øvrige Fiskerie fordrer, og som unægtelig løbe temmelig høit, naar Reedskaberne skulle due noget. Dette Savn af Fiskeriet haver været saa meget meer føleligt for Norder-Syssel, som Indbyggernes indvortes Huusholdning tydelig gav tilkiende, at de i Almindelighed, og især ved Søekanten, ikke staae sig saa godt som de i Oefiorden; dog undtages i saa Fald Bønderne paa Sletten, der synes frem for andre at være velhavende, uagtet Egnens Ufrugtbarhed, hvilket og er naturligt, da de have Tilstod af fordeelagtigt Ægvær, Drivetømmer, Vadesæle- og Haakallefangst, hvortil kommer at Faareavlingen ikke koster dem meget; de boe og tæt ved Søe-Siden. Saa at, naar Landingerne vare gode, og Veiene paa Sletten bleve forbædrede, Tunene fredede, Baadene bygte noget større, og Raufarhavnen tillige beseilet, hvilket er en stor Nødvendighed, sees ikke lettelig hvad der skulde feile i, at disse Bønder jo kunne leve lykkelig, og blive meget nyttige Undersaatter efter Landets Omstændigheder. De beste Midler hertil vilde uden Tvil blive: at hæve de Feil, som hidtil have hindret Landbrugets Drift, saavidt Naturen tillader at saadant kan skee; samt at drive Fiskeriet i det store eller med Hukkerter, hvis Tilholdssted da maatte være i Raufarhavnen, da andre sikkre Pladse imellem Lange- og Reinenæsset ikke ere at finde, Thorshavnen for saavidt undtagen. Fiskerne maatte og sættes i Stand til at anskaffe sig større Baade og bædre Reedskaber, og opmuntres ved Belønninger til at søge Havmeedene; thi det Fiskerie, som drives inde paa Fiordene, bliver som oftest alt for dyrt

betalt, ved den Forsømmelse, som Landbruget tager derved, da dog dette sidste, naar det ikkun passes nogenleedes vel, bliver altid det sikkerste at tage sin Tilflugt til, naar alt andet slaaer Feil. Det treffer ikkun meget sielden, og allermindst mange Aar i Rad, at Hoebiærringen mislinger i 2 Parter af Landet; men hvor ofte er det ikke skeet med Fiskerierne? og da bliver Folgen, at Handelen, saasnart Fiskeriet slaaer Feil, bliver, uagtet nok saa mange foregaaende Aars lykkelige Faugst, strax nødt til at giøre dem, som ikke have deres Landbrug i Stand, idelige Forskud der, alleene paa Haabet om gode Fiskeaar, som er ganske uvist. Den Vinding altsaa, som Handelen haver ved de Hænder, som anvendes alleene til Fiskerie, varer ikkun saa længe, som der fiskes vel, men naar Fisken gaaer bort, har den ikkun Tab, som endog aldrig kan ventes erstattet, naar det gaaer ud i Længden. Saaleedes fordrer Handelens sande Fordeel ogsaa at opmuntre Landbruget, hvortil endnu kommer den heel bekiendte Sandhed, at en Landmand i Island kan meget vel leve uden at trænge til Søebonden; men at en Søebonde derimod kan umuelig leve, mindre leve vel, eller drive sin Næring, uden Landmandens Hielp, og uden de Varer, som Landbruget og Fædriften give, og at de følgelig ei alleene lægge Grunden til Fiskerierne, men og, at disse aldrig kunne stige til nogen anseelig eller retskaffen Høide, med mindre hine først ere i god Orden; Men da blev og Landet selv altid i Stand til nogenleedes at redde sig i uhældige Fiske-Aar, uden alt for følelig Byrde for Handelen; hvilket endog Exemplerne i Compagniernes Tiid, blant andre i de haarde Aar 1757 og 58 have tydelig viist, i det Bønderne oppe i Landet, paa de Steder hvor Landbruget endda var i nogen, endskiønt ikkun ufuldkommen, Drivt, holdte temmelig vel ud, imedens

dens Soebonden, som manglede Fisken, udtærede ei alleene sig selv, men og de omliggende Landbønder tillige, og maatte dog tilsidst lide Sult og Hunger, da hverken Oplands-Bonden, ei heller Handelen kunde længer stoppe. Dog langt fra mig at ville med alt dette nedtrykke eller forringe Fiskeriet i allermindste Maade; Min Hensigt derved, ligesom mit Ønske, gaaer meget meer alleene derhen, at det maatte faae den Understøttelse af et vel drevet Landbrug, som det endnu desværr fast overalt maae savne, og uden hvilken det endog aldrig kan naae en fuldkommen Styrke. Men at komme til Norder-Syssel især, maae jeg føie til, at man i Breedevigen, neden for Gaarden Ytretunge, som er besat med smaa Skiær, Tang, og Leerbund, saavelsom paa adskillige Steder i Axarfiorden, og ved Flatøen, fanger Rundemaver og Qvapsøer med Garn i temmelig Mængde. Til Madding for Rokker bruges Foreller. Ved Løodene eller Liinerne, som de kaldes paa Nordlandet, og bruges især til Rokke-, ligesom Haandsnørerne til Torske-Fiskeriet, falder at anmærke, at de bestaae af 2 Totter, eller retter sagt, man adskiller en Lod-Liine, og tager derudaf 2 Totter, hvorpaa Angelkommerne hæftes, uden at give Liinen en nye Snoening igien, hvilket forvolder, at Reedskabet taber sin behørige Styrke, og at Vandet des hastiger kan indsnige sig og opløse dets Bestanddeele, til ubodelig Skade for Næringen, helst naar dertil kommer, at man hænger Liinerne saa vaade, som de komme op af det salte Vand, lige imod Soelens Varme, hvorved Hampens fiine Trevler angribes og blive møre. I Øefiords-Syssel er man dog meer forsigtig, thi endskiønt Lod-Liinerne ogsaa der blive opløste, saa spindes de dog om igien; men begge Deele betyde ligefuldt ikke meget andet, end, som man siger, at spare paa Skillingen men lade Daleren løbe.

 Thi

Thi det bliver altid vist, at jo meere der spares paa Fiske-Reedskaberne, desmindre bliver Fangsten, og desmeere taber jo Handelen og Landet. Udsætnings-Maaden, og al den øvrige Omgang med disse Liiner, kom og i ingen Ligning med den, som bruges ved Isefiorden, og langt mindre Krogenes Antall, saa at, om der end var Fisk i temmelig Mængde inde paa Skialfandefiorden, da kunde dog intet synderligt deraf blive fanget med saadanne Anstalter. Om Haakalle-Reedskaberne eller **Lagvaden**, thi Stióre bruges her ikke, saavidt jeg kunde bringe i Erfaring, gielder det samme; dog maae jeg ogsaa i denne Henseende undtage Sletten, hvor Alting var i bædre Stand, end hos de øvrige Kystboer i Norder-Syssel, skiønt Baadene der ikke ere større, men derhos dog stærkere.

§ 167.

Sælhunde-fangsten. Saa lidet som man kan roese Fiskeriernes Drift, eller de Anstalter, som haves til det egentlige Fiskerie i Thingøes-Syssel, saa lidet kan man derimod udsætte paa Sælhundefangsten i Husevigs District. Thi uagtet adskillige Hindringer, og deriblant Søegang og Brænding ved Stranden, staae den i Veien, saa vove dog Indbyggerne med deres Garn endog det yderste, for at faae fat paa Vadesælen, som andre i Landet, og især Beboerne paa den heele Kyst fra Dyrefiorden til Giogretaaen, næsten gaae glip af, hvorfor de og høste god Nytte af denne Fangst. Sælhunde-Garn. Disse Sælhunde-Garn ere undertiden 4, og undertiden 5, 6 til 8 Favne lange, og sættes tvers over Loonene eller Bugterne, saa langt de kunne række, og det i en kroget, men sielden i en ret Linie, samt bundne sammen paa Enderne 6 eller fleere i Tallet, ligesom Fangeren har Formue til. Masken er almindelig imellem Knudene $\frac{1}{4}$ Al. og 2 Tommer i hvert Hiørne, og altsaa heele Masken omkring 1 Alen og 8 Tommer,

dog

dog bruges den paa sine Steder, saasom paa den østlige Side af Thistilfiorden, større, nemlig 1 Qv. og 3 Tommer i hvert Hiørne, at regne efter Islandsk Maal. Jo længere Garnsætningen er, hvis en Bugt falder breed, jo vissere er man paa at faae en god Fangst. Til at udsætte Garnene med Nytte udfordres nogen Kundskab om Vadesælens Egenskaber, og især at kunne efter Veirliget, Vindene, Strømmens Gang, og Landpynternes Beliggenhed, omkring de Bugter, hvor de sættes, samt Vandets Dybde, nogenleedes giette sig til i Forveien, hvilken Vei Sælhunde-Sværmen, som Sæle-Kongen, eller een iblant de meest erfarne og ældste anfører, pleier at tage, og hvorfra den kommer; thi er der nogen kiendelig Fare for Haanden, berettes denne Anfører at passe paa at vende tilbage, eller paa en anden Maade at undgaae samme. Garnet forsynes med et stærkt Landtov, og en svær Steen derved, samt paa hver 15 Favnes Strækning, med Iler, eller mindre Tove, med Steene ved Enderne; og lykkes Fangsten best om Natten, da man maae holde Vagt over Garnene, helst hvor en svær Brænding er at befrygte. Det hænder sig, efter Beretning, skiønt ikkun sielden, at en Deel Sælhunde ad Gangen kunne drives i Garnene, men undgaaer da nogen af dem, blive disse siden meer vaersomme end de andre, hvorfor Bønderne meene at de, af Hoben, udvælges til Anførere i de Fangedes Sted. Til at udsætte Garnene bruges en egen Art af Baade, som ere heel breede, men korte og buttede for den eene Ende, og see altsaa ud næsten som halve Baade, og kaldes derfor Byttur, eller Bytter; Men denne deres Skikkelse gior, at man langt letter kan faae Garnene ud, end naar man dertil skulde betiene sig af andre regelmæssig dannede Baade. Naar Fangsten ret vil lykkes, og Reedskaberne holde, berettes en Soe- Byttur.

 Bonde,

Bonde, som har Evne at drive den, at kunne fange, i een Vinter, henved 50 til 60 Vadesæle, hvoraf Spækket sædvanlig veier 80 à 100 til 140 Pd., og smæltes paa 3 Maader, nemlig enten færskt eller gammelt, hvilket siges at komme ud paa eet og det samme, da man i begge Tilfælde, efter Beretning, faaer af 11½ Pd. Spæk 5 Potter Tran, skiønt ikke frie før Grever eller Bundfald, og allermindst den, som smæltes af friskt Spæk. Den tredie Maade er at lade Spækket smælte af sig selv, uden siden at sætte det paa Ilden, da Trannen bliver klarest, men Bundfaldet dog ligesaa meget. Naar Trannen er smæltet, fyldes den, i Mangel af Karr, i Sælhunde-Skindene, paa hvilke man binder for, og tilstopper alle Huller, og fører den siden til Handelsstedet. Et ganske behændigt oeconomiskt Indfald, der medfører den Nytte, at man sparer Træekar, uden dog at spilde sin Tran, og hvilket altsaa, baade de, der boe i Trekillisvigen, naar deres Tran maae føres paa Heste til Isefiorden, saavelsom fornemmelig Bønderne i de saakaldte nordlige Østfiorde, nemlig Lodmunde- og Seidisfiordene og fl. kunde med Nytte betiene dem af, naar de føre dette Slags Varer til Rødefiorden. Vel er sandt at Melrackesletten, hvor denne Maade fornemmelig bruges, ikke mangler Tømmer til Tran-Karr, men Mangelen paa Tømmer er destomeer følelig paa andre Steder, og derfor bliver mangen en Tønde Tran deels til Rov for Havet, og deels spildt paa Jorden, naar enten en Mængde af Haakalle fanges i en kort Tiid, eller Hvalfiske opdrive, hvis indvortes Tallig og Fedme som ofteſt nedstyrtes, ikke at nævne Tømmerets Nødvendighed i andre Henseender! Vadesælens fornemste Opholdssteder paa denne Kant, undertiden fra Juul til sidst i Martio, og undertiden fra Februarii Maaneds Begyndelse

Trannens Smæltning og Bevaring.

til

til April Maaneds Udgang, berettedes at være a) Flatøedalsbugten, uagtet der falder en svær Brænding, samt Flatøen selv. b) Husevig, samt adskillige Kroge og Loon ind efter til Axerfiorden. c) Hist og her ud efter, langs Strandkanten igien, ind til Rødenupen. d) Leerhavnen og Kilsnes, som berømmes frem for andre Pladse af dette Slags. e) Blikeloons-Bugterne. f) Den saakaldte Hraunhavn, bestaaende af smukke Loon eller Canaler, der i een Vinter sædvanlig skal kunne give en Fangst af 300 Sælhunde. g) Fulevig, hørende til Gaarden Hoskuldsnæs paa Øster-Sletten. h) Raufarhavn, som har den Fordeel frem for mange andre Steder, at Brændingen der ikke kan forrykke Garnene. i) Thorshavn, hvor Fangsten hver Vinter regnes fra 50 til 60 St. og falder meget beqvem; og endelig k) ved Gaarden Læknisstade paa Langenæsset. Men da der saaledes ere saa mange Steder i Norder-Syssel, og især paa Melrackesletten, som dog er berygtet for Brænding og slette Landinger, hvor Vadesælen fanges, saa maatte man billig spørge: hvi den ikke ligesaavel bliver fanget i Oefiorden, samt i de fleeste af de øvrige Fiorde vester efter Kysten, som ligeleedes besøges af disse Havdyr? Jeg veed, at de af Indbyggerne, som boe imellem Hornbierget og Giogretaaen, svare herpaa, at Bugterne hos dem ere ikke af Naturen saaleedes dannede, og beqvemme til Sælhundefangsten, som hine i Norder-Syssel; Men omendskiønt jeg, som ikkun lidet bekiendt paa disse Kyster, imod dem at regne, der ere opfødde paa Stederne selv, hverken tør eller vil overhoved modsige denne Forevending, kan jeg dog ikke holde mig fra at spørge videre: hvad betydelig Forskiel der da kan være paa den vestlige Kyst af Oefiorden, begge Sider af Skagefiorden, den østlige især af Hunefiorden, begge Kyster af Hrute-

Vadesælens Opholdsteder.

Betænkning over Fangsten.

og

og Kollefiordene, samt den N. Ostlige fornemmelig af Steingrims-fiorden m. fl. og forbemældte Fange-Pladse i Thingoes-Syssel? Ere de ikke alle, ret ligesom Axerfiorden, Sletten, og Langenæsset, forsynede med smaa Bugter og Skiær, eller med Landspidser, som stikke ud der imellem, hvor Sælhundene, især om Natten, i Følge deres naturlige Egenskaber, endelig maae snue omkring? Jo disse Fordeele besidde alle forbemældte Fiorders Kyster overhoved, og nogle af dem ere desuden langt mindre udsatte for Brænding. Forbemældte Indvending synes altsaa i Almindelighed ikke at medfore nogen grundet Undskyldning; saa at Feilen uden Tvil maae være, at man ikke begynder paa, allermindst med nogen Iver, at sætte Garn ud om Vinteren, eller tør vove at underkaste dem den Fare, som denne Aarets Tiid og Fistumlingen medfore, har heller ikke lagt sig saa nøie efter, at kiende Vadesælens Natur, som Bønderne i Norder-Syssel, maaskee ogsaa er desuden syssel sat med andre Næringer end disse, eller og ikke synes at trænge saa haardt til denne. Udlægget til Fangsten er og i Forstningen tungt nok for en Bonde, men Erstatningen derfor ikke altid saa let at indhente. I øvrigt har oftbemældte Slette, som er omtrent 5 Miile i Længden, den Fordeel, i Henseende til Sælhundefangsten, at den ikke er forsynet med store Indløb, men alleene med smaa, hvor Vadesælen er nødt til at krybe i Skiul, og kan da let treffe paa Garnene, hvilket ikke saa hastig skeer i Fiordene, uagtet de og have en Deel Bugter og Afkroge, da disse Dyr magelig kunne opholde dem midt paa Strømmen, uden naar de selv ville søge Landet, eller og det blæser allerstærkest. Landsælhundene forliges ikke gierne med Vadesælen, og vælge derfor sædvanlig Boeliger for dem selv, af hvilke de betydeligste paa denne Kant berettes at være 1) Skialfan-

Landsælhundenes Opholdssteder.

de-

defliotet, hvit op i hvilket dette Slags Sælhunde løbe og blive fangede, uagtet Elvens Grund aarlig skal meget forandres. 2) Udløbet af Laxaaen. 3) Ved Gaarden Ytretunge og langs ind med Kysten, ligesom ved Enden af Axarfiorden, som bestaaer af en breed Sand-Strækning, samt i de forommældte Loon kort fra Vikingevatnet og Jøkelsaae-Oosen. 4) Ved den Kyst som hører til Gaarden Oddstade. 5) Gvendarvig paa Sletten. 6) Omkring Hundsnæsset, der hører til Gaarden Sveina- eller Sveinungsvig, som Landnama-Saga kalder den. 7) Orme-loon. 8) Hialmarsnæs i Svalbards Sogn. 9) Mundingen af Hávarar- eller Hafraloonsaaen. 10) Thorshavn, paa den Tiid, som Vadesælen ikke indfinder sig der; og endelig 11) Heiderbugten paa Langenæsset. Landsælhundenes store Mængde, paa fleere Steder paa den nordlige Side af denne Udhuk, fortiener desuden at haves i Agt, og synes at burde af al Magt ødelægges ved Skyden, da man ikke der kan udsætte Garn formedelst Brænding og store Steene, som staae op af Vandet foran ved Strandkanten, og hvorpaa Sælhundene ligge, saa tamme, at man næsten kan gaae dem under Øinene. Ellers blev dog berettet, at denne Fangst blev dreven temmelig godt, i Forhold til Beboernes Formue og Kræfter.

§. 168.

I Norder-Syssel ere følgende Floder eller Elver, som Laxen fornemmelig pleier at besøge, a) Skialfandefliotet, hvorved anmærkes, at Fangsten derudi for nærværende Tiid dog ikke skal være af nogen Betydenhed, hvilket deels blev tilskrevet Grundens Forandringer, og deels Sælhundenes hyppige Besøgelse, som dog ikke burde afskrække en god Garnbruger, da Sælhundene altid Laxefiskerie.

kunne give Haab om Fordeel, om end Laxen ikke kunde. Elvens Grund kan ogsaa ligesaavel forandre sig til Nytte som til Skade for begge Slags Fangst. b) Reykedalsaae. c) Reykeqvisl, en liden Aae, der siges at have sit Udspring fra Laugarvatnet i Grenjadestade Sogn, løbe midt igiennem Reykehverfet, og siden foreene sig med Myrarvatnet og Laxaaen, hvori Laxen dog ikke skal kunne komme høier op, end til den saakaldte Gliufrefoss. d) Laxaae ved Skialfandefiorden, en stor Elv, som ofte berettes at have en stor Mængde Lax, og hvori Fangsten for nærværende Tiid skal drives, foruden Laxamyre, fra 6 Gaarde: Nup, Nupstade, Arbot, Tiorn, Næs og Holmevad, i Laxaaedalen, med ikke liden Eftertryk, skiønt endnu ingenlunde til den Høide som muligt, hvori man ansaae det for den fornemste Hindring, at den ikke blev dreven med samlede eller fælles Garn og under eet, da Elven udfordrer saa svære Redskaber, som een Bonde for sig ikke formaaer at bekoste, og passer dette sig uden Tvil ogsaa paa Skialfandefiotet, enten man saa deri skulde fange Lax eller Sælhunde. I øvrigt blev forsikkret, at man havde lagt Mærke til, at naar Vinden blæste fra Sønden eller sydlig, i Fyldingen af St. Hansdags Maane, da var man vis paa, at Laxen den Sommer gik op i Laxaaen, men ellers ikke i nogen Mængde. En nye Virkning som Vinden og Maanen giøre paa Laxe-Slægten. e) Skal man tilforn have fanget Lax i Jøkelsaaen, udi Axar- eller Eggsearfiorden, som den fordum kaldtes, og det ikke i liden Mængde, men for nærværende Tiid har man mistet denne Fordeel, da Bønderne vilde paastaae, at den ikke meer gik op i Elven; men da man nøiere gav Agt paa Sagens Sammenhæng, maatte Bønderne tilstaae, at de ingen Laxegarn eiede, eller havde prøvet i lang Tiid, at trække i Aaen,

i Aaen, formedelst at Redskaberne vilde koste saa meget, da disse paa dette Sted behovedes at være stærkere, end i nogen anden Elv paa Nordlandet, hvilket vel kan have sin Grund; men i Oosen eller Udløbet, hvor Sælhunde-Garnene kunne staae eller sættes med Nytte, og noget op efter fra Strandkanten, forbi **Laxavogen**, et Loon som er blevet til tort Land, og dog synes at kunne beviise Laxens forrige Gang til dette Sted, er Strømmen ikke saa overmaade stærk, som paa de andre Steder, eller høier oppe. f) **Svalbardsaae.** g) **Sandaae**, som endnu skal være riigere paa Lax, end den foregaaende, uagtet dens Bund tillige berettes at være ujævn, og Vandets Styrke tidt skal forhindre at udsætte Garnene; og endelig h) **Hafraloonsaaen** i Thistilfiorden; men det er at beklage, at Fangsten saavel i denne sidste laxrige Elv, som i de 2 foregaaende, drives ikkun til Mundsmag, hvoraf følger, at Salteriers Anlæg der ikke kan have Sted, for nærværende Tiid og indtil videre; ligesom samme og synes at være unødvendigt ved Laxaaen, da Handelsstedet Husevig ligger saa nær ved denne Elv; men dersom Skialfandefliotet, Reykedalsaaen, og Reykeqvislen frembragte noget anseeligt af dette Slags, da kunde man behøve nye Anstalter til Laxens Imodtagelse.

§. 169.

Af de Vande i dette Herred, hvori Foreller opholde sig, bleve angivne 1) en liden færsk Søe i **Flatøedalen.** 2) I Lundarbrecke Kirke-Sogn oppe til Fields, **Kalfsborgar**- **Sand**- og **Svartaaevatn**; i Dalen selv, **Isolfsvatn**, og paa Østerheeden **Arnarvatn** og **Engevatn.** 3) **Borgarvatn**, inden Stads-Sogn. 4) **Liosevatn.** 5) **Márvatn** beliggende i Framm-Reykedalen, hvoraf Indbyggerne i Helgestade-Sogn betiene sig, ligesom af no- Forellefangsten.

 gle

gle iblant de Fieldvande, der høre til foranførte Lundarbrecke Kirke-Sogn, hvilket sædvanlig pleier at skee uden Paaanke i Landet. 6) **Mule- Milagstade- Sir- og Vestmanns-** eller, som Landnama-Saga nævner det, **Vestmárovatn.** 7) **Laxaaen.** 8) **J Greniadestade-Sogn, Helgaae,** der springer ud fra de varme Hvere, hvorom tilforn er mældt, item **Langevatn** og **Kringlevatn.** 9) **Myvatn,** hvori Foreller fanges fast det heele Aar, i stor Mængde, hvortil de varme Kilder, som springe op af Bunden, og som Forellerne siges at holde sig til i koldt Veir, ligesom til de kolde Kildevæld i det modsatte Tilfælde, ikke lidet hielpe, da de som oftest forhindre Vandet fra at fryse heelt igiennem. 10) **Botnsvatn** i Husevigs-Sogn. 11) **Storaae,** og 12) **Vestrelandsaae,** begge i Axarfiorden. 13) En liden færsk Soe eller Tiørn sammesteds, kaldet **Dannemark,** fordi den rundt omkring er bevoxen med Græs og kiøn Birke-Skov. 14) En **Tiørn** eller Dam i Tunet ved Gaarden Nup, med 5 Alne dybt Vand i, skal tilforn have givet Foreller, men Yngelen siden være saaleedes udgaaet formedelst stærk Vinterfrost, at man nu ikke meer kan der spore nogen Fisk; og er intet vissere, end at de Gamle have ladet forfærdige sidstbemældte Fiskedam eller Park, og betient sig deraf til Huusholdningen, hvortil den og endnu kunde tiene, alleene at man fangede en Deel Foreller levende og satte dem deri. 15) Adskillige færske Vande oppe til Fields, horende deels til Præstegaarden Præsthole, og deels til Nupesveiten. 16) Tvende smukke og aflange færske Soer, uden for Gaarden **Leerhavn,** hvori man tilforn, ei alleene om Sommeren, men og igiennem Isen ved Lys om Nattetider om Vinteren, skal have fanget Foreller af 10 til 12 Punds Vægt, men de berettes her at være blevne ødelagte ved indfal-

falden stærk Frost. 17) Oddstadevand, hvori Orreder især forplantes, saa at det er vist, at denne Gaard hverken feiler Herligheder til Lands eller Vands, hvori jeg endog ikke kiender nogen, som kan sættes i Ligning med den, Edoen alleene undtagen. 18) Sigurdarstade-Loon. 19) Blikeloon og Urdevatn. 20) Nesvatn paa Sletten. 21) Kollavigsvatn, Hviltarvatn, beliggende paa Sveinungsvigshalsen, 3de Kollavigsselsvande, item Ytra- og Innra-Vidiarvatn og Deildarvatn, alle tilhørende Svalbards Kirke-Sogn, saavelsom Svalbards- Sand- og Holknaaen, der alle give Foreller, men dog fornemmelig de saakaldte Burfellsvande, der egentlig høre til Axaifiorden, og ligge oppe til Fields, men bruges dog ogsaa fra bemældte Sogn. 22) Hafraloonsaae. 23) Holmevatn, med fleere paa den nordlige Side af Langenæsset; og endelig 24) det salte Vand paa adskillige Steder, saasom a) i Husevig, hvor nogle lunkne Kilder berettes at springe op af Bunden, over hvilke man dog klagede i Henseende til at de forbrændte Garnene eller giorde dem møre, naar de bleve noget længe liggende. b) I Axarfiorden, Leer- Raufar- og Thorshavnene, samt Hialmarsvigen, og ved Enden af Thistilfiorden m. fl. Af denne Liste, ihvorvel den ikke kan være fuldstændig, erfares da at Forsynet end ikke i denne Henseende har ladet mangle paa Veldædighed imod denne Egn. Men et andet er, om dets Gaver ikke føres til Nytte, hvilket dog nogenleedes berettes at skee, i Forhold til den Mængde af Garn, som der kan haves, naar Fangsten i Elvene i Thistilfiorden, samt Søerne i Nups-Sogn, som ansees at ligge for langt fra Haanden, undtages. Dog ere dette Slags Fiske-Garn endnu alt for faa, ligesom og de uldne ere skadelige for Fangsten.

4. Afdeeling
om stridige Strømme, aabne og blinde Skiær, Havne, Ankerpladse, og andet Søefarten vedkommende.

§. 170.

Ankerplads ved Flatøen. Da hverken Giøgretaaen, ei heller Thorgeirs- eller Hvalvatnsfiordene, have Havn eller Ankerplads, maae man strax gaae til Flatøen, paa hvis sydlige Side, men dog ikke paa de andre Kanter, Hollænderne beretter at kaste Anker, paa 6 til 12 Favne Vand med fast Leerbund. Den forsikkres dog rundt omkring at være frie for blinde Skiær; men ind efter ved den nordvestlige Side af Skialfandefiorden, ligge en Deel, skiønt nær Landet, for hvilke de Fartøier, der beseile Husevig, i Tilfælde af Forlegenhed, vel maae tage sig vare; men de aabne, som kaldes Haugur, Fiskeskiær og Duggarakletten ansees ikke at være farlige, endskiønt Navnet paa den sidste Klippe synes at viise, at nogen Fiskerhukkert maae være kommen den alt for nær. Ved samme Kyst er og at mærke, at de østlige Vinde staae lige ind paa Landet, og foraarsage stærk Brænding, da Fiorden er saa breed. Hvad Husevigs Havn. Husevigs Havn angaaer, da synes ikke at være Aarsag til at berømme samme; thi for det første er den aaben, især for N. N. V. og vestlige Vinde, der foraarsage, at Skibene maae ligge for 3 svære Tove, hvilke alle bør være slappede, og for saavidt, som Ankerne medtage, forsynede med Klamper, og dog opholdes af omtrent 44 tætte Tønder, formedelst Spillbund eller skarpe Steene, som forvolde, at et Ankertov, uslappet og uden Klamper, ikke kan med Sikkerhed staae uskamfiilet i een eeneste Time. Dernæst ligger og et Skiær eller Tange, som skyder sig ud fra den østlige Side af

af Indløbet, i Veien, og er til Hinder, besynderlig i Udseilingen, endskiønt det dog tillige beskiærmer Havnen noget for de Vinde, der staae lige ind af Skialfandefiorden, saa at man ofte, ja fast hvert eller hvert andet Aar, er nødt til at kappe Anker, hvorved ikke foraarsages et ringe Uhæld, som vil blive vanskeligt at afhielpe, om det ikke kan skee ved at indføre et svært Anker paa 8 til 9 Skpd. hæftet til en massiv jernbunden Boie eller Tønde med stærke Kiettinger og Ring i, til at gaae til Seils ved, naar det sidste Anker var lettet; og tviles ikke paa, at kyndige Søemænd, som have beseilet Havnen, jo vilde med Fornøielse, naar de bleve tilspurgte, give deres Tanker om denne Post tilkiende, og, om dette Middel, til at bevare Tovene, ikke fandt Bifald, da foreslaae andre bædre og sikkrere. Naar Hav-Iisen ankom, maatte Tønden og Ankeret ufeilbarlig indhales, men ellers kunde det vel blive liggende, da den sædvanlige Vinter Iis vel ikke kunde giore dem Skade, men da blev en svær Baad ogsaa nødvændig. Til at fortøie Skibet, som det sig bør, medgaaer gierne en Uge eller i det mindste 5 Dage. I meget taaget, endskiønt stille, Veir, er ikke raadeligt, for Skiærets Skyld, at søge Havnen, og langt mindre for dybgaaende Skibe, ja neppe heller for andre, at løbe ind østen for Lundøen, da Vandet sammesteds allevegne er lavt. I øvrigt berettes ingen andre Skiær, end de i Forveien nævnte paa den Nordvestlige Side, at ligge paa Skialfande- eller Axarfiorden, nogle faa tæt ved Landet af Tiornæsset undtagne, men paa dem begge, og især i Axarfiorden, gaae temmelig svære Strømme, som foraarsages af Røderhucksrasten, eller den Strøm, der løber ud fra Rødenupen, og er vel besværlig nok for smaa Baade, men ikke for store Seilere, alleene at man ikke kommer Pynten for nær. Husevigshavn er Røderhucks-Rast.

for

for en ubekiendt Skipper ikke god at treffe uden Lods, men naar man først, som mældt, har Lundøen agter ud om Bag- og ikke om Styrbord, da ligge lige forud 3 smaa Humpler, af hvilke man duer an paa den største, da Havnen er der inden for med 7 til 10 Favne dybt Vand. Nogle pleie først at lade Bagbords-Ankeret falde; derefter udføre de S. Vest-Ankeret, og siden det for de N. Vestlige Vinde, men andre kaste Styrbords-Ankeret først, hvilket gode Søemænd holde for nok saa sikkert. Lodse- og Lade-Pladsen i Husevig er ikke med de mageligste; thi foruden at der falder stærk Ebbe, maae og alt Godset hidses ved Heste op af en høi Bakke, men Pladsen oven for samme er ikke ubehagelig, naar den var vel dyrket. Dog skeer det ikkun sielden at Skibe forulykkes paa denne Havn, eller faae Skade af Drive-Jisen. Imellem Gaarden Leerhavn og Røderhucken skal være en liden Bugt med fast Ankerbund, hvor Hollænderne, lige foran ved Gaarden Griotnes, paa 15 til 25 Favne Vand, berettes at kaste Anker, og ligge i Lye for O. og S. S. østlige Vinde, men i det modsatte Tilfælde meenes den ikke at være sikker, efterdi disse Fiskere da altid siges at forføie sig derfra igien.

Ankerplads ved Røderhuck.

§. 171.

Leerhavn.

Afgangne Vicelavm. Olafsen (*) mælder vel om en fordum brugelig Havn vesten for Langenæsset, Leerhavn kaldet, hvorved ventelig forstaaes den som findes nordligst paa Melrackesletten, og haver endnu det samme Navn, thi af andre af det Navn nærmer ved forbemældte Landpynt vidste ingen at sige. Gabet af denne Leerhavn vender ellers imod Nord, og giver fra sig ind i Landet en rummelig og noget aflang Bugt, af hvilken det Inderste løber mod

(*) Reise igiennem Island, S. 741.

mod Vesten. Midt paa Bugten skal være 4 Favne Vand med Sandbund, men kort uden for Indløbet afgierdes Havnen med 2 Rev besatte med Steen, hvorpaa Søen bryder med Ebben endog naar Brændingen er svagest, hvorfor Fiskerne der klage over en usikker og snever Landing imellem Steenene paa Revet, naar der falder haard Søe og Veir. Skal altsaa Efterretningen om Havnens Brugbarhed for havfore Skibe i forrige Tider antages for troelig, da maae enten Steenene være siden tilførte, eller Vandet i de seenere Tider have aftaget; thi at løbe derind med noget Fartøi i nærværende Omstændigheder, synes ikke giørligt; dog kom jeg selv ikke ud paa Havnen af Mangel paa Baade der i Nærværelsen, og altsaa beroer denne Beretning paa Fiskernes Udsagn, som dog var eenstemmigt. Foran ved Gaarden Asmundestade paa Sletten, er en lidet meer end halv cirkelrund og rummelig Bugt, Asmundestadevig kaldet, hvor Skibe skal have ankret i forrige Tider, og hvis Aabning vender imod N. O. til Osten. Ankerbunden skal bestaae af Sand, ligesom og Vandets Dybde blev angiven at være 10 til 16 Fod. Ved den østlige Side af Indløbet ligger et blindt Skiær, Mostadeslud kaldet, som man nøie maae tage sig vare for, have samme om Bagbord, og holde sig nær til den vestlige Kant, hvor intet er at befrygte; thi det Skiær, som kaldes Atkiersholme, staaer meestendeels heelt op af Vandet, uden med Floden. Man fortæller at Skibene fordum have giort fast i denne Holm, hvoraf den og har faaet sit Navn. Den tiener og til at betage de N. og N. N. Ostlige, saavelsom Rødesteenen, et Næs, som gaaer ud fra det faste Land, og nysanførte Mostadeslud, de S. Ostlige Bølger deres Kraft. Alligevel er dog Indløbet saa breedt, at der midt paa Bugten kan reise sig Dynning,

Asmundestadevig.

ning, som kommer fra Havet, hvor Havnen er aaben, og det i den Grad, at den bryder temmelig stærkt ved den Sand, som Vigen indvendig bestaaer af; men deraf følger dog ikke, at Havnen jo kan være brugelig i behøvende Tilfælde. De store Fragtbaade, som bruges til at føre Handelsgods til Husevig, lader man paa dette Sted gierne ligge til Ankers. Kastvinde skal og ei her være at befrygte, hvilket er ganske rimeligt, da Fieldene ligge saa langt borte. Uden for Næsset eller Pynten Rødesteen ligge, efter Beretning, 2 blinde Klipper i Vandet, imod Ø. fra samme, omtrent en $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Deel Miil fra Landet, paa hvilke ubekiendte Hollændere siges at have forliist. For de Danske Handelsskibe, der styre deres Cours forbi Sletten til Nordlandet, ere og disse Klipper ikke mindre farlige, efterdi samme ogsaa ere ubekiendte for disse Søefarende, ligesom et Rev foran ved Midsletten, der skal ligge omtrent en $\frac{1}{4}$ Miil til Søes. Andre Ting, Skibsfarten til Hinder, fik jeg hverken paa Thistil- og Loonefiordene, eller ved nysbemældte Land-Strækning opspurgt.

§. 172.

Raufarhavn. Den bekiendte Bugt Raufarhavn er ei alleene smuk, men ansees derhos for at være rummelig nok for en halv Snees eller fleere Fartøier; den udgiør en halvrund Vig, som strækker sig imod O. N. O. N. O. og Norden, men falder siden af til S. S. Ost, og endelig danner et Indløb, efter Gisning 150 til 200 Favne breedt, imellem det saakaldte Klostersteensnæs paa den vestlige Side, og Holmesluden paa den anden, hvor Vandet er ikkun 1 til 2 Favne dybt, da det ellers, i Indløbet eller Renden, befandtes med Ebben 6 Favne, og $4\frac{1}{2}$ midt paa Bugten, hvor Skibene skulde ankre, samt ligesaa dybt langs ind med den vestlige Strandbredd.

Grun-

Grunden bestaaer af Sand- og Skiæl-Sand overalt. Ved Enden af Havnen, som er frie for al Soegang og Brænding fra Havet, ligesom og, efter indløbne rimelige Beretninger, for svære Kastvinde, da Landet omkring Havnen er lavt, findes fiin Sand, hvori fremmede Nationer have lagt op, for at istandsætte deres Skibe i fornødne Tilfælde. For den Grønlandske Drive-Jis berettes Havnen og at være frie, undtagne nogle smaa Stykker, naar det indtreffer, paa den samme Tiid, som Jisen indfinder sig, at Vinden staaer ind af Gabet, og forend omtrent midt om Vinteren skal den ei heller fryse til, uden i usædvanlig stærk Frost. Men naar den gaaer op igien kommer an paa Foraarets tidlige eller sidlige Varme. Uden for Havnen ligge, som eenstemmig blev forsikkret, ingen skadelige blinde Skiær, hvorfor man alleene har at tage sig vare for ovenmældte Holmeflud, der skyder temmelig langt ud fra en ved samme Kant meestendeels landfast Øe, og paa hvilken Vandet bryder naar Soen er uroelig; denne maae Skibene have om Styrbord i det de seile igiennem Gabet, i Nærheden af hvilket, eller der uden for, heller ingen svære Strømme ere at befrygte. Ved Høfdenøsen, et lidet Bierg eller Klippe paa den østlige Side af Havnen indvendig, er Vandet ikkun lavt, hvorfor man maae holde sig omtrent i Midten eller noget lidet meer til den vestlige Side. I Landkartet er Indløbet til Raufarhavnen ansat omtrent for 2 Danske Miile, men dette forholder sig ikke saaleedes; thi det er øiensynligt, at det ikke kan være over ⅛ Deel Miil, hvilket er ikke en ringe Fordeel, efterdi Havnen ligefuldt er vel nok tillukket. Egnen omkring denne Bugt er baade jævn og beqvem til at bygge Huse paa, om man engang faaer det i Sinde, men Græsning er der ikke at faae, uden paa Tunet ved Gaarden, eller og høit oppe

til Fields. Man klager og her over Mangel paa Vand i Nærværelsen, som vel er rigtigt, men kan dog afhielpes, eller i det mindste ikke blive til Hinder, saa længe Deildaraaen og Ormelonsaaen give Vand, hvortil Skibsfolkene kunne søge i behøvende Tilfælde, da disse Elver ikke ligge meget langt borte.

§. 173.

Thorshavn. Ved den østlige Side af Lonefiorden, imellem Gaardene Ytrebrecke og Fremralon, ligger en liden Bugt Thorshavn kaldet, som løber imod N. og N. til V., og er forsynet med fiin Leer- Sand- og Skiæl-Sandbund, samt 12 Fod dybt Vand, noget nærmer ved Landet end midt paa Bugten, og 14 Fod længer henimod Fiorden eller Gabet, men tvers over, og foran ved Havnen, skal ligge en Flud eller Mølrev, hvorpaa Bølgerne bryde naar Søen er meest uroelig om Vinteren, med det samme de gaae forbi den saakaldte Hleinartange, som vender imod Havet. Men dog forsikkrede bekiendte Folk paa Stedet, at Vandet paa Revet var med Floden 3 Favne dybt, men 2 med største Ebbe. For de Vinde, som blæse ud fra Thistil- og Lonafiorden, er denne Thorshavn aaben, men beskiærmes nogenleedes for de andre af nysanførte Hleinartange. Naar Hav-Iis kommer er den og ikke meer frie, end de Fiorde, som ligge aabne for Havet; hvilket dog ikke hindrer, at den jo om Sommerdage kunde være tienlig for 1 eller 2 Fartøier, i Mangel af andre bædre Ankerpladse i Nærheden. Paa Bugten, foran ved Gaarden Skøruvig, er en fast og god Ankerbund, hvoraf Hollænderne og andre fiskende fremmede Nationer betiene sig i S. Østlige Vinde, men af Læknisstade-Bugten, naar Vinden blæser østlig. Ellers er at mærke i Hensigt til Søefarten paa denne Kant, at der, ud fra Fonten eller Pynten af Langenæsset,

Ankerplads paa Skøruvigen.

næsset, gaaer den bekiendte store Strøm, Langenesrast kaldet, som strækker sig vidt ud paa begge Sider, og forflottes efter Vindens forestaaende Forandringer, fra S. til N. eller N. til S., yttrende sin Kraft endog nær ved Landet, hvorfor man nøie maae tage sig vare, endskiønt Vandet sammesteds skal være dybt nok, nemlig fra 6 til 10, og længer borte tiltagende, fra 14 til 26 Favne, at Rasten ikke skal forsætte Baadene ud i Havet. Naar Veiret er stille om Foraaret, og Strømmen nogenleedes roelig, opholde Hollænderne dem, efter Beretning, af og til i og omkring denne Rast, ligesom hine ved Cap de Nord, og det samme forsøge Islænderne ogsaa med deres smaa Baade, men nødes til igien at forføie sig bort, saasnart Strømmen voxer, og Vandet, efter Sædvane, begynder med dets krillende og toppede Ophævelser. For fremmede Skibe synes ellers Langenæsrasten ei at kunne være farlig, undtaget naar de med stille og taaget Veir ligge nær ved Landet, saavidt Strømmen da med tiltagende Vand kunde forsætte dem op til Kysten, hvilken det ikke er raadeligt at komme nær uden paa de anviiste Steder, da hverken Skib eller Gods staaer til at redde ved en saa steil Udhuk; og maae dette da være nok sagt om Langenæssets Beskaffenhed paa den nordlige Side.

5. Afdeeling
om Drivetømmeret.

§. 174.

I Thorgeirs-, og fornemmelig Hvalvatnsfiorden, skal af og til falde Drivetømmer i temmelig Mængde, men paa den N. Vestlige Side af Skialfandefiorden var Kysten i Aaret 1777 ganske Drive-Pladse indtil Melrakkesletten.

var for samme, ligesom den omkring Tiørnæsske, og langs ind med Axarfiorden, samt ud efter igien til Rødenupen 1776, undtaget noget smaat, som kunde være tienligt til Ildebrand, og andet smaat Huusbrug. Om de Strande, der høre til de 4 nordligste Gaarde paa Vestersletten, gielder det samme; men Oddstadereken derimod skal være langt rigere paa Drivetømmer, end at samme af Eierne eller Naboerne kan føres til Nytte, og dette bestaae iblant af Træer fra 17 til 22 Allens Længde. Den saakaldte Natthage- eller Strandarreke blev sat i Ligning med Oddstadereken, hvilke jeg dog ikke kom til at see, men fik først Strandkanten fat ved Torfestadereken, hvor den stærke Brænding tilforn havde opskudt en Hob Tømmer-Stumper, oven for Molrusten, og op i de der ovenfor liggende færske Vande, hvor de deels laae, og deels stoede faste i Jorden, begroede med Mos og Urter; men af nyelig opdrevet Tømmer saae jeg ikke fleere end 57 Træer fra 5 til 8¾ Al. lange, og desuden 1 rødt Fyrretræe 23 Alne langt og 3 stive Danske Alne i Omkreds ved Roeden. Paa den saakaldte Sigurdestadebaare, en liden Strækning østen for bemældte Torfestadereke, var omtrent lige Forraad af Tømmer, og deriblant en 15 Alne lang hvid Fyrr, item en gammel rød Stump 4 Alne lang og 2 Alne i Giennemsnit oven for Roeden, som var tilbage, overalt afpillet, og var det tydelig at see, at Bønderne, formedelst Mangel paa Verktøi, ei havde kundet faae Magt med samme, eller faae den skilt fra hverandre paa nogen Maade. Kysten imellem Fornós og Hvaltiarne blev kaldet Blikelónsreke; her laae Drivetømmer hist og her opkastet ved Strandene, som, efter Bøndernes Overslag, kunde være rigeligt nok til Baadebygning og al slags Huusbehov, men ikke meget derover. Men paa Rifsreken derimod, som efter Beretning

ning tilhører Munkethveraae Kloster, og bestaaer af en breed Udhuk eller Næs, skal falde meere baade af nyt og gammelt Tømmer, og deriblant Træer af 11 til 15 Alnes Længde, end der kan forbruges paa Stedet. Hvor Rifsreken ender, begynder Skinnalonsreken, østen for den første, hvor Vandet havde opskyllet en Mængde Drivetømmer, der for den største Deel ikke var ældre end fra 1775, hvilket Aar regnes saavel paa denne, som Østerkanten af Landet, for eet iblant de frugtbareste paa Drivetømmer, men dog vare de Træer, her faldt, ikke længere end 4 til 5 og høiest 12 Alne, og forholdsmæssig tykke. Hestamøl er en liden Strækning ved Søekanten imellem Gaardene Skinnalón og Hardbak, tilhører Mule Kirke, og har Ende ved det Mærke Hnausar. Paa dette Sted maalede jeg 1 rødt Fyrre-Træe, som var 25 Alne langt og $\frac{3}{4}$ Al. i Giennemsnit, samt siden en firkantet hvid Fyrr, 9 Alne i Længden, tvers- men ikke skiævhuggen, som de saakaldte Norskhuggne Træer dog pleie at være, for begge Ender, og endelig af adskillige Sorter, fra 5 til 14 Alne, 64 Stykker, men det øvrige Tømmer, der bestoed af en temmelig Mængde nyt og gammelt, som Brændingen havde indviklet i Molrusten, fik jeg ikke Tiid eller Leilighed til at maale. I Hardbaksvigen var Drivetømmerets Mængde omtrent den samme, som paa Hestamølen, og deriblant Træer af 12 Alnes Længde og derunder. Ved Kysten af Asmundestade, eller den, der hører til denne Gaard, forholdt Tømmerets Mængde sig omtrent som paa Blikalonsreken, med 12 Alne lange Træer iblant; men i den nærmerste Bugt østen for samme, kaldet Tharhuuvig, befandtes ikkun noget til Brændsel, hvilket tillige gielder om Svendar- og Siegnisvigen, af hvilken sidste det halve tilhører Høskuldsnes, men det halve Raufarhavn,

uden

uden for saavidt jeg i Giegniøvigen blev vaer en smuk hvid Fyrr 24 Alne lang, og en ½ Allen ved Roeden i Giennemsnit. Bæarsvigen fortiener ingen Erindring i denne Henseende, og Hruta- eller Holsvigen ikke heller; men omkring Hundsnæsset, som er temmelig stort i Begreb, falder en Hob Drivetømmer baade nyt og gammelt, stort og smaat, fra 6 til 19 Alne langt og derunder, af forskiellige Sorter, hvilket alt de omliggende Bønder berettes ikke at kunne forbruge. Det gamle Tømmer sad og fast i Gruus, Jord, og Sand, samt var desuden begroet med Mos og Urter. Krossavigen havde og noget, men dog ikke nær saa meget som Hundsnæsset, skiønt dog deriblant Træer af 14 til 15 Alnes Længde. I Sveinungs- Vidiar- Kolla- Hialmars- og Tuma- samt Stolpavigene, ligesom omkring Røde- og Kalfsnæssene, fandtes ikke Drivetømmer uden til Brændsel, men derimod ved Siden af Lonefiorden langs ud efter forbi Gaardene Ytrebrecke og Loon, samt under de saakaldte Håubacker, i noget større Mængde, og deriblant Træer 10 til 12 Alne lange, hvorved anmærkes, at Tømmeret paa den heele sidste Strækning var udvendig ligesom forbrændt, sort, og igiennemtrukket af Vandet, endskiønt derfor ubeskadiget indvendig, hvilket den hvide Fyrr og Gran, saavelsom især den røde, tydelig udviste; ellers blev jeg dette ikke vaer enten ved Cap de Nord, paa Sletten, eller omkring Långenæsset, saa det synes ret artigt, at dette Slags Tømmer just var truffet til, ligesom i en Klynge, at lande paa forbemeldte Strøg og ikke paa andre Steder. Ved Håubacke er ellers Strandkanten meget steil, saa Tømmeret har ei alleene Vanskelighed med at hæfte paa den af Brændingen saa høit opstablede Molrust, men adsplittes, og ofte knuses i Stykker, naar det ankommer. Paa

Drivepladse ved Laugenæsset.

San-

Saudenæsreken, eller den Forstrand, som hører til Præstegaarden, fandtes ikke Drivetømmer af Betydenhed, hvortil man gav den Aarsag, at det efter Haanden blev forbrugt til Karr og andet smaat Boeskab, som blev solgt til dem der boede i Vapnefiorden og Fliotsdals-Herredet. Paa den saakaldte Rotamøl, nær ved Gaarden Læknisstade, var vel Drivetømmer i Mængde, men den største Deel deraf var gammelt, og ingen Træer deriblant længere end 10 Alne. Ved den Strandkant, som hører til Gaarden Heide, fandtes ligeleedes hist og her Tømmer af alle Slags, men dog endnu meere paa det saakaldte Fuglebiargarnes, hvor Brændingen havde opkastet en temmelig Mængde, der laae baade neden for, oven paa, og oven for Molrusten, hvoriblant jeg maalede 12 Træer af Gran og Fyrr fra 11 til 15 Alne lange. Paa Brimneosreken, som ellers paa de fleeste Steder er steil, laae og noget smaat Drivetømmer opskudt, samt 4 Træer fra 10 til 12 Alne og et 7 Alne langt Norskhugget Træe, af hvid grov Fyrr. Fra denne Brimneosreke og lige til Skøruvigen, er Stranden steil, saa at Drivetømmeret ikke kan lande der, men i Skoruvigen selv er Strandkanten fladere og meer beqvem til at tage imod det, som Søen opskyller paa Landet, hvoraf følger at Drivetømmeret paa dette Sted, men dog besynderlig i den saakaldte Hvalbeinskrike, og andre smaa Bugter, der ligge lidet nærmer ved Næspynten end bemældte Skoruvig, maae falde i større Mængde end andensteds paa Langenæsset, naar man undtager den Bugt Vatnsleyse, hvor det omtrent var i samme Forhold, som i de nysommældte Viger, og beløb sig samtlig efter Gisning, (hver Læst anslaaet tylvteviis, hvilket dog umuelig kunde skee med bestemt Vished, formedelst Tømmerets Adspredelse og ulige Længde, samt Mangel paa

Sortering) fra 126 til 140 Læster af brugbart Tømmer; og høiere syntes jeg ikke med Billighed at kunne ansætte det for. I Hvalbeinskriken, ligesom Vatnsleysen, var og en Deel af Tømmeret baade smaat og gammelt, samt forstødt, og indhyllet i Molrusten, men i Skøruvigen var det af langt bædre Beskaffenhed, skiønt jeg dog hverken der, eller paa noget andet Sted ved den nordlige Side af Langenæsset, blev større Træer vaer, end paa 15 til 20 Alne. Et stort Roer af et strandet Skib med en Jern-Lykke, og ubeskadiget Krog ved, fandtes desuden iblandt andet Tømmer opdrevet i Vatnsleyse-Bugten, imellem hvilken og Lambøren paa den modsatte Side af Næsset, intet Drivetømmer kan hæfte, formedelst Strandkantens Steilhed. I øvrigt berettes, at man i lang Tiid ikke skal være bleven Drive-Torsk vaer omkring Langenæsset, men alleene at indfaldende stærk Brænding om Høsten undertiden slaaer nogle Helleflyndre ihiel, som siden opdrive paa Strandkanten. Hvad Drivetømmer-Arterne angaaer, kunde jeg ikke andet skiønne, end at de, saavel paa Sletten, som omkring Langenæsset, vare de samme som paa Hornstrandene, nemlig hvid Fyrr og Gran, rød Fyrr og Gran, Lærketræe, Sopgran, Gyrde-, Piile-, eller Selie-, og Eenebær-Træe. Vel paastoede Bønderne ved Drive-Pladsene paa Nordlandet, (hvilke dog ingenlunde vare saa beløbne i at kiende Tømmeret efter Øiesynet, som hine omkring Cap de Nord), at have fundet Stykker af Cedertræe deriblant, men hvor megen Umage jeg end giorde mig for at træffe noget deraf, blev saadant dog forgiæves. Angaaende Tømmerets forholdsmæssige Mængde paa denne Kant, faldt de sammenlignede Beretninger derud til, at Aaret 1775, og Begyndelsen af 1776, havde overgaaet de næst forløbne 15 Aar; men

Drivetømmer-Arter og Mængde.

sæt-

sættes 20 til 25 Aar i Ligning med disse, og det i sidstbemældte Tiid uden for Kysterne opsnappede Tommer, som ei har kundet komme til Landet, tillige kommer i Betragtning, meenes det rette Forhold noget nær at være truffet, dog kan dette Tommers locale Forhold ikke fuldkommelig bestemmes, efterdi dets Ankomst saa meget beroer paa, hvor kort eller lang Tiid visse Vinde herske, saavelsom paa Stedernes Beliggenhed m. v. Ligesaa lidet tør jeg ansætte Tommeret paa Sletten til noget vist Qvantum, da jeg ikke kunde besee alle Stederne, men troer dog, i Anledning af de Tommerpladse, jeg kom til, saavelsom af de Beretninger, som mig bleve givne, samt Tommerets Godhed, hvori det for den største Deel overgik det andet af sit Slags, at det maae beregnes til dobbelt imod hvad der var opdrevet paa Langenæssets nordlige Side. Det Tommer som falder paa Sletten kan og saa meget lættere anbringes til Nytte, som Asmundestadevigen og Raufarhavnen tilbyde deres Tieneste som Samlings Pladse, hvorhen det, naar det var sorteret, magelig kunde flodes fra Oddstade- og Rifsrekene, samt Hestamølen, Hundsnæsset og fl. og siden derfra føres vider omkring til de trængende Indbyggere deels Sønden deels Norden for denne Strækning, hvilke med Glæde vilde tage derimod. Men hvo paatager sig vel dette Slags Arbeide, da hverken de, der eie Strand-Rettigheden, eller andre i Landet, have noget Skib, ja ikkun saare faa rette store Fragt-Baade, hvorpaa dog Tommeret lettelig synes at kunne bringes i det mindste til Husevigs og andre Sogne, der ligge bag om Skialfandefiorden? Thorshavnen paa Langenæsset, ligesom Skørnvigen og Læknisstade-Bugten, ere alle tienlige til at kaste Anker paa, imedens det der værende Tommer, eller hvad deraf blev forfærdiget paa Stedet, kunde

Dets Anvendelse.

 blive

blive indskibet; men det er at befrygte, at det vil gaae ved denne Udhuk, som paa de fleeste andre Drivepladse i Landet, nemlig at naar noget den eene Dag er opskyllet, bliver det den anden igien til Rov for Havet, efterdi Vedkommende ikkun saa meget sielden passe paa at biærge det i rette Tiid.

Syvende

Syvende Stykke
om
Mule = Syssel.

I. Afdeeling
om Landstrækningens Beskaffenhed imellem Langenæsset og Loonet paa Østerlandet.

§. 175.

Denne Strækning indbefatter det ganske saakaldte Mule-Syssel, der deeles i 3 Parter, Nord= Mid= og Sønder=Parten, men har kun 2 Sysselmænd eller verdslige Underbetiente, saa at det i den Henseende egentlig ikkun bestaaer af 2 Parter, (*) som begge, langs Soekanten, alle smaa Bugter uberegnede, ud- Langenæssets sydlige Side

(*) Tilforn har hver af de 3 Deele havt sin egen Sysselmand. Men da det, efterat disses Antall var blevet indskrænket til 2, befandtes at Nord=Parten, som den eene af dem beholdt, var for ringe af Indkomst, og derimod Mid- og Sønder=Parterne samlede, hvilke den anden fik, af alt for stort et Omfang til at kunne tilbørligen bestyres af een eeneste Mand, blev det allereede i Aaret 1769 allernaadigst befalet, at Sysselet skulde deeles i 2 liige Deele, hvilken Deeling siden ved Kammerets Foranstaltning 1777 er bleven iværksat, og nu approberet ved et Kongel. Rescript og Resolution af 29 Mart. 1779, saaleedes: at Nord=Parten herefter skal bestaae af Bessesteds, Aas, Bøer, Raunkelodals, Asbrandsstade, Skeggestads, Hialtestads, Desiarmyre og

giøre omtrent 90 Danske Miile i Længden, foruden Fliotsdals-Herredet og andre dertil hørende Oplands-Sogne, hvilken store Strækning det ikke vel kan være muligt for 2 Mænd saaleedes at oversee, at de paa alle Steder kunne have noie Opsyn med Næringsvæsenets Drift og Forbædring, hvortil dette dog meget synes at trænge, da den sædvanlige aarlige Udforsel derfra nu om Stunder ikke udgiør meere end 2 til 2½ maadelige Skibsladninger. Jeg vil begynde ved Pynten af Langenæsset, hvor jeg sidst slap, og da er det allereede i Forveien erindret, at den nordlige Deel af denne Udhuk, der udgiør i Længden henved 8 Miile, men er kun smal tvers over imellem **Vatnsleysen** og **Lambøren**, tilhører Saudenæs-Sogn, ligesom den sydlige, hvilken ingenlunde i Hensigt til Strandkanten kan kaldes behageligere end hiin; thi naar Pynten slipper, vexler den af med lutter steile og ubrugbare Bierge, naar Skeglebierget undtages, saavidt man undertiden klavrer derop, for at fange Ritzer, eller retter, Ritze-Unger, om Foraaret. **Lambøren**, som oven til er nogenleedes jævn, men oven fra neppe tilgiængelig, afløser Skeglebierget. Sammesteds har tilforn været en Landing for smaa Baade, og en Oos eller Rende, hvorigiennem de have gaaet op i et lidet færskt Vand eller **Tiørn**, men Brændingen har saaleedes fortumlet samme med Steene og Gruus, at den ei alleene har dermed tilstoppet Mundingen af Osen, men og faaet Steen-dyn-

og Dvergesteens, og Sønder-Parten derimod af Thingmule, Eydale-Berenæs, Geithelle-Holme-, Kolfreyestads-, Skorestads-, og Egilstads-Ting-Sogne; at Jurisdictionen over Vapnefiords Handel skal blive ved Nord-Parten, men over Røde- og Berrefiords-Handeler, ved Sønder-Parten, samt at hver af Sysselmændene skal efterdags svare det halve af alle offentlige Afgifter, undtagen Tugthuus-Contributionen, som retter sig efter dens anordnede aarlige Beløb for hver Part. K.

dyngen saa høit opstablet, at samme fuldkommelig rækker 10 til 11 Alne over den gamle horizontale Plan. Ved den eene Ende af Øren oppe i en Krog saaes endnu Levninger af Fiskerhytter, som gave tilkiende, at Bonderne paa Næssets sydlige Side have betient dem af dette Fiskeleie, ligesom hine paa Nord-Siden, af Vatnsleysen, men siden Indløbet blev ødelagt, er det ikke bædre at lande paa dette, end paa andre Steder. Imellem Lambøre og Gaarden Skaaler, ligge 3 fæle Bierge: Stigabiarget, Skaldabuder og Landsendebiarget, af hvilke det første meenes at være 40 Favne høit, og har det tilfælles med hine, at Strandkanten neden under er saare snever, og haver altsaa ingen sikker Landing. Oven for Skaldabudabiarget, er en liden Kilde eller Brønd, Gvendar- eller Gudmundsbrunnr kaldet, hvilken berettes at være den eeneste yderst paa Langenæsset paa en Strækning af 1¼ Miil, som giver Vand. Om Skaalatangen, hvis Navn findes antegnet i Land-Kartet paa Nord-Siden af Næsset, eller dens Beliggenhed, kunde ingen give nogen Efterretning, med mindre Giøgrehornet, ved den østlige Side af Lambøren, hvilket dog ikke danner nogen synderlig Tange eller Land-Spidse, men staaer mestendeels i lige Linie med Stigabiarget, Skaldabuderne, og Landsendabiarget, skulde forstaaes derved. Det er ogsaa rimeligt, at samme ligger paa Syd-Siden, og har faaet Navn efter Gaarden Skaaler, som er den østligste paa den Side af Næsset, og saaledes opbygget, at den staaer ikkun 3 Alne fra Kanten af et Bierg som er 15 Alne Lodret i Høiden. Dette Bierg kaldes Bæarbiarg, og siges fordum at være viet af Bisp Gudmund af Holum, som for en Tiid havde meget at bestille i Island med det Slags Ceremonier; hvorfor man endnu troer og forsikkrer, at

end-

endskiønt Mennesker eller andre Dyr, enten ere faldne, eller herefter kunne falde ned af Bierget, samme dog altid ere slupne, eller skulle slippe uden mindste Skade. En Troe, som den gode Biskop Gudmund selv neppe engang vilde have kundet faaet sin egen Tidsalder indprentet. Skaalevigsbiarget, som meenes at være 70 til 80 Favne høit, og staaer næsten Lodret op, adskiller Gaardene Skaaler og Rumblevig. Men Hrolløgstade, hørende til Holum Bispestoel, efter Beretning, ligge kort Sønden for den sidste igien, og ved Siden af samme, eller imellem Hrolløgstade og Eyde, en hæslig Fieldvei, Kalfshvam kaldet, som foran ved Stranden endes ved Fieldskreed og afbrudte Klipper omtrent 14 til 15 Favne høie; ved hvilken Leilighed jeg ikke kan undlade at anmærke, at den Sikkerhed og Lettelse i Næringen, som banede Veie medføre, ikke endnu synes at være noksom erkiendt i Island, hvilket dog saa meget meer kunde være at ønske, som ingen Ting af alt hvad der er anbefalet til Landets Velfærd i de nyere Tider, synes for Almuen lettere at udrette, end at sætte de fleeste Veie i det mindste i saadan Stand, at de kunne være nogenleedes beqvemme for ridende Folk, og belæssede Heste, da saadant langt meere kommer an paa Eenighed og vel bestyret Arbeide med samlede Kræfter, end paa Bekostninger, naar Broers Anlæg paa nogle Steder undtages, og dertil kan dog ofte bruges Steen og Jord alleene. De alfare Veie, som ikke kunne sættes i Stand uden Minering, eller, som ligne Alftefiordsklifed, Grároen, og Hestekleifen paa Vesterlandet, Bulandshøfden under Jokelen, Niardvigs-Skreedene og Vindfellsklifet i Vapnefiorden, ere ikke saa mange, at de kunde hindre meget, naar alle andre Veie, som ikke behøve saadanne Anstalter, og som ellers staae til Forbædring, vare i den Stand,

Stand, som de kunde bringes efter Landets Omstændigheder. Sonden for Kalfshvam begynder **Eydesbugten** og **Eydesmø-len**, oven for hvilke **Eydesdalen** ligger, som skiær Langenæsset tvers over, og ikke alleene har overflodig Græsning, men og god Udegang eller Beeteland for Faar og Heste om Vinteren, ihvorvel man dog i denne Dal klagede over en meer bestandig Taage, end paa andre Steder paa Langenæsset, som dog siges at være meget udsat for taaget Veir. Men i **Eydesdalen** foraarsages Taagen deraf, at Vinden saa magelig kan drive Damperne, baade Sønden og Norden fra, derhen, hvor de blive staaende, da Udgangen igien er ligesom tilsperret paa alle Sider. Bausten, et steilt, ufrugtbart, og ikkun med en snever Strandkant forsynet Field, sætter paa den sydlige Side Grændser for Eydesbugten, som uden Tvil er den der kaldes i Kartet **Fagradalsvig**, endskiønt man paa Stedet ikke vilde kiendes ved dette sidste Navn, men **Gunnolfs-vigsfieldet** adskiller Fagrenæsset og **Gunnolfsvigen**, der igien ligger nestendeels i eet med **Finnafiorden**, som siges kun at have èen beboet Gaard kaldet Fell. Paa Sandenæs-Halsen, en liden og temmelig frugtbar Fieldvei, som ligger imellem Præstegaarden Sandenes og **Gunnolfsvigen**, voxede *Orchis Maculata* og *Bartsia alpina* i langt storre Mængde end sædvanlig. Egnen paa Syd-Siden af Langenæsset er vel noget græsrigere end paa den modsatte Side, men dog allevegne, naar **Eydesdalen** undtages, skarp og maver, ja paa mange Steder aldeeles uforbæderlig, uden med stor Møie, da den meest bestaaer af skarpe Steene og mosbegroet, samt forblæst Grønsvær, saa at Bøndernes Landnæring meest beroer paa Hiemmemarkene, hvilke og, efter nærværende Forfatning, ikke vare slettere dyrkede end paa andre Steder. Naar altsaa den

Eydesbugt.

Urter.

svære Brænding og Taage ikke vare til Hinder, hvilken sidste ofte noder Indbyggerne til, i Mangel af Salt, at røge Fisken i deres Kiøkkener (der smager artig nok), og at vogte deres Faar baade Nat og Dag, vilde Bonden paa Langenæsset kunne staae sig nok saa godt som hans Naboer, hvilket endda under ovenmældte Omstændigheder tydelig var at mærke. Fieldegræs falder og, efter Beretning, høit oppe til Fields, i Mængde.

§. 176.

Langenæs-Strande. Hvor Gunnolfsvigen slipper, begynde de saakaldte Langenæs-Strande, der indbefatte den heele Kyst eller Strækning lige til Vidvig. Mid- og Backefiorden adskilles ved en liden og flad-Næspynt, Midfiordsnæs kaldet, og høre begge til Skeggestade Præstekald. Oven for Finnafiorden og Gunnolfsvigen er Egnen ikke synderlig græsrig, men tiltager i den Henseende ligesom man nærmer sig til Mid- og Backefiordene, paa hvilken Strækning de vidtløftige og frugtbare Udmarker, som høre til Gaarden Diupelæk, dog fortiene meest at berømmes. Ved Hiemmemarkene paa Langenæs-Strandene falder og at anmærke, at endskiønt de vare heel store i Begreb, loed man sig dog forlyde med, at de ei kunde fødre meere end 2 til 3 Køer, som jeg ikke kunde troe, forend jeg betragtede Græsvæxten, og fornam, at Græsningen bestoed for den største Deel af *Eqvisetis* og andre slige mavre Urter, hvilke deels ved Mangel paa Giødning, og deels ved Overflødighed af Vand, pleie at indsnige sig, og qvæle efter Haanden de kraftigere og meer feedende Væxter. Paa Præstegaarden Skeggestade har i forrige Tider uden Tvil været et stort og græsrigt Tuun, men det er efter Haanden 3 Gange blevet formindsket, og hver Gang nye Giærder satte inden for hinanden, hvoraf nu dog kun sees de blotte

blotte Levninger. Præstekaldet er ellers eet iblant de fattigste i Island, hvorfor dermed for kort siden er gaaet saavidt, at Præsten med Kone og Born har maattet, af Mangel paa Underholdning, gaae fra Huus og Hiem, og forlade Kaldet, ja blive til en Degn, som neppe før er skeet i Island. Men ihvorvel Indkomsterne ere meget ringe, og Sognet ikkun fattigt, saa skulde man dog neppe troe, at saadant kunde hændet en god Huusholder, thi foruden at Tunet, Stapevigen, og noget af den øvrige Egn, er temmelig græsrigt, saa kunde jo Præsten faaet sit Huus forsynet ved Fiskerie, samt Haakalle- og Sælhunde-Fangst, ligesom andre paa Stedet. En Stape eller enkelt Klippe, der seer ud som et Castell, og siges at være omtrent 20 Favne hoi, staaer op af Vandet kort fra Præstegaarden. Øverst paa samme bygger Skarfen (*Pelecanus carbo*) sit Reede om Foraaret, og derfor vove nogle dem at klavre derop paa Hænderne. Ved den sydlige Side af Backefiorden staaer Gaarden Høfn, hvorfra de bekiendte Vidvigsbierge skyde sig ud, som tilforn have havt saa stor Berømmelse for Biergfugle-fangsten, skiønt samme for nærværende Tiid ikke siges at være af megen Betydenhed. Fra Vidvig og lige til Nifsfiorden, eller den østligste Gaard deri, Strandhafn kaldet, bestaaer Strand-kanten af lutter steile Bierge, men i de Dale, som gaae op fra Backefiorden, og aldrig skal have været beboede, siges at være smukke Græsgange, besynderlig for Faar. Skeggestade-Sogn kan altsaa befordre Faaredriften baade der og ved Kysten om Vinteren, da Søen skal opskylle Thare og Thang i Overflødighed til disse Dyrs Underholdning. Nifs- eller Nupsfiorden er en liden Bugt med en Sand-Strækning ved Enden, hvorved intet paa dette Sted falder at erindre, og ligesaa lidet om Oplands-Fieldene eller Fieldveiene paa denne Kant, da de allereede ere beskrevne af andre. (*)

Vidvigsbierge.

Nupsfiord.

(*) See Reise igiennem Island, S. 745.

§. 177.

Naar et Sted skal blive bekiendt frem for et andet, behoves vel noget, men ikke altid ret meget dertil. Saaledes er Vapnefiorden, fordi den har havt en Kramboed, bleven meer bekiendt, end de der ingen have havt. Dette Fortrin kan den og ikke med Rette betages; thi er dens Havn endog ikke den beste, eller at sætte i Ligning med den hidtil ubekiendte Siglefiord og Raufarhavnen, saa er den dog brugbar. Fiorden bestaaer ellers af 2 Præstekald, Hof og Refstade, hvori ligge 3 store Dale, som have faaet Navn af Selaae- Vesteraae- og Hofsdal, og give fra sig andre mindre, der tildeels ere beboede, og tildeels ubeboede. Hofs-Sogn haver 16 Gaarde, Siringstade og Tungesel iberegnede, som nyelig ere opbygte, efterat de længe have ligget øde, men Refstade-Sogn bestaaer af 14. Ved Enden af Fiorden ligger den saakaldte Asbrandsstade-Sand, og oven for samme heel vidtløftige, jævne, og græsrige Marker, som dog formedelst Vand og Moradser ingenlunde giore den Nytte, som de kunde og burde. Forbemældte Dale berømmes og for Græsrighed, men ud efter paa begge Sider af Fiorden, og især yderst i Fialla- eller Refstade-Sogn, er Egnen mindre frugtbar, hvorfor ogsaa Bonden der, lægger meere Vind paa Søe- end paa Landbruget. Imellem Bødvarsdal og Vindfell ligge 3 høie Klipper, der see ud som Casteller eller Kiempe-Muure, hvori Skarfer og Svartbager bygge deres Reder om Foraaret, ligesom Ederfugle og Tærner i Leidarholmen og de saakaldte Kaupstadarholme, hørende til Hofs-Kirke. I Hraunfellet, der ligger høit oppe til Fields frem af Vapnefiorden, ligesom i Bustarfellet, et middelmaadig steilt Field, skal findes Surterbrand, men den bliver ikke opgravet eller brugt til nogen Nytte.

Vapnefiorden.

Egvær.

Surterbrand.

Ved

Ved Stranden neden for Gaarden Vindfell i Refstade-Sogn, ligger ligeleedes en stor, steil, og fra det faste Land adskilt Klippe, med samme Træart udi, som Indbyggerne paa Stedet meenede at være Steenkull, som det dog ikke var, men alleene en finere Art af Surterbrand, som deri er mærkelig, at den endog har taget sig Boepæl paa de Steder, som omgives af det salte Vand. I Bødvarsdalen forer og undertiden en Bæk noget af denne Sort, skiønt noget grovere, ned paa Ørene eller det flade Land neden for Foden af Fieldet. Her klagedes og igien over Mangel paa Tienestefolk, og ikke mindre over den Vanskelighed, som Bondestanden fandt, i at kunne styre de faa Tyende, der vare tilbage, til nogen Nytte for Næringen. Man lod sig og forlyde med, at uagtet Hampen i de Danske Lod-Liiner var god og forsvarlig, saa feilede dem dog den behorige Styrke, formedelst at Undersnoeningen, eller den første Snoening paa Totterne, var alt for svag, men derimod den anden, nemlig Oversnoeningen eller Rundingen, der tilsidst foreener samtlige Totter, alt for haard (*), hvilket blev anmældt ikke at skulle finde Sted hos de Hollandske.

Folkemangel.

Liinernes Svaghed.

§. 178.

Den store og ufrugtbare Udhuk Kollsmule adskiller Vapnefiorden og Herredsfloen; men Hellisheeden ligger imellem Bødvarsdalen og Fliotsdals-Herredet yderst, eller Gaarden Ketilstade, og er vel en steil og steenet Fieldvei, men kunde dog ved Rodning mangfoldig forbædres. Imellem Sneen, eller retter sagt, hvor samme nyelig var optoet, voxede *Sedum annuum, matricaria inodora, Veronica Beccabunga, Campanula patula* og *Saxifraga* stel-

Overgang til Fliotsdals-Herredet.

Urter paa Hellisheeden.

(*) Dette er og i Følge af ovenmældte blevet anmærket ved Handelen, og Reebslagerne derfor fra dens Side alvorligen tilholdte, at see det for Fremtiden rettet. K.

stellaris, samt hvor man kom ned af Heeden og i Fliotsdals-Herredet, oven for Sanden, *Vicia Cracca*, *Epilobium angustifolium*, *Angelica Sylvestris*, og *Eriophorum polystachium* i stor Mængde. Fra denne Fieldvei kan man see over en Deel af Herredet, og den store Flod, Jøkelsaae paa Broe kaldet, som, hvor den falder ud i Søen, danner ligesom en stærk Brænding, samt Lagarfliotet, ligeleedes en stor Elv, hvilke begge udbreede sig, besynderlig i Regnveir, over en Deel af det flade Land, som derved ikke sielden lider en stor Skade. De saakaldte Herreds-Sande, som ligge ved Enden af Herredsfloen, og udgiore i Breedden omtrent 2 Miile, inddeeles, efter Beretning, i Hensigt til Strand-Rettigheden, i 6 Parter, nemlig Retilstadesand, Thorvaldstadesand, Helmingasand, Petursand, Hallfridestadesand og Sledbriotssand, hvilke ligge paa begge Sider af Jokelsaaen, og indbefatte hver et vist Maal, som Retelstadesanden 400 Favne, Thorvaldstadesand 700, Helmingasand, hvoraf det halve hører til Kirkebæ Præstegaard, og det halve til Skrede-Kloster, 1400, Petursand 2500, og Hallfridestadesand 400 Favne, hvert Hundrede beregnet til 120 Favne. Maalet paa Sledbriotssanden blev ikke angivet. Biarnarøen ligger skraaes foran ved Kollsmulen, og er for nærværende Tiid ubeboet, uagtet den fast overalt skal være bevoxen med godt og saftigt Græs, foruden at Beboerne, ligesom tilforn, kunde betiene dem af Sæter om Sommeren paa det faste Land i det saakaldte Standandenes. Vandet, som man er nødt til at søge i en liden og ussel Brønd paa Øen, da det ei andensteds lader sig til Syne, berettes ikke at være det beste. Ved Kriestapen og Arnerbriken, tvende opstaaende Klipper paa Mulehavnen, besnæres Skegleunger om Foraaret paa samme

Herreds-sande.

Maade

Maade, som i Skøruvigsbierget, skiønt ikke i saa stor Mængde, som medens Fiskerne flittiger besøgte Fiskeværet i Mulehavnen, nær ved hvilken man blev vaer, foruden andre Urter, *Cucubalus Behen*, *Plantago angustifolia*, *Pulmonaria maritima*, som der paa Stedet blev kaldet Lilia, og Skeeurten, der havde faaet Navn af Smediekaal, ligesom *Arenaria* i Norder-Syssel, item *Imperatoria Ostruthium*, hvilken jeg ingensteds har truffet i Island, uden her og i Midhuusøerne paa Breedefiorden i Bardestrands-Syssel. *Eriophorum*, hvormed et heelt Stykke paa Marken ved Gaarden Ketelstade prunkede, brugtes til Lyseveege og Fyldning i Puder eller Overdyner, dog ikkun de saakaldte *Villæ* og ikke Baret eller Froehuset, ligesom man til sit Brug betiener sig af en Deel Thistel-*pappi* i andre Lande. Skeglefangst og Urter.

§. 179.

Den store Elv eller Flod Jøkelsaae paa Broe siges at have sin Oprindelse eller Udspring paa 4 Steder, nemlig 1) fra Fliotsdalsjøkelen, nær ved hvilken ligger den Lamme-Afret, Marietunger kaldet, som, efter Beretning, tilhorer Skride-Kloster. 2) Fra Jøkelsdals-Jøkel, som har i Nærheden en Strækning Land, kaldet Kane. 3) Ved den nordlige Side af Øræfe-Jøkelen; og 4) fra Kringgilsaaen, som i forrige Tider skal have bestaaet af klart Bergvand, men nu være omdannet til tykt og fælt Jokelvand. Jøkelsaae i Axarfiorden berettes og at have sit ene Udløb fra Kringgilsaaen. Paa den nord- og østlige Side skal Jokelsaaen i Fliotsdals-Herredet tage imod følgende mindre Aaer: Sandaae og Reykiaraae, imellem hvilke der angives at være et Mellem-Rum af $2\frac{1}{2}$ Miils Længde, hvor intet Vand skal findes uden i den saakaldte Hallarlind, en liden Bæk, nær ved hvilken Jokelsaaens nøiere Beskrivelse.

den

den første Gaard i Herredet meenes fordum at have staaet: item Thveraae, Budaraae, Hnuksaae, Knapaae, Gilsaae, Storvatn, Gardaae, 3de Riukendur, samt Gardaae og Saudaae, andre end de foregaaende, og videre Teigaraae, Stadaraae, Hvannaae, 2de Deildaraaer, Laxaae, Fossaae, Kaldaae, end eet Storvatn, Ravnkelsaae, Holtnaae, Eyvindaraae, Valagilsaae, Kambaae, Gilsaae paa den østlige Side (thi den forrige har Samfund med Jokelsaaen paa den nordlige Side), Tregagilsaae, Kneslaae, Huusaae, Gardaae, en anden end den forrige, Teigsaae, Giliaae og Hvannsaae, foruden Vikalæk, en temmelig stor Aae, og andre smaa Render og Bække, i alt 38 Aaer, hvoraf man kan slutte Jokelaaens Styrke, hvis Vand ellers seer ud, som naar man blander Vand, Mælk og Kourøg sammen. Over bemældte Jokelsaae farer man for nærværende Tiid paa 3 Steder, nemlig paa Broen, paa en Færge paa Jokelsdalen, naar Strømmen er ikke alt for stræng, og paa en saakaldet Kláf eller Kasse, som hidses over med et Menneske siddende deri, øverst oppe, eller næst ved den øverste Gaard paa Jokelsdalen, kaldet Eyriksstade. Tilforn skal Bønderne paa Hákonarstade, Broe og Arnórstade, samt alle de, der boede vesten for Aaen, have betient sig af Kassen, men paa Hákonarstade siges dog at være det beqvemmeste Sted dertil, formedelst at Klipperne, som staae ved Aaebredden, ere af lige Høide. Broen selv, hvorover de fleeste, som boe i og omkring Fliotsdals-Herredet, maae reise med Heste og Gods, og som er bygget 1698, bestaaer af 3de, 30 Alne lange, Bielker, i Top-Enden ½ Fod, men i Roeden 16 til 17 Tommer tykke, med et lidet og svagt Trallværk paa begge Sider. Bielkerne hvile paa 2de lige høie Klipper,

Broens Tilstand.

og

og et Foedstykke paa den sydlige Side af Aaen. Til at styrke denne $1\frac{1}{2}$ Al. breede, gamle og skrobelige Broe, hvilken de Reisende nu ikke meer kunne passere med Heste eller andet svært Gods, uden største Frygt, har man slaaet en halv Snees Stykker smalle Bredder, tvers under Bielkene, og hæftet samme fast til de opstaaende Trallværks Stytter eller Lynnings, hvilke dog deels hænge ned med den eene Ende, og deels endnu ere faste. Men hvad dette Flikkerie skulde giore godt for, er ikke let at indsee; thi kunne Hoved-Bielkerne selv, hvoraf maaskee den $\frac{1}{4}$ Deel endnu er uraaden, ikke holde, saa kunne langt mindre Bredderne, da disse alleene opholdes af Trallværks-Pindene, der igien hvile paa Bielkene. Men hvorom alting er saa synes det ikke lidet forunderligt, at vedkommende Indbyggere viise sig saa koldsindige i at see Broen i Tiide sat i Stand igien, da saadant er uforbigiængelig nodvendigt, ei alleene til de Reisendes Nytte, men og for heele Fliotsdals-Herredets og dets Naboers Næring og Biæring, at det endog lod til, at de ikke engang agtede at begynde derpaa, forend de gamle Bielker reent gaae i Stykker, da Arbeidet siden vil koste langt meere Kunst, Penge og Umage. Jeg veed vel, at endeel ei have kundet blive eenige om, hvorfra Udgifterne hertil skulde tages, og at de derfor ere faldne paa, at det var tienligere, at oprette Færger paa Elven, end at opbygge Broen igien. Men det er Sporsmaal, hvor disse Færger skulde anlægges? da Grunden i Elven fast overalt, besynderlig i den nederste Deel af Herredet, efter en derover anstillet Undersogning, skal være saa blod, at Hestene, om de skulde drives derover, kunde blive siddende deri. Man kan og neppe vente, at kunne bruge slige Færger, uden maaskee om hoieste Sommerdage, men derimod ikke uden storste Vanskelighed, naar Elven er

opfyldt med Iis og Jøkelløb, i en lang Tiid i For- og Efteraar. At Broen derfor, jo for jo heller, maatte blive sat i Stand, synes ganske nodvendigt, som det og ikke var ubilligt, om en hver Reisende betalede noget for sig selv og hver Hest, saasom 2 Sk. Danske, og ligesaa meget for en Stud, Koe, eller Kalv, eller 6 Faar, som føres over Broen, hvilken Broe-Told de nærmerste Bonder paa Stedet, eller ved begge Sider af Aaen, kunde indkræve, og aarlig giore Regnskab derfor til Sysselmændene, imod at disse Bønder for denne deres Umage bleve selv frie for at betale Broepenge. I det mindste synes det at være oiensynligt, at om man strax med Aaret 1698 havde begyndt med at indkræve en billig Afgift af denne offentlige Broe, kunde man for længst have havt meere end nok til at bygge den for. Men omendskiønt dette ikke er skeet i den fremfarne Tiid, vilde det dog lade alt for ilde, om saa ringe en Ting, som Indkiob, Fragt, og Forsel af nogle faa Bielker skulde blive Aarsag i, at denne Broe, paa hvilken Communicationen i Mule-Syssel saa meget beroer, skulde blive for Fremtiden nedlagt. I Oosen, eller Udlobet af Jokelsaaen, meenes ellers at være mueligt til Nod, at holde Færger til at oversøre løse og ledige Personer, men ei at lade Heste svømme sammesteds over, formedelst Grundens Blødhed. Ved den saakaldte Bolebaas, kort neden for Broen, anseer man og i Nødsfald, naar ingen Iis er i Elven, giørligt at komme over paa Baade, men ingenlunde for noget Kreatur, formedelst Strømmens stærke Fart, der i en Hast vilde kunne forsette det forbi bemældte Afkrog, og siden videre ned efter, hvor det umuelig kunde reddes. Fra Broen ned til Overfladen af Vandet i Jokelsaaen ere omtrent 22 Alne, og siden derfra igien til Bunden 12, naar der ikke ere Jokelløb i Elven, men naar disse paa-

paakomme, om dette endog skeer midt om Sommeren, voxer Vandet, efter Beretning, mestendeels op til Broen, og kan staae saaledes i 10 til 12 Uger, hvilket endog viiser, at man gior best i at holde Broen ved lige.

§. 180.

Paa Bruarheiden ligger, iblant andre, det saakaldte Anavatn, hvorpaa Svaner fornemmelig siges at opholde sig i Mængde fra Foraaret til om Efterhøsten, og i den Tiid at opklække deres Unger, da man med Forsæt lader Eggene saavelsom Ungerne urørte, indtil det lakker imod den Tiid, at disse kunne flyve, da 2 Mænd, enten saa disse Dyr ere paa Vandet eller Landet, fange dem i et Garn, som de holde hver ved sin Ende. Saaledes fanges og de gamle Svaner selv, naar de fælde Fiædre, og ere saare paa Vingerne. Naar ellers Nattefrosten først angriber Græsset, og dette derved bliver alt for koldt at fordøie for Ungernes endnu svage og til saadan Spiise ubevante Maver, begive disse sig fra Vandet, og gaae derhen, hvor Soelens Varme har kundet virke noget paa Jorden og varme Græsset, besynderlig i Morgen-Stunden, hvor de da falde i Jægernes Hænder. De store Fiædre sankes op og sælges til Handelen, men Hammene eller Skindene, med de derpaa hængende Fiædre, skiæres i smaa Stykker, og bruges til Sængeklæder. Men mon det ei var nyttigere, baade for Landet og Handelen, helst da dette Slags Fiædre ere saa meget afsætlige, at Svanerne bleve fredede, inden Slægten meer formindskes, end at man uden Forskiæl ødelægger baade de Unge og de Gamle? Men for at komme til Søekanten igien, da har man sammesteds, foruden den forommældte, og paa begge Sider af Jøkelsaaen beliggende Sand-Strækning, en anden Sønden for

Anavatn og Svanefangstderi.

Herreds-Sandens Inddeeling. igien, eller i den saakaldte Tunge, som ligeleedes er deelt i visse Stykker, saasom, foruden den halve Sledbriots-Sand, nærmerst ved Jokelsaaen, Husøe- og Marie-Sand, som begge tilhøre Kirkebai, og udgiore i Breedden 1400 Favne; Olafs Sand, der hører til Mulekirke; Eydasand, Hrolleygostadasand, Jorvigssand, Koreksstade- og Gagnstadesand. Land-Strækningen Tunge, for hvilken Jokelsaaen sætter Grændser paa den nordlige, og Lagarfliotet paa den sydlige Side, forekom mig paa Stedet, at være langt breedere ved Soekanten, end den i Kartet er aflagt, men noget nær at passe sig til dens ældgamle Beliggenhed; thi Lagarfliotet har, i de seenere Tider, forandret sit Udløb, og kastet sig heel langt mod Sønden henimod Selfliotet, som venteelig i Historien forstaaes ved Unaós; men derimod fordum havt sit Udløb i Søen imellem Husøe- og Olafs-Sanden, hvortil endnu skal sees tydelige Mærker, eller Levninger af gamle Vand-Render, skiønt disse for nærværende Tiid ere fortørrede. Lagarfliotet, ligesom Selfliotet, hvilket første dog langt overgaaer det sidste i Størrelse, siges at have deres Oprindelse i Gilsaaen, og denne igien at komme fra Klofejøkelen.

§. 181.

Fliotsdals-Herred især. Fliotsdals-Herredet bestaaer af 10 Kirke-Sogne, om hvilke hver for sig kortelig skal gives Efterretning, som deels er grundet paa det jeg selv saae paa Stederne, og deels paa Præsternes samt bekiendte Bønders Fortællinger. Det første, eller Kirkebai-Sogn, som ved Jokelsaaen deeles i 2 Parter, den eene Kirkebai-Sogn. kaldet Hlid, og den anden Tunge, grændser paa den østlige Side til Kollømule-Fieldet, og afgiærdes mod Sønden ved Lagarfliotet, men støder med den N. vestlige Kant til Hofteigs Præstekald.

Hli-

Sliden, som for den største Deel bestaaer af smaa Birke-Skov, Piil, Fialldrape, og Eenebuske, ansees tienligst til Faare-Avling, endskiønt Egnen ved Bredden af Elven ikke heller bør lastes for Mangel paa Græs, hvorimod Skovens Tilstand, som meget uforsynlig forhugges, er at beklage. Tungen, eller den anden Deel af Kirkebai-Sogn, er ligeleedes bevoxen med Birk, Piil og Krat, og bestaaer af smaa Fieldaase med Myrer og moradsige Strækninger imellem, hvorved baade Tune og Enge tage en anseelig Skade; men uagtet Egnen er fugtig, og Faarene derved nødvendig maae tabe en Deel af deres naturlige Styrke, saa anvendes den dog, formedelst Fieldaasene, meere til deres, end til Hornqvægs Underholdning, hvortil den dog synes bæder skikket, helst under det Vilkaar, at Vandet i det mindste blev saaleedes afleedet, at Qvæget ikke skulde staae Fare for at blive borte i Moradserne. I Fliotsdals-Herredet skal Beboerne, og besynderlig de, som boede nær ved Søekanten, have i forrige Tider lagt dem efter at fange Graagiæs, som i For- og Efteraaret pleie at besøge denne store Bugt, og til den Ende hist og her bygget smaa Tomter, og sat Garn derover, da Giæssene bleve fangede i det de krøbe derind; men om de mange og store Tomter, som jeg blev vaer neden for Gaarden Surtstade, have fordum tient til dette Brug, til Agerdyrknings-Forsøg, eller til Kiøkkenhaver, er uvist; nok at denne Gaasefangst berettes at hvile for nærværende Tiid. Ved Hofsteigs-Sogn, som omgives for den største Deel af Nødrudalsøræsene og Smørvatnsheeden, hvilke begge frembringe Fieldegræs i Mængde, samt Jøkelsaaen, falder ikkun at erindre paa dette Sted, at dets fornemste Næring bestaaer i Faare-Avling, efterdi Egnen ikke alleene er forsynet med Birk og Krat, men

Graagaase-Fangst.

Hofsteigs-Sogn.

og med et særdeeles godt Beeteland og Udegang om Vinterdage. Jøkelsdalen, hvori skal findes de Bonder, som eie 4 til 500 Faar, er især alt for vel bekiendt, til at behove nogen vidtloftig Lovtale i denne Henseende. Det 3die Præstekald i Fliotsdals-Herredet kaldes Aas-Sogn, og grændser imod N. O. til Kirkebai-Sogn, men imod S. V. til Valthiofstads-Sogn, og afdeeles paa den nordlige Kant ved en Field-Strækning, som har faaet Navn af Fliotsdalsheede. Egnen paa dette Sted skal meget ligne den i Kirkebai-Sogn, og bestaae af Fieldaase, bevoxne med Piil, Krat- og Birke-Skov, tienlig til Huse-Bygning, Kull og Ildebrand, med fugtige Myre-Sund imellem. Græsrigheden og Udegangen giore den beqvem baade til Faare- og Hornqvæg-Avling, men den første berettes dog altid at beholde Fortrinnet. Valthiofsstads Kirke-Sogn stoder mod Nordost til Aas-Sogn, men imod S. V. til Fielde og Jokle. Midt over giennemskiæres samme, af den saakaldte lille Jøkelsaae, paa hvis ostlige Side besynderlig, saavelsom paa fleere Steder i dette Præstekald, skal voxe Birkeskov, Piil og Krat, men i ovrigt mældes Egnen at være tor og jævn, endskiont derhos sandig, hvilket meest foraarsages af den skadelige Flyvesand som Stormen ofte forer vidt og breedt omkring. Man lægger her meest Vind paa Faar, hvoraf holdes en betydelig Mængde, og hvortil Egnen best skal være skikket. I Fliotsdalen selv, hvoraf Herredet har faaet Navn, ligesom paa andre Steder paa denne Strækning, betiene Bonderne sig meget af Fieldegræs, der endog regnes blant Sognets største Herligheder; man fanger og paa Fieldene, om Sommeren, Svaner, skiont ikke uden stor Moie og Besværlighed. Skride-Kloster, som med nogle faa dertil horende Gaarde, udgior et Annex-Sogn

Aas Præstekald.

Valthiofsstads-Sogn.

Skride-Klosters Sogn.

Sogn til Valthiofstad, er indbefattet under foregaaende Beretning, og holder man endog for, at disse Sogne virkelig bor ansees for Kiernen af heele Mule-Syssel, deels i Hensigt til Græsrigheden, og deels til andre Herligheder, hvortil og Vinterens sædvanlige Mildhed blev regnet, som den største Lettelse i Faare-Avlingen paa disse, frem for andre Steder, i Herredet. Ellers udlode nogle sig med at være misfornøiede over, at Almuen her holdt fleere Heste end Nodvendigheden krævede, og loed dem om Sommeren gaae hiemme i Boigden, i Stedet for at man i forrige Tider drev dem op paa Heeder og Afretter, og beholdt paa den Maade Hiemmemarkene ubeskadigede indtil om Efterhøsten.

§. 182.

Thingmule Kirke-Sogn, grændser imod S. V. til de Fielde, der afdeele Mule-Syssels Sonder-Part, imod N. O. til Vallenæs Præstekald, imod N. og N. V. til Hallormstade Kirke-Sogn, men imod S. S. O. og O. ligge de Fielde, der adskille Rødefiorden og Nordfiorden fra Herredet. Af Grimsaaen, der løber midt ned efter Skreddalen, deeles dette Sogn i 2 Parter, som bestaae tildeels af tørre Marker, men deels af Morads og fugtig Engbund, der paa sine, skiønt ikkun faa Steder, siges at være bevoxen med smaa Birke-Skov og Krat, hvilket giver tilkiende, at baade Hornqvæg og Faar kunne her finde Underholdning, ihvorvel dette Sogn derhos skal være udsat for haarde Vintere, som ofte borttage i en Hast hvad de gode Aar have givet. Fieldegræs hielper her ikke lidet til Bondens Næring, da Fieldene ligge Sognet saa nær. Hallormstade Præstekald grændser til de andre Sogne, nemlig imod S. V. til Valthiofstade, og imod N. O. til Vallenes-Sogn, men mod Norden afgiærdes det ved Lagarfliotet, Thingmule-Sogn.

og

og imod S. og S. O. ved Thingmule Præstekald eller Skredda-
len. Paa Nord-Siden af Hallormsstadehalsen, der deeler Sog-
net ligesom i 2 Parter, ligger den beromte Hallormstade-Skov,
der er bleven holdt for at være den 3die storste af sit Slags i Island,
endskiont den ved uforsigtig Omgang, ligesom de andre, skal være
begyndt mærkelig at aftage. Egnen bestaaer ellers af en Hlid eller
Field-Side, som skal være bevoxen med godt Græs og Skov, og
følgelig især beqvem til Faare-Avling, efterdi disse Dyr ei alleene
om Vinteren kunne nære sig af Skov og Krat, naar Græsset er
for dybt tildækket med Snee og Iis, men og tillige søge Skiul imel-
lem Buskene i paakommende Uveir. I Vallenæs-Sogn, som
mod Norden og S. V. omgives af Lagarfliotet samt nysbemældte
Hallormstade-Sogn, bestaaer Egnen ogsaa af Fieldaase bevoxne
med Birk og Krat, med græsrige, men dog derhos paa sine Ste-
der af Vand hæslig fordærvede, Myr-Strækninger, der ligge
imellem disse Aase, ihvorvel man dog ligefuldt lægger Vind baade
paa Faare- og Hornqvæg-Avling, samt desuden flittig samler Fiel-
degræs, og hvorfor ikke ogsaa en Hoben Reensdyrmos til Foder for
Hornqvæget? endskiont dens Forsel vel vilde koste noget meere, end
om man passede paa at holde Tunene i veldyrket Stand, og derved
at hoste den af Naturen, samt de forste Gaarders Anlæggere,
ligesom tilsigtede, visse, nærværende, og bestemte Nytte. Eyda-
Sogn, eller Eydamanna Thingaae, grændser imod S. V. til
forbemældte Vallenes-, og mod N. O. til Hialtestade Kirke-Sogne,
men har paa den nordlige Side Lagarfliotet, samt i S. S. O. og
O. fra sig de Fielde, der adskille Mioe- Seidis- eller Seidar- og
Lodmundefiordene fra Fliotsdals-Herredet. Egnen i berorte
Thing-Sogn, bestaaer af lange skovbevoxne Fieldaase, med myr-
agtige

Hallormsta-de-Sogn.

Vallenæs Præstekald.

Eydamanna Thingaa eller Sogn.

agtige Strækninger imellem, hvor Vandet tillades ubehindret Løb til at qvæle Væxterne. Faaredriften beroer altsaa for det meeste paa Fieldaasene, der staae op af Vandet, hvorfor den gives Fortrinnet for Hornqvæg-Avlingen, hvilket og ventelig fremdeeles vil skee, indtil Vandet udleedes saavel fra dette, som de andre Sogne i Herredet, som ellers unægtelig baade har og vil have store Fortienester i Hensigt til Landnæringen, naar de nu om Stunder gangbare Feil i Landhuusholdningen bleve vedbørlig rettede; hvoriblandt det overflødige Vand paa dette Strøg ikke vil kunne ansees for at være af de mindste. Det sidste Sogn i Fliotsdals-Herredet, eller Hialtestade Præstekald, grændser imod S. V. til Eyde Kirke-Sogn, imod N. O. til det aabne Hav, Herredsflóe kaldet, og imod N. N. Vest til Lagarfliotet, eller en Part af Kirkebai-Sogn, men adskilles paa O. S. O. og S. Kanten fra Niardvig, Borgerfiorden, de saakaldte Viger, og Lodmundefiorden, ved de derimellem udløbende store Field-Strækninger, og ligger saaleedes langs med Selfliotet eller paa begge Sider af samme. Dette Sogn deeles ellers i 4 Parter, hvoraf den første, som ligger nærmest ved Havet, bestaaer af tørre og fiine Sanddynger eller Høie, hvorimellem der voxer høit Græs, men opfyldes snart med Vand, naar Regn og fugtigt Veir indfalder. Iblandt ved Strandkanten voxer og den vilde Sandhavre, skiønt samme paa dette Sted ikke anvendes til Nytte, efterdi der foregives at Axene her ikke ere saa rige paa Kiærne, som paa den Sandhavre, der voxer i Skaftefields-Syssel, eller paa det vilde Korn, som Modrudalen skal frembringe i Mængde, og som dog ei bruges til andet, end til Foder for Heste og Føl, som deraf blive usædvanlig feede. Denne Modrudal ligger ellers høit oppe til Fields, og har tilforn været tæt be- Hialtestades Sogn.

 boet,

boet, men for nærværende Tiid er den kun beboet hist og her; af hvilken Dalens Beliggenhed man maatte slutte, at Kiærnen i Kornet der maatte være mindre; men de østlige kolde Vinde, som staae fra Havet, giøre vel det Korn, som opspiirer ved Soekanten, større Skade, end det, der har sit Opholdsted høier oppe i Landet, kan tage, hvoraf Forskiellen ventelig kommer. De andre tvende Deele af bemældte Sogn dannes af Fieldaase, der ere bevoxne med Græs og Birkeskov, med Myrer langs imellem, hvor Vandet haver foraarsaget en ikke liden Skade. Den 4de Part ligger oppe til Fields, hvor Egnen siges at være omtrent af samme Beskaffenhed, som i de 2de foregaaende. Naar man reiser fra Hialtestad

Dørfielde. til Gaarden Oos give de saakaldte Dørfielde, med tvende spidse og aabne Klofter, en artig Udsigt. Paa Tunene, tæt ved Gaardene Sandbrecke og Oos, voxede den bekiendte Brændenelde,

Nøtrugras. som man paa Islandsk kaldede Nøtrugras, i store Busker, og er samme i forrige Tider ventelig indført iblandt fremmede Sædearter. Bondestanden i denne Deel af Herredet, saavelsom og paa andre Steder, klagede ynkelig over Løsmænds og Betleres Opførsel og Forhold, som saaleedes indskrænkede Næringerne, at Huusfædre og Huusmødre selv endog maatte nødes til at være Faarehyrder m. v. hvilken Straf skulde da vel være passeligere til saadanne Tilfælde end den Forordningen af 20de August 1778, 40 Art. bestemmer for Selvfostrings-Karle, ugifte Springmænd eller Dagløннere, og Løsgiængere i Finnmarken. (*)

§. 183.

(*) Straffen er, at de sættes af Øvrigheden enten i lovlig Tieneste, eller til Arbeide paa Handelens Fisker-Hukkerter paa en vis Tiid, mod Kosten alleene, samt at enhver Almues-Mand, der huuser saadanne, som ikke staae i hans Tieneste, men fiske eller arbeide for dem selv, skal bøde 2 Rdlr. for hver Gang. E.

§. 183.

De saakaldte Oosfielde, hvorover løber en kort, men derhos steil Fieldvei, Gøngumannaskørd kaldet, adskille Fliotsdals-Herredet fra Niardvigen, og bestaae, især mod Sonden ved Strandkanten, af høie Klipper, iblandt hvilke een dog er meest bekiendt under Navn af Mávatorfur, formedelst at man om Foraaret fanger der Maage-Unger, skiønt med megen Besværlighed. Niardvigen gior uden Tvil et større Indsnit i Landet, end man kan see af Kartet, og er omgiven med steile Fielde, men derhos forsynet med en smuk og græsrig, skiønt fugtig, Engbund. Imellem denne Bugt og Borgerfiorden ligger en Vei, Niardvigoskrede kaldet, som virkelig er een iblandt de farligste i Island, da den baade er steil og snever, saa at der, naar man enten gaaer eller rider derover, ikke er andet at see neden for, end det bare grønne Søevand, som spiller over paa den hvide Sandbund, hvorfor og nogle ubevante, helst de som ikke have desto stærkere Hoved, maae binde et Reeb om Livet, og saaleedes imellem 2de Veiviisere passere det farligste. Midt paa denne Vei staaer opreist et lidet Kaars af Træe, hvorved alle Reisende, efter gammel Skik, og i Anleedning af den paa Kaarset staaende Opskrift: *Effigiem Christi qui transis pronus honora*, skal læse Fader vor. Borgerfiorden, som er fuldkommelig 1 Miil, om ikke meere, i Længden, og vel ¾ i Breedden, fortiener virkelig at roeses for deilige Græsmarker og en god Udegang, naar den Egn, som tilhører Gaardene Høfn og Hofstrand for saavidt undtages, dog gior ogsaa Vandet Engene her en betydelig Skade. Kort uden for Tunet, paa Gaarden Høfn, var opført en liden fiirkantet Tomt, hvor man havde begravet 2 Engellændere. Ved Enden af den eenes Begravelses-

Oosfielde. Niardvigen. Borgerfiord. 2 Engellænderes Gravsteder.

 Sted

Sted stoed opreist et Bret med folgende Opskrift: *Hic jacet Thomas Elgar mortuus anno* 1765 *d.* 14 *April*, hvilket giver tilkiende, at disse Fiskere have været tidlig paa Færde, og alt under Landet forst i April Maaned, hvilket og vil blive en vigtig Regel for andre i samme Henseende, da Fiske-Stiimen, paa dens Vandring fra Norden, faaer ligesom nyt Liv, og opmuntres til at sværme viidere om, ved de til den Tiid, eller noget for, sædvanligen indfaldende svære Stromme. Ved Enden af den anden Englænders Gravsted stoed og opreist en liden Liigsteen, som hans Paarorende i Aaret 1765 havde ladet føre derhen, og hvorpaa var at læse: *Here lies interrdy Body of Stephen Norwod of Broadstairs in England who died the* 13*te of July* 1764 *in y* 45 *Year of his age Welcome to Christ I hope he is seated in eternal Bliss. He is gone before us for to schew the Way repenting Sinners go.* **Hafnarbierget** løber ud imellem **Niard-** og **Brunavigen**, der siges at være, ligesom **Hvalvigen**, forsynet med god Græsning, men af den frugtbare **Kiolsvig** skal en Deel for 3 Aar siden have faaet store Forandringer ved et hæftigt Fieldskreed, som endog forvoldt, at en tilforn usikker Landing, paa nogen Tiid derefter blev brugbar. **Breedevigen** ligner **Brunavigen**, men **Herjolfsvigen** bruges kun til Afret og har aldrig været beboet. Imellem Borgerfiorden og Bugten **Husevig** ligger en Fieldvei, **Husevigs-Heede** kaldet, og har ved den Nordlige Side en breed Dal, bevoxen overalt med Græs, iblant hvilket, da Egnen er fugtig, den bekiendte *Menyanthes Trifolium* eller **Skørbugs-Klever** rigelig fandt sin Underholdning. Omkring øde Gaarden **Setberg** var og Egnen saa frugtbar, at dertil ikke saa let skal findes Mage i Island. Gaarden hører til Desiarmyre-Sogn, hvortil Annexet **Niardvig** ligger. **Husevigen**,

Adskillige smaa Bugter.

gen, der haver 3 Gaarde, er ligeleedes forsynet med græsrige Marker og Beeteland, især for Faar, skiønt disse dog tillige maae nære sig af Thang ved Strandkanten, paa de Tider om Vinteren, som den stærkeste Snee falder. Hvor Grunnavigen, hvis Navn findes i Land-Kartet, skulde ligge, kunde jeg ikke faae opspurgt, med mindre derved skulde forstaaes den sydlige Deel af Husevigen, som strækker sig noget længer ind i Landet, end den øvrige Deel af samme Bugt.

§. 184.

Imellem Husevig og Lodmundefiorden ligger det høie, steile, og bekiendte Field, Alftevigstind kaldet, som oven for Kysten, eller den saare smalle Strandkant, bestaaer mod Norden af uordentlig dannede og ubehagelige Tinde eller hvasse Field-Spidser, men har mod Sønden en meget høi og anseelig pyramidalsk Top. Neden fra er Alftevigstinden ganske utilgiængelig, ligesom fra Siderne, undtaget for Folk som boe nær derved, og som fra Barndommen af ere vante til dette forvovne Arbeide. Lodmundefiorden, som udgiør Klipstade-Kirke-Sogn, bestaaende af 9 beboede Gaarde, med een, som nyelig er optagen, og hvortil hører Annexet Husevig, er, eftersom den findes afsat i Land-Kartet, 2 Miile lang, og omtrent $\frac{3}{4}$ Miile breed, men holdes for at være langt længere. Den gaaer ind i Landet, uden at skyde nogen betydelige Bugter fra sig, og er aaben for N. Ostlige Vinde, især de som staae fra Havet. Der indfalde, efter Beretning, meget strænge Vintere, besynderlig naar Hav-Isen ankommer, men da Egnen overalt er heel græsriig, uagtet Fiorden ikke er beboet uden paa den nordlige Side, saa vilde Aarvaagenhed og god Huusholdning, hvori alt for meget syntes at feile, kunne hielpe en Deel til

Alftevigstind.

Lodmundefiord.

at formilde denne Uleilighed. Fra Lodmundefiorden, og lige til noget ind i Seidisfiorden, bestaaer den heele Landstrækning ved Søekanten, eller omkring Brimnæsset, af lutter steile og ubehagelige Bierghukker, hvoraf de største kaldes Borgernæs, Midnæs og Slettenæs, imellem hvilke ligge smaa og ubetydelige Bugter, med en snæver, hæslig, og usikker Strandkant. Det nærmerste Stykke af denne Landstrækning anvendes ellers til Beeteland om Sommeren for Faar og Heste, men om Vinteren ikke, formedelst at de første da staae Fare for at omkomme, enten ved Sneeskreed, eller og ved Brændingen, naar de vil søge Søekanten. Samme vilde og kunde bruges med Nytte til Afret for Stude, paa de faa Steder, hvor Adgang dertil kan haves. Seidisfiorden, som er henved $3\frac{1}{2}$ Miil i Længden, og en $\frac{1}{2}$ Miil i Breedden, synes meget vel aflagt i Land-Kartet. Den er, fornemmelig inderst, forsynet med deilige Græsmarker, men derhos underkastet hæslige Snee-Skreed, hvilke, foruden anden Skade, som de af og til have foraarsaget, omkastede for 44 Aar siden Gaarden Brimnæs med 9 Mennesker udi, som dog paa samme Sted ligefuldt igien er opbygget. Vestdals- og Fiardarheederne give Fieldegræs i Mængde. Nær ved Enden, og paa den sydlige Side af Seidisfiorden, fortaaldes i forrige Tider at have staaet fremmede Kiøbmænds-Huuse, paa den saakaldte Budarøre, men af samme vare aldeeles ingen Levninger at see. Dvergesteens-Sogn indbefattes i denne Fiord, imellem hvilken og Mioefiorden skyder ud en heel breed Udhuk, Daletange kaldet, der bestaaer af lutter steile og slibrige Bierge, med en small og usikker Strandkant, Daledalene og Hundsvigen end ikke undtagen, der dog skulle lade til at være de ordentligste af disse Bugter.

Seidis- eller Seidarfiord.

§. 185.

§. 185.

Fra Seidisfiorden til Mioefiorden løber en ikke mindre steil, end formedelst Taage, samt Snee- og Steenskreed, farlig Fieldvei, Gagnheede kaldet, der, ved Bunden af Mioefiorden, endes med en Hob vanskelige, og for Reisende besværlige, Klif eller Klipperader, men alligevel sees der dog ikke det mindste Spor til Rødning. Mioefiorden er ikke saa græsriig, undtagen inderst, som Seidisfiorden, men dog det uagtet meget got skikket saavel til Hornqvæg- som Faare-Avling, baade Vinter og Sommer, endskiønt begge Deele, saavidt man kunde skiønne, ikkun vare i maadelige Omstændigheder. Ellers er Fiorden tæt beboet paa Nord-Siden, og staae nogle af Gaardene, som tilhøre Fiords-Sogn, endda tæt ude ved Daletangenæsset, hvor Hofsaaen, saavelsom de bekiendte Daleskreede, giøre Overfarten heel vanskelig. I Aaret 1770 have de 2 Bække, Beliande og Storegilet, kastet fra sig en Hob Sand, Gruus og Steene, og derved bortrevet næsten den 3die Deel af Hiemmemarken til Præstegaarden eller Kirke-Stedet Fiord, men denne Skade synes dog at kunne oprettes igien. At jeg paa adskillige Steder blev vaer, at Bønderne, omkring deres Gaarde, ja midt i Tunene, opskare Grønsvær til at tække Huuse og Høestakke med, kan jeg anføre, som et sandfærdigt, skiønt ikke behageligt Exempel paa Jorddyrkningens Tilstand i de nordlige Østfiorde, og hvor høiligen samme trænger til Forbædring. Udhukken imellem Mioe- og Nordfiorden er omtrent af samme Beskaffenhed som Daletangene, og bestaaer af meget høie Bierge med en small Strandkant, som ikke giver nogen synderlig Nytte, men Nordfiorden derimod er een af de allersmukkeste Fiorde paa heele Østerlandet, og rigeligen forsynet med Græs over-

Mioefiord.

Nordfiord.

overalt, dog besynderligen inderst, hvor den har store Græsmarker, som synes i Stand til at kunne give vigtige Fordeele, ligesom Odds- Sel og Fannardalene, der løbe op fra Nordfiorden, og have samme Slags Herligheder, naar alleene Vandet, som besværer Engene, blev givet Afløb. At reise til Lands fra Mioefiorden til Nordfiorden eller Skorestade-Sogn, er meget vanskeligt, thi den Fieldvei Fønn, som man meest betiener sig af, bestaaer af en stor Jokel, der er fuld af vide Huller eller Rifter, hvori Heste og Folk ofte blive borte, men Nordfiordsskardet derimod, som fører hen til Rødefiorden, kan ikke fortiene at kaldes farligt. Ved denne Leilighed maae jeg ellers erindre, at da jeg reiste over forbemældte Gagnheede, der hænger i eet med andre vidtløftigere Fieldveie, til Mioefiorden, mødte jeg øverst oppe, hvor Jøkelen var sværest, en Deel Folk og Heste, som hørde til Seidisfiorden, og kom fra Rødefiords Handelsted, efter 5 Dages Reise, med Meel, og andre tunge Varer. Fustager og Karr, hvori Varerne havde været, vare i Stykker, og Varerne følgelig spildte, saa at Meelet laae i Kager paa Sneen. Folkene havde ingen Skoe meere, og næsten ingen Føde. Hestene vare udmattede af den lange Fieldvei, og begyndte at forsmægte, hvortil kom, at Taagen giorde det besværligt, uden Hielp af Compasś, at kunne finde den rette Vei til Bøigden. Jeg, som havde nok med at redde mig selv i disse Omstændigheder, kunde ikke andet, end alleene ønske, at nogen af Handelens Foresatte i Kiøbenhavn maatte have seet disse arme Menneskers ynkværdige Tilstand, da jeg er vis paa, at jeg havde opnaaet et andet Ønske, nemlig at Nordfiorden maatte blive beseilet. Nord- Hellis- og Vidfiordene løbe sammen i eet uden til, men adskilles inden til ved 2de smaa Næspynter, kaldte

Hellis-

Hellis- og Vidfiordsnese, hvilke begge forskaffe Beeteland for Faar, skiont det sidste dog er hæslig fordærvet af Fieldskreed. Hellisfiorden har kun een beboet Gaard, men er dog ligefuldt, ikke alleene forsynet med Birke- og Kratskov, men og med smukke Græsgange, da Vidfiorden derimod er steenet og ufrugtbar, saa nær som inderst, og paa bemældte Vidfiordsnes. Vidvigsheeden adskiller Vid- og Rødefiorden, men Næspynten Horn, Vidfiorden og Vadlevigen, imellem hvilken sidste og Sandvigen Fieldet Gierper skyder sig ud, ligesom Mónes- og Landsende-Biergene imellem Hornet og Sandvigen. Sand- og Vadlevigen, men dog især den sidste, bleve meget berømte for deres Græsrighed og Beqvemhed til Qvæg-Avling, og det saakaldte Sandfell ikke mindre, for god Udegang og Afret for Heste og Stude. Omkring Krosoenæsset, eller den nærmerste Udhuk norden for Rodefiorden, fortaalde man at skulle være meget feedt og græsrigt Beeteland for Faar om Vinteren, endskiont Biergene allevegne ere vanskelige at komme til. Krosoenæsset er det, som i Land-Kartet ventelig haver faaet Navn af Krosoevig.

Hellis- og Vidfiordene.

Adskillige andre smaa Bugter.

§. 186.

Reydar- eller Rødefiorden, som den af de Farende kaldes, er een iblandt de betydeligste Fiorde i Island, deeles inden til ved Holme-Næsset i 2 Arme, hvoraf den eene beholder Hoved-Navnet, da derimod den anden kaldes Eskefiord, og udgiør i Længden 3 Danske Miile, men i Breedden omtrent $\frac{3}{4}$ Miil, omendskiont Rødefiorden, naar det inderste deraf, saavelsom Fagre-Areyar- og Skogdalen, hvilken første bruges til Afret, baade af Holme-Sogns Beboere, og ligeleedes af Bonderne i Valleneß-Sogn i Fliotsdals-Herredet, samt Eskefiorden selv, der, omkring En-

Røde- og Eskefiordene.

 den,

den, besynderlig paa Nord-Siden, er frugtbar og bevoxen med Piil, Birk og Krat, undtages, ikke egentlig fortiener at kaldes græsriig, saa er den dog ypperlig skikket til Faare-Avling, formedelst god Udegang om Vinteren og andre slige Beqvemmeligheder, som de afhældende og ikke steile Fieldsider endelig maae medføre. Eskefiordens Beliggenhed kan man af Land-Kartet, uagtet samme endog for en Soemand er fast umisteligt, helst indtil de gangbare Soe-Karter blive vedborlig rettede, ikke tydelig see, ihvorvel denne Bugt dog i sig selv virkelig er saa stor, at den vel havde fortient et kiendeligere Indsnidt. Budarøre kaldes et Sted nær ved Gaarden Kolleleyre, og folgelig ved Enden af Rødefiorden, hvor Irlændernes Kiobmands-Huse fordum have staaet ventelig i Mængde, uagtet man nu ei seer meere, end Levninger af 2 tilbage, formedelst at Grunden, ved en liden Aae, er forrasket og bortskyllet, som maaskee har foraarsaget, at de i de nyere Tiider ere blevne forflottede til et hoiere Sted, hvilket 13 Tomter, som endnu sees oven for en stor Bakke, synes at give tilkiende. Paa Rødefiorden, og kort foran den saakaldte Steckiarvig, ligge 5 smaa Holme eller Øer, hørende til Præstegaarden Holmum, hvor Teister, Tærner, Ederfugle og Lunder lægge deres Æg om Foraaret. Tilforn skal og samme Slags Fugle have holdt sig til Seløen, der ligger omtrent 1 Islandsk Miil til Soes foran ved nysbemældte Krossenæsfield, men være flygtede derfra efter Haanden formedelst tiltagende Soegang og Brænding, hvilken ved Overskyllning, især om Vinteren, endog skal have fordærvet Græsvæxten, saa at lidet eller intet nu er tilbage, hvortil kommer, at Vandet paa Øen skal, efter Beretning, være heel maadeligt til Drik og anden Huusbrug, helst naar det falder i langvarig Torke.

Seløe.

§. 187.

§. 187.

Skraaes foran, og Sønden for Vættanæsset, der adskiller Røde- og Faskrudsfiordene, ligger den høie og steile Øe, Skruder kaldet, som høiligen roeses for dens gode Græsning og Beeteland for Faar om Vinteren, endskiønt den efter Sigende for nærværende Tiid ikkun anvendes til liden Nytte, hvilket blev tilskrevet den Aarsag, at Faarene, af det alt for kraftige Foder, bleve ligesom vilde og uhandlelige, og stoede desuden Fare for at styrte ned af Field-Brinkerne i paakommende Snee og Iis-Lag om Vinteren, hvorved den heele Hiord undertiden kunde blive borte; men da dette Slags Faar, fra Ungdommen af, ikke have kostet noget at underholde, kan saadant, naar det end skeer, ikke agtes for noget synderligt Tab. Den giver og Fordeel af Skegle- og Alkefangst, ihvorvel Biergene skal være heel farlige at stige eller hidse sig ned i. Hrossedalsskardet, der ligger imellem Præstegaarden Kolfreyestad i Faskrudsfiorden, og Hafranæs ved Rødefiorden, er en steil Fieldvei, som frembringer Surterbrand, der, naar Regnveir indfalder, nedstyrter fra de høieste Klipper. Egnen i Faskrudsfiorden selv, som ved Vættanæsset adskilles fra Rødefiorden, er paa den nordlige Side, paa sine Steder, nogenleedes græsrig, ligesom inden for Enden, op fra hvilken der løbe 2 smukke Dale, Gagnheede- og Tungedal, som begge ere ubeboede, og bruges til Afret og Beeteland, men paa den sydlige Side ere Field-Siderne meget mavre, skaldede, og ligesom udtærede af de kolde østlige Vinde, saa at ikkun en liden Plet af Tunene er bleven tilbage, som efter Sædvane er uden Giærder og tuet; men ihvorvel Egnen er saaleedes beskaffen, saa skal dog Faarene finde der, saavelsom i de smaa Fielddale, sin Underholdning, og blive

Den Skruder.

Faskrudsfiord.

saa feede, at en gammel Beede jævnlig giver 15 til 20 Pd. Tallig, hvorfor og Bondens Hovednæring paa dette Sted ligesom i Rodefiorden bestaaer i Faaredriften. Paa Andøen, og ligeleedes i det

Andøe.

saakaldte Ederskier, skal tilforn have opholdt sig om Foraaret en Mængde af Ederfugle, Terner og Teister, som forskaffede Eiermanden ikke en ringe Fordeel, men da de Engelske i Aarene 1760, 61 og 62 convoyerede deres Fisker-Hukkerter, og laae inde paa Faskrudsfiorden, have de, ved deres Skyden efter Ederfuglen, saaleedes forjaget den, at man fast aldrig siden er bleven den vaer paa disse Øer, hvilket for Præsten paa Kolfreyestad regnes for en Skade i hans Indkomst af 20 Rdlr. Specie om Aaret. Almuen i Kolfreyestads-Sogn klagede meget over Fiske-Liinernes og Haakalle-Trossernes Svaghed, ligesom og Fiskerne i Rodefiorden, deels fordi Under-Snoeningen skulde være for svag, men derimod den anden eller yderste for haard, og deels efter Opgivelsen, fordi man skulde være kommen efter, at een Tott i hver Haakalle-Trosse som oftest var gammel, hvilket, om saa havde været, burde det været ordentlig afbeviist ved Prøver og anmældt for Handelens Foresatte, som visselig ikke vilde havde manglet at see raadet Bod derpaa. Ligesaa blev meget klaget over Handels-Skibenes sidlige Ankomst til denne Kant af Landet, hvilken Klage siden af sig selv er bortfalden, saavidt Kiøbmændene fra 1777 af, ere blevne boesatte i Landet, saa Handelen kan drives det heele Aar igiennem, ligesom det falder beleiligst for Indbyggerne.

§. 188.

Det saakaldte Gvendarnæs, som løber ud imellem Faskruds- og Stødvarfiorden, der ingenlunde ligner sig selv i Land-Kartet, ihvorvel dette paa mangfoldige andre Steder synes at være vel truffet,

Stødvarfiord.

set, er vel paa sine Steder underkastet stærke Skreedfald, men alligevel er det, besynderlig paa Syd-Siden, forsynet iblant med deilige Græsmarker, da Stødvarfiorden derimod savner denne Fordeel, undtaget inderst, og oppe i Stadardalen; thi de østlige Vinde have her giort samme Virkning, som i nysommeldte Faskrudsfiord; dog ikke dermed meent, at Egnen i Stødvarfiorden jo er vel skikket til Faare-Avling, hvilken og Bønderne berettes at drive med temmelig Eftertryk. Gunnarsskardet, en steil, men derhos dog temmelig god Fieldvei, især om den ved Rødning blev forbædret, fører fra Stødvarfiorden hen til Breeddalen, da den anden, som løber omkring Hvalnæsset, eller den Udhuk, der adskiller Stødvarfiorden og Breeddals-Bugten, siges at være farlig formedelst snævert Gangrum, hvorved ofte skal foraarsages, at Hestene falde ud over og ned paa Stranden, eller og i Søen. Breeddals-Bugten er ellers en kort, men derhos omtrent 2 Miile breed Viig, imellem Hval- og Berenæsset, af hvilken der gaaer op en breed Dal, der igien løber ud i andre mindre, nemlig Kross- Stutte- Diupe- Grunne- Fagre- Foss- Skride Flage- og Seldal, som alle ligge ved den sydlige Side, og have derfor faaet Navn af Sudur- eller Sønderdale, og udgiore det halve af Ødale-Sogn, men mod Norden ligge Vatns- Stafheede- Svine- Hroers- Gilsaae- og Tinnedalene, ud fra hvilke der igien løbe andre mindre, nemlig 3de Lambedale, 2de Hrøjndale, 2de Fanndale og Snækambsdal. Disse kaldes over Hoved Nordurdale. Krossdalen er ubeboet, men har Græsning, og bruges altsaa til Beeteland for Faar om Sommeren. Ved Stuttedalen er intet at erindre. Men Diupedalen er forsynet med Græsgange og Krat-Skov, som dog skal være begyndt at aftage. Grunne-

Stødvarfiord.

Breeddalen.

ne- eller Skammedalen kommer overeens med Krosdalen, men Fagredalen derimod siges at bestaae af et særdeeles feedt Land, og bruges til Afret for Stude om Sommeren. Fossdalen hører til Fagredalen, og giver Skov til Kull og Brændsel foruden Græsning og Beeteland for Faar og Stude. Skride- Flage- og Seldalene berettes ligeleedes at være græsrige, men dog derhos meer steenede end de andre. I Vatns- Stafheede- og Svinedalene ere, som man berettede, gode Afretter, samt desuden Slætteland, eller vidtløftige græsrige Marker til Høeslæt. Fra Hroersdalen, som ikke har synderlige Fordeele, undtaget Beeteland om Sommeren, gaaer ud en anden mindre Dal, Móſkiónedal kaldet, op af, eller i Nærheden af hvilken, en Jøkel nyelig skal have samlet sig, der begynder af og til at udspye eller skyde fra sig Ild, Sand og Svovel. Tinnedalen, eller det deraf, som ligger lavt, forskaffer Hornqvæget rigelig Underholdning om Sommeren, men Hlidene, eller det høiere, er et behageligt Tilholds-Sted for Faarene. I de fleeste af disse Dale siges at voxe Fieldegræs, men dog i største Mængde i Ind- eller Norderdalene. Angaaende Egnen i Breeddalen selv, da er det flade Land deraf ikkun maadelig frugtbart, og Field-Siderne mod Sønden, ligesom i Fáſkruds- og Stødvarfiordene, begroet med hvidagtig Mos, men mod Norden er Sognet græsrigere, samt hist og her bevoxet med Skov og Krat. Omkring Hiemmemarkene sees i Breeddalen, efter Beretning, ingen Levning af gamle Giærder, undtaget paa Præstegaarden Ødale og Anastade, hvilke Opsidderne af og til have vedligeholdt, saa det maae enten være meget længe siden, at man begyndte at forsømme Giærde-Sætningen i dette Sogn, eller og at de aldrig have været satte, hvilket neppe er troeligt, da dertil findes Spor paa andre

andre Steder fast over det heele Land. Breeddalsaaen, en temmelig betydelig Elv, har sit Udspring i en færsk Soe, der ligger oven for Gaarden Thorvaldsstade, og foreener sig neden til med Dalsaaen i Norderdalen, hvorfra den løber midt ud efter Breeddalen til Soen. Paa Breeddals-Bugten ligge adskillige Øer og Holme, hvoraf de fleeste fortiene en liden Erindring. Den 1ste kaldes Kálfur, som er nærmerst ved Gabet eller Udløbet af Breeddalsaaen, og bestaaer kun af en liden Holm, men har dog god Græsning og Beeteland for Faar og Lam om Vinteren, foruden at den om Foraaret giver nogen Fordeel af Tærne- og Ederfugls-Eg. Den 2den har faaet Navn af Gunnhilde-Øe, og ligger ikke langt fra Kalfen. Til samme holde Tærner sig, efter Beretning, om Foraaret, og i øvrigt giver den baade Hoeslæt og Beeteland. Den 3die, nemlig Spadholmen, er kort Sønden for Gunnhildeøen, og har samme Herligheder som denne, ligesom og den 4de eller Krutøen. Den 5te, Haaholme kaldet, giver nogen Fordeel af Tærne-Eg, men har kun liden Græsning. Den 6te er en liden Øe, Grafarholme kaldet, kort fra Haaholmen, giver Fordeel af Ederfugl, og derforuden Græsning for Faar til sine Tider. 7. 8de Grasleyser eller Græsløser svare til Navnet, men komme overeens med Haaholmen i Hensigt til Egværet. Den 8de kaldede man Andøe, som er den høieste af alle disse Øer. Den 9de, eller Hafnar-Øen, er bevoxen med Græs. Ved alle disse Øer er over Hoved at mærke, at man i de næstafvigte 12 Aar, siden de Engelske ogsaa paa dette Sted jagede og skiode saa meget efter Ederfuglen, ikke skal have høstet nær saa stor Fordeel deraf som tilforn. I øvrigt loed det til, som det var en almindelig Sædvane, og fast vedtagen Skik udi Breeddalen, at

Øer og Holme paa Breeddals-Bugten.

brænde

brænde Koe- og Faaremøg til Spilde for Giødningen, omendskiønt Nødvendigheden ikke syntes at udfordre saadant.

§. 189.

Imellem Breeddalen og Berefiorden er Udhukken Berenæs heel vidtløftig, og udgiør, imellem Fieldene og Kysten, en

Berefiords og Berenæs Sogne.

temmelig breed Landstrækning, der, besynderlig foran og Sønden paa Næsset, nær ved Gaarden Kallstade og saa viidere, bestaaer af deilige Græsmarker, som holde ved ind efter paa Nord-Siden lige forbi Berenæsgaard, men siden er Egnen meer maver, saavel inderst, som paa den modsatte Side, endskiønt dog ligefuldt meget tienlig til Faare-Avling. Vordslugarden eller Skreedgiærdet ved Gaarden Kallstade fortiener at erindres, da det er det eeneste af det Slags, som jeg blev vaer paa dette Strøg. Paa Syd-Siden af Berefiorden, og oven for det saakaldte Æderskier ved Stranden, hvor Søen havde brudt noget af Mølrusten, stak ud et Lag af fast Torv, tienlig til Brændsel, som man ellers holder for ikke at findes i Jorden i Østfiordene, uden paa faa Steder, naar Fliotsdals-Herredet undtages, hvilket dog, saavel Torvvæxterne selv, som Overfladens Beskaffenhed, udtrykkelig viise ikke at

Hammers-fiord.

være saaledes. Ved Hammersfiorden, som adskilles fra Berefiorden ved det saakaldte Bulandsnæs, falder ikkun paa dette Sted at erindre, at Egnen, paa den nordlige Side, er temmelig græsriig, men Hammersdalen, saavelsom Enden af Fiorden, dog langt græsrigere, og kunde altsaa give betydelige Fordeele, ligesom Berenæsset, om ikke det overflødige Vand var Engene til Besvær, foruden andre ligesaa ubehagelige Omstændigheder i Jorddyrknings-Maaden selv. Paa Syd-Siden har denne Fiord ligesaa liden Græsning, som de foregaaende, formedelst de østlige Vin-

Bindes Skarphed, der just paa denne Kant af Landet meest kunne udøve deres skadelige Virkninger. Paa dette Sted er det man forst mærker, at de store Østerlands-Jøkler begynde for Alvor at stikke frem, og deriblant den saakaldte Thranderjøkel, som ligger oven for Enden af Hammersfiorden, og giver fra sig Hammers-aaen, en ikke ringe mælkefarvet Jøkel-Elv. Thranderjøkel.

§. 190.

Foran ved og paa Bere- saavelsom Hammers- og Alfte-fiordene ligge adskillige Øer og Holme, som jeg deels for Kartets, og deels for Handelens Skyld vil nævne, da de fleeste af dem give noget af sig. De, som jeg fik Efterretning om, ere disse følgende: 1) Steinflesier, tilhørende Kirken i Berefiord. En Øe uden Græsning. 2) Melholme, har ikkun lidet Græs, men derimod Ægvær af Ederfugle og Tærner til sin Tiid. 3) Theistholme besøges af Lunder, Teister og Tærner, men er derhos ikkun mag-delig frugtbar. 4) Hafnarøe. 5) Hafnarskier eystra og sydra. 6) Hafnarøeholme eystre og sydre, siges begge at have gode Græsgange, samt Ægvær af Ederfugle og Tærner, skiønt min-dre end i forrige Tider. 7) Krieholme lider Afbræk ved Søe-brud, men kommer i øvrigt overeens med Theistholmen. 8) Høfde eller Eigilshøfde ligeleedes. 9) Tvende Orknøer; 10) Tvende Orknøeholme, berettes at være forsynede med temme-lig god Græsning, foruden at ovenmældte Fugle ogsaa holde sig dertil om Foraaret. 11) Lusalagnarholme. 12) Prest, hvoraf Præstmeedet har faaet Navn. 13) Langholme. 14) Thræ-teskier. 15) Hrisøe, eller Risøe, skal have megen Græsning; og 16) Kidholme, som bruges til Hoeslæt, er en stor Øe i Forhold til de andre, og tiener til Opholdssted, især for Ederfugle, om For-aaret. Adskillige Øer og Holme.

aaret. Disse Øer kaldes egentlig Beresiords-Øer, men Bulandsnes-Øerne derimod siges at være a) Grunnesundsøe, som har græsriig Engbund, og Ægvær tillige, om ikke Rævene, som idelig svømme ud til Øen, giorde Skaar i det sidste. b) Thorleifsholme. c) Kricholme. d) Ulfsøe, hvori befindes en Hoi, eller en gammel Heltes Gravsted, som alle de, der lande paa Øen, efter vedtagen Skik, skulle synge et Vers og læse en Bon over, eller og lægge en Steen paa Hoien. e) Hvaløetagl. f) Ytre Kálker. g) Ædersokier, som frembringer Skeeurt i Mængde. h) Ormarsholine, som berommes for Ægvær, men har ikke synderlig Græsning; ligesom i) Thufholme, og k) Skateskier og Langeslud. Thvottaae-Øerne kaldes 1) Kálkur. 2) Stapøe. 3) Arvaklettur. 4) Hóløe. 5) Moldarhøfde. 6) Seløe. 7) Eskisøe. 8) Godaskier; og 9) Skaaløe. I de fleeste af disse Øer berettes at være fordeelagtigt Ægvær af Æderfugle, Lunder, Tærner og Tielde (*Hæmatopi*). I Hóløe saavelsom i fleere andre af Thvottaae-Øerne voxede desuden i Aaret 1776 Sandhavre til ½ Al. Hoide, men Kiernen var kun saare ringe, endog den 24 September, da den mig foreviiste Prove blev afmeiet, og skulde man troe, at samme havde havt lang Tiid nok til at komme til Fuldkommenhed, om ingen naturlig Forhindring havde staaet i Veien. Hóløen bestaaer ellers for den største Deel af Sand, som ved svær Brænding og Blæst er ligesom igiennemgravet overalt og bortskyllet ved Siderne, tilligemed nogle Fisker-Hytter, som fordum have staaet der, og hvoraf Levningerne endnu sees indhyllede i Sanddyngerne, imellem hvilke det vilde Korn voxede, som øverst, paa Ryggen af Øen, lignede i Kiærnen Rove eller Træsit, men var i Midten endnu blodere, og ved Sockanten

lige-

ligesom Mælk. Dog vil jeg ikke, af dette Korns Tilstand, denne Gang saa ganske giøre Slutning til fremmede indførte Kornarters muelige Modenhed eller ikke, da denne Sommer havde medført meer end sædvanlig Fugtighed paa denne Kant af Landet; ihvorvel det imidlertid er vist, at denne Sandhavre, hverken i Henseende til Kiernens Størrelse eller Haardhed, kunde blive tienlig til at male Meel af, helst da Frost og Snee strax bag efter indfandt sig først i October.

§. 191.

Foruden de allereede opregnede Øer, ligge endnu nogle uden for Hammersfiorden eller skraaes foran ved Bulandsnæsset, omtrent 1 Miil fra det faste Land, hvoriblant Papøen er bleven meest bekiendt. Jeg reisede derhen for at besee den, da den ikke for er beskreven, og befandt den som følger: Den er fast allevegne ligesom forskandset af Naturen med middelmaadig høie Bierge og Klipper, der sætte Grændser for Brændingen, saa at den ikke kan beskadige eller bortskylle Jorden, men oven til bestaaer Egnen for den største Deel af Myrer, som det staaende Vand hæslig har fordærvet, og som dog synes mangfoldig at kunne forbædres, efterdi Grunden paa de fleeste Steder hælder til Strandkanten. Saadan raaden Myrjord, som Papøens, giver som oftest ikkun svagt og stumpet Græs, dog holder man der baade Hornqvæg og Faar, skiønt ikke i nogen Mængde. Hiemmemarken lignede andre af sit Slags paa det faste Land. Af de mindre Øer, som høre til Papøen, nemlig Sandøe, Arvakletten, Hvannøe, Skalholtsøer, Arnarøe og Flatøe ere de fleeste steile og ufrugtbare, men give dog vist sine ikke ubetydelige Fordeele, af Biergfugle, og især Ritzer og Lunde. I forrige Tider skal Ædersugle i Mængde Papøe.

 have

have holdt sig til Papøen, men være for den største Deel forjagede derfra, af de Engelske Orlogsmænd, ligesom fra Breeddals- og Faskrudsfiords Øerne, hvilket kan ansees for et ikke ringe Tab, da man ansatte det Qvantum af ureen Ederduun, som Øen kunde give tilforn i middelmaadige Aar, omtrent til 800 Pund. Paa Øen voxer Skeeurt i Overflodighed, som burde regnes iblant dens vigtigste Herligheder, naar den blev i Huusholdningen anvendt til vedborlig Nytte. Ormebæle eller Ormeleie kaldes en fladagtig Klippe, der ligger ved Soekanten paa den ostlige Side af Øen, og bestaaer af et gemeent sort *Saxum*. Udi samme skulde efter Rygtet, findes guldhaltig Ertz, men saasnart jeg saae den, var Kiishaltig Klippe. det let at kiende at det ikkun var Svovelkiis, som hist og her var indsprængt i Klippen, og hvoraf jeg endog holdt det unødvendigt at tage nogen Prove. Om Ormen eller Dragen paa dette Sted har man ellers fordum havt den Tanke, at den skulde have ligget paa dette Guld i Ormebælet, indtil en Hollænder, navnlig Kumper, ved at beskyde den med Kanoner, for at bemestre sig Skatten, nodte den til at flygte derfra først til Ormeskiæret, og siden ind paa Hammersfiorden, hvor den meenes at have taget sit bestandige Opholdssted, og lade sig see mod usædvanlige Tilfælde, ligesom Ormen i Lagarfliotet, og Uhyret paa Hvammsfiorden i Dale-Syssel, hvorfor man fast aldrig paa nogen af Stederne tor drage ud for at fiske; saa at den gode Kumper ligesaa lidet har giort andre Vedkommende, som sig selv, nogen Tieneste, med denne hans Kanonade. Omkring Papøen allevegne gaae stridige Strømme og Skiær. Strømme eller Raster, men dog besynderlig imellem det faste Land eller Bulandsnæsset og Øen, hvoriblant de sværeste kaldes Arneyar-Aal, Mavafleſia-Aal, Skorbeins-Aal, Sulna-Aal og Sand-eyar-

eyar-Aal, som alle ere farlige, saavel for store Skibe, som for smaa Baade, og de første især med stille Luft, men de sidste naar det blæser, da Rasterne i saa Fald strax begynde at toppe Vandet op og blive uroelige. Sonden for Øen ligge Sælskiærene, men Ydeskiæret i S. V., østen for den ere og, efter Beretning, 2de aabne Skier, Flydre- og Svarteskiæret, samt desuden Hvalbagen, som er farligst for Seiladsen, efterdi den ligger nær ved Indseilingen til Bercfiorden, er omgiven af blinde Skiær, og sees kun over Vandet naar Soen bryder stærkest. Ved eller omkring Papøen ere 3 Landinger: Otterings- Haakalle- og Selvogene, af hvilke den første, som ligger mod Østen, dog er den sikkerste for Baade, og synes endog ikke uskikket til Ankerplads i Nodsfald for et Fartoi, da den er noget nær tillukket for de Vinde, som blæse fra Havet, og forsynet med Leerbund, samt 5 til 7 Favne dybt Vand. I Hensigt til Fiskerierne, berettes Haakalle, fra April-Maaned til September-Maaneds Udgang, og undertiden længer, at opholde sig paa Gagnvadsmeedene, Arvaklett og Klakke, horende til Papoen, hvor Vandet skal være 40 til 42 Favne dybt, men Helleflyndre og Kuller om Sommeren i Julii- og August-Maaneder, skiont de sidste Arter ikke i nogen Mængde i næstafvigte 30 Aar. Øeboeren hoster altsaa meest Fordeel af Haakallefangsten. Fiskemeedene kaldes Svarte- og Ydeskiær, omkring hvilket sidste Vandet siges at være ikkun 5, lidet længer borte 20, og kort derfra igien 100 Favne dybt, hvilken Vandets saa ulige Dybde, synes at kunne give Anleedning til noiere at undersoge, om ikke maaskee en Fiskebanke kunde i Tiden opdages paa dette Sted. Ellers kan jeg anmælde, som noget nyt, at man her brugte Compas ved Fiskeriets Sogning, i hvilken Henseende Pap-

Ankerplads og Landinger.

Fiskerie.

sen uden Tvil fortiener at haves i Sigte til Fiske- eller Haakalle-værs Anlæg, ligesom der og findes Møl, skiønt ikke i Overflødighed, til Klipfiskvirkning; men store Baade ville blive fornødne til ret at kunne benytte Havets Velsignelse paa dette Sted.

§. 192.

Ligesom Hammersfiorden er foran bespændt af et stort Sandrev, som strækker sig noget nær hen til Melrackenæsset, der løber ud imellem denne og Alftefiorden, og gaaer næsten over til Bulandsnæsset paa den modsatte Side, saa afgierdes og Alftefiorden med et andet, som støder imod Hammersfiords-Revet og Thvottaaen mod Sønden, undtagne 2de Aabninger: Melrackenæs-Osen paa den nordlige Side, (hvilken dog er farlig at løbe igiennem naar svær Brænding indfalder), og en anden ved det saakaldte Thvottaaenæs. Dette Rev berettes alt meer og meer at tiltage Aar efter Aar, og det deels ved Sanddyngernes Opkastning, og deels, som man meener, ved det salte Vands Aftagelse. Oven for Enden af Alftefiorden, som ikkun er 1½ Miil i Længden, og lidet over 1 Miil i Breedden, ligger den saakaldte Hofsjøkel eller Jisbierg, som er endnu fælere og større end Thranderjøkelen. Hofsaaen, en stor Jøkel-Elv, har sit Udspring fra den første, og deeles i 2 Parter, af hvilke den eene Arm løber ned efter den østlige, men den anden den sydlige Hofsdal. Ved Søekanten skal Elven for kort siden have forandret sit Udløb, og kastet sig længer mod Østen, hvilken Forandring har foraarsaget Skade saavel paa Engene, som og paa Hiemmemarken paa Præstegaarden Hof. Den saakaldte Selaae løber ogsaa ned til denne Bugt, og forøges ved Heidaraaen der kommer fra Fieldveien Lonsheide, der adskiller Loonet og Alftefiorden, og berettes veri at være

Alftefiord.

mær-

mærkelig, at de fleeste Landeplager eller farlige Sygdomme, enten disse saa have udbredet sig Norden eller Sonden fra, skal have standset ved den, skiont den dog, efter Beretning, ikke er over 3 Mille lang. Egnen i **Alftefiorden**, saavelsom i forbemældte Dale, er ellers noget vel maver, efterdi de ostlige og N. Vestlige kolde Vinde, der blæse fra Jokelen, have især ved Field-Siderne, meget qvælet Væxterne, men ikke desto mindre er Sognet dog vel skikket til Faare-Avling. Oerne **Brimilsnæs, Lyngholme** og **Skeliateigur**, som alle ligge paa Alftefiorden, bruges til Beetelaud, men give nu ikke saa megen Fordeel af Ægvær, som tilforn, da den storste Deel af Fuglen fra **Faskrudsfiords-** og **Breeddals-Oerne**, saavelsom fra disse Oer skal være flygtet, og have sogt sig Boepæl paa Oen **Vigur** foran ved Loonet.

2. Afdeeling
om Jordbruget.

§. 193.

Jeg har i det foregaaende, saa kort som mueligt, skiont ikke uden nogle faa Igientagelser, som ikke have været at undgaae, sogt at give Læseren Begreb om Jordgrundens naturlige Beskaffenhed i det betydelige og store Mule-Syssel, hvoraf vel vil erkiendes, at samme, i Hensigt til Græsrigheden i Almindelighed, meget overgaaer baade Strande-Syssel og Norder-Deelen af Isefiords-Syssel. Men hvor meget jeg onskede, tillige at kunne berette, at Landvæsenet var i den Tilstand, som kunde i det mindste svare til denne Stræknings naturlige Frugtbarhed, saa finder jeg mig tvertimod nodt til at mælde, at jeg i Mule-Syssel har fundet det behæftet med Landvæsenets Tilstand.

alle

alle de samme Feil, som i de øvrige Herreder, ja fast med større paa sine Steder. Lad ikkun en fornuftig Landmand til en Prøve kaste et Øie paa adskillige Gaarde i de nordlige Østfiorde, hvor man har begyndt at opskiære Hiemme- eller Tofte Marken til Huse- og Hoe-Tag; lad ham see Præstegaarden Kirkebai, samt fleere Steder i Fliotsdals-Herredet, og siden gaae syd efter til Berenæs-set og viidere, da tor jeg ikke frygte for, at han jo vil bekræfte, at jeg skriver Sandhed; og om man end ei kan have noget saadant Vidnesbyrd at beraabe sig paa, synes dog den bekiendte ringe Udførsel af Landvarer fra saa stor en Strækning at være kraftig nok til at beviise Sagen. Det forstaaer sig og selv, at, naar Giødningen brændes, og Engene svømme i Vand, maae Græsvæxten jo nødvendigen standse, ikke at nævne de fordærvelige Tuer, der saaleedes forhindre Høebiærgningen, og derved giøre Folkemangelen endog dobbelt følelig, at man maae have Lææer som ikkun ere ½ Al. lange, for at kunne endog efter mange krumme og besværlige Vendinger, faae dem ligesom barberede paa alle Kanter, i Stedet for at man paa en jævn og flad Grund, kunde som i andre Lande, betiene sig af Lææer 6 til 7 Qvart. lange, og fælde Græsset dermed paa Skaar, ethvert omtrent af 11 Qvarteers Vidde. Dette alleene kunde være nok til at viise Landhuusholdningens indvortes Svaghed; men det lod og, som man her, ligesom paa fleere Steder, havde for en stor Deel glemt nogle af de gamle Jorddyrknings Haandgreb; thi de bekiendte Bualøg eller Boelove, og andre af det Slags gamle Huusholdnings-Regler, havde vel aldrig kundet foreskrive Arbeidere af begge Kiøn saa meget om Dagen, som de have giort, med mindre Folk i den Tiid havde været meer øvede, og Forfatterne altsaa vidst at de kunde opfylde det dem saaleedes

fore-

foresatte. Endogsaa Giærde-Reisningen og Tuernes Jævning, endskiont den Kongelige Allernaadigste Forordning derom tydeligen har foreskrevet Omgangsmaaden dermed, synes at ville falde Bønderne over Hoved, eller i det mindste en Deel af dem, vanskelig at sætte i Værk efter de anbefalede Regler, uden at have Opsigtsmænd eller Raadforere paa Stedet. I det mindste syntes Begyndelsen af de Gierder, som jeg blev vaer hist og her, ligesaa lidet som Tuunslætningen, at svare til Hensigtens Vigtighed, hvilket er et nyt Beviis paa Nodvendigheden saavel af Prove-Giærder i ethvert Sogn, som at jævne et Stykke Tuun til Monster for andre, eller og at ansætte ordentlige Opsyns-Mænd herover; thi at sætte uduelige Giærder, eller at angribe Tuunslætningen urigtig, er kun at spilde Arbeidet for sig selv, og afskrække andre, hvilket saa meget mindre bor have Sted, som det er saa magtpaaliggende, at dette Slags Forbædringer jo for jo heller maatte vinde almindelig Indgang, helst da de just sigte til et retskaffent og stadigt Anlæg i det store, og endog en ganske nye Erfarenhed har viist, at et Stykke Land, som for 6 til 7 Aar siden fodrede kun 4 Koer, er nu ved disse Midler bragt til at kunne fodre 12 eller fleere. Tingen er ikke vanskeligere, end at jo Bonde-Standen, hvor fattig den end er, kan med Tiden komme den af Sted, naar den kun lærer ret at indsee sit Gavn, og Sagen paa den rette Maade sættes i Gang.

§. 194.

Angaaende Kiøkkenhaver i Mule-Syssel, blev anmældt a) At der paa Præstegaarden Hof i Vapnefiorden skulde være anlagt een, i Aaret 1774, og deri saget Gronkaal, men siden ikke mere, da dette Forsog mislingede. b) Havde Bonderne paa 3 Steder i Kirkebai-Sogn avlet noget af Gronkaal, men holdte Haavedyrkning.

 siden

siden op igien, da dette Slags Føde ikke vilde finde Tienestefolkenes Bifald, maaskee fordi den ikke blev vel nok tillavet. c) Præsten paa Hofteig blev mældt at have 1775 giort samme Slags Forsøg. d) Paa Skrede-Kloster blev berettet at være en Kiøkkenhave i temmelig god Stand, og ligeleedes paa nogle faa andre Steder i samme Sogn at være nyelig giort Forsøg med Grønkaal og Roer, som havde slaaet vel an. e) Haven paa Hallormstad gav man og et temmelig godt Vidnesbyrd; ligesom og f) de 6, der skulde være anlagte i Vallenæs-Sogn. g) Ligeleedes fik jeg Efterretning om en liden Have paa Eydum Præstegaard, men ikke fleere end de dyrkede i samme Sogn, da Bønderne, endskiønt de hist og her skulde have begyndt at anlægge Haver, havde ikke endda kundet saae noget deri, af Mangel paa Frøe. h) I Dvergesteins-Sogn fandtes vel ingen ordentlig indrettet Kiøkkenhave, men man havde i dets Sted begyndt paa et par Steder at saae Grønkaal i nogle gamle Faarehuus-Tomter, som ei vilde slaae an. i) En Deel af Bønderne i Skorestade-Sogn erklærede offentlig ved Kirken, at de øfte havde giort Prøve med at saae Kiøkkenurter, og at de vel kunde indsee den deraf flydende Nytte, men vidste ikke hvorfor deres Forsøg havde mislinget, uden det skulde have været af Mangel paa vedbørlig Kundskab om Omgangs-Maaden. k) Saae jeg selv en Kiøkkenhave paa Præstegaarden Kolfreyestad 6½ Favn i Fiirkant, 2¾ Al. høi, og smukt anlagt, hvori dog intet voxede i Aaret 1776, men i Aaret 1775 havde de Engelske sat nogle Kartofler derned, efterat de selv havde omgravet og tilbereedet Jorden, hvilke efter Beretning, bleve saa store som en liden knyttet Næve, men videre var man her ikke gaaet med disse Slags Forsøg; thi da Præsten havde giemt de unge Jord-Æbler Vinteren over i fugtige

Væ-

Værelser, vare de blevne raadne og altsaa utienlige til Udsæd. l) Paa Gaarden Løndum i Stødvar-Sogn, samt paa Præstegaarden, saavelsom 2 andre Steder, havde man forsøgt at saae Grønkaal i gamle Huustomter 1775, men ikke det efterfølgende Aar. m) Paa Præstegaarden Eydolum i Breeddalen, saae jeg en Have som var halv færdig og anlagt neden for en Høi, eller ved Enden af Tunet i en Myr, og en anden paa Thverhammer, som laae imod N. og paa et fugtigt Sted, der hældede til den eene Side, hvor man havde saaet Grønkaal og Næper, som voxede nogenleedes i de 3 Beed, der laae høiest, men i de andre vare Urterne meget spæde. n) Endnu een Kiøkkenhave fandt jeg paa Præstegaarden Berefiord 6 Favne lang og 3 Favne breed, hvori voxede Grøn- og Hvidkaal til en temmelig Høide, ligesaavel som Næperne. De hvide Roer vare ¾ Al. høie, og havde skudt Blomster øverst den 25de September, men satte til Frøe nederst paa Frugtgreenene. Nattefrosten havde vel begyndt at angribe Hvidkaals-Bladene, men paa Kruus Kaalen og de øvrige Urter mærkede man ingen Forandring. Til at lave Mad af dette Slags Væxter brugte man her Mælk i Stedet for Vand, og for at foreene Kaalbladene, eller at jævne Grøden med, noget lidet Meel, hvilken Ret i alle Maader kunde sættes i Ligning med, om ei gives Fortrin for Grød af Meel eller Gryn, hvilken og Tieneste-Folkene vare fornøiede med, skiønt de ikke vilde spiise Kaal, naar den blev kaagt i Vand; hvilken Omstændighed jeg her anfører for at viise, deels at Tilførselen af Meel meget vil kunne formindskes ved Kiøkkenhavernes Formeerelse og Fremgang i Island, og deels at Mælken egentlig er det, som meer end noget andet vil være i Stand til at lokke Almuen til Kiøkkenurternes Brug, naar den bliver anvendt til deres Tillavning. Paa

Kaalens Tillavnings-Maade.

Gaarden Krosøgerde skal man have forsøgt at saae Grønkaal udi en Faare-Ret eller Folde, skiønt ikkun med maadelig Lykke. o) Paa Præstegaarden Hals var anlagt en Kiøkkenhave 4 Favne i Fiirkant, uden dog at være besaaet; og endelig p) 3 smaa i Hofs-Sogn, bestaaende af gamle Huustomter, hvori man skulde have saaet 1775 Grønkaal og Næper; af hvilket alt man vel erfarer, at Kiøkkenhavernes Antall var her ikkun ringe i Forhold til Strækningens Størrelse, men det vil formodentlig voxe med Tiden, efterdi Indbyggerne have begyndt at faae et slags Smag derpaa. (*) Gid ikkun, at ei alleene det gangbare Landbrug, men ogsaa Havedyrkningen havde været i Stand, inden Taxten paa Meelet var bleven forandret, thi da vilde dets Forhøielse ei have faldet nær saa tung for Landbonden, men uden Tvil meget meere tient ham til en nyttig Tilskyndelse til at passe bæder paa sin Jorddyrkning, og andre indenlandske Nærings-Midler, hvilke man, imedens Meelet var i lav Priis, har agtet alt for ringe, og derover ladet henfalde i Vanrøgt.

§. 195.

(*) Naar Indbyggerne ellers komme saavidt, at de kunne avle nogen Forraad af Hvidkaal, vil det blive tienligst til at kunne bevare den ubeskadt Vinteren over, at man paa et tort Sted opkaster en Grav 4 eller 5 Alne dyb, lægger deri Kaalhovederne omvendte, efterat de gamle Blade og Stængelen ere afskaarne, et halv Qvarteer vidt fra hinanden, og siden dækker dem til med Sand, ligesom Graven med Brædder, da baade Fise-Planterne og Spiisnings-Kaalen holder sig frisk paa den Maade indtil om Foraaret. Men bliver Graven saaledes tilpakket, at Kaalen stikker op af den, da føres saa megen Jord rundt omkring, at den bliver rund udvendig. Linnæi Skaanske Reise den 16 Jun.

§. 195.

Af øde Gaarde i Mule-Syssel bleve følgende angivne: Øde Gaarde.

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødeleggelß. Aarsager.
Skeggestade.	1	Gerde, Hial. til Diupelæk	1772.	* * *
	2	Dalshuus, Hialeie til Præstegaarden	1776.	* * *
	3	Mobelsstade, Hial. til Hofn	1707.	ødelagt ved Fieldskreed D
	4	Skalasiara	1707.	D
	5	Grisarholt, Hialeie til Backe	1756.	* * *
Hof.	6	Leifstade i Selaaedalen	= = =	* * *
	7	Bruneham	= = =	* * *
	8	Skør	= = =	* * *
	9	Kleif	= = =	* * *
	10	Thuridestade	= = =	* * *
	11	Nyestade	= = =	* *
	12	Toppvelle	= = =	* * *
	13	Gvendarstade	= = =	* * *
	14	Valstade	= = =	* *
	15	Sunddalsborg	= = =	* * *
	16	Borgarsteck	= = =	* * *
	17	Steik	= = =	* *
	18	Linbæ	= = =	* *
	19	Thorsteinsstade	= = =	* * *
	20	Valdisestade, Kirkejord	= = =	* * *
	21	Barkarstade	= = =	* * *
	22	Hvammsgerde	= = =	* *
	23	Purkugerde	= = =	* *
	24	Fossgerde	= = =	* *
Refstade.	25	Svælegerde	= = =	* * *
	26	Refshole, Hialeie til Refstade	1756.	* * *

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	27	Thiſe, Hial. til Bodvarsdal	1736.	* * *
	28	Gerdisholt, Hialeie til Egilſtade	≈ ≈ ≈	* *
	29	Krumsholt, Hialeie til Kroſſevig	≈ ≈ ≈	* *
Kirkebai.	30	Landsende, Hialeie til Keilſtade	1746 ≈ 52.	* * *
	31	Backagerde	1750.	* * * †
	32	Stebbagerde, Hial. til Torfaſtade	≈ ≈ ≈	* *
	33	Hlidarhuus, Hial. til Fagrehlid	1752.	* *
	34	Krakeſtade, fordum Kirkeſted	≈ ≈ ≈	* * *
	35	Brenneſtade	1402.	* * *
	36	Jarngerdeſtade, Hial. til Hrafnabiorg	1402.	* * *
	37	Foſsvallne Hialeie	1707.	* *
	38	Foſsvallneſel, diſſe norden for Jokelsaaen	1746.	* *
	39	J Tungen, Svarthamreſel	1707.	* * *
	40	Melaſel	1707.	* * *
	41	Viſilsſtadeſel	1730.	* * *
	42	Bótarſel	1707.	* * *
	43	Galtaſtadeſel	1707.	* * *
	44	Fagrefløtur	1707.	* * * men hvis diſſe Sel ikke opbygges, burde de dog anvendes til Sæter.
	45	Thorſteinsgerde, horende til Præſtegaarden Kirkebai	1726.	* * *
	46	Fornuſtader, fordum Præſtegaard	≈ ≈ ≈	D

Kirke-

Kirke = Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	47	Foſs Steck	= = =	* *
	48	Helgeſtade	= = =	* *
	49	Barmeſel, beliggende i Huusøen	= = =	* *
	50	Rimaſel, ibid.	= = =	* *
Hoſteig.	51	Hrolfſtade, hvor Stecken eller Lamme-Stien fra Hansſtade ſtaaer	1707.	* * *.
	52	Underfialle, Hialeie til Hoſteig	= = =	* * *
	53	Valdiſarſtade	= = =	* * *.
	54	Oraſtade eller Orruſtuſtade, Hialeie til Erichſtade	= = =	* * *
	55	Gardar, oven for Reykaaen	= = =	D
	56	Holer	= = =	D
	57	End een af ſamme Navn	= = =	D
	58	Hringbotn	= = =	* * Til denne og de 3 foregaaende Gaarde vilde og falde beſværligt at føre Tommer.
	59	Brattagerde, øſten for Jokelsaaen	= = =	* *
	60	Blomſtervelle, Hialeie til Hnefelsdal	1707.	* * *
	61	Gagurſtade, Hialeie til ſamme Gaard	1741.	* * *
	62	Holgerde, tilhørende Stiftsjorden Skeggeſtade	= = =	ødelagt ved en Bæk D.
	63	Leikſkaale i Rafnkelsdalen.	= = =	* * *

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
	64	End een Gaard af samme Navn ibid.	= = =	* * *
	65	Hol	= = =	* * * omkring begge Leikskalene skal være varme Bade, som ikke lidet befordre Græsvexten.
Aas.	66	Aasgerde	1707.	* * * †
	67	Hlidarhuus, Hialeie fra Ormestade	= = =	* * ligger oppe til Fields, og bruges til Beeteland.
	68	Midhuusesel, i Medalnes Marker	1726.	* * * anvendes til samme Brug som den foregaaende.
	69	Valgerdarstade, tilhorende Orredvatn, fordum en stor Gaard	= = =	* * * med megen Bekostning.
	70	Kalfskinnsgerde	1716.	* * *
	71	Thorleifargerde, i Medalnes Marker	= = =	* * *
	72	Svartranasel, fordum Hialeie til Ormestade	= = =	* *
Valthiofstade.	73	Geithuus i Arnheidarstada Marker	1707.	* * *
	74	Skógargerde, horende til Brecke	1700.	* * *
	75	Midbæ, Hialeie til Valthiofstad	1700.	* * *
	76	Hvammur, Hialeie til Præstegaarden	1756.	* * *
	77	Stadarsel, ligeleedes	1756.	* * *
	78	Eyrarsel	= = =	* * *
	79	Dvergabæle	= = =	D

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelſ. Aarſager.
	80	Ofæreſel	; ; ;	* * * man meener at dette Sel har været beboet, og hvis ikke, da brugt til Sæter fra Gaarden Kleif.
	81	Hamarſel, horende til Glumſtade	; ; ;	* *
	82	Støppuſel, i Thorgeirſtade Marker	; ; ;	* * †
	83	Fell, en anſeelig ſtor Gaard i forrige Tider	1700.	* * *
	84	Videvalleſel, Hial. til fremre Videvalle	; ; ;	* * *
	85	Hlidarhuus, horende til Ytre Videvalle	1746.	* * *
	86	Urdarſel, Hialeie til ſamme Gaard	1707.	* * *
	87	Fornaſel	; ; ;	* * *
	88	Brattagerde, i Rafnkelsſtade-Marker	; ; ;	* * *
	89	Hrolfsgerde	; ; ;	* * *
Skrede-Kloſter.	;	; ; ; ; ; ;	; ; ;	
Thingmule.	90	Midſandfell, horende til Store Sandfell	1746.	* * *
	91	Haatun, i Thingmule Marker	; ; ;	* * *
Hallormſtad.	92	Titlingsſel, horende til Præſtegaarden ſelv	1756.	* * *
	93	Mióneoſel, i Mioenes-Marker	; ; ;	* * *
	94	Hafursaaeſel	; ; ;	* * *
Vallenæs.	95	Haatun, i Tunghage Marker	; ; ;	* * * †
	96	Gróſargerde	; ; ;	* * * †

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
	97	Einarsstade, Hial. til Ejolfstade	1760.	* * *
	98	Ketilstadegerde, Hial. til Ketilstade	1752. 53.	* * *
	99	Oddagerde, i Tunet hos samme Gaard	1746.	* * *
	100	Berg, Hialeie til Egilsstade	1771.	* * *
Eyde.	101	Glumstade	= = =	* * * med de Vilkaar, at Birk og Krat, som nu har sneget sig til at voxe i Tunet, bliver udroddet.
	102	Sel, i Finnstade Marker	= = =	* * * er ei ganske vist om har været beboet.
	103	Uxagerde, horende til Eydum Præstegaard	= = =	* * *
	104	Nupsgerde, i Hialtestade Marker	= = =	* * *
	105	Gilsaaeteigs-Hial.	= = =	* * *
	106	Flatagerde, horende til Hofsaaeteig	= = =	* * *
	107	Brennestade-Hial.	= = =	* * *
	108	Hiartarstade-Hial.	1756.	* * *
	109	Ormstade, horende til Eydum	1775.	* * *
	110	Dalshuus	1775.	* * *
Hialtestade.	111	Hurdarbak, horende til Hreimstade	= = =	* * *
	112	Gudrunarstade i Rodholts-Marker	= = =	* * *
	113	Hrugustade, horende til Hialtestad	= = =	* * *
	114	Jórvikur-Hialeie	1766.	* * *
	115	Hrafnkelsstade	= = =	* *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelf. Aarsager.
	116	Arasel, Hialeie til Gagnstødum	= = =	*** paa dette Sels Grund er det Sandhavren især voxer.
	117	Grænmór i Hols Marker	= = =	D
Destarmy-re og Niardvig.	118	Nesia-Hialeie	= = =	***
	119	Gautavikur-Hial.	1756.	***
	120	Gilsaaevalle	1775.	***
	121	Setberg	= = =	***
	122	Thrandarstade	1775.	***
	123	Hvalvig	= = =	**
Klipstade og Huusevig.	124	Kiolsvig	1773.	ødelagt ved Fieldskred*
	125	Alftavig	= = =	D eftersom de alle skal være forraskede af Steenskreed og Soegang.
	126	Skaalenes		
	127	Kollugerde		
	128	Gunnhildesel		
	129	Stadar-Hialeie	1746.	***
	130	Gerde	= = =	**
	131	Sel i Norddalen	1716.	***
	132	Bartsastade-Hial.	= = =	***
	133	Hielmestrand, fordum Kirkested	= = =	***
Dverge-steen og Fiord.	134	Slettenæs	1716.	ødelagt ved Steenskreed D
	135	Hólstade, tilhørende Dvergesteens Kirke	1756-58.	***
	136	Grænutopter	= = =	***
	137	Gardar	= = =	***
	138	Minnedal, hørende til Dale	= = =	**
	139	Rothuus, Hial. til Fiord	= = =	***
	140	Kross-Hialeie	1756.	***
	141	Borg, beliggende paa Daletangene	= = =	**
	142	Nafar	= = =	**

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggelf. Aarsager.
Skorestad.	143	Gøtutættur, Hial. til Skorestad	= = =	* * *
	144	Efstagerde, ligeledes	= = =	* * *
	145	Midgerde	= = =	mangler Vand i Nærværelsen *
	146	Aamundestade, Hialeie til Hol	= = =	* * *
	147	Loptsgerde, Hialeie til Skaaleteig	= = =	* *
	148	Giøgur i Nesmarker	1716.	* * *
	149	Helliosiardarsel	1756.	* * *
	150	Marstade i Vidfiorden	= = =	ødelagte ved Skredfald D
	151	Midhialeye, nær ved Sandvigen	= = =	* * *
	152	Thorliótsstade	= = =	* * *
	153	Fifestade	= = =	* * * naar Egnen befries fra det overflødige Vand.
Holme.	154	Gardar, Hialeie til Store Breedevig	= = =	* *
	155	Backe, Hialeie til Eskefiord	1756.	* * *
	156	Krokur, Hialeie til Holme	1757.	* * *
	157	Sómustadegerde, Hial. til Christfiarjorden Somustade	1756.	* * *
	158	Seliarteigs-Hial.	1757.	* * *
Kolfreyestad.	159	Brimnesgerde	= = =	* * *
Stød.	160	Skride, Hialeie til Stød	1756 = 60.	* * *
	161	Flautagerde, ligeledes	1757.	* * *
	162	Borgartun	1775.	* * *

Kirke-

Kirke-Sogne.	No.	Øde Gaardes Navne.	Aarstall.	Bekiendte Ødelæggels. Aarsager.
	163	Einarsstade, Hial. til Kirkebol	1774.	* * *
Eydale.	164	Skiøldungsstade, et Udbygge fra Eyum	1756.	* * *
	165	Breckeborg	1757.	* * * er bleven opbuden til Thinge, skiønt forgieves.
	166	Randverstade, hørende til Præstegaarden	= = =	* * *
Berefiord og Berenæs.	167	Fossaaedal	1751 = 56.	har lidt Skade af Fossaaen, men agtes dog for beboelig om Elven sættes Grændser ved Giærder.
	168	Arnehuus, i Berefiordsdalen, nær ved Fieldveien Øxe	= = =	* *
Hals.	169	Refstad	1402.	* *
	170	Einarsgil, i Hammersdalen	1402.	* *
Hof.	171	Greniadarstade, i Flugustadedalen	= = =	ødelagt ved Skreedfald D
	172	Marcusarsel	= = =	* * *
	173	Thorkelssel	= = =	ødelagt ved Oversvømmelse af Hofsaaen D
	174	Pisiubacke	1756.	* * men bør forflyttes.
	175	Ramb, hørende til Thvottaae	= = =	* *
	176	Trende Starmyre-Hialeier	= = =	* * *

§ 196.

Aarsager til Gaardenes Undergang.

Saaledes viser da foregaaende Fortegnelse, endskiønt samme ingenlunde kan være fuldstændig, at Mule-Syssel ikke mindre end andre Herreder, haver lidt Skaar i Antallet af ders beboede Gaarde, hvortil man, foruden de i Listen selv antegnede, angav følgende

Aarsager, nemlig a) Den sorte Pest 1402. b) Ofte indfaldende Børne-Kopper, skiønt samme just ikke kunne siges at have været synderlig farlige siden 1707. c) Haarde Aaringer, blandt hvilke i de seenere Tider, de Aar fra 1754 til 1759 eller 1760 have været meest trykkende, da for Exempel Kirkebøgerne udviiste, i Aaret 1756 i Holme-Sogn, 81 Mennesker at være døde meest af Hunger, og 87 i Eydala-Sogn 1756 og 57, og saa fremdeles; samt d) Hovedgaardenes Opsidderes eller Eieres Efterladenhed i at røgte deres egne Marker, og dermed samlet Begiærlighed til at holde fleere Creature, end Hovedgaardene, saaleedes forsømte, have kundet føde, hvoraf Hialeiernes eller Huusmands-Pladsenes Undergang Tiid efter anden er bleven en Følge. Men hvor vel grundede disse angivne Aarsager end kunne være, saa synes de dog ikke eene at have foraarsaget dette, men meget meere, at Næringernes slette Drift har giort det meeste dertil; thi naar for Exempel en Søebonde enten har ingen eller ikkun heel maadelige Reedskaber til at drive Fiskeriet med, og naar en Landbonde ikke passer sit Jordbrug og Fæe-Avling saaleedes som han bør, kan Virkningen ikke blive anden, end at de begge maae tilsidst blive forarmede, og deres Gaarde øde. Men for at komme til de øde Gaarde især, da synes 1) de, der ligge i Skeggestade-Sogn magelig at kunne vorde opbygte igien af det meget Drivetømmer, som findes paa Stederne, uden at samme synderlig behøver at føres omkring til Søes; men derimod udfordre de, som ligge i Vapnefiorden, at Tømmer dertil maae føres derhen til Søes; thi omendskiønt Tømmer fra Langenæsstrandene og Midfiorden er blevet tilforn ført til Lands over den saakaldte Gagnheede, der gaaer op fra Aslaugarstade i Selaaedalen, samt over Fieldveien Sandheede, som gaaer op fra Haamun-

mundestade til Skeggestade Præstegaard, saa falder dog saadan Forsel særdeles kostbar, hvilket endog kan sluttes deraf, at Refstade-Kirke, som eier Strandrettigheden paa Midfiordsnæsset, ikke betiener sig synderlig af dette dens eget Tømmer; og meget besværligere vilde endnu denne Forsel blive, om man til Fliotsdals-Herredet, hvor den største Mængde af øde Gaarde forefindes, faldt paa at føre Tømmer til Lands. Men imellem Eydismølen til Søes, eller Gunnolfsvigen og Mulehavnen, kunde et Fartøi snart løbe, hvilket og maatte skee, om man skulde have Nytte deraf; thi ellers haves her ingen anden Udvei, naar det Tømmer, som kan samles paa Herreds-Sandene, samt den Birk, som Hallormstade- og Aas-Sogne formaae at miste, var først forbrugt, end at tage sin Tilflugt til Handels-Tømmeret, om det ellers er uforbigiængelig nødvendigt, at bygge af Tømmer. 2) Den øvrige Strækning, eller de øde Gaarde, som der befindes, naar Borgerfiorden, Huusevigen, Lodmunde- Seidis- og Hellisfiordene, samt Vadlevigen for saavidt undtages, lige hen til Loonet, synes, foruden Drivetømmeret, at behøve Hielp af fremmed Tømmer til deres Opbyggelse, hvilket da, i Mangel af større Fartøier, kan føres did fra Handelsstederne, enten med Baade eller og over Land, alt efter de Steders Beliggenhed, hvor saadan Bygning skal foretages.

§. 197.

Til Slutning vil jeg, i Anleedning af hvad jeg i Forveien har mældt om nye Gaarders Opbyggelse, kortelig give mine Tanker tilkiende om Husebygningen i Almindelighed i Island. Denne synes ligesaa lidet paa Østerlandet, som paa andre Steder, naar Oefiorden for saavidt undtages, at fortiene at roses; saa at jeg end- Huusebygningens Tilstand.

endog haaber, at deels Huusenes Indretning selv, deels deres Antall, som undertiden paa en Gaard, f. Ex. i Niardvigen og paa fleere Steder, kan belobe sig til 30 til 40 smaa Hytter, hvori dog enten intet eller ikkun saare lidet Gods kan forvares, deels ogsaa de Materialier, med hvilke man bygger, vil med Tiden bevæge fornuftige Folk i Landet til at lægge Haand paa at faae de usle Jord-Huuse afskaffede, da disse ei alleene ere saa meget modbydelige for Fremmede at opholde sig i, men fordærve og, ved deres Fugtighed og ubehagelige Uddunstning, ei alleene Klæder, Boger og Meubler, men og al anden Forraad af Fiskevarer, Mælk, Smor, Tallig, og andet som deri oplægges Vinteren over, være sig til Huusbrug eller til Handel, hvor gode end saadanne Varer af Begyndelsen have været; ikke at nævne den skadelige Indflydelse, som saadanne Boeliger naturligviis maae have paa deres Beboeres Sundhed og Munterhed. Det vanskeligste er at Landet fattes Skove, og Skibs- og Baadebyggeriet, naar endog ikkun den indenlandske Fart og Fiskerie var indrettet og udvidet saaledes, som begge Deele kunde og burde, kan gierne medtage alt det, som baade Drivetommeret og Handelen kan bringe til Veie. Men derimod kan den Graa- eller Kampe- og Hraunstenen, som i stor Mængde falder i Landet, saavelsom de klæbrige Leerarter, der findes paa mange Steder, aldrig anvendes bæder, end til at opfore ei alleene Kirker og andre offentlige Bygninger, men og private Huuse og Gaarde, til hvilke sidste man da skulde have forskiællige Tegninger, nemlig een for de verdslige Embedsmænd samt Præster, og andre, som kunde have Evne eller Lyst til at bygge bædre, og en anden for Bonderne, indrettet saa simpel og sparsommelig, som muligt; thi smaa Teglbrænderier eller Teglovne, som Mag. Dyssel saa tydelig

lig har beskrevet, endskiønt de vel synes at kunne sættes i Brug i Island, tør man vel ikke tænke paa, saa længe der ikke er giort Udvei til Brændsel til at drive dem med. Mod Bygninger af Steen og Leer, mode ellers 2 Indvendinger, nemlig at saadanne Vægge falde meget kostbarere, end enten af Torv eller Tømmer, samt at det Slags Huuse ville blive langt koldere. Til den første kan svares, at om de saaledes foreslagne Steenvægge ere noget kostbarere, end hine af Grønsvær, da staae de og meget længer, samt ere langt sikkrere, naar de først ere giennemtørrede, til at forvare ubeskadiget hvad der behøver at giæmmes længe; hvortil kommer at Evnet til saadanne Steenbygninger koster slet intet, naar Steen og Leer først er ved Haanden, uden alleene Arbeidslønnen, da enhver fornuftig Bonde synes endog at kunne selv opføre dem. Naar man altsaa overlægger hvad Grønsvær- eller Jord-Vægge koste med de dertil behøvende Stolper og Stave, og begge Slags Vægges Varighed tillige tages i Betragtning, tvíler jeg ikke paa, at man jo finder sin Regning ved denne Forandring; i det mindste vil det ikke findes ugiørligt at lægge Gulve af Leer og Steen, for at spare paa det, deels alt for kostbare, og deels manglende Tømmer. Hvad Kulden i slige Huuse angaaer, da er neppe nogen saa fattig, at han jo kan koste sig en Kakkelovn, enten af flade Steene, eller af Muursteen, der giør den selvsamme Nytte, som en af Jern, og Brændsel af Torv, naar man først har lært og er kommen i Vane med at opsøge samme, vil neppe blive kostbart. Herved vilde spares en Deel af det Tømmer, som nu medgaaer til Huusebygning, hvorved Tilførselen af fremmed Tømmer enten kunde formindskes, eller i dets Sted meer end hidtil indrettes til Fartens og Fiskeriernes Befordring. Handelen vilde og, ved en forbædret Bygnings-

Maade, faae meget bæder bevarede Varer, hvilket for den synes at være ligesaa nødvendigt og vigtigt, som det at have Varer, og derfor var det meget at ønske, at den selv Tiid efter anden kunde, ved at lade dens egne Bygninger opføre paa denne Maade, foregaae Indbyggerne heri med sit Exempel, da jeg ikke mistviler, at jo nogle blandt disse ville følge samme, helst naar de, som vel er at haabe, kunde blive opmuntrede dertil ved passelige Belønninger fra høiere Steder. (*)

3. Afdeeling
om Fiskerierne.

§. 198.

Fiskevær og Landinger.

Som Langenæssets sydlige Side er steil og ikkun forsynet med en smal Strandkant, saa haver den og ikkun faa sikkre Landinger. Saaledes er det med den paa Lambøren, paa Gaarden Skaaler, Rumblevig og Zrolløgstade, samt udi Eydisbugten, om-

(*) En udførlig Afhandling om at anvende Graasteen til Bygninger, sigtende især til Kongeriget Norge, findes i Danm. og Norg. oecon. Magaz. 1. B. N. 3. hvis Indhold saa meget meer fortiener at anprises i Island paa alle de Steder, hvor denne eller anden dertil tienlig Steen haves i nogen Mængde, som Mangelen paa Tømmer er der ulige større. I Stedet for ordentlig tilbereedet Kalk, som Island fattes, maatte bruges, deels klæbende Strand- eller Jordleer, af hvilke det første Slags pleier at indeholde Søe-, og det sidste Vitriol-Middel-Salt, som hvert for sig ikke lidet befordrer Sammenbindelsen, deels og Musling-Kalk, som er befunden at overgaae al anden i Bestandighed, ja endog uforbrændt at være bædre, end den brændte, alleene at den pulveriseres, og sigtes siden fiin til sit Brug. See Kalms Reise til Nord-America, 1. D. p. 17.

omkring Bausten, og lige hen til Gunnolfsvigen; men sammestedes, saavelsom i Finne- Mid- og Backefiordene, ere Landingerne noget bædre, og Høfnen især, som endog agtes tienlig til Fiskeværs Anlæggelse, temmelig sikker, da derimod Landingen i Vidvigen, endskiønt Indbyggerne betiene sig deraf om Foraaret, skal være heel maadelig, ligesom paa den heele Kyst lige indtil Vapnefiorden, naar Gaarden Hamundestade for saavidt undtages. Leidarhavn, Krossund, samt Vindfell i Vapnefiorden, berettes at have gode Landinger, men dog Hamrelandingen, som ligger nær ved Kollsmulefieldet og Fialle-Sogn, at overgaae den sidste. Fra Bødvarsdalen, eller denne Hamrelanding, bestaaer Strandkanten, der udgior omtrent 2 Miile i Længden, af lutter steile og ubehagelige Forbierge, hvor ingen Landing er at treffe, lige til hen i Fagredalen selv; men Biarnarøen, som har en saakaldet Værskaale eller Fiskerboed, og bruges til Fiskeleie af Indbyggerne i Vapnefiorden, og undertiden ogsaa af dem fra Fliotsdals-Herredet, berømmes især for 4 gode Landinger, nemlig Stillir, Norderhavn, Træbaas og Fulevig, i hvilken Roes Mulehavnen, mod Norden og yderst i bemældte Herred, ligeleedes er bleven med al Billighed deelagtig, men ingenlunde enten Musesundet ved Landsendenæsset, eller den øvrige Kyst paa samme Side af Herredsfloen, og langt mindre Herreds-Sandene, som ere udsatte for en svær Brænding, da Vandet allevegne foran ved samme er lavt, uden for saavidt paa 2 Steder foran ved Peters-Sanden, hvor Brændingen er taaleligere. Paa begge Landsendene, og ligeleedes oven for Mulehavnen, sees endnu Levninger af gamle Fisker-Hytter, kort fra hvilke jeg og blev vaer nogle opkastede smaa Graver i Jorden, som Fiskerne have betient dem

 af,

af, til at bevare Haakalle- og Torske-Lever, hvilket giver tilkiende, at man langt fra ikke forsigtig nok omgaaes denne kostbare Avl, hvis flydende Deele, naar Leveren ved Varme og Forraadnelse oploses, nodvendigen maae for en stor Deel lobe i Jorden og spildes. Mol til Klipfiskvirkning falder og, efter Beretning, paa Biarnarøen, skiønt noget storre end sædvanlig, men Mulehavnen har kun lidet deraf, da Strandkanten er saa snæver. Under de saakaldte Osfielde, eller i Selvogsnæsset, har tilforn været et Fiskeleie fra Fliotsdals-Herredet, men det besoges nu om Stunder ikkun sielden, ihvorvel Landingen ikke skal være med de sletteste. Tvende Landings-Pladse, horende til Niardvigen, nemlig Brimneshavn og Skaalenæsset, have og vundet Roes, og meest den sidste, hvor altsaa et Fiskevær kunde anlægges. Ved Snotrunæs i Borgerfiorden er Landingen ikke alt for tryg, formedelst blinde Skiær, som ligge uden for samme, men ved Gaarden Backe og udi Hafnarbugten er den meer sikker, endskiønt ingen af disse ere ordentlige Fiskeleier. Fra Borgerfiorden, forbi Bruna- Herjolfs- og Husevigen, samt Alftavigstinden, og lige til Brimnes-Gaarden i Seidisfiorden, Lodmundefiorden paa begge Sider, fornemmelig yderst, iberegnet, ere Landingerne allevegne, efter Beretning usikkre eller heel maadelige, Hvalvigen alleene undtagen; men paa bemældte Brimnæs, som synes at have fordeelagtig Beliggenhed til at soge Fiskerie, saavelsom ved den heele sydlige Side af Fiorden, er den Uleilighed ikke at befrygte, naar alleene Austdalen undtages. Skaalenæsset og Daletangene ere begge i denne Henseende usikkre, men udi Mioefiorden kaldes et lidet Fiskevær Eldleyse, som Indbyggerne bruge om Foraaret og Sommeren, eftersom Strandkanten der skal være noget tryggere

gere end paa de andre Steder ved Hav-Siden, thi længer inde, og især ved Gaarden Brecke, kan man som oftest magelig lande, hvor og desuden falder Mol til Fiskevirkningen. Nordfiorden syntes at have alle de Beqvemmeligheder, som et Fiskevær udfordrer, men Sand- og Vadlevigen, samt Krossenæsset, for Brændingens Skyld, at fattes meget deri; ligesom og Seløen, af samme Aarsag, endskiønt der tilforn have staaet 10 Fiskerhytter, hvoraf ikkun 5 ere tilbage, som besøges af Rødefiordens Beboere. Den feiler og Mol til Klipfiskvirkningen. Skaalevig er en liden Bugt, der ligger paa Sydsiden af Vættarnæsset, og tiener til Fiskeleie for Bønderne fra Faskrudsfiorden, saavelsom Andøen, da begge siges at have trygge Landinger, ikke mindre end Rødefiorden fast allevegne paa begge Sider. I Stødvarfiorden fik jeg ingen Fiskevær opspurgte; den har og ikke alt for sikkre Landinger, da den ikkun bedækkes for Havets Overlast af 2de smaa Udhukker, nemlig Landsendenæsset, og det saakaldte Kapalhoved, naar alleene Oosen, eller Stødvaraaens Udløb, længst inde i Fiorden, og Kirkebolsbugten undtages. Paa det faste Land i Breeddalsbugten paa den sydlige Side berettedes at være gode Landinger, i Hvarfs- og Naustasandshavnene, dog helst i den sidste, ligesom i 2 andre paa Nord-Siden ved Navn Skipatange og Snæhvammsnæshavn, foruden Kambanæs-Landingen imellem Breeddalen og Hvalsnæsset, som uagtet at Fiskerne betiene sig deraf, ikke skal være med den beste. Hafnarøen har sikkre og rummelige Landinger, hvorfor den og baade er bleven udvalgt og bør fremdeeles udvælges til Fiskevær for mange Baade, da Andøen paa Breeddalsbugten, efter Beretning, ikkun kan rumme nogle faa, af Mangel paa brugbar Plads ved Stranden. Foran

 ved

ved Bere- og Hammersfiordene ligge desuden tvende Øer: Hafnarøe og Ulfsøe, som bruges til Fiskevær, og siges at være godt skikkede dertil. Om Papøen er mældt tilforn (§. 191.), men i øvrigt ere Landingerne, saavel ved Hav-Siden af Hammers- som Alftefiorden, og lige hen til Loonet, heel vanskelige, naar man undtager Styrmishavnen, hvori Præsten Thangbrand, efter nogle Beretninger (*), landede fordum med ikke alt for god Lykke, og skal samme dog ikke heller i alle Maader fortiene at berommes.

§. 199.

Fiskemeed eller Stroebanker.

Hvad jeg kunde faae opdaget, angaaende Fiskemeed og Banker i Mule Syssel, bestaaer i følgende: 1) Lambørerifet og Giøgrehornet, 2de ikke smaa Fiskemeed, bleve angivne at tilhøre Gaarden Skaaler paa Langenæsset. 2) Til Rumblevigen regnede man Vardemeed, beliggende omtrent en ½ Miil til Soes, ligesom de foregaaende, hvis yderste Ende dog skal strække sig længer ud til Havs. 3) Medene Rollsholl, Hialle, Bæarfell og Selsmid berettedes at ligge foran ved Eydisbugten, 1½ Miil fra Landet, med 20 til 30 Favne dybt Vand; samt 4) foran ved Gunnolfsvigen og Finnefiorden, Leyre, Armid og Hvamsmid ¾ Miil til Soes med 40 Favne dybt Vand. 5) Om Navnene paa de Meed, der høre til Høfn og Vidvigen, fik jeg ingen Efterretning, men 1½ Miil fra Landet, foran ved Gaardene Hamundestade og Strandhavn, skal ligge det saakaldte Svartesteinsmeed, og være forsynet med 40 Favne dybt Vand. 6) Ligge en Deel Stroemeed for ved Leidarhavnen og Fialla-Sogn, paa samme Dybde, efter Beretning, og ikke længer fra Landet, end

(*) Niala-Saga, S. 160.

end de under No. 3. angivne. 7) Kaldede man de Fiskemeed, som besøges af Bønderne i Niardvigen, Klett og Diupeklett, der skulde ligge 1 Miil til Søes, og have 30 til 50 Favne dybt Vand og derover. 8) Ligge Borgerfiordsmeedene deels i Gabet af Fiorden selv, og deels under Havnarbierget ¼ Miil Veis fra Landet. 9) Bør Glettingenæsrasten og komme i Betragtning, saavelsom 10) Breedevigsaal, der hører til Husevig, og ligger ½ Miil fra Landet med 15 Favne dybt Vand; samt 11) Husevigsklett, Flatehnuder, Staderdiup og Hyrner, som besøges af Indbyggerne i Lodmundefiorden, og berettes, at ligge omtrent 2 Miile fra Landet med 25 til 30 Favne dybt Vand. 12) Gav man de Fiskemeed, som høre til Seidisfiorden, Navn af Skaalenæsbot, Bode, Stape, 2de Vogsmeed, Sandabrot og Fossemeed, hvilke ikkun skal ligge ganske kort fra Landet, med 40 til 50 Favne dybt Vand, men Grite- og Endemeedene omtrent 1½ Miil til Søes, og dog have lavere Vand nemlig 30 til 40, uden yderst mod Hav-Siden paa Endemeedet, hvor Vandets Dybde i en Hast skal voxe til 80 Favne. 13) Berettede Fiskerne i Mioefiorden, at skraaes foran ved samme skulde ligge det saakaldte Digremeed, der strækkede sig fra Sønder til Nord, og udgiorde i Længden henved 2 Danske Miile, men noget mindre i Breedden eller imod Østen og Vesten. Paa den sydlige Ende af dette Meed, som har faaet Navn af Oddskards-Egg, berettedes Vandet at være 60 Favne dybt, men paa den modsatte, eller Norderleyrene 90, og i Midten, eller paa Kletten 30, samt kort derfra igien 60 Favne o. s. fr. hvortil blev føiet, at Fiskerie og Haakallefangst ikkun sielden skal slaae Feil paa dette Strog, hvilket om saa er, har man Aarsag at kalde Digremeedet en Fiskebanke,

Digremeed en Fiskebanke.

banke, og altsaa at formode, at samme ikke forglemmes, naar Fisker-Kartet i sin Tiid kommer i Stand. Nysommældte Endemeed synes og at fortiene nøiere Agtpaagivenhed. 14) Fra Nord-Hellis- og Vidfiordene besøger man ei alleene forberørte Digremeed, men ogsaa Indfiordsmeedene Stape, Hals, Skaale og Hellisboten. 15) Berettes Meedene Torfer at ligge ¾, og Kasartorfur, samt Leyrmeedet omtrent 1 Miil til Søes, foran ved Sand- og Vadlevigene. 16) Kaldede man Meedene omkring Seløen, Eyre, Heller, Yde og Bodehalse, alle beliggende henved ½ Miil til Søes, med 50 til 80 Favne dybt Vand. Inde paa Rodefiorden ere og Liinemeed. 17) Meedene Krossenæs og Aal bleve angivne at ligge omtrent ¼ Miil Veis fra Vættarnæsset, og Vandets Dybde sammesteds at være 35 til 60 Favne, men lavere ude mod Havet. 18) Til Breeddalen høre, efter Sigende, Fiskemeedene Bot, Kapu-, Kroar- og Bodameed, item Bleikskride og Tangemeed, beliggende kort fra det aabne Skier Bak, samt Hvarfskaalemeed og Grænniper, noget længer borte, hvor Vandet skal være 40 til 45 Favne dybt, men paa de første ikkun 28 til 32 Favne; det samme siges og at gielde om Saudebólsmeedet ved Siden af Hvalnæsrasten. 19) Foran ved Berefiorden ligge Meedene Diupepoll, Gliufer, Hlade, Fles og Skeriameed med 45 til 50 Favne dybt Vand, men ikke længer fra Landet, end omtrent 1 Miil. 20) Meedene foran ved Hammersfiorden bleve kaldte, Landeyaraal, Prestmeed, Hvaleyarskier, Hnaggaal, Holuskier og Hellismeed, beliggende ½ til ¾ Miil fra Landet; og endelig skal 21) en Grund, Hraun kaldet, ligge kort foran ved Alftefiorden, som efter Beretning, udgiør i Breeden 2 Mille, men 4 til 5 i Længden, og være forsynet med ulige

Hraun, formodentlig en Fiskebanke.

Dybt

dybt Vand fra 6, 15, 20, 50, 60 til 80 Favne og Leerbund, samt Klipper paa sine Steder, saa at, dersom Maalet paa denne Grund er rigtig angivet, da synes den at fortiene Navn af en ordentlig Fiskebanke, og følgelig i sin Tiid at aflægges paa Fisker-Kartet.

§. 200.

De Haakallemeed, som bleve angivne i Mule-Syssel, vare disse følgende: 1) Hnifilsaxler, horende til Gaarden Skaaler, og beliggende omtrent $\frac{3}{4}$ Miil til Soes, med 18 til 20 Favne dybt Vand. 2) Varde- og Haakallefieldsmeed, $\frac{1}{2}$ Miil fra Kumblevigen. 3) Gudruneborg foran ved Eydisbugten. 4) Reidaraxler, horende til Fagrenes, med 16, Krosshufer med 30, og Vardemeed med 40 Favne dybt Vand, og beliggende henved $1\frac{1}{2}$ Miil fra Landet. 5) Klett og Hole, begge Gagn- eller Lagvadsmeed fra Gunnolfsvigen, samt Groarholl og Hialle, 2 Miile til Soes foran ved Midnæsset, med 20 til 30 Favne dybt Vand. 6) Halsmule og Skarf, 1 Miil fra Landet, horende til Præstegaarden Skeggestad. 7) Forommældte Svartesteinsmeed. 8) Adskillige Gagnvadsmeed omkring Biarnarøen. 9) Rif, beliggende $\frac{1}{2}$ Miil til Soes i S. Ost fra Mulehavnen. 10) Adskillige Haakallemeed 2 Miile ud fra Niardvigen. 11) Horn og Thufnediup horende til Lodmundefiorden. 12) Stape og Kringler kort foran Seidisfiorden. 13) Digremeed. 14) Gerpisog Olafsmeede i Nordfiorden. 15) Vogerast, nær ved Vadlevigen. 16) En Deel ubenævnte Meed omkring Seløen, eller henved $\frac{1}{2}$ Miil fra samme, med 30 til 60 Favne dybt Vand. Rødefiorden selv er og et Tilholdssted for Haakalle. 17) Thordersteen, beliggende kort fra Øen Skruder, med 12 til 15 Favne dybt Vand. 18) Bleikskride, Dalsmeed og Aal, horende til Breed-

Haakalle-meed.

Breddalen, og beliggende omtrent ½ Miil fra Breddals-Øerne med 38 til 50 Favne dybt Vand. 19) Gildreklær, Sandhol, Fosønæs, Fosaae og Thufer, efter Beretning, 1 til 1½ Miil foran ved Berefiorden; og 20) Diupesund, med 38 til 40 Favne dybt Vand, og ligesom foregaaende Meed, 1 til 1½ Miil til Soes for ved Hammersfiorden. At disse maae være de meest bekiendte, og følgelig, saavidt man troer, de vigtigste Meed ved ovenmældte Kyst, er vel ikke at paatvile, thi ellers havde Fiskerne ikke angivet dem, men heller andre i deres Sted.

§. 201.

Fisketiid og Arter m. m.

Hvad angaaer de Fiske-Slægter og Arter, som falde paa ethvert af disse Steder, og hvad Tiid de indfinde og siden opholde sig sammesteds, samt i hvad Mængde de fanges, da indfinde sig paa Fiskemeedene under No. 1. (§. 199.) Helleflyndre, Torsk og Titlinger, samt undertiden Graasej, og det almindeligst fra Julii-Maaneds Begyndelse til Augusti-Maaneds Udgang, men dog skal dette Fiskerie omtrent i 22 Aar have været saare ringe, og den fangede Fisk i den Tiid som oftest maver og forsulten. No. 2. kan herudi sættes i Ligning med No. 1. og ligeleedes No. 3. hvorved dog erindres, at der paa det sidste Sted tillige falde Rokker, som, da de ikke ville bide paa Krogene, fanges paa en besynderlig Maade, der kaldes at slæda, og gaaer for sig saaleedes, at man binder sammen et mindre eller større Knippe af Angler, hæfter samme fast til et Haandsnore, og trækker det siden bag efter Baaden langs med Bunden, da Anglerne hæfte i Rokkene, som derved undertiden fanges i Mængde. Denne Maade er intet mindre end almindelig, men fortiener dog at følges allevegne, hvor man har Leer- og ikke knortet Steengrund. No. 4. kommer overeens med No. 3. Ved

Besynderlig Maade at fange Rokker.

No. 5.

No. 5. bør agtes, at da Høfnen ligger nærmere ved Havet end de foregaaende Steder, og Vidvigen just paa en Udhuk, skiønt den har slet Landing, saa skal dog Fiskerierne sammesteds ofte lykkes vel, hvilket iblant andet synes at kunne beviise, at Fisken dog ikke er saa langt borte fra Østerlandet, som man sædvanlig meener. Ikke desmindre ansatte man dog Fiskeriets Mislingelse her at have vedvaret i 25 Aar, og klagede derhos især over Langernes Udeblivelse. Ved Leidarhavnen eller No. 6. fanges, foruden forbemeldte Fiskearter, samt Kuller, Rundemaver med Garn, hvilket er rart paa Østerlandet; men ellers angav man Fiskeriets Aftagelse paa dette Sted at have vedvaret i 45 Aar, som i Forhold til de øvrige Beretninger synes at være overdrevet, især da man i Fialla-Sogn, eller paa den modsatte Side af Vapnefiorden, hvor der syntes at være meere Liv i Fiskeriernes Drift, loed sig nøie med at bestemme denne Tiid til 26 Aar. Fiskerierne omkring Biarnarøen gav man paa noget nær det samme Skudsmaal, at de nemlig havde været ikkun af ringe Betydenhed i næstafvigte 25 Aar, uden for saavidt i Julii- og August-Maaneder, men ikke desto mindre skal dog Indbyggerne fra Fliotsdals-Herredet indtil for 14 Aar siden, med samlede Kræfter, have holdt saavel Foraar som Sommer 8 Fiskerbaade, deels i bemeldte Biarnarøe, og deels i Mulehavnen, samt begge Landsendene, og dermed fanget omtrent saa meget som de behøvede til deres Huusholdning, men siden en Baad med noget Mandskab forliiste ved Muse-Sundet eller een af Landsendene, siges Herredets Indbyggere noget nær at være blevne afskrækkede fra at drive dette Søebrug. Ellers skal Brændingen ofte om Vinteren opkaste paa Herreds-Sandene ihielslagne Rognkelser og Helleflyndre, ligesom og en Bonde, kort for

Rrr 2 min

min Ankomst, havde sammesteds hittet en dod Aal, af 1½ Alens Længde, som han ikke torde rore, men trak efter sig hiem ved en Snoer, for at lade hans Naboer see denne formeente rare Skabning. Fiskeriet i Fliotsdals-Herredet berommes ellers meest fra Aaret 1740 til 1745, da man fra September-Maaneds Udgang indtil Juni almindelig skal have faaet paa Lod 5 til 600 feed Fisk, Kuller og Rokker, men siden mindre. Angaaende No. 7. er at mærke, at paa Niardvigsmeedene, der ligge ved en Udhuk, ligesom de under No. 8. 9. 10 og 11. anforte, indfinde sig i Junii-Maaned Torsk, Titlinger, Rokker, Kuller og Helleflyndre, som sædvanlig blive der til November-Maaneds Udgang, i Stedet for at Julii- og August-Maaneder udgiore Fangstens Tiid paa de foregaaende Steder, og synes Aarsagen dertil at være, deels at Fisken mangler Fode paa Indmeedene, og deels at den finder meere Behag i at opholde sig ved slige Udhukker, da der ikke alleene er en Mængde af Raster eller stridige Stromme, men og tillige heel svært Sønder- og Nordfald, hvilke derhos siges at hindre Fiskerne fra ret at drive Soebruget, uagtet Fisken er i Nærværelsen, allerhelst da Anstalterne dertil ikke ere med de beste. Videre udloede Fiskerne i Seidisfiorden dem med, at man i de næstafvigte 15 til 20 Aar aldrig havde seet Langer, og heller ikke Sild inde paa Fiorden, i 22 Aar, eller siden Graasejen jagede samme levende paa Land i heele Flokke, og regnede de Fiskeriets Aftagelse paa dette Sted fra den Tiid af; dog skal alle forbemældte Fiskearter opholde sig paa Endemeedet, især fra Junii- til September-Maaneds Udgang; og det samme passer sig fornemmelig paa No. 13. eller Digremeedet, hvor undertiden, endog det heele Aar igiennem, skal falde Fisk; men Indfiordsmeedene under No. 14. i Nordfiorden gives

især Berømmelse for Rokkefangsten. Ved No. 15. falder at erindre, at da Stranden imellem Sandvigen og Vidfiorden, men dog fornemmelig imellem Landsenden og Mónæsset, bestaaer af lutter steile Bierge, saa giver Brændingen ikkun sielden Leilighed til at besøge de derunder anførte Fiskemeed, men naar det kan skee, berettes samme at være fordeelagtige. Paa Meedene omkring Seløen (No. 16.) fanges sædvanlig imellem Paaske og St. Hans Dag Helleflyndre, ligesom Torsk, Rokker og Kuller inde paa Rødefiorden, fra Mikkelsdag til December-Maaneds Udgang, skiønt ikkun til Mundsmag i næstafvigte 22 Aar, naar Aaret 1760 alleene undtages, da Graasejen om Efterhøsten jagede ind paa Røde- og Eskefiorden saa stor en Sværm af Sild, at man, efter Beretning, ved Stranden paa det sidste Sted, tøeg op med blotte Hænder een Eftermiddag 11000, og fangede desuden Sejen med store Kroge, hvorpaa fulgte et saa fordeelagtigt Fiskerie den heele Vinter inde paa Fiorden, at man hverken længe i Forveien eller siden skal have havt en saadan Lykke. Om Fiskefangsten paa Faskrudsfiordsmeedene (No. 17.) gielder det samme, som nu er mældt om Rødefiorden, og ligeleedes om dem, der høre til Breeddalen, dog roeses Saudebólsmeedet ved Hvalnesrasten meest for Helleflyndre- og Rokkefangstens Stadighed, naar man ikkun torde vove at udsætte Liinerne saa nær ved denne svære Strøm, som det kunde udfordres. Naar Titlingen er ankommen, forbliver den som oftest paa bemældte Meed, til henimod Udgangen af September Maaned, men Rundemaver og Qvapsøer, hvilke om Foraaret søge til Landet tillige med Haakallen, forlade det igien ved St. Hans Dags Tider eller kort derefter. Fra Junii-Maaneds Begyndelse til Udgangen af November, og undertiden December, udsættes Liiner

paa Berefiorden, med hvilke man fanger samme Slags Fisk, som omkring Seloen, men sielden meere end til Mundsmag i næstafvigte 25 til 26 Aar, og skal endog Fiskeriet paa Havmeedene under No. 19. omtrent kunne sættes dermed i Ligning. Paa Diupevogen falde Ulker, som man gav Navn af Flydruskille, og smaa Flyndre eller Rodspetter. Fiskeriets Drift og Tilstand i Hammers- og Alftefiordene, blev anmældt at være af samme Beskaffenhed som i Berefiorden, og synes der endog Aarsag til at sige, at Alftefiorden især ikke har nogen fordeelagtig Beliggenhed til Fiskeriets Søgning, thi foruden de svære Strømme, der gaae foran ved samme, er ogsaa Udfarten til Havet, formedelst foranførte Sandrev, heel vanskelig, samt Vandet paa Fiorden selv saa lavt, at en Islandsk Baad med Ebben ei kan flyde derind, saa nær som igiennem en Aal eller Rende, der løber ind midt efter Fiorden, hvori dog Vandets Dybde altid meer og meer skal tage af.

§. 202.

Haakalle-fangst. Angaaende Haakallefangsten paa denne Strækning, blev berettet, at Meedene fra No. 1 til 5. (§. 200.) besøges mesteendeels det heele Aar igiennem af denne Fiske-Slægt, som lader sig fange med Lag- eller Gagnvad, især om Foraaret, forend Isen smæltes i Elvene, og ligeleedes om Efterhøsten, naar disse begynde at fryse til igien, hvilket synes at give tilkiende, at Haakallens Natur i den Henseende, og især dens større Tidighed til at søge Foden, i Frost- end i Tøeveir, meget ligner Landdyrenes, og altsaa at Vinteren just er best skikket til denne Fangst. Norder- og Sønderfald yttre sig og ikke stærkt imellem Baustten og Langenæsset. No. 6 og 7. komme overeens med de foregaaende, og klagede man over, at Gagnvadene ei alleene ofte bleve borte, men og at Haakallenes Mængde

Mængde ved den Deel af Kysten var saa stor, at den eene opaad den anden paa Krogene. Ved eller omkring Biarnarøen (No. 8.), og det ganske tæt under Landet, skal ligeleedes indfinde sig et ikke ringe Antall af Haakalle fra først i Martii-, til Slutningen af May-Maaned, hvilket sluttes deraf at en Baad i Vaarværtiden, endog med de svage Østerlandske Reedskaber, berettes at kunne faae 25 til 30 Stykker, hvilket og gielder om Rifet foran ved Mulehavnen eller No. 9. hvor man 3½ Uges Tiid, før jeg reisde her forbi, havde udsat en Gagnvad, som blev optrukken med det samme jeg besøgde bemældte Havn, med en Haakall paa Krogen, der var opædt, saa nær som Hovedet, Rumpen og Ryggraden, hvilket gav mig Anleedning til, ei alleene at besee Reedskabet selv, men og tillige at underrette mig om de Østerlands Fiskeres Adfærd i at dræbe denne, ellers ikke altid saa let overvindelige Fisk, helst naar den er stor og med fulde Kræfter, og syntes mig da heel meget at feile i, at disse Fiskere vare saa øvede eller behændige i dette Arbeide, som hine paa de Steder paa Vester- eller Nord-Landet (§. 44. 116. 142.) hvor Fangsten drives med den meeste Eftertryk, ihvorvel der intet var at udsætte paa Baadenes Bygnings-Maade, saa nær som at de vare alt for smaa, hvilket forvolder, at man ikke kan gaae med dem langt nok til Soes. Gagnvaden bestaaer ellers af en Liine, som er afpasset efter Vandets Dybde, og altid længere, naar Strommen er stærk, samt et 3½ eller 3 Alne langt Tværtræe, med en Krake eller Anker i Midten, der holder Reedskabet fast til Bunden, og een Haakalle-Krog paa hver Ende af Træet, som er hæftet dertil med nogle Jernlænker. Paa Enden af den opstaaende Liine ere bundne faste 4, 5 til 6 Stykker Træe, med omtrent 1 Favns Rum imellem hver, der tiene til at holde Gagnvadene fra Bunden,

og

og ligeleedes til Tegn, for at kunne finde dem igien. Naar Strommen er stærk, dukke disse Træ-Stykker under Vandet, og bor giore det; thi ellers vilde de forrykke og bortfore Gagnvadene fra de rette Meed. At det lange Tværtræe stoed Fiskerne mærkelig i Veien, og vilde endnu meer have staaet, hvis de skulde have dræbt en levende Haakall, var tydelig nok at see, da man i lige lang Tiid ved Stióre eller Anker, paa Haandsnore, magelig kunde have dræbt 2 om ikke fleere Haakalle. Meedene fra No. 9 til 16. roeses for at være fast bestandig frugtbare paa Haakall, men dog besynderlig fra Martii-Maaned til sidst i October, uden paa visse Steder i Julii-Maaned, og skal Fangsten deraf paa dette Strog i Forhold til Fiskeriet i næstafvigte 25 Aar, have slaaet bæder ind, men dog ingenlunde saa vel, som man onskede, og som Haakallens Mængde giver Anleedning til. Det samme gielder om de efterfølgende tilforn (§. 200.) anførte Meed, Setefærer eller Haandsnorer for Haakalle skal tilforn være blevne brugte omkring Seløen, ligesom endnu i Hornefiorden, som give Fangsten en bædre Fremgang. Ved Den Skruder bruges til Boie eller Tegn over Gagnvadene opblæste Haakallemaver, som berommes for, at de, i der faldende svære Stromme, dukke behændig under Vandet, uden at synke, og siden skyde op igien naar Strømmen formindskes. I Breeddalen skal man fordum have brugt store Baade, roet langt ud paa Havet, og søgt Fiskeriet tidlig om Foraaret, samt igien efter Mikkelsdag, men holdt op at fiske imedens Hoeslætten varede, men for nærværende Tiid skeer det som ofteſt tvertimod. I ovrigt ere endog de dybe Fiorde, saasom Rodefiorden, der skal have 120 Favne dybt Vand, og Faskrudsfiorden, der skal have 60 til 80, ikke engang udelukte fra Haakallenes Besøgelse paa ovenmældte

Setefære.

Ti-

Tider, hvilken paa Vestfiordene er næsten usædvanlig; saa at man synes med Billighed at kunne give Ostfiordene, i Hensigt til disse Havdyrs Mængde og stadige Nærværelse, Fortrin for hine, ja vel og for Nordlandet, hvoraf følger, at Haakalle-Fiskeriets Forfremmelse sammesteds, samt de Hindringers Afhielpelse, som standse dets Flor, hoiligen fortiene Handelens Omhyggelighed.

§. 203.

I Hensigt til Fiskeriets Tilstand i Almindelighed maae jeg erindre, at saa lidet som jeg har kundet udfinde nogen tilstrækkelig Grund til at troe, at Fisken skulde være udebleven fra Havmeedene i Norder-Syssel, i saa lang Tiid som foregives, saa lidet har jeg kundet overbeviise mig om den Sag i Müle-Syssel. Vel giver det foregaaende (§. 200-202.) tilkiende, at de Fiske- og Haakallemeed, som besøges af det heele Herred, ligge, efter Fiskernes eenstemmige Angivelser, 1, 1½ til 2 Miile i det hoieste fra Landet; men naar endog Fisken ikke lader sig finde der, kan saadant dog ingenlunde give Grund til at nægte, at den jo kan staae 3 til 4 Miile eller længere borte fra Kysten, helst naar tillige betænkes, at baade Vadesælen og Haakalle-Slægten have, siden Fiskeriet aftoeg nær ved Landet, holdt sig langt hyppiger til Fiorde og Indmeede end før, og altsaa baade Torsken og de andre værgeløse og mindre Fiske-Arter, naturligviis været nødte til at holde sig til Side. Men deraf følger ikke, at disse derfor skulde være ganske flygtede bort fra denne Kyst; thi ellers havde jo hine Rovdyr selv maattet savne den behøvende Føde; og om endog Sælhunden kan leve af Reger, og andre smaa Dyr i Søen, saa kan dog Haakallen ikke leve, uden at have andre Næringsmidler, og dem endog tilstrækkelige i Forhold til dens Mængde og Antall. Nogle beskylde og de Ildspru-

Tanker om Fiskeriet overhoved.

dende Bierge for Fiskens Udeblivelse; men denne Virkning synes dog ikke at have kundet vedvare i saa lang Tiid, da Asken og Sandet af dem maae efter Haanden nødvendig søge Havets Bund, da den siden ikke meer synes at kunne giøre Fisken Skade. Og vil man end spørge, hvorfor Fiskeriet f. Ex. ved Udhukken Vidvig og Niardvigen, item i Biarnarøe og i Hvalnes- og Gerpiøra-stene slaaer bæder an paa sine Tider, end inde paa Fiordene og andre Landbugter? saa kan derpaa svares, at saadant ikke just skeer fordi Fisken ganske har forladt denne Deel af Landet, men fordi den staaer paa Havmeedene, hvor den ogsaa lader sig fange, naar man drog saa langt ud, og det saa ofte og jævnlig som dette kunde behøves. Jeg tviler altsaa ikke paa at jo de oeconomiske og politiske Hindringer vil kunde ansees, om ikke for de fornemste, dog virkelig for Med-Aarsager til Fiskeriets Mislingelse i Mule-Syssel.

Hindringer for samme. Disse Hindringer, saaleedes, som de kom mig for paa Reisen, bestaae i følgende: a) en stor Mangel paa Indsigt og Øvelse i hvad der hører til Fiskeriernes retskafne Drift, og Reedskabernes Indretning, skiønt med nogen Forskiæl. b) Mangel paa tilstrækkelig store Baade, da man fast overalt bruger To- og Fiire-Mandefar, hvilke ere alt for smaa for Østerlandets rast- og strømfulde Hav. c) Mangel paa behørig Seilads endog i Forhold til de brugelige smaa Baades Størrelse og Bygnings-Maade, i det man for Exempel til et Fiire-Mandefar betiener sig af et Seil, som er 4 Alne høit, og 4 Alne breedt neden til, men smallere oven til. Masten stikkes fast foran ved Tovten, og støttes med en smal Strikke eller en Stump af en Lodliine, der giøres fast til Luvart bag i Baaden ved Rællingen, i Stedet for at samme af fremmede Nationer almindeligen giøres fast om Stævnet, og Masten følgelig staaer bagen

gen for og ikke før ved Tovten. Strikken kalder man Kollband, og fleere bruges ikke til at støtte Masten med, undtaget Faldet, hvorved Seilet hidses op og ned. Saadan Seilads kan vel giøre nogen Nytte, naar man seiler lige for Vinden, men naar det kommer an paa at seile med Side-Vind, er let at slutte, at den giør fast ingen, eller dog kun en meget ringe. d) En forvendt Maade at roe paa, som fornemmelig har indsneget sig i de nordlige Østfiorde, og bestaaer deri, at Aarene lægges bagen for Tollene, hvoraf følger, at den som roer, kommer til at vende Ryggen mestendeels henimod Rellingen, og kan altsaa ikke giøre behørig Nytte med Aaren, i det han ikke kan lange langt nok frem, for at give Baaden Fart. En høistskadelig Maade, som kan gielde mange Menneskers Liv, ligesom den er til Hinder i Næringen, og burde altsaa jo for jo heller afskaffes. e) Mangel paa Søeklæder af Skind, lige fra Langenæsset til Hornefiorden, hvoraf følger at Søefolkenes Legemer ere udsatte for alt det Vand, Slud og Snee, som Søen og Luften kan tildeele dem, enten det saa er koldt eller varmt. En Skik, som medfører lige Skade for Fiskeriets Søgning, som for Fiskernes Helbred, og er endog i sig selv saa meget mindre passende med Stedernes Omstændigheder, som Østerlandets Faare-Avling langt bæder end Vestfiordene, kan levne de fornødne Skind til en saa nødvendig Brug. f) Mangel paa stærke og forsvarlige Fiske-Liiner, saa at man endog har begyndt at spinde samme af Heste-haar, hvilke vel til Nød kunne lade sig bruge, men aldrig til Fordeel for Fiskerierne. g) Mangel paa vel indrettet Liine-Sætning, som endog kan kiendes, alleene ved at sammenligne i een Post de Loode- eller Liine-Sætninger, som bruges paa Vester- og Østerlandet, nemlig: de Loode, som bruges paa Vesterlandet, om For-

aaret, bestaae sædvanlig af 1200 Angler, og Vinter-Liinerne af 900 til 1000, som 5 til 7 Mand i det hoieste kunne behandle, og trække op, 2 Gange om Dagen, skiønt Veien til Fiskemeedene meget ofte falder lang; men Liinerne paa Østerlandet, som man bruger 4 Mand til at udsætte, og det ikkun een Gang om Dagen, have sielden mere end 90 til 100 Angler; af hvilken Forskiæl tydelig skionnes, at man med saa faa Kroge nodvendig maae fange mindre, end med de mange, der bruges paa Vesterlandet, og altsaa at det ikke er noget besynderligt, at Fiskeriet i Østfiordene for den storste Deel mislinger, om end Fisken sogde Landet. h) Mangel paa alt hvad der horer til Haakallefangstens rette Drift, da endog Gagnvadene selv, som dog koste lidet, ere i heel maadelig Stand, hvilket endda kunde være ligemeget, naar Haakalleloo-den og Stióren, eller Haakalleliiner og Haandsnorer, vare indforte i deres Sted; thi at Haakallefangsten ikke drives paa Østerlandet i Forhold med denne Fiskearts Overflodighed sammesteds, skionnes nokſom deraf, at der i 10 Aar ikke er udfort meere fra Vapnefiord af Sælhunde- og Haakalle-Tran, end 640½ Tonde, fra Rodefiord ikke meere end 142¾, og fra Beresfiords Handelsted ikke meere end 188½ Tonde. i) Mangel paa Handelspladse i Nærheden, besynderlig saavidt de nordlige Østfiorde angaaer; og endelig k) de fleeste af de i Forveien angivne, og ved de andre Herreder forklarede Hindringer; hvortil endnu kommer, at man i Østfiordene paa adskillige Steder klagede over Fiskeluusens eller Marflóens Overgang, der skulle beskadige og have beskadiget Liinerne, samt Fisken paa Krogene, fra den Tiid Fiskeriet begyndte at formindskes; om ellers denne Feil ikke bestaaer deri, at man lader Reedskaberne ligge for længe i Soen ad Gangen. Angaaende

Mid-

Midler herimod, da vilde den første Hindring (Litt. a.) let kunde hæves ved at skikke nogle Folk til Østerlandet, enten fra Jøkelen, Vestmannøerne, eller Stafnæsset, saavidt der maatte sigtes til Forbædring i Fiskeriet med Haandsnører, men fra Isefiords-Syssel i Hensigt til Liinebruget og Haakallefangsten, eller og fra Fliotene i Hensigt til den sidste; og da ligesaavel Handelens Fordeel, som Østerlandets egen Formue, anseelig vilde formeres ved at befordre Haakallefangsten, var det meget at ønske, at samme af Handelen blev understøttet med Raad og Daad. Dernæst er det en sand Nodvendighed til Fiskeriets, og ikke mindre til Haakallefangstens Opkomst, at Baadene bygges større. Men her behoves Tømmer, og Evne til dets Indkiøb; nogle faa Skpd. Torfisk, og 16½ Tønde salt Torsk, som i 10 Aar ere udførte fra de østlige Havne, forslaae kun lidet dertil. Saa længe altsaa Søebonden her ikke kan blive understøttet med Forskud, vil det omtrent blive det samme for ham, som om der hverken var Fisk eller Haakall til, om end heele Havet vrimlede af begge Slags; thi saavidt jeg kunde skiønne, var Mængdens Formue paa denne Kant ikkun ringe, og paa de fleeste Steder kun lidet tilovers fra det daglige. De øvrige Mangler ville ufeilbarlig forsvinde efter Haanden, ligesom Næringerne kunne faae Liv og Kræfter, og Mangelen paa Handelssteder er strax meget afhiulpen, naar ikkun Nordfiorden for det første beseiles. At ellers de Sondmørske Torskegarn kunde ligesaavel bruges med Nytte paa Øster- som paa Sønderlandet, synes ikke urimeligt, uagtet Fiordene paa det første Sted ere meget dybe, men at bruge dertil Søndmørske Baade, vil finde sine Vanskeligheder, undtaget i Nord- Eske- og Rødefiorden, samt Diupevogen, som og formodentlig i begge Andøerne, efterdi disse Baade endelig

Midler derimod.

udfordre udsøgte Landinger, og sikkre Havne eller Ankerpladse i Nærværelsen, hvilke sidste Egenskaber jeg dog ikke tilfulde veed, om Andøerne besidde. Til Slutning vil jeg anføre, hvad Maade Bønderne i Rodefiorden bruge til at smælte Tran paa, som er denne, at de komme Leveren i Krider eller Haakallemaver, og lade samme ligge under aaben Himmel i 2 til 3 Uger, da Leveren smæltes nogenleedes deri. Derefter tages den ud, sættes over en sagte Ild og gives et kort Opkaag, paa hvilken Maade man af 1 Tønde Haakalle-Lever skal kunne udbringe ⅔ Deel Tønde Tran, hvilke jeg ikke nogensteds, uden her, er bleven vaer. Torskeleveren derimod siges kun at give ¼ Deel, men Sælhunde-Spæk, naar man er lykkelig, det halve. Indbyggernes Ønske, om justeret Tranmaal ved Handelsstederne, er nu blevet opfyldt ved den nye Handels-Taxt.

En besynderlig Maade at smælte Tran.

§. 204.

Sælhundefangsten.

Iblandt de Steder paa Østerlandet, hvor Vadesælen indfinder sig om Vinteren, enten først i Februarii-Maaned, eller og ikke førend i April, hvilken sidste Termin paa den sydlige Side af Langenæsset skal være meest almindelig, ere 1) adskillige smaa Bugter ved Foden af Forbiergene nær ved Gaarden Skaaler. Naar Sælhunde-Sværmen, som mældt, gaaer Sønder om, besøger den ikke sædvanlig denne Kyst, hvilket tilskrives dens Begierlighed efter at forfølge Fiske-Stimen, som kommer fra Norden; men naar denne dens Reise er fuldendt, og den vender tilbage igien, søger den alle Kroge, nysgierrig efter at beskue alle der forekommende Ting, hvorfor den da og bliver fanget med Fordeel, saa at Opsidderen i een Vinter kan faae omtrent 50 til 70 Stykker, nagtet Fangsten paa dette Sted baade udfordrer Formue og Mandhaftighed,

Vadesælens Opholdsteder.

hed, efterdi Brændingen, ligesom den Grønlandske Drive-Iis, saa ofte uformodentlig adsplitter Garnene. 2) Kumblevigen bliver og ofte deelagtig i en Fangst af 110 til 120 Stykker i een Vinter, ihvorvel man virkelig maae undre sig over, at Sælhundegarn kunne bruges med Fordeel ved en saa ubeqvem Strandkant, der ligger lige for det aabne Hav; men saadant skeer dog virkelig paa den Maade, at Garnene sættes skraaes ud fra Landet, og den dybere Ende boies siden imod Landet igien, for at Sælhundene desto bæder skulle kunne ramme Bugten af Garnet. De Garn, som brugtes i Kumblevigen til Sælhundefangsten, vare bundne af een Tott, tagen ud af Hollandske barkede Lodliiner, og bestoed hele Besætningen af 4 Garn, hvilke samtlig udgiorde 80 Favne i Længden, og 17 Masker $\frac{3}{4}$ Alne store i Breedden eller Dybden, (og altsaa større end paa Slerten), hvoraf de 3 nederste vare dobbelt saa stærke, som hine, for at Garnene desto bæder skulde kunne holde sig til Bunden, og ligeleedes udholde at slides paa Steenene. Sælhunde-Garns Sætning. Landtovet, som var 15 Alne langt, og hæftet til en Steen, bestoed af en slappet og small Perliine, men Ile- eller Sænketovene vare med Villie giorte svage, for at de skulde gaae i Stykker naar Brændingen slog paa, at Garnene kunde give efter for samme. Garnene ligge i Søen Nat og Dag, saa længe Fangsten gaaer for sig, hvorfor man og, som tilforn blev mældt, maae holde Vagt over dem, den heele Tiid. At der heller udvælges Hollandske end Danske Lodliiner til at binde dette Slags Garn af, naar de ellers ere at faae, blev opgivet at skee, deels fordi de Hollandske vare barkede, deels at een Tott af samme var stærkere end 2de Totter af de Danske, hvilke, om de end kunde holde saadanne store Sælhunde, som man og sagde at de til Nod kunde giore, dog ikke kunde

bru-

bruges dobbelte, formedelst at de gleede paa Sælhundens fitagtige og smidige Skind, meere end hine enkelte, der i en Hast læmpede sig efter dens Krop, saa at den desto snarere blev fast, ligesom de enkelte Danske Lodliine-Totter og vilde giore, om de ellers vare tilstrækkelig stærke, og havde ellers de ovrige Egenskaber. 3) Indfinde sig og Vadesæle i Hrolløgstade og Gunnolfsvigen, men fanges ikke i den Mængde som paa de forrige Steder; men de komme og desuden, efter Beretning, meer sielden ind paa Finne- Mid- og Backefiordene, ligesom og paa Vapnefiorden selv. 4) Derimod bliver man hvert Aar dette Slags Sælhunde vaer inde paa Herredsfloen, fra April til midt i Julio, og det undertiden nær ved Landet, men deraf høstes ingen Nytte. 5) Vadesælen berettedes heller ikke at forsomme at besoge Lodmunde- Seidis- og Mioefiordene flokkeviis om Vinteren, i Februarii- Martii- eller April-Maaneder, skiont til liden Fordeel for Indbyggerne, da dog især de 2 sidste af disse Fiorde, for deres Smalheds Skyld, synes godt skikkede til denne Fangst. 6) Det samme gielder om Nord- Hellis- Vid- Røde- Stødvar- og Hammersfiordene, samt Breddalsbugten og Alftefiorden, paa hvilket sidste Sted Sælhunden dog kun sielden skal lobe længer ind, end til Melracke-næsset; men til Berefiorden berettes den at komme om Efterhosten, og undertiden ikke forend i May-Maaned, hvilket er noget usædvanligt paa Østerlandet. Landsælhundenes Opholdsteder angives fornemmelig at være folgende: a) Midnes. b) Backefiord. c) Bugterne ved Gaarden Lioseland. d) Oosen eller Udlobet af Hofsaaen, hvor dette Slags Sælhunde skal opholde dem i Mængde, ligesom og hoier oppe i Elven, om Foraaret især, men ere dog sikkre for at blive fangede, formedelst Strommens Styrke,

Landsælhundenes Opholdsteder.

Bun-

Bundens Ujævnhed, og Mangel paa Redskaber. e) Et stort og betydeligt Loon, som Vapnefiorden giver fra sig ind i Landet, i hvilket, men dog fornemmelig i Oosen eller Elvens Udløb, og paa de Sande, som ligge nær ved samme, dette Slags Dyr berettes at vrimle det heele Aar igiennem, og skal man tilforn have fanget ikke et ringe Antall deraf, skiønt for nærværende Tiid ikkun saare lidet, hvilket Pøbelen tilskrev en gammel Forgiørelse (Aløg) eller Hexerie; men da Strømmen i Udløbet er stærk, og dette ofte opfyldt med Gruus og Tang, der betynger Garnene, samt Bøndernes Anstalter falde heel maadelige, saa vil den rette Aarsag til Fangstens Mislingelse snarere bestaae deri. f) Jøkelsaae paa Broe, op efter hvilken Sælhundene skal svømme i store Flokke lige til henimod Kaldaaen, og forblive, enten i Floden selv, eller nær ved dens Udløb, heele Aaret igiennem, uden naar Vadesælen ankommer, da Landsælen, efter holden Træfning med den, maae nødes til at flygte. Præstegaarden Kirkebaj har Rettighed til denne Fangst, men kan ikke formedelst Elvens Fraliggenhed betiene sig deraf, og forpagter den derfor til Bonden paa Huusøe, som ved Hielp af en Færge sætter Garnene tvers over Aaen, og lader samme siden drive for Strømmen ned efter, indtil Sælhundene blive fangne, da man trækker Garnene op igien, og fører siden baade dem og Færgen op efter langs med Aaebredden paa Heste, til det Sted, hvor man agter at begynde med Fangsten paa nye; men det synes baade unødvendigt og besværligt, at bruge Heste til saadant Arbeide, thi et Skaktov kunde giøre samme Tieneste, og spare baade Folk og Umage; naar og fleere havde Deel i Fangsten, meenes denne at ville kunne give en langt større Nytte; thi en saa stor og stridig Elv, som Jøkelsaaen er, maae endelig udfordre svære og

kostbarere Redskaber, end een eneste Bonde kan være i Stand til at anskaffe. I Mundingen af denne Elv blev i Aaret 1776 fanget en Sælhund, bruunskioldet paa Ryggen, hvoraf Skindet veiede 1 Lpd. 2 Pd., og som uden Tvil har været een af de Grønlandske saakaldte Klapmützer, hvilket giver tilkiende, at den store Sælhundeart ogsaa undertiden opholder sig under Island. g) Selvogsnæs eller den yderste Pynt af Osfieldene. h) Brunavig. i) Husevig. k) Seidisfiorden skal og paa adskillige Steder have givet en fordeelagtig Sælhundefangst om Foraaret, hvilken er ophørt siden man begyndte at jage efter disse Dyr med Flinter; saa at det lader til, om saadan ubesindig Skyden paa sine Steder ikke bliver i Tide hæmmet ved Lovene, at det vil gaae med Island, helst i Hensigt til Sælhunde og Ederfugle, som det er gaaet med Grønland, i det Reensdyrene, siden Grønlænderne bleve vante til Flinter, ere deels forjagede, deels ganske ødelagte, og Nationen desuden efter Haanden har begyndt at glemme den Kunst at skyde med Haandbuer. l) Tvende Bugter imellem Daletangene og de saakaldte Luciuskiær. m) Skeløre i Eskefiorden, som har faaet Navn af de der faldende *Venus*, *Ostrea*, og *Mytil*-Skaller. n) Vaagen ved Gaarden Kolleleyre i Rødefiorden, hvor en Mængde Sælhunde idelig skal opholde sig, og tildeels blive fangede med Garn om Foraaret, og deels slagne for Panden om Vinteren med Kieppe, naar stærkt Sneefog indfalder, da Sælhunden forvildes paa Isen, og giver sig op paa Budarøren, fornemmelig om Natten, hvilket paa andre Steder ikke lættelig spores; og skulde man formode, at ei alleene opkastede Graver med svagt Tømmer, samt Snee over, hvori Sælhundene kunde falde ned, men og udsatte Sælhunde-Saxe, vilde i slige Tilfælde giøre megen Nytte.

o) En

o) En Vaag kort fra Vættarnæsset. p) Streitismøl og et smukt Loon oven for samme, begge beliggende ved den sydlige Side af Breeddalen. q) En Deel af de saakaldte Breeddalsøer. r) Den Steinflesiar foran ved Beresiorden. s) Hafnarskiær eystra og sydra. t) Prest. u) Langholme. v) Thræteskiær. x) Risøe. y) Hvaløetagl. z) Ormarsholme. aa) Thufholme. bb) Skøtuskiær. cc) Langaflud. dd) Thvottaae-Øerne, ved hvilke desuden er at mærke, at der foruden Landsælen ogsaa ankommer Udsæl om Vinteren i Mængde, og kryber op paa Sanden og bader sig i Solen, men fanges kun sielden, formedelst Mangel paa Anstalter dertil. Iblandt disse skal og undertiden lade sig see de saa kaldte Rødhalse, en Sælhundeart, som siges at være uden Hale; og endelig ee) Mundingen eller Udløbet af Hofsaaen i Alftefiorden, som skal have givet, førend den forandrede sig, en ikke ringe Sælhundefangst. Videre falder ikke at berette herom. Men det var at ønske, at denne saa vigtige Næring var allevegne i saa god Drift, som den er paa de 2 Gaarde Sønden for Langenæsset: Skaaler og Rumblevig, hvis Opsiddere, som Mønster for andre, i Vadesæl-Fangsten, virkelig synes at fortiene Belønning, ligesom Fangsten selv overhoved Handelens Opmærksomhed.

§. 205.

At Mule-Syssel, i Hensigt til Forelle-Elver og færske Søer, med Billighed kan paastaae at sættes i Ligning med, om ikke for, de foranførte Herreder, derom vil Læseren lettelig overtydes, ved at betragte efterfølgende Liste paa dette Slags Vande, hvoriblandt forekommer 1) Det bekiendte Eydesvatn paa Langenæsset, hvilket i Størrelsen meget skal nærme sig til Thingvalle- og Arnarvatnene, Forellefangsten.

og være omtrent 9 Alne dybt. I samme skal man, efter Beretning, tilforn have fanget Ørreder og Bleiker, baade paa Dorg om Vinteren, og med Garn om Sommeren, men for nærværende Tiid ikkun lidet meere, end til Mundsmag. 2) Holtnaae, Stadarvatn paa Stadarheeden, og Backaae, beliggende kort fra Præstegaarden Skeggestad. 3) Begge Loonene i Vapnefiorden. 4) Vestdalsaae, som løber ned til samme; og 5) Selaae. I Loonene, endskiønt de synes at have en ypperlig Beliggenhed, klagede man dog over, at Marfloen i en kort Tiid fortærede Garnene, og at Fangsten derfor ikke kunde lykkes, men om end disse Insecter kunne være til Hinder om Sommeren, saa var dog derfor vel mueligt at fange paa Dorg om Vinteren, thi paa det Slags Reedskaber kunne de ikke giøre Skade. 6) Hofsaae, som regnes iblandt de store Elver paa Østerlandet, giver baade høit oppe i Dalen, og ligeleedes nær ved Søekanten, Foraar, Sommer og Efterhøst, ikke en ringe Mængde af Foreller. 7) Har Jøkelsaae paa Broe Foreller i Flokketal, som søge derfra op i de mindre Elver, men ere aldrig blevne, saavidt man veed, fangede, medens de holde dem i den store. 8) Betienede Bønderne fra Gaardene Hrafnebiorg, Fossvelle, og Surtstade dem af dette Slags Fangst i Laxaae, Kaldaae, og Fossaae. 9) Paa Bruarheeden eller Bruarøræfene, vesten for Jøkelsaaen, berettes at ligge det færske Fiskevand Matbrunnavatn kaldet, paa Thveraaeheden Thveraaevatn, og i Hakonestade-, Eyrikstade-, og Bruarland, Anavatn, hvilket holdes for at være henimod 2½ Miil stort, men er høit oppe til Fields, hvorfor man der endnu har Hytter opreiste, for at være i om Høsten, naar Fangsten gaaer for sig, hvilket især skeer ved Nattetider, i det man ved Vandbredden antænder en Ild, hvortil Forellerne

rellerne samle sig, og blive derved fangede i desto større Mængde. 10) Gripdeildarvatn, hørende til Eriksstade, Krokavatn, i Hakonestade-Marker, og Gnuksvatn, samt Sæneita eller Sæningavatn, hørende under Arnorstade, og alle samtlig beliggende paa de saakaldte Efradalsheeder, give Forellefangst, men Reidarvatnet ikkun meget sielden. 11) Høre til Tungen især 4 ferske Vande, nemlig Alfta- Gliufra- Budar- og Miðavatn. 12) Ligge under Gaardene Aurridevatn, Hafrefell, og Staffell i Aas-Sogn, de tvende meget fiskerige Forelle-Vande midt i Boigden: Aurridevatn og Langevatn, hvoraf man om Sommeren betiener sig med Fordeel. I Reydar-Skrukku eller Skrugguvatn, samt Eckiuvatnet, hørende til Eckiufell, hvorom mældes i Droplaugarsonasaga, item Krossvatnet, som ligger til Gaarden Kross, skal man og i forrige Tider have drevet Forellefangst, men i næstafvigte 60 Aar, eller derover, ikke, hvortil blev angiven den Aarsag, at man har fattet Mistanke om, at derudi skulde falde forgiftige Foreller, saasom: a) Øfuguggen (*), hvoraf nogle Mennesker skal være døde. b) Lodsilungen, hvis Haar ei skal kunne sees, uden saa længe Fisken er i Vandet. c) Blaagommen; og d) Dilasilungen, som skal have faaet Navn af en liden sort Plet, som findes under dens Bryst-Finner. 13) Skride og Haugevatn i Thingmule-Sogn, have begge Foreller, men dog det sidste i større Mængde, og skal man der fordum have drevet Ørredefangsten paa Dorg, skiønt saadant ikke siges at skee i nærværende Tiid. 14) Blev forsikkret, at Forellefangsten i Vallenæs-Sogn blev flittig dreven, og det ei alleene i de saakaldte Kile, som løbe ud fra Lagarfliotet, men og i Høfde- Urder- og Alftevatn, samt Gortiørnen.

Ttt 3

(*) See Hr. Olafsens Reise igiennem Island, S. 596.

nen. 15) De fordeelagtigste ferske Vande, som ligge inden Eydamanna-Thingaae, ere, Mioe- Snioholts- Grafar- Arnar- Eyda- og Breedevatn, samt Eyvindaraae-Oos og Finnstade-Kil. 16) I Hialtestade-Sogn findes, foruden Kiletiørnen og Torftiarnene, Hriotaae- Mikle- Hroaae- og Asgrimsstade-vatn, saavelsom Selfliotet, hvilke alle berømmes i denne Henseende. 17) Fiardaraae i Borgerfiorden. 18) En Elv af samme Navn i Klipstade-Sogn. 19) Fiardaraae i Seidisfiorden. 20) Brædravatn paa Mioefiordsheeden. 21) Et ubenævnt smukt Forellevand paa Vikerheeden hørende til Vadlevig. 22) Udløbet af Eskefiordsaaen, som synes at være særdeeles beqvemt til Forellefangst. 23) I Slettaaen, som rinder ned til Enden af Rødefiorden, og har Tilløb af 3de andre mindre Elver, falder og denne Fiskeart, og bliver fanget der i temmelig Mængde, helst efterat Natten er begyndt at blive mørk. 24) Sævarende- og Dals-Aae i Faskrudsfiorden. 25) Stødvardalsaae. 26) Breeddalsaaevatn. 27) Kleifar- og Mioevatn, begge beliggende norden for Breeddalsaaen, item Breckeborgar- og Fiskevatn ved den modsatte Side. Op i Breeddalsaaen selv berettes og at løbe Ørreder næsten saa store som Laxe, i August og September, saavelsom ind i Oosen, eller Aaens Udløb selv i May-Maaned, men fanges ikke ofte paa det sidste Sted, af Mangel paa saa stærke Garn og Reedskaber, som dertil udfordres. 28) Krossaae, Gautaae, Kaldelæk, Berefiordsaae i Berefiorden, og Bulandsaae. 29) Høit oppe til Fields ligge nogle ferske Vande, paa de saakaldte Fossaaedals-Dræfe, kaldte overhoved Likárvøtn, hvor man for lang Tiid siden skal have havt nogle Hytter staaende for de Folk, som der fangede Ørreder, at opholde sig i om Natten;

ten; men man fortæller, at et Udyr af denne Fiskeart, skal have omkommet paa eengang 18 Mennesker, hvorfor Fangstens Drift siden den Tiid, og indtil denne Dag skulde være sat til Side. Men den rette Aarsag er vel, at Vandene ligge vel langt borte, og at Tienestefolkene derfor krympe sig ved at paatage sig saadan Umage, skydende immer Skylden paa forbemældte Fortælling. 30) Hammersaae. 31) Selaae i Alftefiorden. 32) I de saakaldte Hofsvande, beliggende høit oppe til Fields, under Hofsjøkelen, meenes at opholde sig Foreller i Mængde, endskiønt de sammesteds ikke ere blevne fangede i Mandsminde, men derimod ofte, naar Natten begynder at blive mørk, i Hofsaaen. Endelig 33) falde Foreller, efter Beretning, i salt Vand, ei alleene inderst i de fleeste af forbemældte Fiorde, men og paa mangfoldige andre Steder omkring samme, endskiønt man ikke kunde faae opdaget, at Indbyggerne høstede nogen Nytte deraf, saa nær som i Mid- Backe- Eske- Røde- Faskruds- Bere- og Hammersfiordene. Tilforn skal man have fanget Lax i Jøkelsaae paa Broe, men for nærværende Tiid siges den ikke at falde der, og det af den Aarsag, at Sælhundene idelig ligge i Gabet af Aaen, for hvilke Laxen frygter; men ihvorvel dette kan have en stor Rimelighed, saa kan det dog ei ansees for noget fuldkomment Beviis, saa længe man ikke forsøger at trække med Laxegarn i Elven, hvilket meget længe skal være forsømt. Sigridestade- Midsfiords- og Hunneosene ere jo ogsaa i Gabet opfyldte med Sælhunde, ikke mindre end Jøkelsaaen, og dog sniger Laxen sig derop imellem. At samme og undertiden besøger Breeddalsaaen, sluttes af Præstens Fortælling, at man eengang i hans Faders Tiid havde i Thveraaen, som har Samfund med hiin, fanget Lax med Forelle- men ikke med Laxe-Garn, Lax-Elver.

Garn, hvilket sidste man heller ikke der paa Stedet pleier at bruge. Dette er da alt hvad jeg har kundet faae Leilighed til at udforske om Laxe- og Forelle-Fiskeriets Tilstand i Mule Syssel, hvilket og ventelig vil blive nok til at viise denne Nærings Vigtighed, om ikke for Handelen, saa dog især for den daglige Huusholdning, og altsaa hvor meget det kan være magtpaaliggende, at opmuntre Præste- og Bonde-Standen til ret at drive samme; men man maae og forstaae at binde Garn, samt at bruge og omgaaes med samme, om man vil vente at fange med nogen sand Fordeel. Endelig maae jeg med faa Ord lægge til, at Hvalfiskene ogsaa siges at have nogle Tilholdsteder paa disse Kyster, og da især a) i Langenæsbugten. b) Herredsfloen. c) Lodmunde- Seidis- Nord- Hellis- Vid- og Rødefiorden; samt d) Hammersfiorden, ind paa hvilken de løbe igiennem en 8 Favne dyb Rende ved Siden af Bulandsnæsset. Deres Ankomst skeer gierne om Efterhøsten, dog uden at nogen har Nytte deraf.

Hvalfiske.

4. Afdeeling
om Havne og Ankerpladse, stridige Strømme, blinde samt aabne Skiær, og andet Søefarten vedkommende.

§. 206.

For at følge den vedtagne Orden, vil jeg igien gaae tilbage til Langenæsset, og møde da strax sammesteds 2de Ankerpladse, den eene foran ved Gaarden Skaaler, og den anden paa Rumblevigen, begge, efter Beretning, med 8 til 13 Favne dybt Vand, og sandblandet Leerbund. Af disse betiene Hollænderne sig med Nytte,

Ankerpladse og blinde Skiær sønden for Langenæsset.

Nytte, naar Vinden blæser nordlig, men lætte strax naar Veiret forandres og Vinden springer om til S. eller Østen. Midt foran ved Skaldebudebierget, omtrent 20 til 30 Favne fra Landet, ligger et blindt Skiær, tæt omkring hvilket Vandet siges at være 13 Favne, og siden ud imod Havet at voxe til 40, og ikke meere, saa langt man kan komme med Islandske Baade; og er denne den eeneste Bode eller blindt Skiær, som Fiskerne vidste at anviise omkring Langenæsset. Sønden for Gunnolfsvigsfieldet ligger Gunnolfsvigen, en stor Bugt, der strækker sig med det inderste noget lidet imod N. N. O., og beskiærmes, om man vil saa sige, af en kort Udhuk eller Tange, som dette Field giver fra sig, men i ovrigt er Vigen aaben for Havet, og alle de Vinde, som blæse fra O. til S. S. O., samt noget nær for S. S. V. og S. til V. da Midfiordsnæstangen er noget vel langt borte, til at kunne betage Søen sin Kraft fra den Side; men alligevel ankre dog Hollænderne midt paa Bugten, og undertiden længer fra Landet, passende noie paa at lætte igien, forend alt for stærk Paalands-Vind reiser sig, eller naar de kunne forudsee at samme vil blæse. Ankerbunden bestaaer af fast Leer, ligesom Vandets Dybde inderst paa Vigen er 4 Favne, men tiltagende ud imod Havet. Ved Stranden, fornemmelig midt i Vigen, falder ofte svær Brænding, som den opstablede Molruſt sammesteds udviiste. Finnefiorden er, ligesom Gunnolfsvigen, aaben for Havet, og synes derfor ei at kunne tiene til andet end Ankerplads i Nodsfald, ligesom andre af det Slags, under de ovenmældte Omstændigheder. Mid- og Backefiordene ere af samme Beskaffenhed som Finnefiorden; thi det Næs, som ligger Sønden for samme, strækker sig ikke saa meget paa skraaes ud, at det kan hindre Bolgerne fra, at rulle ind paa Sæteriet med deres fulde

Ankerplads i Gunnolfsvigen.

item Finne- Mid- og Backefiordene.

Uuu Styrke,

Styrke, ihvorvel Hollænderne dog gaae der til Ankers under samme Vilkaar, som før ere ommældte; hvilket giver tilkiende, at Backefiorden ikkun tiener til Ankerplads paa samme Maade som foregaaende Bugter. Bunden skal ellers bestaae af fast grov Leer, og Vandets Dybde henimod Enden af Fiorden være 18 til 20 Favne.

Havnarbugt. Paa Hafnarbugten Sønden for Backefiorden, havde man og efter Beskrivelsen tænkt, at finde en god Havn for store Skibe, men samme befandtes ubeqvem dertil; thi den er foran i Gabet besat med blinde Skiær, skiønt disse ikke skade smaa Baade, og desuden er Bugten ganske aaben, især for N. N. O. og Østlige Vinde.

§. 207.

Nupsfiord. Nifs- eller Nupsfiorden, som den kaldes i Land-Kartet, er en liden Bugt, der gaaer ind i Landet, norden for Vapnefiorden, og er ganske aaben for Havets Overlast, hvorfor og der ved Kysten ofte falder meget svær Brænding. Men ind i Landet løber et stort Loon, ganske forbi Gaarden Nif, som især bestaaer af 2de mindre og større Bugter, af hvilke den eene ligger kort inden for en Sand-Ryg eller Sandbanke, der adskiller dette Loon fra Havet, men den anden længer borte. I Indgangen til Søe-Loonet, som ellers er snæver, ligger, foruden Arnarsteenen, der staaer op af Vandet, og andre ubenævnte smaa Skiær, eller Fluder, den saakaldte Jonsskálaflud. Foran og tvers for Indløbet er desuden et Rev, hvorpaa Brændingen, den Gang jeg reisde forbi Stedet, brød med lige Magt, som ved Sanden selv, og forvoldt altsaa, at jeg ei kunde komme ud og maale Vandets Dybde, men Fiskerne gave den Efterretning derom, at en Baad, med Ebbe og stille Veir, kunde flyde over Revet og ind i Loonet, som i Midten berettes at være henved 50 Favne dybt, hvilket giver Anledning

til

til at slutte, at Vandet paa Revet med Floden maae være 6 til 8 Fod. Dersom altsaa Fartøier, som ikke stikke dybere, komme paa dette Sted naar Søen er roelig, som dog skal være rart at treffe, og ere saa lykkelige at slippe ind over Revet, er ingen Tvil om, at jo Loonet kan være en deilig Vinterhavn for en Mængde af saadanne; thi Jisskreed fra Elvene kan her ingenlunde blive til Hinder, efterdi den eene Bugt især gaaer temmelig langt ind i Landet paa den N. Østlige Side. **Leidarhavn** kaldes en liden Bugt i Vapnefiorden, der vender med Enden imod N. og N. N. Vest, og er noget breedere foran end oven til. Samme beskiærmes for Havet af Leidarholmen, som er skilt fra det faste Land ved et smalt Sund. Havnen blev befunden med Ebben at være 3 Favne dyb, nær ved Holmen, og $3\frac{1}{2}$ omtrent i Midten, med hvid Sand- og Skiæl-Sand-Bund. For alle de Vinde, som blæse fra S. S. O. og lige til V. S. V., er Bugten aaben, men disse komme ikke fra Havet, men alleene tvers over fra den sydlige Side af Fiorden, hvoraf følger at Søen da har mindre Magt. Den Grønlandske Drive-Jis kan magelig komme ind paa dette Sted, og ligeleedes den, som om Vinteren samles og driver paa Fiorden. Om Efterhøsten skal her falde saa svær Brænding, at den gaaer mestendeels over heele Leidarholmen, som dog er temmelig høi, og skyder sig siden ind paa Bugten, af hvilket altsammen følger, at denne Vig kan være brugelig om Sommeren, men neppe til Vinterhavn. Kort fra **Leidarhavnen** ligger en lang og smal Vaag med steile Klipper paa begge Sider, som gaaer ind i Landet mod Norden, og kaldes **Korsvog** eller **Korssund**. Med Ebben blev Vandet midt i samme, nær ved Indløbet, befundet at være 4 Favne dybt, og Bunden at bestaae af Leer, men længer inde $3\frac{1}{2}$ og sand- Leidarhavn. Korsvog.

 blan-

blandet Leer, med Steene og Thang imellem. Bemældte Korssund, der vender med Gabet omtrent ligesom Leidarhavnen, er ogsaa udsat for de samme Paalands-Vinde, skiont de ei kunne have der nogen synderlig Virkning, da Vaagens Breedde tvers over foran, efter Gisning, ikke overgaaer 18 til 20 Favne. Tovene kunne allevegne giøres faste, omkring i Klipperne, saa at, dersom Brændingen om Efterhøsten ikke var saa stræng, som der fortælles, kunde denne Vaag eragtes tienlig baade til Vinter- og Sommerhavn (*); Det er og vist nok, at baade Engellændere og Danske have i forrige Tider besøgt begge disse Havne; thi man veed endnu at

(*) Denne Beskrivelse over Krosa- eller Korsvogen, som ligger noget uden for den nu brugelige Vapnefiords-Havn, findes end ydermeere bekræftet og oplyst ved en Opmaalings-Forretning derover, foretagen den 18 Julii 1774 af Stedets Sysselmand Hr. Peter Thorstensen og Skipper Cornelius Petersen Groot, som i det Aar beseilede Vapnefiords-Havn. De befandt nemlig Vaagen omtrent 80 Favne lang og 30 Favne breed, og at den, ligesom her mældes, skiær sig ind i Fiordens nordlige Side, med Aabningen til S. S. O. og Landingen omtrent til N. N. V. Vandet fandt de med næsten høi Flod, uden for Indløbet 5 Favne, i Gabet 3 Favne, og i Midten af Vaagen selv næsten ligeleedes, men noget der inden for 2 Favne dybt. Paa begge Sider ere nogenleedes jævnt opstaaende høie Klipper, hvor der fandtes Leilighed deels til at binde Ankertove om Steene, deels overalt til at sætte Ringe. Havnen ansaae de sikker for alle andre Vinde, end de sydøstlige, og i alle Tilfælde at være en god Sommerhavn, og især holdt Sysselmanden den for bædre og fordeelagtigere i alle Henseender, end den nu brugelige Vapnefiords-Havn, naar ikke det Gods, som der skulde losses, maatte hidses op paa Land ligesom paa Husevig (§. 170. S. 416). Derimod bare de begge Tvil om, at den kunde passere for ligesaa god Vinterhavn, da Havbølgernes Magt, uagtet samme blive svækkede ved en Holme uden for, syntes at kunne om Vinterdage have der en vældig Indgang. E.

at fortælle om en Ueenighed og derpaa fulgt Træfning, imellem dem, hvori de Danske skal have erholdt Seier, og nedlagt nogle Engellændere i Tunet nær ved Gaarden Leidarhavn, hvor deres Begravelses-Høi ogsaa blev fremviist. Vapnefiords-Havnen selv, som allereede er bekiendt, og besøges aarlig af de Danske Handels-Skibe, er temmelig sikker, og bedækkes mod Havet af en Deel smaa Skiær og Holme, hvorfor man, naar S. Vestlige Vinde alleene undtages, ikke har synderlig andet at befrygte; dog maae Tovene, da Bunden hist og her er besat med skarpe Stene, belægges med 13 til 14 tætte Tønder, og det eene, saasnart Skibet er kommet ind paa Ligge-Pladsen, sættes ud paa Kiøbsteds-Holmen, men det andet i Land, da Havnen ingen Holdegrund siges at have. Undertiden falder det ogsaa vanskeligt, naar Vinden er gienstridig, at komme oven for den ommældte Holme, for at naae Havnen. Men i saa Fald har man dog tværs over for Handelsstedet, paa den anden Side af Fiorden, tvende Ankerpladse til Tieneste, med 10 Favne dybt Vand. Indseilingen berettes at være reen, især ved den sydlige Side. Dog agtes det betænkeligt at gaae med Bramseil, ja endog med urevede Mersseil nær ved saa høie Fielde som Kollsmulen, Husgaflen og fl. med mindre Veirliget tegner sig desto bæder. Vapne-fiords-Havn.

§. 208.

Den saakaldte Mulehavn i Fliotsdals-Herredet, der ligger nærmer mod Havet end Landsendenæsset, og under Kollsmule-Fieldets sydlige Side, danner en rundagtig liden Bugt eller kort Viig, som løber ind i Landet mod N. og er aaben for de Vinde, som blæse fra Ö. S. O. til S. Vest, eller paa den Kant, som vender imod Oosfieldene, men er derimod indlukket for Havet ved Mulehavn.

høie Bierge, og ved den modsatte Side, som vender ind til Herredet, med smaa adskilte Kletter eller Klipper, der staae høit op af Vandet, og hvoraf den eene, som er størst, kaldes Kriestape, men den anden Arnarbrik. De øvrige smaa saaleedes opstaaende Klipper navngives ikke. Gabet eller Indløbet til Havnen ansaae man for at være 2 til 300 Favne breedt, og er ganske frit for blinde Skiær, undtaget nær ved Bodahalsen eller de Klipper, som ligge ved den S. S. Østlige Side, ud fra hvilke der løber en liden Flud, som man maae tage sig vare for, og gaae midt ind igiennem Indløbet, men vende siden ind i Bugten mod Østen, hvor Fartøiet har bædre Skiul af Klipperne. Vandet midt i Indløbet er 8 Favne dybt, nærmer ved Landet $6\frac{1}{2}$, og længst inde i Bugten 4, med sandblandet Leerbund overalt. Det blev forsikkret, at der ved det inderste af denne Havn, hverken Sommer eller Vinter, faldt nogen svær Brænding, og anført til Exempel, at 2de smaa Stykker Drivetømmer havde ligget paa selvsamme Sted ved Strandkanten, og midt for Indløbet, i en 3 Aars Tiid, samt at der altid var en tilforladelig god Landing for Baade. Den Grønlandske Drive-Iis skal og heller ikke nogensinde være kommen eller kunne komme ind paa denne Bugt, men den Islandske Fiord- og Elve-Iis undertiden, hvilken første Beretning, om den og virkelig er sand, maae grunde sig paa svære Strømme i Vandet, der gaae ud fra Landet; thi ellers kunde Driv-Iisen vist trænge sig ind paa Havnen. Ellers holde nogle for, i Følge det foranførte, at denne Bugt endelig maatte kunne være skikket ei alleene til Sommer- men og til Vinterleie, hvilken sidste Meening jeg dog ikke tør bifalde, men maae udsætte Sagen til kyndige Søemænds yderligere Skiøn; men vist nok er det, at dersom Mulehavnen ikke kan tiene til

Som-

S. M. Holm del. Haas. sc.

Sommerleie, da vil virkelig Fliotsdals-Herredet, i Mangel af andre bædre, aldrig kunne vænte at see dets Kyster beseilede, hvilket uden al Tvil er et Tab baade for Næringerne og Handelen, ligesom det og er en Hovedfeil ved Herredsfloen, at den saa godt som skal være ganske blottet for beleilige Skibs-Havne, Ankerpladse, og trygge Landinger. Angaaende Havnens Beskaffenhed til Lands, da ligger der bag ved eller oven for samme, et meget høit og uanseeligt Field, med steile og hæslige Klipper, hvorunder ikkun er en meget smal Strandkant, bestaaende af stor Møl eller Kastmøl. Om Vinterdage i Besynderlighed synes det at være ganske umueligt for noget Menneske, undtaget maaskee for de meest forvovne Fieldgiængere, at komme til Lands til de nærmerste Gaarde i Herredet fra Mulehavnen, og til Soes har det ligeleedes sine Vanskeligheder, efterdi Landingerne baade ved Landsende- og Gieldinge-næssene fornemmelig med S. og S. Ostlige Vinde ere meget usikkre. Med Plads til at bygge Huse paa, om det skulde gielde, er man lige saa ilde faren; thi ved Fieldfoden er intet fladt Land, naar Molrusten undtages, hvorfor og Bønderne have været nødte til at bygge deres Fisker-Hytter paa en hoi og smal Klippe-Ryg oven for Soekanten, ved den ostlige Side af Havnen, hvor der vel er Plads nok til 3 til 4 Huse, men derhos meget besværligt at føre tunge Varer derhen, samt Stedet selv ikke alt for sikkert for Snee-skreed om Vinteren. En Tegning af Mulehavnen folger hermed; Men jeg glemte at agte paa, om der var Vand i Nærværelsen, hvilket jeg dog maae slutte af Fiskerne, som uden det ikke kunde opholde sig der. Indseilingen berettes at være reen, saa nær som at Sonden for, og omtrent ¾ Miil fra Biarnarøen til Soes, skal ligge 2de Boder eller blinde Skiær, nemlig de saakaldte Brøkur

og

og Svørtu-Skiær, hvilke man ei bor gaae nær, og ligesaa lidet Filingen, der ligger, efter Sigende, i S. V. fra Øen; skiønt nærmer ved Landet end hine. Videre holder man for, at Lagarfliotet og Selfliotet have i forrige Tider havt et fælles Udlob til Havet, og begge dannet en Oos kaldet Arnarbæle, hvor Skibe skulde have ankret, men nu ere disse Floder adskilte ved en smal Sandtange eller Rev. Kort oven for Søen i Lagarfliotet er ellers en temmelig stor rundagtig Bugt, som vel synes at kunne tiene endog til Vinterleie, om Revet foran ved Elvens Munding ikke stoed i Veien. Betreffende Selfliotet eller Una-Oosen, som tilforn meenes at have været en Havn, da ligger tvers foran ved Udløbet af samme et Sand-Rev, hvorpaa der er en idelig Brænding, endog naar Søen ikkun er mindst i Bevægelse, da Vandet der ei skal være dybere end saa, at man til Nød, med Flod og stille Veir, kan komme derover med Islandske Baade, som, naar de ere ladte, stikke i det høieste 3 til $3\frac{1}{2}$ Foed dybt. Det samme gielder og om Indløbet til Lagarfliotet, hvilket er en naturlig Følge af slige Steders Beliggenhed; thi da det rindende Vand fører Sand og Gruus med sig oven fra, saa kan ei andet være, end at der jo til sidst maae dannes et Rev eller Sandbanke, som igien er underkastet idelige Forandringer. (*) Oosafles er et stort aabent Skiær, imellem hvilket og Landet man magelig kan gaae med Baade, naar Strømmen ikke er for stærk. Samme ligger imellem Selflio-

Arnarbæle.

Lagarfliots-Oos.

Una-Oos.

Oosafles.

(*) Denne saavel Jøkelsaae-Osens, som Lagar- og Selfliots-Osenes Ubrugbarhed til at kunne beseiles, bekræftes ligeledes, og af samme Grund, som her er anført, ved overeensstemmende Beretninger fra Sysselmændene John Arnorsen og Thorstensen, hvilke begge, og især den sidste af lang Erfaring, nøie kiende disse Steders Beliggenhed og Leilighed. E.

fliotet og Lagarfliotet nær ved Landet, men derimod de saakaldte Svertinger, tvende høie Klipper, som staae op af Vandet, foran ved Oosfieldet, hvilket af de Farende kaldes Huusgavl; og af fleere aabne eller blinde Skiær paa Herredsfloen vidste man ikke at sige. Svertinger.

§. 209.

Niardvigen har været brugt til Ankerplads og bruges endnu af Hollændere, Englændere, og andre Fiskere om Foraaret, uagtet den i Paalands-Vinde, som lige fra O. N. O. til S. S. Ost have Leilighed til uden Hinder at blæse paa dette Sted, og vælte ind med sig svære Bolger fra det aabne Hav, ikke synes alt for sikker, hvilket især de Hollandske Fiskere maae frygte for, i det disse siges at gaae til Seils, saasnart Vinden løber om til Hav-Siden, men derimod at blive liggende i det modsatte Tilfælde. Omtrent midt i, eller maaskee noget nærmer mod Enden af Niardvigen, ligge 7 Skiær ganske kort fra hverandre, Gunnarsskiær kaldte, og det i Anleedning af, at een af de gamle Kiæmper, ved Navn Gunner Thidrandebane (hvorom kan læses saavel Droplaugarsona-Saga, som een om ham især overbleven liden Historie) svømmede derhen, for at sætte sig i et slags Sikkerhed, for nogle andre, som eftersatte ham. Imellem det største af disse Skiær, som dog med Floden sættes under Vand, og det faste Land, er Vandet 6, 8 til 12 Favne dybt, med hvid Sandbund, og inden for samme synes at være den meest sikkre Liggeplads, da Skiærene dæmpe Bolgerne noget, og Indseilingen i øvrigt er reen paa begge Sider. Ligeleedes berettedes og, at fremmede Nationer pleiede at ankre, ei alleene midt paa Borgerfiorden, men og langt inde i, saavelsom ude ved Gabet af samme, da Fiorden overalt skal være ganske frie Ankerplads i Niardvigen. it. paa Borgerfiorden.

for blinde Skiær, undtagne nogle langt ud gaaende Fluder paa begge Sider fra det faste Land, samt nogle blinde Boder eller Skiær, kort foran ved Næsset Vogur, som sætter Fiorden Grændser imod S. Ost, hvilke dog ikke ansees for at kunne blive Skibsfarten til nogen Hinder, saa nær som i taaget Veir, eller i andre slige Tilfælde. Vandets Dybde paa Borgerfiorden, som er aaben for Havet, skal ikke være meget forskiellig, men bestaae jævnlig af 12, 16 til 18 Favne, med leerblandet Sandbund. Jen liden Bugt, som ligger i Lye ved en Holm eller liden Øe, kort inden for Gaarden Høfn, siges fremmede Nationer, og især Hamborgere og Engellændere fordum at have havt deres Tilholdssted, og ligget med deres Skibe imellem det faste Land og denne Holm, som adskilles derfra ved et smalt Sund, der vender imod N. O. til O. og er aabent for de fra den Kant indkommende Bølger, men midt ind i Holmen paa den S. S. Vestlige Side, gaaer en liden Vaag, hvor man lander, naar man vil gaae op i Holmen, og foran ved hvilken, eller lige uden for Indlobet, man meener at Skibene have ligget for 2 Landtove, samt eet som har været giort fast paa Strandkanten eller det faste Land for S. S. Ost, og det 4de ved et Anker i Indlobet for N. Vestlige Vinde. Vel kan det ikke slaae feil, at der jo kommer Dynning ind paa denne Bugt, naar Vinden staaer fra Havet, men Hafnarholmen svækker dog det meeste af dens Magt, og uden Tvil vil efter mine Tanker denne Hafnarbugt blive den sikkerste at ligge paa om Sommerdage af de der findes i Borgarfiorden; thi om man heller vilde udvælge Gautevigen, som ligger paa den nordlige Side, fordi den haver 6 til 7 Favne Vand med Leerbund, saa er den dog ei alleene langt meere aaben, men haver og et vanskeligt Rev, der gaaer tvers over, foran ved

Hafnarbugt.

samme,

samme, med et eeneste meget smalt Indløb. Vandets Dybde paa Hafnarbugten fik jeg ikke maalt, af Mangel paa Baad i Nærværelsen, men efter en gammel Præstes Sigende skal det ei være meer end 4 til 5 Favne dybt. Havnen er og ei større, end at der kunne ligge et par Skibe. Kastvinde har man her ikke at frygte for, saavidt man kunde slutte af Beliggenheden og Fieldenes Dannelse; men for 35 Aar omtrent skal, efter forbemældte Præsts Fortælling, en Hollandsk Fisker-Hukkert have flygtet for den Grønlandske Drive-Iis ind paa Havnarbugten, lagt sig nærmer ved Landet end ved Holmen, og bundet fast ved det saakaldte Skarfaskiær, der ligger i Hellisfiæren paa det faste Land, og derved reddet sig. Paa Stedet sees Levninger af 3de gamle Kiøbmands-Huuse. Hamborgerne berettes og fordum at have drevet deres Handel længer inde i Fiorden, eller paa den nordlige Side af Stadaraaen, hvilket og vel er rigtigt; thi man kan endnu see Levninger af 7 Tomter paa Stedet, af hvilke den største var lidet over 6 Alne lang, og afdeelt med et lidet Kammer, som dette Slags Kramboder pleie at være. Saa længe Handels-Tiden har varet om Sommeren, have véntelig disse Kiøbmænd lagt deres Skibe ind i Osen eller Udløbet af Aaen, som, formedelst et Indsnidt til den eene Side, noget nær er tillukket øverst oppe, og efter Beretning fuldkommelig dyb, nemlig 6 til 7 Favne, men Skaden er, at der foran, og tvers for Udløbet, gaaer et Sand-Rev, hvor ikkun Baade, og det endda alleene til Nød, skal kunne flyde over, saa længe Flod-Tiden varer, men med Ebben falder der svær Brænding, som giør at Sandbanken er idelige Forandringer underkastet, og altsaa falder det af sig selv, at denne Havn nu ikke meer er brugbar. Stadaraae-Oos.

§. 210.

De smaa Bugter: Bruna- Hval- Herjolfs- og Husevig komme, i Henseende til Soefarten, ikke i nogen Betragtning, uden for saavidt samme skal være frie for blinde Skiær, samt at der ved denne Kant yttre sig 3de stridige Stromme, som kaldes Glettinganæs- Skaalenæs- og Alftevigsraste. Glettingenæsrasten er den stærkeste, og løber skraaes ud fra Landet Sønden for Hvalvigen; ligesom Vandet tager til eller af, kaster den sig til Sønder eller Nord; men naar Strømmen hviler, eller og Veirliget er stille, farer man over den paa Baade, samt fisker paa begge Sider af den, men ellers ikke. Skaalenæsrasten ligger Norden for Husevigen, ligesom Alftavigsrasten Sønden for samme. Naar Veiret er uroeligt, udgiør hver Strøm for sig en stiv Fierdingveis i Breedden, da disse Strømme ere meget til Hinder for smaa Baade, men ikke for store Skibe, med mindre disse løbe Landet alt for nær. Ved Lodmundefiorden falder at erindre, at naar fremmede Nationers Skibe besøge samme, pleie de at kaste Anker, ligesom Fregatten Kiel i Aaret 1776, omtrent midt i Renden paa 10, 12 til 15 Favne dybt Vand, med jævn fast og lidet sandblandet Leerbund, og det uden at være bedækkede for Havet af noget Skiær, Øe, eller Landpynt, da Fiorden er ganske aaben. Indseilingen er frie for al Fare af Klipper, Banker eller deslige, men S. Østlige Kastvinde berettede man at være meest at befrygte, og saasnart den Grønlandske Drive-Iis ankommer eller lader sig først see, er ingen anden Udvei, end, efter Hollændernes Exempel, at gaae strax, om mueligt, til Seils, helst da Fiorden er omgiven med en klippefuld Strandbred, saa at det endog paa fine Tider, formedelst Brænding og usikkre Landinger, kan være farligt

Stridige Strømme.

Lodmunde-fiord.

ligt at fylde Vand, og langt meer at sætte Skibe paa Grund, om Iisen skulde node dertil. Af Seidisfiorden berettes saavel Hollænderne, som andre Nationer, at betiene sig i denne Henseende, og kaste Anker baade nær ved Landet, ved begge Sider midt i, og længst inde i Fiorden, skiønt det sidste ikkun sielden skal være skeet i de seenere Tider. Midt i Renden blev Vandets Dybde angiven at være 60 til 70 Favne, men til begge Sider kort fra Landet udviiste Loddet 7, 12 til 16 Favne, og en blod, skiønt ogsaa paa sine Steder fast sandblandet Leerbund. Det forstaaer sig at Seidisfiorden, som i Kartet er ansat for 3 Miile, er rummelig for mange Skibe, men derhos dog, efter Beretning, hverken frie for S. Ost- og N. Ostlige Kastvinde, eller for den Grønlandske Drive-Iis naar den ankommer, da denne endog kan have ubehindret Gang lige indtil Enden af Fiorden; alligevel synes det dog, som Skibe i slige Tilfælde ville blive her langt bæder farne, end paa Lodmundefiorden, da der baade foran, og i Mundingen paa Fiardaraaen, saavelsom paa fleere Steder, er blod Sand- og Leerbund, skiønt ikkun lavt Vand, hvorhen man kunde tage sin Tilflugt, for at undgaae de store og farligste Iis-Skotzer, der stikke dybere i Vandet, end noget Fartoi stikker, hvortil kommer og, at svær Soegang fra Havet ikke kan her have Magt til at yttre nogen synderlig Styrke, formedelst Fiordens Smalhed. Indløbet berømmes for at være sikkert. Naar ellers noget Fartoi agter at forblive nogen Tiid paa Fiorden, da pleier samme at lade Anker falde, nær eller længer fra Landet, efter Behag, foran ved Gaarden Haanøf, og inden for den saakaldte Gullsteensøre, beliggende ved den sydlige Side, hvoraf Fiorden noget nær tillukkes. Om Vinteren, naar stærk Frost indfalder, berettes Fiorden at lægge til med Iis indvendig, og ud til

Havn paa Seidisfiorden.

Midten, men ellers ikke. Foran ved Budarøren, omtrent 50 Favne fra Landet, befandtes Vandet at være 16 Favne med Leerbund. S. Vestlige Kastvinde ere meest at frygte paa dette Sted. I øvrigt gaaer een af Østerlandets sværeste stridige Stromme lige ud til Havet fra Næspynten Daletange imellem Seidis- og Mioefiorden, Dalerast kaldet, som falder meget besværlig for smaa Baade at komme over, men kan ikke giore Soefarten nogen videre Hinder.

Dalerast.

§. 211.

Naar streng Frost indfalder, fryser Mioefiorden meget hastig til, og det lige ud til Midten eller det saakaldte Arnæs, men sielden længer, undtaget naar den Grønlandske Drive-Iis ankommer, som er i Stand til, hvis den ikke finder nogen Modstand, at trænge sig ind lige til Bunden eller Enden af Fiorden. Formedelst Fieldenes Høide skal Kastvinde paa dette Sted fra alle Kanter være at befrygte, men af blinde Skiær vidste man ikke i eller nær ved Indløbet, undtagne de saakaldte Brøkur, der skyde sig kort ud fra det faste Land paa den sydlige Side, nær ved Gaarden Kross, og paa den nordlige foran ved eller neden for Gaarden Rima, men ere dog ingenlunde Skibsfarten i Veien. Paa den sydlige Side af Fiorden, nær ved Gaarden Arsnæs, gaaer ud en smal Øre, der mestendeels tillukker Indløbet, inden for hvilken der er en rummelig Bugt med 12 til 18 Favne dybt Vand, og fast sandblandet Leerbund, hvor Hollændere og andre Nationer pleie at kaste Anker og ligge i Sikkerhed. Nærmer mod Enden af Fiorden, men dog paa samme Side, ligger endnu en Øre, Skolleyre kaldet, med en Bugt ved Siden, hvor Vandets Dybde, omtrent 60 Favne fra Landet, var 13 Favne, men noget længer borte 25,

Mioefiords-Havn.

med

med en deilig fast Sandbund. Midt i Renden er Mioefiorden ligesaa dyb, som Seidisfiorden, hvilket jeg dog ikke provede, men folger derudi Fiskernes Udsigende. Strandkanten er ellers, besynderlig inderst, meer jævn end i de foregaaende Fiorde, og bestaaer sædvanlig enten af Møl, Leer eller Sand, hvorhen Skibe i Nodsfald kunne tage sin Tilflugt, naar Jisen vilde giore dem Hinder.

§. 212.

Den nordligste Gaard i Nordfiorden kaldes Næs, og staaer paa en Øre eller Landpynt, omgiven med Møl, inden for hvilken ligger en smuk og rummelig Bugt, som af ommældte Øre er ganske tilluft for Havet, men ikke fuldkommelig for det breedeste af Hellisfiorden. Med Ebben befandtes Vander paa Havnen omtrent 6 Favne fra Landet, eller Enden af Bugten, at være $4\frac{1}{2}$, noget længer borte $5\frac{1}{2}$, og omtrent paa det sædvanlige Sætterie 10, saint kort foran ved Odden eller Landpynten 7 Favne dybt, med fast sandblandet Leerbund overalt. Indlobet er kort, og efter Beretning, ganske frit for blinde Skiær. Fra Havet eller Aabningen af Hellisfiorden kan vel nogen Dynning lange ind paa Havnen, dog ingenlunde til Skade, hvorimod Kastvinde fra S. Vest holdes for farligere. Paa Nordfiorden skal Engelske og Hollandske Fiskere fordum have samlet sig, og undertiden samle sig endnu, for at holde deres sædvanlige St. Hansdags Gilde, da de have leiet Heste for at forlyste sig omkring i Egnen. Havnen ansees, for stor nok for 60 til 70 ja vel fleere Skibe til at kaste Anker paa om Sommerdage, i hvilken Tiid den upaatvilelig er saa tryg, som nogen anden; men om den er brugbar til Vinterleie er ikke saa vist, efterdi den Gronlandske Drive-Jis ogsaa indfinder sig der. Og om der end paa Reeden neppe kan komme saa svær Storm eller Soegang,

Nordfiords-Havn.

at

at Ankerne jo kunne holde, saa synes dog ingen anden Redning for Jisen, end at Skibene maatte lægge sig ind til Landet oppe i Bugten, hvor Hollænderne pleie at kalfatre deres Fartoier; thi uagtet der ogsaa er blod Grund ved Enden af Fiorden, saa er dog Søen sammesteds altid meer i Bevægelse, eftersom Stedet vender lige imod Havet. Foruden denne Havn, blev endnu berettet, at skulde findes i Nordfiorden en Elv, hvis Udlob var saa dybt, at Skibe paa 90 til 100 Læster med fuld Ladning magelig kunde flyde derind, og desuden en Kanal i Nærværelsen, tienlig til Vinterleie. Bevæget af dette Rygte reiste jeg altsaa hen, for at besee Elven og Kanalen, som jeg befandt som folger: Midt ned efter Dalen eller det inderste af Nordfiorden, rinder den saakaldte Nordfiordsaae, en middelmaadig stor Elv, der danner et temmelig breedt Udlob i Forhold til andre Elver, ved Søen eller Sanden, som udgior Enden af Fiorden, oven for hvilken der ligge paa den nordlige Side vidtloftige og breede Vadler eller Vandsamlinger, som blive ganske torre med Ebben, men paa sine Steder saa dybe med største Flod, at en Hest kan svømme deri. Fra disse Vadler løber videre heel langt op efter, imod Østen igiennem Engene, en Kanal Hofskil kaldet, som vel er saa stor, at der kunde ligge 30 eller fleere smaa Fartøier, naar de først vare komne derop; men saadant lader sig ikke saa let sætte i Verk, thi foran og tvers for Udløbet af Aaen ligger et Sand-Rev, hvorpaa Loddet udviiste Vandet at være med middelmaadig halvvoxen Flod 5 Foed, men midt i Udlobet af Aaen $7\frac{1}{2}$, samt oppe i Vadlene 2 Foed. Vil man nu sætte at Vandet med største Flod bliver 3 Foed høiere, hvilket det, efter de Tegn, som vare at see ved Strandkanten, ikke gaaer over, saa har man at vente paa Sandrevet 8, i Elvegabet $10\frac{1}{2}$, og i Vadlene

Nordfiordsaae.

lene 5 Foed, eller maaskee noget meere paa sine Steder, som enhver let indseer ikke at være dybt nok for store Fartoier, ja ikke engang for de smaa i Vadlene, som man dog endelig maae passere, forend man kan komme op til Hofskilen, hvilken under foranførte Omstændigheder var paa nogle Steder forsynet med 6 Foed Vand, paa andre med 5, men paa nogle ikkun med 4; hvortil kommer, at der ved Sanden eller paa Sandrevet, falder Brænding til sine Tider, saa at man ikke, uden i stille Veir, kunde lægge dertil med Fartoier; men denne Forhindring vilde dog ikke sige saa meget, da Havnen imidlertid er tryg nok uden for, naar ikkun Vandets Dybde paa Revet og i Vadlene var tilstrækkelig nok. Og lad mig endog have taget 2 Foed Feil i at bestemme Flodens Hoide (*), saa faaer man dog ikke hoiere Vand paa Revet end 10 Foed, og 7 i Vadlene, hvilket ikke er nok til at faae Adgang til Hofskilen med Fartoier, men alleene til Udlobet af Elven, hvor det dog, formedelst Iis-Skreed, ikke vil blive alt for sikkert at ligge med Skibe om Vinterdage, med mindre de kunde flyde ind i en liden Krog, som oftbemældte Vadle, hvilke just og her ere besatte med store Steene, give fra sig yderst paa Nord-Siden, og som er ½ Fod dybere end de selv. Endelig berettes, at hverken Havnen ved Næs, eller Nordfiorden selv, fryser til om Vinteren, uden naar den Gronlandske Hofskil.

(*) Jeg anmærker dette i Anleedning af Horrebows Beretning (§. 80. S. 269.) at Floden ved hoieste Spring skulde kunne stige i Island omtrent til 16 Foed, og den almindelige sædvanlig til 12. Men om end dette kan forholde sig saaledes paa adskillige Steder, hvor Vandet er indsperret, eller Strandkanten steil, saa kan man dog ikke antage samme Regel, hvor Strandkanten er flad, og hvor Vandet kan breede sig ud, som det sædvanlig pleier at være inde ved Enden af Fiordene.

landske Drive-Iis kommer, da denne deels gior Vandet stille, og deels medforer hæftigere Kulde end sædvanlig.

§. 213.

Vid- og Hellisfiordene.

Ligesom Indlobet til Nordfiorden er frit for blinde Skiær, saa er det og overalt til Hellis- og Vidsfiordene. Vel er sandt, at begge disse ligge aabne for Havet, men ikke desmindre skal fremmede Nationer, i paakommende Tilfælde, dog have betient sig af dem begge til Ankerplads, da Vandet i den første, foran ved Gaarden Hellisfiord, noget nærmer mod Landet end midt i Renden, er ikkun $11\frac{1}{2}$ Favn dybt med sandblandet, middelmaadig fast, Leerbund, men i Vidfiorden paa Ligge-Stedet 12, og længer henimod Gabet 16 Favne med Leerbund. Langs ind med Næspynten Horn, samt omkring den saakaldte Arnarstape, beliggende kort derfra, og ved Siden af hvilken den bekiendte Strøm Hornorasten gaaer lige ud fra Landet til Havet, siges at være en heel Hob blinde Skiær, som de, der lobe ind paa eller ud fra Vidfiorden, især bør tage sig vare for. Østen for Hornsrasten ligger Monæset, ud fra hvilket Monæsrasten skyder sig, ligesom kort derfra igien en anden svær Strøm kaldet Vogarast, der ofte foreener sig med Gerpisrasten ved Fieldet Gerper, samt tillige med den Vogarast, som er nær ved Vadlevigen, og er en særskilt Strøm fra den ved Monæsset. Krossenæsrasten har faaet Navn af Krossenæsset; og disse ere da de betydeligste Strømme ved Udhukkene imellem Vid- og Rødefiorden, hvoraf det falder let at begribe, at omendskiønt de ikke kunne være Søefarten til Hinder i det store, saa standse de dog Mellemfarten i det smaa, saaleedes, at de som boe i Nordfiordene, ikkun sielden see dem i Stand til at føre Tran eller andre tunge Varer over samme til Baads til Rodefiords Handels-Sted.

Blinde Skiær og Strømme.

§. 214.

§. 214.

Den bekiendte Rødefiords-Havn, som Handels-Skibene aarlig besøge, ligger paa den nordlige Side af samme Fiord, og bestaaer af en stor Bugt, som vel er indlukket for Havet, men derimod udsat især for N. Vestlige Vinde, der til sine Tider berettes at blæse meget vældig inden fra Enden af Fiorden, og undertiden at have forvoldet, at man er bleven nødt til at kappe Anker. Grunden skal og, i Hensigt til Fastheden, ikke være alt for sikker, og langt mindre frie for skarpe Steene, der skamfile Tovene, hvorfor man maae forsyne Land-Tovet, som er bundet fast om en Klippe ved Stranden, der ellers nær ved Handelsstedet bestaaer for det meeste af Mol, med 3 Tonder. Vandet, hvor Skibene pleie at ligge, er 7, 10 til 18 Favne dybt. Ved den N. Ostlige Side af Rodefiorden yderst, ligge efter Beretning en Deel blinde Skiær og Boder, der kunne blive ubekiendte Soemænd til Hinder, om de ikke bleve aflagte paa Soe-Kartet; De kaldes saaledes: a) Vatns-bode. b) Krossanesfles. c) Kalvarvallabode. d) Tinda-bode. e) Hangabode. f) Thorlaksbode. g) Theistarbode. h) 3 Rifskiær, som agtes for de farligste. i) Steckiarskiær. k) Bussa. l) Kroartangabode; og m) Sulnabode; men paa den sydvestlige Side, og overalt indvendig, skal Fiorden være reen, ligesom Eskefiorden, naar man undtager et Rev, som løber ud fra Holmenæsset, og strækker sig heel langt mod Østen, hvoraf følger, at dybgaaende Skibe, som ville søge Havn paa Eskefiorden, maae holde sig meer til den østlige Strandbred. Eskefiorden selv er saaledes beskaffen, at der paa dens N. Ostlige Side, nær ved Enden af Fiorden, gaaer ud en lang og smal Øre eller Pynt, Mio-Øre kaldet, som ganske tillukker Fiorden, naar man er kom-

Rødefiords-Havn.

Blinde Skiær.

Mio-Ørebot eller Eske-fiords-Havn.

men midt paa Bugten inden for, der er stor nok endog for en talrig Flode. Længst inde i Bugten, omtrent 50 Favne fra Landet, befandt man Vandets Dybde at være 4¾ Favn med smaa Steene og sandblandet Grund, men noget længer borte 12, og endelig bæder ud imod Renden 22 Favne, med fiin Leerbund, samt kort foran ved Pynten 3, og siden tiltagende fra 10 til 16 Favne Vand. Hvor Lodskudet gav 12 Favne vil dog vel blive den rette Ankerplads. Soegang er paa dette Sted visselig ikke at frygte for, men derimod maae man, efter Beretning, være belavet paa stærk Blæst af Norden, samt Kastvinde, som dog efter mine Tanker ikke kunne giore Skade; thi om endog Skibene dreve paa Land, saa er Strandkanten saaleedes dannet, at de gierne synes at kunne komme af igien uden al Skade, ligesom og sættes paa Land, naar Drive-Jisen skulde node dertil. Paa Mio-Øren, som er behagelig, jævn, og stor nok til at bygge Huse paa, falder tillige Møl, skiønt ikke i ret stor Mængde, hvortil kommer at Lodse- og Lade-Pladsen er i alle Maader beqvem, naar kun en Brygge udsættes. (*) Udløbet af Eskefiordsaaen vilde

Eskefiordsaae dens Udløb.

(*) Sysselmand John Arnorsens Undersøgnings-Forretning over Eskefiorden i Aaret 1774 lægger endnu til ovenmældte fordeelagtige Egenskaber: 1) at Indløbet dertil er saa reent, at endog ubekiendte Søefarende kunne uden Lods gaae der ind og ud, ei alleene med den samme Vind, som til og fra den nu brugelige Rødefiords-Havn, men og at erfarne Søemænd have forsikkret, at kunne derfra letter komme til Søes, end fra denne, endskiønt den ligger omtrent 1 Miil uden for. 2) At ligesom det er erfaret, at ikke engang den Grønlandske Drive-Jis kan saaleedes trænge ind paa Havnen, at nogen betydelig Fare kan befrygtes deraf, saa kunne og ellers endog fleere store Skibe paa eengang ligge der allesteds, saa dybt eller grundt, som man selv vil, enten alleene ved at kaste Anker, eller ved at sætte et Anker paa Land, og lade det andet falde i Søen. 3) At denne Havn ligger baade nærmer, og

vilde være rummeligt nok for 20 til 30 smaa Fartøier, om det ikke foran var saaledes bespændt af et meget breedt Sandrev, at ikke engang en Baad med middelmaadig Ebbe kan flyde derover, uden ved den østlige Side, hvor Vandet dog ikkun er 2 Foed, og oppe i Udløbet paa sine Steder 3, og paa andre 4. Vil man da sætte, at Vandet paa dette Sted voxer 4 Fod med største Flod, som man ansaae det for, saa kunne dog ingen større Fartøier, end de der stikke 5 til 5½ Foed, komme op i Udløbet; Men saadanne smaa Fragtbaade synes at kunne ligge der i Vinterleie med al ønskelig Sikkerhed, da Jisskreed om Vinteren efter al Formodning ei vil kunne giøre Skade, og Mió-Ørebøten desuden ikkun er kort derfra, for der at oppebie Flodtiden; men at Renden igiennem forbemældte Sandrev jo maae være Forandringer underkastet, begribes lettelig, saavel af Grundens Beskaffenhed, som andre Omstændigheder. Videre fortiener her at komme i Betragtning Skeløren, der ligger paa den sydlige Side af Eskefiorden, og nær-

 mer

og meer beleilig for det heele Sliotsdalherred at søge til, end den nu brugelige Rødefiords-Havn, allerhelst da det koster saa liden Umage, at faae en god Vei over Eskefiordsheeden, at een af Stedets Bønder i disse Tider skal have tilbudet sig at sætte den i Stand, naar han ikkun maatte nyde til Vederlag 2 Fisk eller 4 Sk. Spec. af hver Bonde, som reisede derover det næste Aar efter; samt 4) at der ei alleene rundt omkring Mioøren selv er Plads nok til at bygge fornødne Handels- og Pakhuuse, saavelsom nogen Leilighed til Klipfiskvirkning, men ogsaa overalt omkring Eskefiorden et jævnt Land baade til Bygninger og anden Brug. Saaleedes er Eskefiorden at ansee for eet iblant Landets beqvemme Steder til Anlæg til Handel og Fiskevirkning, og uden Tvil det allerbeqvemmeste i Mule-Syssel, og synes derfor saa meget meer værdt at have Øie paa, som det Sted, hvor Rødefiords Handelshuuse nu staae, ikke er aldeeles sikkert for Fieldskreed, og Havnen selv ikke heller nær saa god som Eskefiordens. E.

mer ved Gabet end Mió-Øren, samt danner en liden Bugt eller Havn, som for den største Deel er indlukket for Havet, men har derimod ikke lavere Vand kort fra Strandkanten end 20, 25 til 30 Favne, med Sandbund paa sine Steder, og paa andre igien med leerblandet Sandgrund, samt middelmaadig grove Molsteene imellem; hvoraf vel er klart, at Mio-Ørehoten i alle Henseender har største Fortrin for denne, men til at stoppe for Modvind vil

Skeløre-bugt. dog Skeløre-bugten medføre sin Nytte, især naar et Skib er vel bemandet, da Vandet falder vel dybt. Men for at komme til Rødefiorden selv igien, da ligger paa den nordlige Side af samme,

Leidarhavn. og kort inden for Holmenæsset, den saakaldte Leidarhavn, der bestaaer af en liden Bugt, som nogle have anseet for tienlig baade til Sommer- og Vinter-Havn, hvilket den dog ikke synes at være; thi foruden at den ligger aaben for S. S. Østlige Vinde eller for Havet, saa har den og den Feil, at Bunden bestaaer af Steen, uden paa eet eeneste Sted, hvor man fandt Leer med 3 Favne Vand. Den Grønlandske Drive-Iis, saavelsom den omdrivende Vinter-Iis, kan og desuden opfylde Bugten, og hvo kan da ligge sikker ved en saa steil Strandkant? I S. S. Vest ind fra bemældte Leidarhavn gaaer en liden Vaag Eyde kaldet, som er næsten aflukket for Havet paa den eene Side, med en liden lav Flud eller Klippe, hvorover Vandet dog ikke gaaer med Floden, men paa den anden ligger det faste Land eller Leidarhøfden. Vandets Dybde i Vaagen var med næst største Ebbe 2 Fod og steenblandet Leerbund, som dog kunde jævnes og renses, ligesom der og er Leilighed til at giore 2 smaa Fartøier faste, hvilke paa Stedet synes at have Plads og Sikkerhed nok, da Vandet forhøies med Floden henimod 7 til 8 Foed. I Steckiarvigen, nær ved Præ-

ste-

stegaarden Holme, er og en Ankerplads med 5 til 10 Favne Vand og fast Leerbund. Inderst i Rødefiorden, imellem Slettaaen og Budarøren, ligger endnu en Oos eller, om man vil heller kalde det en Vaag, imod N. N. O., hvorhen 5 Hollandske Fiskere for nogle Aar siden skal have taget deres Tilflugt for Hav-Jisen, og sat deres Hukkerter paa Land inderst i Vaagen, indtil de saae dem Udveie til at komme bort igien. Et Exempel som altid synes sikkrere at følge i Nødens Tiid, naar ellers Grunden er blød, og ingen Søegang, end at lade sig drive med Jisen. Vandets Dybde i denne Vaag, hvilken ved Budarøren afgiærdes og forsikkres imod al Søegang eller Havbølger, blev prøvet at være, kort foran ved Pynten, og paa skraaes inden for samme, 10 Favne, med fiin og jævn Sandbund, men noget nærmer ved Landet 6 til 8, fordi Dybden var ulige ind efter, samt med Ebben omtrent i Midten 2 Fod og derunder; hvoraf følger, at om Vandet voxer i største Flodtid 4 Fod, saa kunde 6 Fod dybt stikkende Fartøier flyde op til en Bakke, neden for Gaarden Rolleleyre, og der ligge sikkre om Vinteren; men foran ved Slettaaen selv ligger et Sandrev, ligesom ved Udløbet af andre slige Elver, hvorpaa Vandet, i ovenanførte Omstændigheder, ikkun var 2 Fod dybt, men oven for samme 3 og $3\frac{1}{2}$ i Mundingen af Elven; saa at det, naar man betænker, at Aaen er en stor Elv, som om Vinteren skyder en Hob Jis fra sig, ikke vel kan slaae Feil, at jo Vaagen eller Bugten uden for Budarøren, heller bør udvælges til Opholdssted for saadanne bestemt dybgaaende smaa Fartøier, som foran er mældt, end Udløbet af Slettaaen. Videre blev jeg vaer, ved den sydlige Side af Rødefiorden, en liden Bugt neden for Gaarden Eyre, med en smuk Oos eller Udløb oven for, hvor smaa Fartøier ligeleedes kunde

Rolleleire-vog.

kunde ligge, om Vandet var dybt nok, men det er og her Skade, at samme foran bespændes af et Sandrev, hvorpaa Vandet ikke befandtes at være hoiere, med næst største Flod, end 4½ Fod; men ellers har dette Rev den Fordeel for andre af sit Slags, at det bestaaer af middelmaadig fiin Mol, og ikke af blod Sand, hvorfor man og snarer paa dette Sted, end hvor Grunden er los, synes at kunne, med Haab om Bestandighed, grave en dyb Rende, om Paalands-Vinde i saa Fald ikke atter vilde blive til Hinder. I øvrigt kan dette overhoved lægges til om Rodefiorden, at man paa samme hist og her finder smaa Bugter, som altid ere beqvemme til Ankerplads i Nødsfald for de Skibe, som skulde beseile Eskefiorden, hvoriblandt Eyrarboten er den vigtigste, da den har 6 til 15 Favne dybt Vand, med Molblandet Sandbund. Havranæsboten derimod, uagtet man skulde have tænkt, at finde der en god Havn, er besat med Steenbund overalt, og altsaa ubeqvem hertil. Andre mindre betydelige Bugter forbigaaes med Fliid.

Andre mindre Bugter.

§. 215.

Indløb til Faskrudsfiorden.

Faskrudsfiorden berettes at være frie for blinde Skiær fra yderst til inderst, undtagne de saakaldte Brune- og Fiardboder, der siges at ligge midt i Gabet af samme, og Bolgerne at bryde derpaa, naar Veiret om Vinteren er meest uroeligt. Andøen, og det store saakaldte Ædarskiær, ligge begge ved den nordlige Side, imellem hvilke og det faste Land fremmede Nationer aldrig, uden i Nødsfald, skal have vovet at seile ind, da Sundet baade er smalt, og Vandet lavt efter Sigende, samt ikke frit for blinde Skiær, hvoraf følger, at Andøen altid maae haves om Styrbord, naar man søger Havn paa Faskrudsfiorden. Foran ved Præstegaarden Kolfreyestad er en Ankerplads, som de Skibe

pleie

pleie at betiene sig af, der ikke agte at gaae længer ind paa Fiorden eller ligge længe; men Skipperne skal ei alleene have klaget over Vandets alt for store Dybde, men og over usikker og steenet Grund, hvilket vel er sandt; dog findes eet Sted nær ved Landet, med 12 Favne dybt Vand og jævn Sandbund, som egentligen er den rette Liggeplads, endskiont den mestendeels er aaben for Havet. Paa den nordlige Side, noget inden for Midten af Faskrudsfiorden, gaaer ud en Øre, Mióøre kaldet, der er saa kort, at den ikke tillukker meere end det halve af Fiorden, og neppe det engang, naar man er midt paa Bugten. Paa denne Mió-Ørebot, hvor Vandet, 12 til 15 Favne fra Landet, med Ebben, befandtes at være 9 Favne dybt, og længer ud 22, samt siden alt meer og meer tiltagende, med fiint sort Leer, og hist og her med fast hvid sandblandet Leerbund, var det at Fregatten Kiel, kort for min Ankomst, havde kastet Anker, og desuden sat et Tov paa Land. Havnen, som er rummelig, synes at være sikker nok om Sommerdage, men har dog den Uleilighed, at Indseilingen er lang og besværlig, især for store Skibe, at krydse sig ind og ud, formedelst Vindenes Ustadighed imellem de høie Fielde; hvortil og kommer den anden Uleilighed, som foraarsages af Vandets store Dybde, helst for de Fartøier, som ikke ere stærk bemandede. Inden for bemældte Mióøre rinder ned en Bæk, i hvis Udløb er fiint Sand, hvor nogle Engellændere, for at undgaae Hav-Isen, skal have sat deres Skibe paa Grund, og derved reddet samme. Derimod kan Havet magelig formaae at vælte svære Bølger ind paa Faskrudsfiorden, som forvolde, at Landingerne langs ind med Kysten paa begge Sider ere kun heel maadelige, naar man undtager Skaalevigen og 2 andre Bugter, den eene inden for Gaarden Øre paa Syd-Siden, og

Ankerplads ved Kolfreyestad.

Faskrudsfiords-Havn.

 den

Gvendarnæsraft. den anden paa Nord-Siden, nær ved Kolfreyestad. Gvendarnæsraften, som løber ud imod Havet fra Gvendarnæsset, er en temmelig svær Strøm, hvori de daglig afvexlende Strømme Sønder- og Norderfaldet, og helst det første, berettes at giøre betydelige Virkninger. I denne Raft nær ved Landet ligge smaa blinde Skiær, og desuden eet aabent, som er temmelig stort; ikke desmindre kan dog en Raft her, som paa de fleeste andre Steder, ikke mærkes, naar enten en Øe, eller et aabent Skiær, ligger i lige Linie med, og foran ved, Næspynterne.

Kirkebolsbugt udi Stødvarfiorden. Paa Kirkebolsbugten i Stødvarfiorden, som og inden for samme, skal fremmede Skibe tilforn have kastet Anker, og opholdt sig der kort eller længe efter Omstændighederne, da Bunden bestaaer af temmelig fast Sand, og Vandet er 10, 12 til 15 Favne dybt nær ved Landet, men i Midten berettes Fiorden at være dybere, nemlig fra 60 til 80 Favne. Ved den sydlige Side, omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Landet, siges at ligge en for fremmede Skibe farlig Bode, Fiardarbode kaldet, som strækker sig henimod Hvalnæsraften,

Hvalnæsraft. der løber ud fra Hvalnæsset, og er een iblandt de stærkeste Strømme paa Østerlandet, opfyldt med blinde Skiær og Grunde, som noget nær berettes at støde sammen med dem, som ligge ved den nordlige Side af Breeddalsbugten.

§ 216.

Breeddals-Havn. Paa Breeddalsbugten, hvor Skibe sikkert kunne og pleie at ligge om Sommerdage, uagtet Havnen er aaben for Havet, er Vandet 5, 6 og 11 Favne dybt med Sandbund. I N. O. fra denne for en heel Flode rummelige Bugt, gaaer ud en anden mindre, nær ved Gaarden Thverhammer, som kaldes Selbot, og

Selbot. synes langt sikkrere end Breeddalsbugten selv, eller i det mindste lige-

ligesaa brugbar, da den er bæder bedækket for Havet, og tillige dyb nok ved den ostlige Side lige ind til Midten eller noget længer ind, nemlig paa 5 til 6 Favne Vand med Sandbund, men der inden for igien ikkun 3½ Favn, med samme Bund, hvorefter Vandet meer og meer aftager. Man beretter at Orlogs-Skibe skal have tilforn betient sig af Selboten, og nogle ville endog paastaae, at sammesteds kunde blive en ganske tryg Vinterhavn for et par Skibe, hvilket ikke synes saa urigtigt, naar alleene den Gronlandske, saavelsom den omvankende Drive-Iis, der magelig kan trænge sig ind paa Bugten, ikke var at befrygte, i Mangel af andet Tilflugtssted i Nærheden; sidstbemældte Havn er og ikke frie for Skiær. De aabne Skiær, som findes paa Breeddals Bugten, kaldes Fála, Axarskiær, Stampen, Sudur- og Nordur-Rifskiær, Bakur, Sprøkunaggr, Hlada- og Hlødubarn, samt Streitisfles, der ligge Sonden for Hvarfstangen, eller den Udhuk, som sætter Fiorden Grændser paa den sydlige Side; men de blinde Skiær have faaet Navn af Larunger, og bestaae af en heel Række, som strækker sig fra Hvalnæsrasten Sonder efter, noget længer, efter Gisning, end til midt i Renden af Bugten, og ere især farlige for fremmede Skibe, hvorfor de synes at burde aflægges paa Kartet, ligesom Langeboden, der ligger paa Syd-Siden af Indseilingen eller Indlobet. Paa bemældte Larunger bryder ellers Soen, naar Storme blæse, undtagen den Deel af Skiærene, som lober længst imod S. Endelig kan til foregaaende aabne Skiær endnu lægges eet temmelig stort, nemlig Geirfugleskiæret, som siges at ligge 6 til 7 Miile fra Landet, og burde, til Soefartens Sikkerhed, staae aflagt paa Kartet. Ved St Hansdags Tider skal man tilforn undertiden have besogt dette Skiær, for at fange Geirfugl,

Aabne og blinde Skiær.

Geirfugle-Skiær.

 eller,

eller, som den af nogle kaldes, Magellanske Giæs, og Sælhunde tillige, men slige Reiser ere nu om Stunder gangne af Brug.

Breeddals-aae, dens Udløb. Oosen eller Udløbet af Breeddalsaaen, hvor Skibe tilforn skal have ligget, og hvor man endnu formoder, at 15 til 20 Læster drægtige Fartøier endog sikkert kunde ligge om Vinteren, er saaleedes beskaffen, at den løber ud ved et Næs, Høfde kaldet, der ligger paa dens sydlige Side, og fra hvilket der gaaer midt ud i Mundingen en noget nær trekantet Klippeflud, men paa den nordlige Side bestaaer Strandkanten yderst ved Søen deels af aabne og deels af blinde Skiær, paa hvilke sidste Bølgerne bestandig bryde naar Havet er uroeligt. Inden for Pynten, og paa samme Side, som Høfden, ligge 2 smaa Viger eller Bugter med lavt Vand, eller ikke dybere, end at Baade med største Flod skal kunne flyde lige derind, da derimod Vandet, i Udløbet af Aaen selv, er meget dybere, og uden Tvil, som Bønderne paa Stedet fortaalde, dybt nok til, at 15 til 16 Læster drægtige Fartøier kunde flyde derind. Dets Dybde blev angiven at være 5 Alne, som vel kan forholde sig saaleedes, efterdi Brændingen just midt i Gabet, uagtet den var temmelig svær, ikke rørde ved Grunden; hvoraf tillige kunde sluttes, at der ikke ligger noget Sandrev foran ved Breeddalsaaen, som foran ved de andre tilforn beskrevne Udløbe af Eske- Røde- og Nordfiordsaaen; men derimod falder her langt voldsommere Strøm, som immer med affaldende Vand eller Ebben tager sin Fart efter Stedets naturlige Beliggenhed, i det den skyder ud fra forbemældte Klippeflud, og støder saa an paa de blinde Skiær ved den modsatte Side, hvilke Fartøierne tilforn maae have havt, og ville i Tiden have, ondt ved at undgaae, om de engang skulde komme paa dette Sted. Hvor ellers Havnen selv egentlig har været

ret eller skulde blive, er man ikke eenig om; thi nogle meene, at dertil er Leilighed paa den sydlige Side, og oven for nysbemældte Flud, i en stor Krog, som dog har ikkun lavt Vand; men andre, paa Nord-Siden, oven for den store Grande eller Sandrev, som stoder til Aaen, hvor dog Vandet er ligeleedes lavt, hvilket alt maae overlades til nærmere Undersogning, da Vandets Dybde, for Brændingens Skyld, ikke kunde blive loddet. Imidlertid vil det blive vist, at en saa stor Elv, som Breedalsaaen, er vel i Stand til at foraarsage ikke ubetydelige Uroeligheder af Jisskreed om Foraar og Vinterdage, der altid kan forvolde, at Skibene maae tage sig vel vare; hvortil kommer at de, formedelst Brændingen, ikke altid kunne lobe ud eller ind, naar det maatte haves nodigt.

§. 217.

Foran ved Gaarden Streite, som staaer omtrent midt paa Berenæsset, der adskiller Breedalen og Berefiorden, skal Vandet nær ved Landet være lavt og besat med smaa blinde Skiær og Grunde, lige til forbemældte Streitisfles eller Biarnarskiæret, som ligger paa Nord-Siden af Berefiorden. Paa samme Sted siges og at være en stærk Strom, uagtet den ikke har faaet Navn af en Rast. Uden for, saavelsom paa, Bere- Hammers- og Alftefiordene skal desuden være mange baade aabne og blinde Skiær, (som jeg her paa eet Sted vil opregne, om det i sin Tiid maaskee kunde tiene noget til Soefartens Sikkerhed), nemlig Biarnarskiær, foran ved Gaarden Nup paa Berefiords-Stranden; Hlifolfsskiær og Skorbeinn, imellem hvilke Skibene seile ind paa Berefiords-Havn; Rolla- og Langesles, beliggende, efter Sigende, Sonden for disse igien; Ketelbodafles, yderst

Blinde og aabne Skiær foran Berefiorden.

paa Berefiorden; samt Andøe-Skiær, Fiskenagg, og Fiske-naggofles; item Holuskiær og Ormsbæle foran ved Hammers-fiorden. Alle disse skal være aabne. Men iblant de blinde Skiær, som ligge imellem forbemældte Biarnarskiær, siges Triesnefur, Krosubode, Kiøggur, Skorbeinsbarn, 3de, Sonden for disse, unavngivne, Sundbode, nær ved Langeflesene, Kollubode, Langaflesiabode, Hellubode, Ketelbode og Vatnsbode, den sydligste af alle disse, at være de farligste for Soefarten. Foran de Fielde, som adskille Loonet og Hvalsnæsset, eller lige for ved Hvalsnæsdalen, skal desuden ligge et for fremmede Skibe farligt, men dog noget nær aabenlyst Skiær, Hvitingr kaldet, og i N. Ost kort derfra, et blindt Skiær, som har faaet Navn af Brókur. Om de Sandrev, som afgierde Hammers- og Alftefiordene, er mældt tilforn. Men hvad angaaer Havne

Diupevog. i Berefiorden selv, da er Diupevogen i de seenere Tider bleven bekiendt, men Gautevigen i de gamle, og i Historien. Vel tviler jeg ikke paa, at jo Handelens Betiente have alt for længst meddeelt fuldstændige Efterretninger om denne forste, dog for ikke ganske at forbigaae samme, som een iblant de beste Havne i Island, kan jeg ikke undlade at antegne, at den bestaaer af en smal Vaag eller Bugt, som lober tvers ind i Bulandsnæsset, paa dets nordlige Side, og er paa begge Sider, ligesom ved Enden, omgiven med middelmaadig høie Klipper, dog fornemmelig den, som vender ind ad Fiorden. For Havets Overlast, saavelsom for de Bolger, der komme inden fra Berefiorden i paakommende Storme, er Havnen ganske frie, men de N. Ostlige, der staae lige ind i Gabet, kunde den vel ikke undgaae, hvis ikke Vaagen var temmelig lang, og Bolgerne stodte an paa de blinde Skiær, som ligge

uden

uden for Indlobet ved Fiord-Siden, og kaldes Brókur, samt paa det aabenlyse Svarteskiær, ved den modsatte Side, hvilket Skiær man dog kan seile nær paa 6 til 8 Favne, men omkring bemældte Brókur er Vandet lavere, og de derfor farligere, uagtet Indlobet just ikke er meget smalt. For den Gronlandske Drive-Iis, naar den kommer, berettes Diupevogen ikke at være frie, og kan ikke heller, i Folge Stedets Beliggenhed, ganske være det; men samme vil dog neppe kunne komme derind i den Mængde, at Skibe kunne derved underkastes nogen Fare, allermindst da Enden af Vaagen bestaaer af temmelig fiint Sand; hvoraf folger at Diupevogen virkelig kan ansees for en meget sikker Vinter- og Sommerhavn(*), dog ikke for fleere end 3 mindre eller storre Fartoier ad Gangen, helst naar den blev forsynet med Ringe, efterdi Klipperne begynde at losnes og slaae Feil. Til at bygge Huse er ikkun liden, men dog nogen, Plads nær ved Diupevogen, ligesom til Kiokkenhaves Anlæggelse. Gautevigen, som tilforn har været beseilet blandt andre af Irlænderne, ligger paa den nordlige Side af Berefior- Gautevig.
den, og bestaaer af en kort, men derhos temmelig breed Bugt, ved Siden af hvilken, paa Budarøren, man endnu kunde see Levninger af 6 Kiobmands-Huse. Havnen er nogenleedes tillukket for Havet, men derimod ganske aaben for de Vinde, som staae tvers over Fiorden. Vander kort foran ved Budaroren befandtes at være $1\frac{1}{2}$ Favn, noget længer borte 3, og endelig omtrent midt paa

(*) I Anleedning af at det til Diupevog i Aaret 1777 bestemte Skib ikke naaede derhen, haver nuværende Handels-Direction ladet denne Havn beseile den paafolgende Vinter, hvilket, endskiønt aldrig, saavidt man veed, forsøgt tilforn, gik lykkelig for sig. Skibet ankom der den 4 Martii 1778, og fandt ingen Vanskelighed ved at ligge paa Havnen imedens det udlossede sin Ladning. E.

paa Vigen 6½ Favn med sandblandet Leerbund overalt. For den Gronlandske Drive-Iis er Gautevigen udsat, ligesom heele Beresiorden, saa at den endog neppe kunde undgaaes af et Fartoi, som laae der til Ankers, hvoraf følger, at Diupevogen i alle Henseender er sikkrere end Gautevigen, hvilket ventelig haver givet Anleedning til, at hiin i de seenere Tider heller er bleven udvalgt til Handels-Havn. Endelig ligger inden for Stadarøren, og længst inde i Beresiorden paa Nord-Siden, en rummelig Bugt for mange Skibe, som bemældte Odde eller Pynt ganske beskiærmer baade for Havet, og for den Soegang, som Vindene paa Fiorden selv kunne foraarsage. Omtrent 50 Favne fra Enden af Bugten erfarede man ved Loddet med halvvoxen mindste Flod, Vandet at være 2 Favne dybt, noget længer ude 3, endelig 4, og 8 foran ved Pynten af Øren, som skyder sig heel langt over imod Fiordens sydlige Side. For Kastvinde fra Norden siges denne Bugt ikke at være frie, og for den Gronlandske Drive-Iis ikke heller, i paakommende Tilfælde, skiønt samme ikkun sielden skal treffe; men disse Uleiligheder synes dog ikke paa dette Sted at kunne giøre nogen Skade, da Stadaroren bestaaer af fiint Sand: Skulde man derfor nogen Tiid faae Lyst til at gaae med Fartøier lige ind til det inderste af Fiorden, da synes denne Stadarørebot at være en ganske tryg Vinter- og Sommerhavn. Til Slutning førend jeg ganske forlader disse Betragtninger over Østerlandets Kyster, vil jeg inderlig onske, at de i sin Tiid maatte blive en Anledning med til en meere virksom og oplivende Handel, og alleene anfore fra Ord til andet Bonders Beretning om Hornefiords-Oosen, da jeg, formedelst Skibets hastige Affeiling, ikke kunne faae Leilighed til selv at see den; Beretningen lyder saaleedes: "Hornefiords-Oosen er omtrent saa "lang

Stadarøre-bot.

Hornefiords-Oos.

"lang som Diupevogen, og ligesaa smal, men med en meget svær "Strom, da 6 store Elver, Hornefiordsvande kaldte, have sit "Udløb derigiennem. I denne Oos har man landet tilforn, men "nu ikke i nogle sidstforløbne Aar, og det siden Oosen deelede sig i "2 Arme, omkring en Klippe, som for stoed ved dens eene Side. "Det blinde Skiær, som ligger kort inden for Indløbet, kaldes "Bode, og er Vandet deromkring deels 10 Alne, deels 10 Favne. "For Resten holder man for, at dersom en Havn for Øræfernes "Indbyggeres Skyld skulde nogensinde blive beseilet, da vilde det "rimeligst blive denne Hornefiords-Oos, men hverken Papa-"Oosen, eller andre i Nærheden beliggende Bugter, formedelst "de der opkastede Sanddynger, samt alt for lavt Vand, og Bræn-"ding ved Strandkanten."

5. Afdeeling
om Drivetømmeret.

§. 218.

Drivetømmerets Mængde, fra Langenæs til Vapnefiorden.

Det er mældt i Forveien, at Lambøren, ved Langenæssets sydlige Side, er undergaaet ikke ringe Forandringer og Forhøielse ved Strandkanten, ikke desmindre havde dog Brændingen, ved sin ugemeene Magt, havt Styrke til at kaste en heel Hob Drivetømmer deels over Molrusten, ind i det Kiær, der var inden for samme, og deels op oven paa Molrusten selv, hvilket tilsammen befandtes enten raadent eller revnet og spaltet, 2 nye Stykker undtagne, nemlig et 3 Alne langt af rød Fyrr, det andet noget kortere af saakaldet Norskhugget Træe. Dette Tømmer var altsaa ikke tienligt til Gavn-Tømmer, men vel til Kull, smaa Karr, eller deslige. Fra

Lambøren og lige til Rümblevigen var intet Drivetømmer opkastet, undtagne nogle smaa Stykker neden for Gaarden Skaaler, hvilket Strandens Steilhed ei heller kunde tillade; men ved Frolløgstade omtrent saa meget, som kunde behøves til Brændsel og Huusbrug. Eydesbugten, som ligger Sønden for Kalfshvammen, vil ikke feile meget i at være ½ Miil breed, og bestaaer af fiint Sand ved Strandkanten, men grov Kastmol oven til. Paa denne Sand-Strækning saae man opkastet overalt baade nær ved Søen og oven for Molrusten, nyt og gammelt Drivetømmer af forskiellige Sorter, men dog langt meere af det gamle. De største nye Fyrr- og Grantræer vare 37 i Tallet, fra 12 til 15 Alne lange, men de øvrige kortere. Den heele Samling paa dette Sted, eller den Deel deraf, som syntes meest brugbar, kunde ansættes for 35 til 40 Læster. Ellers bruges dette Tømmer af Langenæssets Beboere deels til at bygge Baade af, og deels til andet Boeskab, hvilket sidste sælges især til dem som boe i Vapnefiorden eller andre tilgrændsende Steder. Paa Eydomølen hist og her fandt man Næfrer, d. e. Næver eller Bark, hvoraf nogle Stykker, som havde været hullede, vare igien behændigen lappede med nye Bark, og syede deels med Manke- deels Bughaar af Heste, men hvortil samme ere blevne brugte, enten til Klæder, Baade, eller Huustag, kan ikke med Vished siges; nok at de gave tilkiende enten en yderlig Trang, eller en særdeeles Tarvelighed. I Gunnolfsvigen var ikke meere Drivetømmer end til Brændsel, men derimod meere i Finnefiorden baade nyt og gammelt, endskiønt iblandt det nye ikke længere Træer end paa 6 til 7 Alne, een eeneste Fyrr undtagen, som var 14 Alne lang. Omkring Midfiordsnæsset skal og falde Drivetømmer i Mængde, baade nyt og gammelt,

melt, og deriblant Træer af 20 Alnes Længde og derover. Forstrands-Rettigheden sammesteds tilhører Refstade Kirke, som ikke tillader de Bonder, der boe omkring Midfiorden, at forbruge meere af Tømmeret, end de behøve til Huusebygning og Brændsel, hvilket giør Beretningen om dets Mængde rimelig, da Næsset desuden ligger lige mod Havet, og de fattige Folk, som boe der, ikke skal være meget for at bruge Baade eller befatte dem med Fiskerie, eftersom de have noget længere Vei at søge Fiskemeedene, end deres Naboer. Ved Stranden kort fra Gaarden Fell laae en gammel hvid Fyrr 8 Alne lang og 4 Alne i Omkreds oven for Roeden, hvis Lige ei skal være saa let at treffe, formedelst en Mængde af store Knaster, der besatte heele Stammen fra overst til nederst, og giorde Træet hartad til en Vanskabning. Imellem Midfiorden og Gaarden Thorvaldstade var noget meere Tømmer end i Gunnolfsvigen; man havde og der brugt den vedbørlige Forsigtighed i at biærge og opstable Tømmeret oven for Strandkanten, hvilket var at ønske, at enhver Strandboe vilde beflitte sig paa i rette Tiid. Undertiden bliver og Kysten baade fiær og nær omkring Vidvigen efter Beretning deelagtig i Drivetømmer, men det mistes snart igien formedelst Forstrandens Steilhed, og bliver enten til Rov for Havet, eller og lander paa Haamundestade-Reken, eller paa andre Steder længer inde i Vapnefiorden, saasom paa Asbrandstadesanden, og langs ud med den sydlige Side, ihvorvel kun sielden saa meget, som Indbyggerne behøve.

§. 219.

Paa Herreds-Sandene var i Aaret 1776 fast intet Drivetømmer at see, uagtet man berettede en temmelig Mængde deraf at være opdreven det foregaaende Aar; thi Bønderne føre det strax paa Heste op til Herredet, og forbruge det til Husebygning, Karr, og Drivetømmer fra Vapnefiorden til Loonet.

 deslige;

deslige; hvilket tillige gielder om Foss- og Stapevigen, tvende Bugter, som ligge imellem Udlobet af Selfliotet og Oosfieldene paa Syd-Siden af Herredsfloen. Aaret 1775 skal ligeleedes, med N. Ost- og S. Ostlige Vinde, have tilbragt Borgarfiorden en storre Mængde Tommer end de næstafvigte 40 til 50 Aar, skiont dette, da Reisen gik for sig, var blevet tilhobe bortfort af Bonderne, og bestemt til sit Brug. Brunavigen gives Fortrin for Heriolfs- og Huuse-vigen i denne Henseende, men Breedevigen sættes i Ligning med den, og skal iblandt andre give Træer af 16 til 20 Alnes Længde, da Tommeret derimod ikke kan hæfte ved Udhukkerne af Lodmundefiorden, ja neppe engang imellem forbemældte Luciuskiær og Daletangene, eller omkring den Udhuk, som adskiller Mioe- og Nordfiordene. I Sand- og Vadlevigen berettes Drivetommer meget ofte at falde, men dog meere i den forste, og ligeleedes omkring Vættarnæsset, som især dermed skal være blevet beriget i Aaret 1775, da man desuden fandt en Deel Tömmer flydende ude paa Havet, som saavidt Træerne ikke vare alt for store, skal være blevet bierget. Dette passer sig tillige paa Breeddalen, hvor jeg saae hos en Bonde eet af disse Træer, som var en deilig rod Gran 27 Alne lang, med derefter passelig Tykkelse, samt ganske ubeskadiget, saa nær som at Toppen var afflidt, og de fiineste Rodder ligesom afkappede. Men ihvorvel Revene foran ved Hammers- og Alftefiordene til sine Tider faae nogen Deel i Drivetommer, saa skal dog Brændingen forvolde, at samme enten skiules i Sanden, eller driver bort igien, saa at man ikke kan hoste vedborlig Nytte deraf, uden nogle enkelte Gange.

Ottende

Ottende Stykke

om Adskilligt

Naturhistorien, samt Alderdoms-Levninger,

med videre, vedkommende.

§. 220.

I Aaret 1776, da jeg i Middags-Stunden reiste ud efter Mioe-fiorden paa Østerlandet, gav Soen fra sig en lige saa rod Skiær, som om den havde bestaaet af bare Blod, og var saa dunkel overalt, at Aarebladene næsten bleve usynlige deri, men da Soen kom i Øsekarret, lignede den et ordentligt Soevand. Field-Sidene vare paa denne Tiid morke overalt, af foregaaende Regnveir, og graae Luft med Drive-Skyer, hvorfor jeg i Begyndelsen giorde mig den Tanke, at denne rode Farve i Vandet blev foraarsaget ved deres Skygge, helst da saadanne Steder ofte indeholde rodt Leer, Gruus, Steene, og andre slige Ting; men da denne Tildragelse var ligesaa kiendelig paa de Steder, hvor den klare Luft og Soel stak frem imellem Bierg-Kloftene, samt paa andre forskiellige Steder og Tider, som den var ved Hav-Siden uden for Gaarden Kross, og inde i Nord- og Rodefiordene, saa kan Vandets Farve ikke tilskrives denne Aarsag, men snarer en utroelig Mængde smaa rode Hav-Insecter, der sædvanlig holde sig neden for Vandets Overflade

Blod i Havet.

og komme sielden til Syne, men giore dog Soen rodagtig ligesom *Monoculus pulex* de ferske Vande paa sin Maade. (*)

§. 221.

Haamær, en Fisk. I Niardvigen havde Fiskerne kort for min Ankomst fanget, med en ordentlig Torske-Krog, en Fisk, som de kaldede Hamar, men som paa andre Steder har faaet Navn af Haamær (**). Denne Fisk var 4½ Alne lang, men omkring, hvor den var forest, bag ved de store Side-Svomme-Finner, neppe 2½. Munden var omtrent skabt, som paa en Springer, med tvende Rader Tænder baade i den overste og nederste Kindbakke, og ligesaa skarpe som i Hunde. I Snuden, for hvilken Fiskerne ere meest bange, men dog inden for Huuden, har Haamæren 3 Beenpiber eller Horn, som ere indvendig meget meer bryskagtige end udvendig, og ventelig tiene Fisken til Forsvar, naar noget anstodeligt kommer den i Mode; med samme er den og i Stand til at stode Hull paa en Baad, naar Fiskeren trækker den alt for hastig og uforsigtig op af Vandet. Oinene ere gronne af Farve, ligesom i Haakallen, men Huden ganske sort og glat, som paa en Hvalfisk, med hvilken den og meer kommer overeens i den udvortes Skikkelse, end Haakallen. Haamæren har intet Spæk, men ikkun Kiod alleene, som dog hverken ligner Haakallens eller Hvalfiskens, men er ligesom midt imellem begge; Leveren derimod, som adskilles i 2 Deele, og ikkun hænger sammen oven til, er at see til, som den der findes i en maver Haakall, og udgiorde i denne Fisk ⅔ Deel Anker, men den lader sig meget

(*) See Amoen. Academ. 3. S. 320. Meere herom see Danm. og Norg. Oeconom. Magazin, 2. Bind S. 22. De Insecter, som Schwammerdam har anseet som Aarsag hertil, svare til den Slægt, som Linnæus har givet Navn af *Dytiscus*, Fn. Sv. p. 215.

(**) See Hr. Olassens Reise igiennem Island, S. 360 598. 2c.

meget let opløse til Tran. Ryg-Raden bestaaer af mange smaa og fine Leed, som indvendig ere haarde som Been, men udvendig brysk-agtige. Giælle- eller Taalkne-Radene, 4 i Tallet paa hver Side, ere skabte, som i en Torsk, men Maven som i en Haakall. *Intestinum rectum* eller Ende-Tarmen, med hvilken en anden løber noget nær parallel til Gadboret, er foldet eller flosset, ligesom nogle af Indvoldene i Landdyrene. Hiertet bestaaer ikkun af eet Kammer, og ligger i en Pose for sig selv, under Brystet, noget nærmer mod Munden end de forreste Finner, og er hæftet til Kiødtrævlene ved Roeden med tvende smalle Rør. At denne Fisk anføres iblandt den amphibianske Klasse, passer sig meget vel, thi foruden at den har lunket Blod, hvori den kommer saa nær overeens med Landdyrene, saa har den og Næsehuller, hvorigiennem den trækker sin Aande tillige med Vandet, som siges at løbe ind og ud af Næsen (*). At den ellers er Linnæi *Sqvalus glaucus*, ihvorvel

(*) Af Haamæren har afgangne Hr. Landphysicus Povelsen i Island tilsendt mig et flækket og tørret Exemplar, hvilket og har tient til Eftersyn ved at forfærdige den herhos følgende Tegning. Den Beskrivelse, som han tillige lod følge med, har jeg ikke villet mangle at føie hertil, om den maaskee kunde give Elskere af dette Slags nogen tienlig Oplysning. Den lyder fra Ord til andet saaleedes:

Sqvalus glaucus Autorum.

Vid. P. *Artedi* Genera piscium in Sqvalis. No. XIII.

1) "Habitus corporis simillimus Sqvalorum, cutis non aculeata, sed "ad sensum subalpera; Pinnæ omnes obscure radiatæ, cartila-"gineæ qvidem, sed radiis dissitis, osseæ duritiei, planis, in-"structæ.

2) "Longitudo a capite ad caudam qvinqvepedalis.

3) "Caput magnum rotundatum, in rostrum subacuminatum pro-"ductum;

vel man ikke sporede noget Tegn til den *Fossula triangularis in extremo dorso*, som denne Haa-Art tillægges, tviles ikke paa, da de øvrige

"ductum; Oculi paulo majores, a rostro ad tertiam partem dis-"siti. Apex rostri osseus; Aperturæ narium ex superiore & "anteriore parte rostri, paulo ante oculos, sitæ, ad uncias 2., sa-"tis patulæ, sed lobo a parte postica instructæ. Pone orbitas "apertura patula, incerti usus.

4) "Apertura oris antica, medio intra oculos & nares loco; Rictus "amplus. Ordines dentium in utraqve maxilla duo, qvorum "omnes acuminati sunt, acuminibus acutissimis, introrsum ad-"uncis, ordinis interioris. Qvævis phalanx duorum, qvando-"qve etiam trium, dentium, seorsim mobilis est, in alveolo osseo, "qvo maxilla cartilaginea, tanqvam margine, instruitur & mu-"nitur.

5) "Aperturæ branchiarum 5. satis patulæ. Membrana branchio-"stega radiolis plurimis instructa est, sed hi non ossei, sed car-"tilaginei, & facillime flexiles sunt.

6) "Pinnæ pectorales magnæ sunt & validæ, non qvidem aculeatæ, "sed, tanqvam cutis, subasperæ; Radii earum, uti supra dictum, "ossei, gemino ordine in substantia cartilaginea siti. Pinnæ "hæ perpendiculariter fere locatæ sunt, ad postremum foramen "branchiarum, sub-bilobæ, Physeterum simillimæ, nisi qvod "proportionatè longiores sint: Fuit enim ejus subjecti, qvod "examinavi, unciarum XV. pedis Rhinlandici Longitudo; sed "Latitudo unciarum XII.

"Pinna anterior dorsi magna & valida, posterius sublunulata, "radiis intus instructa, qvi validi sunt, & ad substantiam osseam "proxime accedunt. Posterior minutula, medio fere loco inter "anum & caudam.

"Pinnæ ad anum duæ, parvæ & flexiles, triangulares, subra-"diatæ, post qvas caudæ approximata exigua exstat pinna trian-"gularis.

7) "Cauda perpendicularis, magna & valida, cartilagine dura in-"structa,

S. M. Holm. del. Haas. sc

øvrige Kiendemærker meſtendeels komme overeens, men at den og afviger meget fra Rondelets, Gesners, Willoughby's og Ray's *Galeus*

"ſtructa, in cujus meditullio radii, mediæ inter cartilaginem "& os ſubſtantiæ, a meditullio ad apicem excurrunt, & qvaſi "phalangem unicam conſtituunt. Cauda hæc biloba eſt, fere ſe-"milunaris; lobo dorſali plus prolongato, adacuminato; ventrali "vero breviore & obtuſiore. Latitudo ejus tota fere 2. pedum.

8) "Spina dorſi validiſſima, mediæ inter cartilaginem & os conſi-"ſtentiæ. Oſſa ſeſamoidea, ad articulationes du.inſcula, & "per exſiccationem in conſiſtentiam oſſeam abeunt. Medulla "ſpinalis gemina, ſuperior paulo major, inferior fili craſſioris "magnitudine; utraqve fibris carens, & gelatinoſa eſt.

9) "Cerebrum minimum in meditullio intra bulbos oculorum ſi-"tum, ſubgelatinoſum. Dura mater validiſſima. Muſculi ocu-"lorum motorii validiſſimi, in cerebro radiati.

10) "Caro totius piſcis, ſubſtantiæ muſculoſæ, intercapedines lunu-"latæ qvidem, ſed e regione dorſali antrorſum verſis acuminibus.

11) Hepar magnum, bilobum, oleo ſcatens, cujus lobus ſiniſter, "ubi fel magnum ſitum eſt, brevior & craſſior; dexter tenuior, "& duplo circiter longior.

12) "Cor majuſculum, conicum, ſupra diaphragma ſtatim ad fauces "ſitum, uniloculare, ſangvine rubro ſcateus, unde ejus in piſce "magna eſt copia.

13) "Dorſi extremum valde ex lateribus compreſſum, in aciem qvaſi, "ſubtus & ſupra abiens.

14) "Ventriculus validus, plicis intus inſtructus: cui.

15) "Annectitur Lien, polylobon, muſculoſum, ſangvine ſcatens. "Inteſtina non qvidem gyroſa, ſed capacia & craſſa.

16) "Ani aperturæ 2. ad latera & initia pinnarum ani.

17) "De pene & ovario nondum mihi ſatis conſtat."

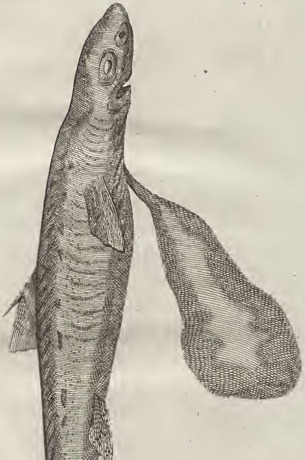
Saavidt Hr. Povelſens Beſkrivelſe. Men Huden har Secret. Olavius ſiden ladet adſkille fra det øvrige, ſamt tilbereede, og udſtoppe, for at giemme iblandt den Kongel. Natural-Samling paa Kunſtkammeret. E.

Galeus glaucus, hvorved dog skal betegnes den selvsamme Fiskeart, det viiser især udtrykkelig Tegningen hos sidstbemældte Forfatter Tab. B. 8. naar den lignes med den, som følger herved, og som er grundet paa et Exemplar, der nyligen var trukket op af Vandet, og altsaa er blevet anseet værdigt at lade stikke, da Fisken, saavidt mig er bekiendt, ikke findes nogensteds saaleedes aftegnet. De 5 Gielle-Huller, som Rajus er bleven vaer paa sit Exemplar, fandtes ikke paa dette, men derimod havde samme 2 Rader Tænder i hver Kindbakke, som Rondelet og har fundet, men Rajus ikkun een.

§. 222.

En Hayunge. Da Reisen i Aaaret 1775 gik forbi Furufiorden, hængde man ud et Haandsnøre, hvorpaa strax beed en Hay med 11 levende Unger i sig, af hvilke enhver havde en Sæk (*Folliculus*) eller Pose hængende ved sig, kort foran ved Brystfinnerne. Strængen eller Baandet var ikkun smalt oven til, men fordeelede sig dog inden for Huuden, og gav fra sig en Compact *ductus*, deels til Hiertet, saaleedes at Hinden kom til at omgive samme, og deels kastede den sig ned til Maven, som er bag til fast til Ryg-Raden, og haver sammesteds kiendelige fiine Kar, der løbe til den Hinde, som beklæder heele Bugen, eller, om man saa vil kalde det, Underlivet; men Milten og Leveren foreenes ved et stærkt Ligament med Roeden af Hiertet, og bekomme derfra deres Næring. Sækken bestaaer ellers af en Hinde, som er brav tyk i Forhold til Dyrets andre Bestanddeele, og indeholder en hvid-guulagtig Saft, omtrent som Æggene selv. Sækken holdes for at giøre samme Nytte, som *Placenta uteri* eller Moderkagen, og er Hr. Biskop Gunnerus (*) ble-

(*) See Trondh. Sæ'sk. Skr. 4. D. p. 6.

S. M. Holm. del. Haas. sc.

bleven vaer en saadan Blære hos en Haabrandsunge, men større, som følger af Fornødenhed. Han beretter sig og at have fundet i en Sort-Haa (*) neden for det Sted, man skulde holdet for *uterus*, tvende *Oviductus*, mangfoldig stærkt udvidede, og aldeeles opfyldte med samme Materie som Æggene bestaae af, men ingen *Ovaria* eller Æg. De selvsamme Vaginæ er jeg og engang bleven vaer i en *Sqvalus Acanthias*, smalle til begge Ender, og ganske tillukte, samt inddeelte i 7 Skillerum, hvoraf begge de yderste indeholdte en klar vandagtig Vædske, men de øvrige vexelviis Vand eller tykagtig hvidguul Saft, og saae altsaa snart ud paa sin Maade som en *mundus elementaris*. Hr. Klein lader til (**) at ansee den ommældte Haa-Sæk for Fiskens Efterbyrd eller *Secundinæ*, og meener dog samme at være rar hos Haa-Arterne, samt alle ikke at dannes i Moders Liv, paa een og den samme Maade; men hvilket som er, saa er dog denne *Folliculus* en kunstig Forandring i Naturen, hvorfor den og her er bleven afstukken, helst da den ikke findes ved nogen af de Haa-Arter, som enten de i foregaaende §. ommældte Skribenter, eller endeel andre, og deriblandt Jonston, Aldrovand, Klein, samt *Museum Adolphianum*, og det Trundhiemske Sælsk. Skrifter, have givet Tegning af. I øvrigt sees tydelig af Tegningen, at Hayungen er en *Sqvalus Spinax*, som ikke findes i Hr. Olassens Reise igiennem Island, og er det artigt, som læses i Norges naturlige Historie, at der laves Nor-Æg i Norge, saavel af disse Haa-Arters, som andre smaa Haaers, Æg, ligesom Haakager i Nordlandene, naar Æggene først ere

(*) See Trundh. Sælsk. Skr. 2. D. p. 319. 20.

(**) Hist. Piscium Miss. IV. p. 45.

blandede med Meel og Mælk (*). Men Trannen skal best smælte, ophængt i en linnet Klud, hvorigiennem den drypper i et Kar.

§. 223.

Insecter. Paa Gaarden Lundum, og den ostlige Side af Fnioskaaen, blev jeg tvende Orme vaer, een mindre og een storre. De mindre klagede Bonden over, at de beskadigede hans Tuun, men de andre Udmarkene, hvorfor man og med Skufler og i True bragte de forste bort, som opholdt sig i langt storre Mængde iblandt det opvoxende Græs, end hine, hvilket de havde udvalgt til deres Boepæl, og begyndt, og det endda tidlig i Julii-Maaned, til Hobe, at indspinde sig i den sædvanlige Puppe, hvorved Gronsværen havde faaet store skaldede Pletter, foraarsagede af den Mængde graaeagtige Svob, som man holdt for at være en slimagtig Materie eller Edder som disse Dyr spyede fra sig, hvilket dog ikke var, men alleene en Spindelvæv, indeni hvilken dette Kræe forvandles, som er bekiendt af Insect-Læren. Den almindelige Meening i Landet er ellers, at disse Orme komme af Luften, efterdi de falde paa Jorden, naar det regner og sneer, baade i April- May- og Junii-Maaneder; men det er troeligst, at det forholder sig med disse Orme, som med Regnormene i Norge, om hvilke det er afbeviist, at de komme, og fores med Vinden, ned fra de hoie Fielde. Man tilstoed og paa dette Sted, at de meest loede sig see med S. og S. Vestlige Vinde, skiont undertiden og med O. og N. Ostlige, og da de forst faldt ned vare de hvide af Farve i 3 til 4 Dage, siden bleve de sorte, og endelig sorte med mindre og storre smaa Striber. I ovrigt er det mærkværdigt ved disse smaa Dyr, at naar de lægges i en Gryde over Ilden, smelte de som Fiske-Lever, og give fra sig

(*) Trundh. Selsk. Skrifter, 2. D.

sig en fed Olie, der brænder som Tran. Tegning af begge Orme, som i Landet kaldes Græsorme, følger hermed, som viiser, at de ere Larver af sextenfoddede Phalæner, men hvilken Species, eller om de ere en særskilt Art, kan ikke med Vished bestemmes, men vil dog rimeliger finde Sted iblandt *Noctuæ*, end iblandt *Bombyces*.

§. 224.

Nær ved Gaarden Lambedal i Dyrefiorden, samt paa fleere Steder i samme Fiord, falder klæbrig blaae Leer, som efterat den er slaaet med Sand og traadt, agtes tienlig til Steenbygninger eller Steenvægge, især indvendig, med eller uden Kalk. Medal-Dalen giver og en Leerart, bleegbruun af Farve, som vel er fii-nere, men derimod ikke saa klæbrig, som den foregaaende. Den første Art er den, som Wallerius kalder *argilla plastica*, men den røde og blaagraae, som findes ved og omkring Bredden af Efra-bolsdalsaaen, inderst paa Langedals Stranden, er meer blan-det med Sand, og deri kunstig indviklede glindsende Qvartz-Parti-kler, hvilket alt er sammensmæltet, ligesom i et Concret, ved en foregaaende Jordbrand. Arten er smuk og værdig at faae Plads iblandt andre Natural-Samlinger, ikke mindre end den Lava, som treffes sammesteds, omgiven med en fiin krystalliseret Qvartz-Skorpe, besynderlig i Hullene selv. I den saakaldte Hvitemel, beliggende imellem Drangsnæs og Gaarden Bay ved Steingrimsfiorden, falder en mørkebruun Leerart, som ved Ilden faaer en rød Skiær, bliver læt, og viiser sig at indeholde Svovelkiis, men er, saa længe den ikke forbrændes, temmelig svær af Vægt. Paa Hrutefiords-Halsen hist og her findes og Spor til samme Leer. Øverst oppe i Mokollsdalen, inden Fells Kirke-Sogn i Strande-Syssel, som paa sine Steder er temmelig steil, og ansees for at

Leer-Arter.

Porcelain-Jord.

være

være omtrent 1 Miil i Længden, til Soekanten at regne, ligge tvende temmelig store Hoie eller Bakker, med en deels hvid, deels hvidblaa-agtig meget fiin, tung, og feed Jordart, som hverken bruser med Skeed-Vand eller Vitriol-Syre, ligner den Bornholmske Porcelain-Jord temmelig fuldkommen, og vil altsaa, efter Formodning, blive tienlig til samme Brug, ihvorvel dermed endnu ikke er giort Forsøg, da den medbragte Prove deraf, som dog bestoed af 2 Ankere, syntes alt for liden dertil. (*) Det af denne Jordart, som vender imod, eller ligger nærmest for, Dagen, er især blaa-agtigt, og indeholder smaa Gran af Svovel-Kiis, men den hvide er noget nær frie for samme. Jorden, som i Island kaldes Bleikia, og regnes til Mergel- eller feede Leer-Arter (*terræ pingves*),

(*) Uagtet Kammeret, i Følge Kongel. Allern. Befaling af 4 Maji 1778, haver baade i samme Aar og siden anvendt al Umage paa, at see forskaffet saa stor en Prøve af denne Jord-Art, at sammes Brugbarhed til Porcellains Forarbeidning kunde, ved den Kongelige Danske Porcellains-Fabrik her i Staden, blive fuldkommelig undersøgt, saa haver man dog hidtil ikke været saa lykkelig at faae en saadan Prøve. Jeg kan altsaa ikke give videre Vished derom, end her er mældt, undtaget for saavidt Hr. Conference-Raad Holm haver havt den Godhed at underrette mig "at det havde sin Rigtighed, at denne hvide Leer var en Art Porcellains-Jord, men meget alunholdig, samt blandet med et eller andet metallisk Væsen, som noget nær var Jernglimmer, der viisde sig i den brændte Jord som smaa sorte Prikker. Det uagtet troer han dog, at Jorden kunde bruges til Porcellain, naar disse indblandede Deele fraskilles, hvilket endnu ikke var prøvet, da man ikke havde havt Jord nok, til at giøre fornødne Forsøg dermed." Nu derimod kan dette være at haabe, da Studiosus Mohr, efter Kongel. Befaling af 17 April 1780, er bleven herfra affærdiget til Stedet, og saavel fra Kammerets som Handelens Side forsynet med al fornøden Foranstaltning, til at kunne bekomme en tilstrækkelig Mængde heraf. E.

pingues), bruges undertiden af Indbyggerne i Stedet for Sæbe, og gior for saavidt den samme Virkning, i at opløse Ureenligheden i Tøiet, skiønt med ulige Fordeel. Jeg er desuden falden paa, at begge Arter, blandede med Fernis, kunde med Nytte bruges til Malerier, og har derfor ladet giøre Prøver med begge, som og ere befundne at kunne bruges, i Mangel af andre bædre Materialier, dog blev især den hvide Jordart beskyldt for at have et alt for ringe *Corpus*. Forselen af dette Slags Jord, om den skulde befindes tienlig til Porcellain, vil falde heel besværlig, formedelst Handelsstedernes Skagestrands og Reykefiords Fraliggenhed, med mindre man kunde beseile Bitrefiorden eller Steingrimsfiorden, som dog ligger een Dags Reise fra Stedet; thi ind paa Kollefiorden er intet Fartøi nogensinde kommet, og kan ikke heller komme. I øvrigt er det befundet ved Undersøgning, at denne Bleykia indeholder omtrent ⅓ Deel Alun.

§. 225.

At Island er forsynet med en god og feed Vœxte-Jord, kan ikke kaldes i Tvil, især naar man betragter de Urter, som voxe omkring Gaardene; men de Jordarter, som Udmarkerne, og især de vaade Enge, bestaae af, ere fornemmelig Dy- (*humus palustris*), Torf-, og den saakaldte Sorta- eller Sværtejord (*terra martialis tinctorum*), af hvilken sidste der falder, foruden mange andre Steder, i Søedalen, Bolungevigen, og Hnifsdalen inden Isefiords-Syssel, ikke en ringe Mængde, skiønt med stor Forskiel paa Fiinheden, eller den Virkning, samme gior paa Tøiet, som farves deri. Nord- og Østerlandet savner ikke heller dette Slags Jordart, saa at naar den fandtes saaleedes nyttig i de Danske Farverier (*), at der-

Andre Jordarter.

Sværtejord.

(*) Dette Haab synes i det mindste endnu at være langt borte, da adskillige

derved kunde spares enten Brunspaan, eller andre fremmede Farve-Midler, vilde Island kunne tilveiebringe en anseelig Mængde deraf. Men derimod fandt man ikkun paa eet Sted i Hialtebacke-Sogn noget lidet af den hvide og fiine Støvjord (*Terra apyra*), ligesom hist og her paa Retestranden eller imellem Gaardene Hvam og Rete, en Smuule af Cartheusers saakaldte *argilla porcellana* eller *Porcellanthon*. I Brunaaedalen, beliggende oven for Gaarden Moberg i Landedalen inden Hunevands-Syssel, hentes af Bonderne en saakaldet rød *Color*, der mestendeels i Fiinheden skal ligne rodt Kride, hvilken de stode smaa, blande den med Sæl-Tran i Stedet for Olie, og farve siden dermed Skindtroier, samt andet Skindtoi, der seer temmelig vel ud, ligesom og Træe, naar det males dermed. Den jernhaltige Ocherjord, som falder i Mængde i Glerhallevigen ved Siden af Tindestolen, af blaae, rød og grøn Farve, lader sig og bruge til Malerie, men har dog ikke den Art, som de fremmede Farver, formedelst at den deels er blandet med Sand, og deels med andre fremmede Partikler, som forst maatte skilles derfra. Men derimod vil den, der findes oven for Lange-Sanden ved Mulehavnen paa Østerlandet, og ligner Berliner-

lige Silke- og Ulden-Farvere i Kiøbenhavn, (hvilke det Kongel. Oeconomie- og Commerce-Collegium haver, efter Kammerets Anmodning, ladet 1776 giøre Forsøg og Prøver, saavel med denne Sværte-Jord, som med Kræke- eller Biørnebær-Lyngen, der bruges i Island, tilligemed Jorden, til at farve sort, og ellers er den samme Urt, som her er bekiendt under Navn af Sumak) have alleene fundet disse Materialier tienlige til Bonde-Farvning, men derimod ikke af nogen Nytte ved Farverierne i Almindelighed; skiønt ellers Jordartens ulige Fiinhed og Godhed paa visse Steder frem for andre maaskee kunde i Tiden, naar dette Slags Prøver kunde blive ofte igientagne, giøre en meget mærkelig Forskiæl heri. E.

linerblaat, ufeilbarlig giore bædre Virkning, alleene at deraf var et tilstrækkeligt Forraad. Videre findes ved Gaarden Videdalstunge en Art mørkegraat Leer, som er meget finere, end den blaa som for (§. 224.) er mældt om, men dog derhos blandet med Kiis-Partikler, og flyder lettelig til Glas i Ilden. Samme ansees tienlig til Bygninger, ikke mindre end de store Lag deraf, som ligge ved den sydlige Side af Hialtedalsaaen, og udi Rodefiorden ved Soekanten, uden for Gaarden Kolleleyre. Begge lade til at være bindende, men den sidste indeholder en Hob Svovel. Smidie- eller Brasmó, som den kaldes i Island, er sædvanlig bleeghvid af Farve, og noget klæbrig; den falder i Husevig saavelsom paa Helgestadeskard paa Østerlandet, samt Sævarlandsendevigen i Hvamms-Sogn paa Nordlandet, og agtes, naar den bliver æltet og omarbeidet, tienlig, om ikke til Pibeleer, saa dog til Pottemager- eller andet saadant Arbeide. Den røde Bolus, som findes ved Siden af Oxehveren i Norder-Syssel, skiønt man ikke kan vide i hvor stor Mængde, forend Bakken ordentlig opgraves, har jeg giort Prøver med at kunne lade sig bruge til Maling; til Kandestøber-Arbeide; af Handskemagere, til at farve Skind med, hvortil den er funden ligesaa god, som den Danske eller Hollandske, da den endog falder noget fiinere i Arbeidet; af Stolemagere; af Bogbindere og Snedkere, ja vel til fleere Haandværker; den bruges og i Kroppulver for Heste. Til Maling rives denne Bolus fiin, og det enten raa, eller forst efterat den er varmet i Ilden, og siden bleven kold, da den ikke giver Hollandsk eller Engelsk Brunrødt ret meget efter, naar den blandes med Fernis, og anstryges 3 Gange, men viger vel for Todtenkopf, ligesom den og, naar den er raa, ikke dækker saa got, som nogen af forbemældte Sorter, saa at

Rød Bolus.

Cccc deraf

deraf vilde udfordres et større Qvantum, hvilket dog vel kommer ud paa eet, da denne Bolus derimod vil kunne haves for lettere Kiøb, og er desuden indenlandsk. Naar den ellers først er slemmet i Vand, bliver den meget fiinere. (*) Men især synes den at burde anvendes til Nytte i Island, til at male Kirker og andre betydelige Bygninger. Og uagtet den ikke er saa feed som den Bornholmske, eller smælter fuldkommen saa hastig i Munden som samme, befinde dog Kandestøberne sig bæder derved, i det den Islandske er frie fra Steen- og Sand-Partikler; de gnide eller støde den smaat med en Hammer, komme deriblandt saa meget Vand som behøves, og stryge siden Formen over med en Børste, til hvilken Brug den Hollandske Bolus tilforn er bleven anvendt. Andre Professionister behandle denne Bolus hver efter sin Professions Beskaffenhed. Nær ved Gaarden Lundum paa den østlige Side af Fnioskaaen, blev jeg vaer et temmelig stort Lag af meget fiint graaeagtig Sand, som synes tienlig til at polere Metaller med, og uden Tvil er den, som Wallerius har givet Navn af *Trippela cinerea*, men derimod det store Lag, som ligger imellem Gaarden Hedinshofde og Hallbiarnestadekamben i Norder-Syssel, indviklet i temmelig steile Bakker, *Trippela lutea*. Den sidste Art er for Dagen ikke saa fiin som den første, men forædles maaskee længer inde i Laget, hvilket er at formode, da den guule Sort sædvanlig pleier at have Fortrinnet. Nogle Stykker viise hvidagtige Striber iblandt. (**) Skulde denne Trip-

Trippela cinerea.

Trippela lutea.

(*) Af denne Bolus har Kammeret siden forskaffet sig nogle Partier, hvis nærmere Undersøgelse er bleven overdragen den Kongelige Bygnings-Direction, men man har endnu ikke faaet Efterretning om Udfaldet. E.

(**) Den guule Trippelse-Jord, tagen omtrent en halv Miil fra Husevigs

Trippelse ellers finde Afsætning, da falder dens Forsel let, med Baade, til Husevigs Handelssted, men derimod bekosteligere fra Oxehveren over Land, som vist medtager en heel Dags Reise frem og tilbage. Denne gule Sandart kan vel bruges til Maling, men giver dog en langt dunklere Farve end den Engelske gule Ocherjord. Ved Hallbiarnestadekamben, som ligger noget nær 140 Fod lodret over Vandet, anmærkes alleene paa dette Sted, at samme bestaaer heelt igiennem af fiint sandblandet Leer, som er opstablet lagviis, eller ligesom i Lameller, oven paa hinanden, med allevegne iblandt indtrykte deels *Bivalv*- deels *Univalv*-Conchylier, af hvilke de fleste ere navngivne, og Kamben for Resten beskreven i Herr Olaf- Hallbiarnestadekamben.

vigs Handelssted ved Søekanten, hvor man finder et heelt Lag deraf, haver Hr. Secret. Olavius siden ladet prøve hos Giørtlere, Blikkenslagere, Sværdfeiere og Kleinsmedde, som vel have fundet den, venteliq fordi Prøven var tagen for Dagen, noget grovere og mattere end den Engelske, men dog tienlig til at polere Sølv, Messing, Kaaber, Tin, og blødt Jærn, men ikke det haarde, ikke heller Glas. En Klokkestøber har blandet den med Sand, og smurt en Smælte-Ovn ud dermed paa de 2 Sider, men paa den 3die med sædvanligt Dansk Leer, samt derefter givet Ovnen i 6 Timer saa stærk Ild, som Smæltningen af Metallen behøvede, da han befandt, at Ilden ikke havde faaet nogen Magt med Trippelse-Jorden, men derimod haardere angrebet det Danske Leer, hvoraf han især haver giort sig den Formodning, at denne Jordart kunde blive tienlig til at opmure Smælte-Ovne og Esse-steder, hvilket dog endnu behøver nærmere Forsøg. Ved Gevær-Fabriken er den og bleven agtet tienlig til Polering, men da de Ting, som bruges dertil, især ved denne Fabrik, ere i meget let Priis, vil det neppe lønne Omkostningerne, at opgrave dette Slaags Jord, og føre den her til Staden; hvorimod den kunde, da den findes i stor Mængde, komme til Nytte i Landet selv, ogsaa iblandt andet til Maling, hvorpaa Secret. Olavius ligeledes har ladet giøre, og foreviist Kammeret, en Prøve. E.

Olafssens Reise (*), og tviles ikke paa, at jo denne Forsamling henhører til den 4de Flock og 1ste Afdelningen i Wallerii Mineralogie, Concreter eller Stengyttringer, endskiønt samme endnu ikke kan kaldes andet end *Arena Conchacea* (**) naar de Spat-krystalliserte Muslinger, som findes paa eet Sted i Kamben, for saavidt undtages, der indvendig see ud som Sukker-Candis. Men for dog noget nøiere at give Læseren Begreb om denne store Omtumling, (hvorleedes den end i sin Tiid er gaaet for sig), som snarer synes at være skeet ved Oversvømmelse, end ved Jordbrand, efterdi der ikke findes saa tydelige Spor af den sidste, saa følger et lidet Stykke her aftegnet, som viiser: a) De mindre og større Venus-Arter. b) En *Nerita.* c) En Stump af en *Tellina.* d) En *Cardia striata.* e) Adskillige almindelige smaa Strand-Snekker; og f) endnu een Art af langfurede smaa Snekker, med 7 Gange, Vindeltrapper, eller Kringelbugter, som ikke findes uden med 3 paa andre Steder i Landet, og vil ventelig blive en Art af *murex.* Endelig ligger en brun, og ligesom grynet, Sandbakke oven

(*) S. 665. 66. Hallbiarnestadekamben ligner i øvrigt meget det saakaldte Balsbierg i Skaane (Mons Baldri Act. Upſ. 1729. p. 559. it. Linnæi Skaanske Reise S. 84), og Skalbierget i Bahus-Lehn ved Uddewalla (West-Götha Resa S. 197.) som ligger en halv Miil fra Havet, saavidt de alle indeholde horizontalliggende og petrificerte Muskling-Skaller i Mængde, hvorved er at mærke, at af disse og andre Skaller ei alleene kunde brændes Kalk til at mure og spække Værelser med, men Feldbereedere kunde og betiene dem deraf, til at kalke eller opløse Uld paa Skind med, hvortil den, frem for al anden Kalk, er befunden tienlig, og derhos dog ikke bekostelig at tilbereede, da den lader sig brænde uden Hielp af ordentlig opmurede Kalkovne (see samme Skr. S. 201.)

(**) See §. 31. Tydske Opl. 1750. p. 51.

S. M. Holm. del. *Haas. sc.*

oven for den forommældte Sævarlandsendevig, og en anden af samme Beskaffenhed ved Siden af Gautevigen i Berefiorden ganske kort fra Soekanten, der indeholder den Sandart, som Wallerius (*) henforer til *Arena ferrea* eller Jern-Malms-Gryn. Paa andre Steder er jeg ikke bleven disse vaer. Men under de saakaldte Hvanndale paa Nordlandet findes ret artige Jernskorper eller *Incrustata martialia*, baade storre og mindre, der see ud som Potteskaar eller Skaale. Arena ferrea. Jernskorper.

§. 226.

Af de saakaldte *Lapides calcarei* eller kalkblandede Steene, blev jeg vaer a) et nedstyrtet Skred, bestaaende meest af bleeghvide og noget haardere Stykker, end en sædvanlig *Tophus*, ved Siden af Reykenibben, som ligger i eet med Geithamrahnuksfieldet i Svinedalen. Denne Steenart hængde lettelig ved Tungen, og brusede med Syrerne, ligesom de Skred-Steene, der falde kort fra Gaarden Oos, Sonden for Fliotsdals-Herredet, men ingen af dem kalcineres hastig i Ilden. b) Under Grimshamerskleifen, inden Snæfielde Kirke-Sogn, i Stranden, hvor Vandet med Floden gaaer over, berettes at falde et heel tykt Lag, som meenes at være enkelt Spat, men Stedet besaae jeg ikke. Ved Diupefiorden i Gufudals-Sogn findes ligeleedes i et Gil, d. e. Biergklofte eller Vandrende i Bierget, et Lag af samme, skiont noget vanskeligt at komme til. Arten er *Spatum rhomboidale opacum*, eller Wallerii *tessulare album*, ligesom den, der falder ned fra Geithamrehnuken i forbemældte Svinedal, som tillige sætter Crystaller hist og her, og hvoraf der meenes at ligge et ordentligt Lag overst oppe i Fieldet, endskiont Stedet ikke til visse kan anviises. Omkring Drangs- Kalkagtige Steene. Enkelt Spat.

(*) See hans Mineral. §. 29. anf. Opl. p. 50.

Drangsnæsset ved Steingrimsfiorden, drive desuden undertiden op af Søen twende Slags Spat-Arter, naar svær Brænding indfalder, (skiønt ikke i Mængde, nemlig: 1) en guul, ret smuk og behagelig, samt besat med store Krystaller paa den eene Side; og 2) en anden ligeleedes af guul Farve, og halv giennemsigtig, uden Krystaller. Den første et *Spatum Cryſtalliſatum hexangulare* (*), men den sidste har man Aarsag at twile paa, at være før beskreven; thi uagtet den har alle de indvortes Egenskaber, som enkelt Spat, saa har den og tillige uden til, ordentlige Stiernstriber, der løbe ud fra een Middelpunct, ligesom paa en Zeolith, og fra hvilken den ikke kiendes uden nøiere Eftersyn, saa at jeg synes deraf berettiget til at kalde Arten *Spatum ſtellatum*, som og deri er mærkværdig, at den og dannes i det salte Vand, og findes med Ebben hist og her indsprængt i Strand-Klippernes Rifter. Høit oppe ved Siden af Fieldet Fell eller Sandfell, beliggende oven for Gaarden Reykium i Skagefiorden, blev jeg videre vaer et tykt Lag, af samme Slags Spat, som før er mældt, at falde i Diupefiorden, udvendig paa sine Steder besat med fine Krystaller, der ligeleedes endog stak frem i det saakaldte *Saxum Schiſtiforme* og *Vulgare*. Dette Spatlag, som gik fra O. til Vest, var omgivet med en meget fiin og feed bleeg Leerart, som var, paa nogle smaa Stykker nær, som Skreedfaldet selv havde revet løse og nedkastet, saa fast sammenhængende, at jeg maatte sprænge samme med Jærn, inden deraf kunde erholdes et Stykke. Endelig fik jeg dog 3de, og deriblandt et, som veiede 11 Lpd., hvilket blev anseet værdigt til at indlemmes imellem Natur-Samlingerne paa det Kongelige Kunstkammer. Hvad angaaer Nytten af denne Steenart, da, som det er

(*) *Wallerii* Mineralog. Fig. 4. a.

er bekiendt, at samme enten gaaer over i Ilden til Kalk eller Gips (*), (thi Glasspat kommer her ikke i Betragtning), kunde være Haab om, at disse Sorter kunde udbringes deraf, besynderlig i Sandfellet, hvor Mængden er størst, naar alleene Brænde var ved Haanden. Skraaes oven for Gaarden Helgustad i Rodefiorden og ved Siden af en Bæk, som har udbrudt sine Bredder, der bestaae af Holt eller en Bakke, findes et middelmaadig tykt Lag af den bekiendte Dobbel-Steen eller *Cryſtallus disdiaclaſtica* hvilken og henhører til Kalksteen-Arterne. Laget, der løber ind i Bakken, skiønt man ikke veed hvor dybt, er compact i Midten, og for den største Deel uigiennemsigtigt, samt omgivet med en meget fiin og klæbrig bleeg Leerart, som ikke let lader sig opløse af Vand, men de Stykker, som ligge uden for Laget, og især nærmerst ved Grønsværen, eller imod Dagen, falde langt klarere, naar de ikkun treffes. Man har adskillige Gange forsøgt at opgrave og udsprænge store Stykker af denne Steenart, men efter Beretning ikke kundet faae dem større end af 10 Punds Vægt, efterdi Steenen er saa skiør, og læt adskillelig i paralellogrammiske Lameller, at man neppe kan røre derved med Jærnet, inden den begynder at flækkes fra hinanden; Dog for at blive nøiere overbeviist, om det og var umueligt at faae store Stykker af denne Steenart, leiede jeg Folk paa Stedet for at sprænge op noget af Laget, men med lige saa liden Lykke, som andre før mig havde havt, indtil jeg endelig traf en Klump paa 42 Pund, med deilige Zeolith-Krystaller paa den eene Side, og i øvrigt noget nær giennemsigtig. At man engang maae have havt i Sinde, at lade forfærdige Altertavler af adskillige slags Islandske Steene, sees af en Kongelig Befalning derom; men hvad, Dobbel-Steen.

(*) *Carthenſers* Element. Mineralog. S. 12.

hvad, om det blev forsøgt, at lade de fineste og klareste Dobbelsteens-Plader, som kunde faaes, indvendig indmure i et af de Gemakker paa de Kongelige Lystslotte, som stode saaleedes for Solen og Lyset, at Steenen ret kunde viise den dobbelte Refraction, hvoraf den har faaet sit Navn? Mon det vel ikke kunde regnes iblandt Rigets mærkværdige Ting? Men hvad enten den maatte findes nyttig til Glassur paa Porcellain eller anden saadan Brug, da er dens Førsel til Rødefiords Handelssted intet mindre end kostbar; Opgravningen derimod vilde falde noget besværlig.

§. 227.

Toph-Steene. Efter Cartheusers Læremaade henhøre endnu til *Lapides calcareos*, de saakaldte Toph-Steene, uagtet man hverken mærker at de Islandske angribes af Skeedvand, eller blive til Kalk eller Gips i Ilden. De ere uden Tvil frembragte ved varmt Vand, og have temmelig tætte Bestanddeele, skiont nogle deraf, og besynderlig de, som ligge imod Dagen, smitte Hænderne noget, naar man rører ved dem. Denne Art falder paa endeel Steder, men dog fornemmelig a) I et Fieldskreed i Vatnsdalen, kort fra Gaarden Steinkot, i store Stykker, nedstyrtede fra Klippene, og er *Tophus densus brunnæo-pallidus.* b) I Sandfellet paa Kimbestade-Mark inden Skagefiords-Syssel, eller i en Mel eller Bakke ved Siden af samme Field, som har faaet Navn af Grettiskiste; men paa dette Sted ere Stykkerne mindre, meest flade og ulige, skiont derhos haardere, saa at man til Nod kan bruge dem til Bryne- eller Hved-Steene. c) I det høie Field som ligger oven for Standandenæsset eller Langesanden kort fra Mulehavnen i Fliotsdals-Herredet; hvorved mærkes, at Steenarten der er meer guulagtig end paa andre Steder, naar Movigsfieldene undtages, som be-

bestaaer af samme Sort; og synes Vandet alleene at være Aarsag i denne Forandring. Den modsatte Side af Herredet, imellem Gaarden Oos og Gaungumannaskardet, er og forsynet med en Mængde af hvid *Tophus*. d) I Niardvigen, baade ved Strandkanten, i Dalene, og paa adskillige andre Steder. e) I Stadarfieldet i Borgerfiorden, og de deromkring liggende Bierge, der for en stor Deel bestaae af ommældte Tophus. f) Ligger en høi, hvidgraaeagtig, og tretoppet Field-Spidse sønden for Faskrudsfiorden og oven for Gaarden Vik, som indeholder denne Steenart, men langt haardere end de foregaaende, og synes altsaa at burde ved Leilighed haves i Sigte til Bryne- eller Hved-Steene, om ikke til anden Brug. Længer inde i Fiorden paa Nord-Siden havde og 2 Fielde, hvilke jeg ikke fik Leilighed at besee, samme Farve og Udseende, som Vigstindene; og endelig g) skal endnu treffes Tophus i en stor Hoi nær ved Gaarden Auagil i Breeddalen, ikke at nævne de Steder som Vicelavmand Olafsen har navngivet paa andre Kanter af Landet. Dersom altsaa dette Slags Toph-Steen er frembragt ved Vandkaagninger, hvorpaa ikke tviles, efterdi den selvsamme Art just findes omkring de varme Baade, maae Landet have undergaaet, saavel i denne, som andre Henseender, nogle forskrækkelige Forandringer, ja fast større i Almindelighed, end andre hidindtil bekiendte Lande. Thi det er ikke nok, at denne Tophus findes ved Strandkanten og midt i Boigden, men den findes og oppe ved Toppen næsten af de hoieste Fielde. Men hvortil den kan nyttes er ikke saa afgiort, endskiont man med megen Grund kan formode, at den med Tiden vil blive dannet til Mollesteene; thi de Deele deraf, som ligge høit, og ere meest udsatte for Uddampning og Soelens Varme, begynde alt at blive

 haarde,

haarde, skarpe, og grynede, ligesom ordentlige Molle-Steene, hvorpaa der haves Exempel oven for nysbemældte Langesand; og om Homogeneitæten eller Bestanddeelenes Overeensstemmelse i en saadan Bergart kan aldrig være at tvile. Naar altsaa en mork Skygge, eller en usædvanlig dunkel Rand lader sig see i et Tophus-Bierg, synes samme at burde haves i Tanke til ovenmældte Bestemmelse.

§. 228.

Sandsteen-Arter.

For at komme til Sandsteen-Arterne, da ligger a) i Vatnsdalen paa den ostlige Side af Vatnsdalsaaen, og oven for Gaarden Hvam, et Field kaldet Giedda, som ansees for at være 40 til 50 Favne hoit, men er dog neden fra og noget op efter, nogenledes tilgiængeligt, især ved den eene Side. Dette Bierg bestaaer paa Syd-Siden af 2de Slags Sandsteen, hvoraf den eene Sort er noget morkere end den anden, og tillige haardere. Begge falde i stor Mængde lagviis i Bierget, ligesom deraf og er nedstyrtet en Mængde. Det er uden Modsigelse, at denne Steen, eller *Arenarius cinereus*, hvoraf Bonden paa Stedet betiener sig til Huusvægge, er særdeeles tienlig til Bygninger, ligesom fornemmelig den morke Sort brugbar til Sliibesteene, efterdi den ved Provning ei alleene er befunden at tage paa det haardeste Staal, skiont ikke saa hastig, som den bekiendte Bremer-Steen, da Steenen af Giedda har et slags Fedme eller fiint Leer ved sig, men og at kunne skiærpe eller sætte Egg, uden at man behover bag efter at bruge andre fiinere Steene (*), hvilket just er Fordeelen i et Land, der har Mangel paa

(*) Secret. Olavius har siden foreviist Kammeret saavel et uarbeidet Stykke af den ommældte Steenart, som og een deraf tilhuggen Sliibesteen. Udfaldet af de Prover, som han haver ladet giore dermed, vit-

paa saadanne Ting, da det er bædre i denne Henseende, at Steenen er kun maadelig, end alt for meget, haard. Hvad angaaer Anvendelsen af denne Steen, da synes dens Udforsel at ville falde alt for bekostelig. Men derimod kunde den, naar den forst var tilhuggen, deels sælges paa Stedet, og deels fores til Hune-Osen, som er den nærmeste Havn, omtrent 2½ Miil fra Bierget, og derfra igien til Handels-Pladsene i Landet selv, som iblandt andet, meget trænger til saadanne Ting, og vilde kunne spare, naar det havde Sliibesteene for billig Priis, deels Kul, og deels de sædvanlige Bryner eller Hved-Steene, som forskrives udenlands fra; thi det kan for Exempel ikke let indsees, hvorfor man skulde have

Dddd 2 no-

viiser, foruden det han her haver anført, at skiønt den ikke sætter Egg saa hastig, som de ellers brugelige Sliibesteene, er den dog noget varigere i Materien, og meget tienlig til at polere Staal, da den giør blank, uden at sætte kiendelige Ridser. Til ordentlig Meelmaling er den af adskillige Møllere bleven anseet deels temmelig brugbar, og at ligne de ellers brugelige Steene af det Slags, alleene at den formodedes ikke at ville blive bestandige, da den var noget blød; deels ligesaa tienlig som de Svenske Steene, helst om den inde i Bierget kunde findes noget lidet fastere og skarpere end Prøven var; men ellers, endog i den Stand, bædre end adskillige Slags Møllesteens som her bruges paa Landet. Til Sigte-Møller derimod er den ei anseet at være brugbar, hvilket og, i det mindste endnu, kan være ligegyldigt i Island. Den passeligste Anvendelse heraf er bleven agtet for det første at være, om Hunevands-Syssels Indbyggere kunde bringes til at føre sig denne Steenart til Nytte enten til Qværne- og Sliibesteene, eller dog til een af Deelene. Kammeret har og i den Hensigt allerede i Aaret 1779 meddeelt Stiftamtmanden og Amtmanden de derom tilveiebragte Oplysninger, for at de derefter kunde underrette Sysselmanden i Hunevands-Syssel om alt det fornødne til at anviise og opmuntre Almuen til denne Steenarts Benyttelse, saavidt samme maatte findes at kunne have Sted. E.

nødigt at skiærpe sine Leer ved Ild med saa megen Tids-Spilde, besynderlig i Enge-Slæts Tiden, samt bekoste Bryne-Steene, naar man havde Sliibesteene ved Haanden, og et Stykke Træe oversmurt med Sand og Tiære. Ellers bruge nogle faa, omkring Bierget, denne Steenart til Sliibesteene; men som Steenhugger-Professionen der i Landet endnu er alt for ufuldkommen, saa kan dette ikke strække sig vidt. Paa Nord-Siden af ovenmældte Bierg findes og den samme røde Steenart som i Holebyrden. b) Forekom mig paa adskillige Steder i Landet, men dog fornemmelig i de saakaldte Rafnebierge ved Gaarden Brimnæs paa Langenæsset, en lyse-graae og noget glindsende Steenart i Mængde, som maaskee, om den ikke skulde findes alt for haard, kunde tiene til Mølle- og Qværnsteene. Denne Sort, som er med smaa Huller overalt, og derfor altid kiendelig, synes ellers, ligesom Lava selv, at have, skiønt i mindre Grad, udstaaet Ildens Virkninger, men siden den Tiid at være efter Haanden alt meer og meer udhullet af Vand, Luft og Snee, hvilket Figurerne paa denne Steenart, der ligne Billedhugger-Arbeide, som oftest give tilkiende. I øvrigt kunde man vel falde paa at spørge, om ikke al den Lava, som er uden Blanding af Kisel- eller andre haarde Steenarter, og som ellers har vedborlig Fasthed, kunde være tienlig til Mølle- eller Qværn-Steene? I Medallandet i Vester-Skaptefells-Syssel bruges, efter Beretning, forbrændte Hraun-Steene, som findes langs op med Skaptaaen, til at hugge Qværn-Steene af; og hvorfor da ikke paa fleere Steder? da denne Medallands-Lava venteligt ikke er forskiellig fra al anden i Landet. Men denne Sag maae dog beroe til videre paa nøiere Undersøgning og Prøver; thi det er at mærke, at det i Sandhed er een iblandt de sværeste Huusholdnings-

Un-

Undersøgelser, at opdage Mølle- Qværn- og Sliibe-Steene, og det deels fordi Naturen, i det mindste saavidt mig er bekiendt, har viist sig i denne Henseende temmelig sparsom mod Dannemark og Norge, deels og, at omendskiønt man virkelig har troet at have fundet i Biergene sikkre Spor og Adgang til dette Slags Materier, saa ere samme dog, naar det er kommet til Prøve, enten befundne for bløde, for haarde, blandede med Agater, Blaaberg, Flint, Slagg, eller andre saadanne ligesaa skadelige Ting, eller og indtagne af viderlige Bergmetall-Partikler, som Sundheden ikke kan taale, og Mølleren eller Sliiberen ligesaa lidet. Men for dog at viise, at man paa den anden Side maae være meget vaersom i at forkaste nogen Anleedning til Opdagelse og nærmere Undersøgelse af slige Bierge, om de endog i Forstningen maatte have nogen Feil, vil jeg henviise til hvad Wallerius (*) har udtrykkelig antegnet ved: Gyttrig Sandsteen, d. e. den, som er blandet med Feltspat-Qvartz- Kisel- og Skimmer-Gryn, nemlig, at den dog er bleven brugt i Säkylä i Biörnsborgs Län i Finnland, uagtet Forsynet ikke just har nægtet Sverrige en langt bædre Art af Mølle- eller Qværn-Steene, og det i temmelig stor Mængde. c) Findes oven for den i Forveien ommældte Langesand i Fliotsdals-Herredet 2de Slags Sandsteen-Arter, af hvilke den eene er tærnet, blandet med forsteenet eller hærdet Mergel, og noget martialsk, men den anden graa, jævn overalt, og omtrent i Materien som de Svenske gode Mølle-Steene. Paa den første Sort er ikke at tænke til nogen Anvendelse, men af den anden er indleveret en liden Prøve til den Kongelige Islandske Handels-Direction, da den synes værd at haves i Tanke i Fremtiden, om deraf falder Mængde, hvorom jeg

(*) Mineralog. S. 76. tydske Opl. S. 104.

dog ikke kan forsikkre, da jeg ikkun fandt nogle smaa Stykker, nedstyrtede til Strandkanten, fra det steile Field, iblandt en Hob andre Steene, hvorom siden skal mældes. Landingen paa Stedet er vanskelig uden i stille Veir, og Adgangen til Fieldet ligeleedes, men Mulehavnen ligger dog tæt ved Langesanden. d) Treffes i et Gil eller Biergklofte kort fra Præstegaarden Berefiord ligeleedes en graa Sandsteen, som ansees tienlig til Sliibesteene, dog ikke i større Mængde, end at Sognet kunde forsynes dermed. Endelig e) blev jeg vaer i Hammersfiorden kort fra Præstegaarden Hals 1) en Dynge af rødSandsteen, der var nedskudt fra Bierget i større og mindre Stykker, saae ud som brændt Teglsteen, og var flad. Arten bestaaer meest af en hærdet Bolus, og ansees tienlig til Bygninger. 2) En graa af forskiellig Haardhed, hvoraf ere blevne foreviiste 2de Prøver, den eene med Paaskrift: Til Hr. Conference-Raad Stemann. Item: Prøve af en Islandsk Liig- Slibe- Bryne- eller Qværn-Steen. *O. MDCCLXXVII. O.*, og den anden med følgende Linier indhuggne:

Aulæ si propius genitrix te terra locassent
Numina, qvam multis conspicienda fores
O. 1777. *O.* (*)

Den 3die Sort af dette Slags graa Sandsteen, som endnu findes ved Hammersfiorden, omtrent paa samme Sted som de forrige, er

(*) Dette Slags Sandsteen haver og Hr. Prof. Zarsdorff, som efter Kammerets Begiæring har undersøgt den, agtet at være brugbar ved Bygninger, naar den kunde faaes i store Blokke. Men da man haver bædre Steen i beqvemmere Brud nærmer ved Kiøbenhavn, saa vilde det ikke lønne Umagen og Omkostningen at lade den hidføre saa lang en Vei; hvorimod den vel kunde komme til Nytte i Landet selv, enten ved omliggende Kirker, eller ved Berrefiords Handels-Huuse, om det eengang skulde findes for godt at bygge dem af Steen. E.

er tættere i Materien, men blandet med Leer, og noget martialsk. Af alle disse Sorter ligger en Slump nedstyrtet, men Tinden eller Field-Spidsen, hvori Laget ligger iblandt en hvid Tophus, vil, for Steilhedens Skyld, ikke blive ret vel tilgiængelig, uden maaskee paa den ene Side. Man maatte altsaa for det første, om Steenen findes tienlig, betiene sig, til de omliggende Sogners Brug, af hvad der er faldet ned, og siden søge at gaae videre. Men Forselen fra Hannnersfiorden til Diupevogen kan skee baade til Baads, omkring Bulandsnæsset, og til Hest, i hvilket sidste Tilfælde Veien er kortere.

§. 229.

Af de saakaldte Kisel-Steene falde adskillige Arter i Island, og det baade A) grove og B) fine. Til de første A) høre Flinterne, af hvilke jeg blev vaer: Røde Flintesteene, *Silex opacus rubescens*, paa Nord-Siden af Malmoe-Bierget; i Tinnaaedalen, skiønt noget lysere af Farve; kort fra Skagestrands Handelssted ved Søekanten, med og uden ordentlig indsprængt Zeolith-Spat; oven for Langesanden i store og smaa Stykker, baade med og uden Chalcedon-Blanding; hist og her ved Field-Siderne af Beresiorden, finere end de foregaaende; samt i de saakaldte Stadarskreede, kort fra Præstegaarden Hof i Alftafiorden; men de gule falde derimod indvendig i Hullerne i Bolebaasen ved Tindestolsbierget, og de grønne i ovenmældte Stadarskreede, samt de bleegbrune, og middelmaadig fine, i Arnkatledalen inden Trolletunge Kirke-Sogn, hvor de nedstyrte fra et Field tillige med Stumper af *Lignum fossile*. De hvidblaaeagtige falde i Rodebierget ved den sydlige Side af Vidvigsfiorden, som desuden bestaaer af rod Sandsteen, tienlig til Bygninger. De finere Flinte-Arter B) ere *Silices achatini*, og Flintartede Steene. Grove. Fiine.

der-

deriblandt a) Carneol. b) Chalcedon. c) Onyx; og d) Agat. Af Carneolerne falde, i Tinagedalen, smaa Stykker; de falde og ved Strandkanten kort fra Skagestrands Havn, blandede med lidet af Zeolith-Spat; samt paa den ostlige Side af Eskefiorden, af høirød Farve, skiønt ikke i nogen Mængde. De Steder derimod, som frembringe Chalcedoner, ere: a) Thruderdalsaaen i Mokollsdalen. b) Glerhallevig ved Tindestolen, hvor man kan samle en temmelig Mængde, helst efterat en svær Brænding er foregaaet, dog ikkun i smaa runde Stykker. Arten er *Wallerii Chalcedonius griseo-lactescens.* c) Svædiskrog, kort fra Hofde Præstegaard i Oefiorden, og fleere Steder paa samme Side. d) En Heller eller Forhuulning, der gaaer ind i et Bierg, oven for Soen paa den saakaldte Leidarhavnstange i Vapnefiorden, og er denne Art *Chalcedonius griseo-viridis.* e) Husevig paa Østerlandet, som bliver deelagtig i nogle smaa Stykker af denne Steen, der drive op af Vandet, og ere ganske klare eller igiennemsigtige. f) Fiardaraaen i Seidisfiorden. g) Strandkanten i Nordfiorden paa adskillige Steder. h) Det saakaldte Hrossadalsskard, imellem Rode- og Faskrudsfiordene, hvorved er at mærke, at de Chalcedoner, som der falde, ere ei alleene meer graaeblaaeagtige af Udseende end hine, men desuden i flade og Concave temmelig store Stykker, og ligesom blærede eller udpustede overalt, og derfor værdige at optages blandt Natur-Samlinger, og Skardet i den Henseende at agte paa i Fremtiden; hvortil kommer at den Jord, som omgiver denne Field-Chalcedon, skal, naar den er forbrændt, give en deilig rod Farve. i) Stodvardalen foran ved Stødvarfiorden. k) Breeddalen paa adskillige Steder. l) Fieldene ved Berefiorden, men ikke uden i smaa Stykker. m) Hammersfiord, hvis

Carneoler.

Chalcedoner.

Chal-

Chalcedoner ere *Griseo Spadicei* af Farve, og deri mærkværdige, at de af skarp Luft og Vand ere ligesom giennemgravede, som hosfolgende liden Tegning udviiser. Og endelig n) forbemældte Stadar-Skreede. Den hvide og igiennemsigtige Cacholong findes og, deels blandet med Chalcedoner, deels og for sig selv, i smaa Stykker omkring Berenæsset, i Hammersfiorden, og ved Siden af Præstegaarden Hof i Alptefiorden, som ikke giver den franske noget efter i Fiinhed. Denne rare Steenart synes at burde lægges Mærke til, for saavidt den lader sig slibe bæder end Jaspis eller andre endnu haardere Steenarter, tager temmelig godt imod Politur, og vil altsaa behage meget, naar den er indfattet i Guldringe, Ørengehæng, og andre Fruentimmer-Prydelser, især om et rødt Folium lægges derunder. At denne Steenart er funden for saa langt imod Norden er mig ikke bekiendt. Af Onyx-Steenene faldt der 1) *Onyx fasciis albis & pellucidis ornatus* i smaa og tynde Lag, i en Hammer eller steil Klippe kort fra Drangsnæsset ved Steingrimsfiorden, hvoraf er sluttetigt, at Onyxerne snarer genereres paa Landet end i Søen, endskiønt de ofter findes opdrevne paa Stranden. 2) Tvende Arter i de saakaldte Baase, kort fra Glerhallevigen, skiønt ikkun i smaa Stykker, nemlig *Onyx ex albo cæruleus* og *obscure pallidus stratis transversis virescentibus*, som er vel smuk, men derhos rar at treffe. 3) Ligeleedes blaastribet Onyx ved Siden af Hafnarfieldet i Siglefiorden, omgiven med hvidt Leer som er blevet haardt. 4) I forbemældte Svædiskrog; og 5) paa den østlige Side af Eskefiorden, hvor den driver op af Søen, og det undertiden i saa store Stykker, som en knyttet Næve. Af den bekiendte sorte Agat Rafntinne eller *Achates Islandica* findes a) paa Vest-Siden af Malmøen smaa Stykker nedkastede.

Cacholong. Onyxsteene. Rafntinne.

Den findes og b) paa Flokadals-Afret oven for Knappstade-Sogn. c) I Rafntinne-Fieldet ved Myvatn, hvorfra jeg medbragte 2 Stykker af 100 og 120 Punds Vægt; og d) i den saakaldte Rafntinnuhrigg, samt paa fleere Steder i Breeddalen. Skade ellers at denne Sort, da endeel deraf dog kunde tilveiebringes, ikke anvendes til Nytte eller finder Lysthavende, hvilket meest synes at reise sig af Mangel paa Sliibe-Maskiner, da man vel kunde deraf forfærdige Terriner, Skaaler, og andre Kar, naar man havde saadanne Anstalter, at det kunde skee for billig Priis.

§. 230.

Jaspisarter. Af *Petrosilices* forekom mig paa Reisen A) af den røde Jaspis a) middelmaadig store Stykker, i forommeldte Sævarlandsvig. b) Ved Bredden af Thruderdalsaaen, skiønt i langt mindre Mængde, og derhos blandet med Qvartz. c) Paa Fieldet oven for Gaarden Hosn i Siglefiorden, af mørkerød Farve, og 3 til 4 Lispunds Vægt, samt giennemskudt deels med karmosinrøde og deels med sorte Aarer. B) Den grønne Jaspis findes 1) i Breckedalen inden Sande Kirke-Sogn, i smaa Stykker. 2) Omkring Myrefellet i Dyrefiorden. 3) Ved Alftekrogsaaen kort fra Gaarden Mule i Isefiords-Syssel. 4) Under Malmoebierget, helst naar fugtigt Veir indfalder. 5) I det saakaldte Haasiall i Niardvigen. 6) I Alftavigstinden paa Østerlandet. 7) Paa Helgestadeskardet, som ligger imellem Vid-Hellis-Nord- og Rodefiordene, hvorved anmærkes, at denne grønne Jaspis ei alleene falder der i Overflodighed, overst oppe, naar man reiser fra Rodefiord til Vidfiorden paa venstre Haand, men og i Stykker af 45 Punds Vægt og derover, hvilke dog ofte ere blandede, enten med bleeghvid Jaspis-Qvartz- og rød Flint-Art, eller og tabe sig, især ved Udkanterne,

i en

i en deilig Violet-Farve, hvilket paa andre Steder er rart at træffe. 8) I de forberørte Stadarskreder i Alftefiorden, men ikkun i smaa Stykker, og iblandt af bleeghvid og guul Farve; og endelig 9) ved Siden af Præstegaarden Tiorn i Svarfadedalen i den saakaldte Gvendarskreede, nedfort iblandt en Hob af en hvidstriibet og sandblandet bleeg Leerart, igiennem en Bæk, der har sit Udspring fra Nikursvandet. *Jaspónyx Chalcedonio-mixtus* falder og paa dette Sted. At Jaspis-Steenen ellers dannes i mindre og større Lag imellem Klipperne, sees tydelig af Henckels Pyritologie (*), som og af de Jagttagelser, der ere giorte i Dalene i Sverrige, samt af det bekiendte Corallenbruch ved Freyberg i Tydskland, som denne Forfatter haver beskrevet; men saadanne Lag ere rare at træffe i Island, uden paa nysbemældte Helgestadeskard, hvor de nedstyrtede Klynger give tilkiende at der i Bierget maae være en Mængde eller et heelt Lag af Jaspis. I Smukhed og til Sliibning synes den violette meget at overgaae de andre Arter. Jaspónyx.

§. 231.

Ubeblandet Qvartz-Kisel blev jeg ikke ofte vaer, men derimod oftere blandet med andre Steen- eller Leerarter. Qvartz er Metallernes Moder, og derfor ere de Steder, hvor samme findes, værdige at agte paa; dog falde der ikke altid Metaller, og folgelig kan deraf ikke endnu sluttes, enten Island indeholder Metaller eller ikke, skiont man neppe skulde troe, at saa mangfoldige Bierge vare af Naturen ganske blevne udelukte fra dette Slags Herligheder, alleene at man ikke manglede Lykke og Bergmands-Indsigt til saadanne Undersogninger. Det Sted ellers, hvor jeg fandt den ubeblandede Qvarts-Steen 13 Lpd. vægtig, og hvoraf 9 bleve forte til Kiobenhavn, Qvartz.

(*) S. 323. v. f.

havn, var Helgustade-Skardet, hvor samme laae, løselig omgiven med Graasteen og Leer, samt halv begroet med Mos oven paa, men derhos paa den eene Side kunstig besat med Krystaller, af hvilke nogle saae ud, som Knapper af filegrans Arbeide; og havde man al Aarsag til at slutte, at dette Stykke ikke var adskilt fra noget Lag, men enten genereret paa Stedet, eller saaleedes ubeskadiget nedbragt fra Klipperne. Jo feedere ellers en Qvartz seer ud, jo sikkrere Tegn giver den til Metallers Nærværelse. Ellers blev berettet, at der i Glinfraaen, kort fra Præstegaarden Laufaas i Oefiorden, skulde findes temmelig store Stykker af hvide Steene, men om disse bestaae af Spat eller Qvartz, kan jeg ikke bestemme, da jeg ikke besaae Stedet.

§. 232.

Som adskillige Nordiske Naturalier, og især de Ildsprudende Bierges Udkastninger, baade have hidindtil givet og ville herefter give de Naturkyndiges Agtsomhed endeel at bestille, saa have og de Islandske Stiernsteene ikke mindre tilvendt sig samme; men som disse endnu ikke ere i enhver Lysthavendes Hænder og allermindst udenlands, saa vil jeg kortelig opregne de Steder, hvor jeg blev denne Steenart vaer, som da ere følgende: a) Backedalen i Sande-Kirke-Sogn, hvor Elven især fører samme om Foraaret ned fra Fieldene. b) Sandafell i samme Sogn, hvilket frembringer en større Mængde deraf. c) Myrefell i Dyrefiorden, omtrent i Forhold til Sandefellet. d) Hegrenæsset i Skagefiorden. e) Et Sted kort fra Saudenæsvigen paa Upsestranden i Oefiords-Syssel, hvorved erindres, at Stedet eller Bierget, hvori denne Steenart falder, er utilgiængeligt, baade oven og neden fra, men man finder dog under samme, nedstyrtet, mørkebruunt Leer, indsprængt med

Zeolither.

fine

fine Zeolither. f) En Bierghuule tæt oven for Søen ved Leidarhavnetangene i Vapnefiorden, men de Steene have en grøn Farve udvendig. g) Vikerheide imellem Vid- og Rodefiorden. h) Langs ind med Rodefiorden hist og her, ligesom især kort fra Gaarden Somustade. i) Ved den østlige Side af Eskefiorden, og nær ved Præstegaarden Hølme. k) Stodvarfiorden og de der omkring liggende Fielde, dog besynderlig Dalene. Den Art, som foregaaende Steder frembringe, er egentlig *Zeolithes albus purus*, og falder sædvanlig ikkun i smaa Stykker; men l) ved Gaarden Thverhamar i Breeddalen større, i betydeligere Mængde, og deriblandt noget af *Zeolithes plumosus*. m) Omkring Berenæsset; og n) paa begge Sider af Berefiorden hist og her. De store falde som oftest meer uanseelige udvendig end de smaa. Ikke langt fra Alftefiorden i forommældte Stadarskrede blev foregivet, at være funden Sølv-Ertz, og deraf, ved langsom Smæltning at være blevet udbragt Sølv, af omtrent 10 Sk. Vægt. Jeg blev ved dette Rygte ikke lidet opvakt (*), men da jeg kom paa Stedet, og havde betragtet den foreviiste Sølv-Ertz, befandt jeg samme alleene at være et glindsende smukt Zeolithspat som intet Sølv indeholder, og hvoraf noget tillige falder omkring Melrackenæsset. Stenen blev af nogle kaldet Silfur- eller Sølv-Steen. Zeolithspat.

§. 233.

Ved den saakaldte Ofeklet, som ligger tæt ved Udløbet af Herreds-Vandene paa den østlige Side, ligesom i Næsbiergene i Hegrenæsset, blev berettet at skulde falde et Lag af Steenkull, men Vitrescerende Glasmaterie.

 samme

(*) Mig faldt endog derved ind:

Felix terra parens natura mille bonorum,
Felix at mage Rex qvi sua nosse potest.

samme bestoed af intet mindre, da Materien ingen Fedme havde ved sig, men var haard, skior, ildfast, og sort glindsende, ligesom den bekiendte *corneus crystallisatus niger*, og kan altsaa ikke ansees for andet, end en vitrescerende Glasmaterie, som er ubrugelig til Alting. Af samme Sort Steen findes og store og smaa Stykker i Mængde, oven for Laugesanden i Fliotsdals-Herredet, og det af 2 Arter, en sort og en grøn, af hvilke den sidste er endnu meer sammensat end den første, og derhos rarere at treffe. Et middelmaadig stort Lag af den sorte ligger ligeleedes i et Gil eller Biergklofte kort fra Præstegaarden Beresiord, som Rygtet og havde udspredt, at være Steenkull, skiønt denne Materie, til at kunne være det, er gaaet igiennem en alt for stærk Smæltedigel, saa at den billigen maae lignes med Slagg eller *Scöriæ* fra hiine Naturens forfærdelige Værksteder.

§. 234.

Steenblandinger. Hvad angaaer de meer blandede Steenarters Opholdssteder, da ligger a) en stor og høi Fieldtop oven for Malarhornet, og paa Nord-Siden af Steingrimsfiorden, Bæjarfell kaldet, som har kastet fra sig et vældigt Steenskreed, bestaaende deels af rød, bleeg og guul Sand- og deels af haard Graa-Steen, hvoraf Mængden er ubevægelig, men dog heel kunstig besat med deilige lange, skiønt svage, Qvartz-Krystaller, der undertiden omgive den største Deel af Steenene, og undertiden ikkun have taget Sæde i Rifterne, hvor de og falde meest smukke. De Prøver af disse Steene, som bleve udsøgte, (ihvorvel Krystallerne, naar man skillede Steenene ad i mindre Deele, gierne vilde brækkes over), have ei kundet fremviises, formedelst Handels Skibets Udeblivelse fra denne Kant; men ligefuldt tør jeg dog forsikkre, at Stedet fortiener en Natural-

Sam-

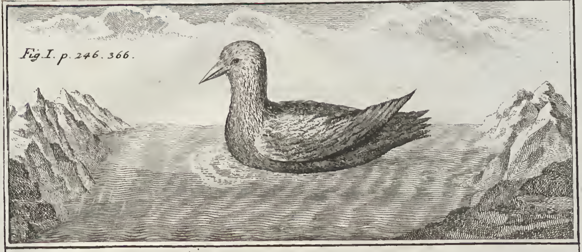
Samlers Agtsomhed, da Naturen her har viist sig heel kunstig. b) Findes paa Striugsskardet, en liden og lav Fieldvei, som ligger imellem Lange- og Laxaaedalen inden Hunevands-Syssel, en rødstammet Basalt, med smukt indsprængt bleegfarvet Qvartz, i meget store Stykker; item en lysegraa Sandsteen, der uden Tvil kunde være tienlig, og i Hensigt til Haardheden passelig, til Bryne-Steen, om deriblandt ikke vare indviklede smaa Bolder eller runde Kugler af Kampesteen. c) Træffer man baade paa Alftefiordsheeden i Isefiords-Syssel, og ligeledes neden for Gaarden Hals i Svarfadedalen, grøn Malachit, saavelsom paa mange Steder paa Østerlandet, endskiønt sædvanlig blandet med skimmeragtig Graasteen, ihvorvel Bonderne dog ligesuldt bruge det reeneste deraf til at male med. d) Nedstyrte efter Haanden fra det oftommeldte Bierg Tindestol, hvis nederste Klipper bestaae meest af *Saxum terrestre arenosum* og *Ochraceum martiale rubrum*, store Stykker, som findes blandede med gront Leer, og desuden at indeholde ligesom smaa Æg, af indvendig krystalliseret, meget smuk, glindsende og fiin, men derhos ikkun svag, Qvartz, eller Qvartzdruser i deres spædeste Alder, der dog tabe Anseelsen naar noget fugtigt kommer dertil. De saakaldte Ertesteene findes og sammesteds i Mængde; ligesom e) en Deel af de smaa og storre Slags, runde leer- og sandblandede Eitler, Klippebolder, Baggalutar eller Oolithi i Alftavigstinden paa Østerlandet. f) Falder i den forommeldte Bierghuule ved Leidarhavnstangene en svær rød og meget jernhaltig Bergart, der dog ei vilde trække Magnetnaalen, forend den havde igiennemgaaet stræng Ild, og Pulveret siden blev blandet med Tallig. g) Antreffes oven for Langesanden kort fra Mulehavnen, det bekiendte *Saxum ex atro glaucinum, praedurum*,

Deels

deels indsprængt med Qvartzer, og deels ligesom igiennemboret med Chalcedon-Stolper. Under Tindestolen er samme ligeledes hist og her nedskudt fra Biergene. h) Ligge 2de store grønne Lag, det eene kort fra Søekanten og ikke langt fra Miosreboten i Faskruds-fiorden, og det andet oven for Gaardene Titling og Thufnevelle i Beresiorden, som begge ere saa skiøre, at man neppe kan røre derved, forend Lagene skilles fra hinanden, og bestaae ellers for den største Deel af Ertesteene, som ere noget martialske. i) Findes ved den nordlige Side af Hammersfiorden, som er temmelig frugtbar paa Steenblandinger, foruden de i Forveien ommældte røde og graae Sandsteene, 1) Zeolithspat, blandet med graat, hærdet Leer, der seer ret nydelig ud. 2) Graa- og rødfarvet Jaspis, med hvide Gibspletter og meget jernhaltig, som er rar at treffe paa andre Steder. 3) En hærdet Kiseljord, med indblandet grovt Jernleer, som og har hiemme paa Nord-Siden af Beresiorden. 4) Forsteenet grønt jernhaltigt Leer falder og paa mange Steder paa Østerlandet, saasom i Breeddalen og Rødefiorden. 5) Hærdet rød Bolus, med indsprængte Kalkdeele. 6) End en hærdet rød Bolus med gibs- og kalkagtige *Stalactiter* eller Dryp-steene; og 7) ovenmældte Ertesteene i stor Mængde, sammenbundne med gibsagtig Jord, og ellers bestaaende af jernhaltigt figureret Leer, uden Tvil i forrige Tider, ligesom Tophus-Arterne, frembragt ved heede Vande. Og endelig k) falder i Staderskree-dene hærdet Kisel eller Flintejord med indblandet rød Jernocher. Da ellers Landet har været underkastet store Forandringer, saa er at formode, at saadanne blandede Ting vel kunde skaffe en Mineralog nok at bestille paa nogen Tiid, om Laboratorium endog var ved Haanden, ikke mindre end en Deel af de Naturalier, som

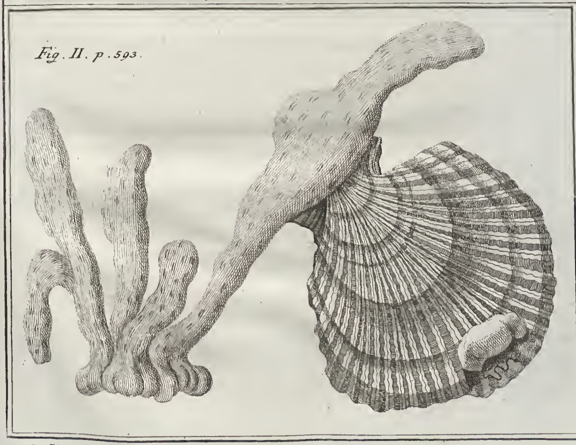
Den

Fig. I. p. 246. 366.

Tringa Minima Bekre

Fig. II. p. 593.

S. M. Holm. del. Haas. sc.

Den Madera frembringer, hvormed de fra Island for saavidt af Kiendere sættes i Ligning; jeg har og medbragt Prover af alle de her navngivne Sorter. Men den bløde og saftefulde *Fungus*, Fungus. som voxede paa Steenene neden under Bæjarfellet, kiendte jeg ikke, med mindre den skulde være et *Lycoperdon*, kunde ikke heller faae noget af samme ubeskadiget med, da der intet var ved Haanden at lægge den i, men vist nok er den ikke beskreven i Hr. Olafsens Reise. Ellers fandt jeg og ved Stranden af bemældte Malarhorn en stor *Spongia oculata*, med et vedhængende *Pecten*, og derpaa Spongia oculata. igien en *Balanus litoralis*, som følger aftegnet. Men hvortil denne i Norden saa overflodige Soevæxt kunde anvendes i Huusholdningen, det har man, uagtet mange dermed giorte Forsog ved adskillig Slags Arbeide, ikke endnu kundet opdage. Et andet *Pecten* forekom mig i Ogers Kirke-Sogn ved Isefiords-Dybet, som Fiskerne havde trukket op med smaa Linekroge paa 50 Favne dybt Vand. Det er vel af samme Art som det foregaaende, men viser dog derfra, i det dette er omgivet med en usædvanlig Mængde Gevæxter eller *Balani* paa begge Sider, som Tegningen Fig. 1 og 2. udviiser, saa det endog er at undre, at Hovedmuskelen selv, betynget med saa besværlig en Byrde af fremmede Dyr, har kundet nære sig. Ellers er det mærkeligt, at Naturen, endog i dette Stykke, har iagttaget en vis Orden, og givet alle de smaa Huuse en triangelformig Aabning udvendig, men derhos ladet de 2de butte Vinkler vende imod Læberne af bemældte Pecten, og den hvasseste eller spidseste, hvori Dyret fornemmelig indsluttes, imod *Cardo*, een eeneste undtagen. De mindste Huuse, der ere ziirede ligesom med et Slags Billedhugger-Arbeide, ere ligeleedes huule indvendig, og indeholde en hvidguul Saft, liig den der findes i de store selv. Naar

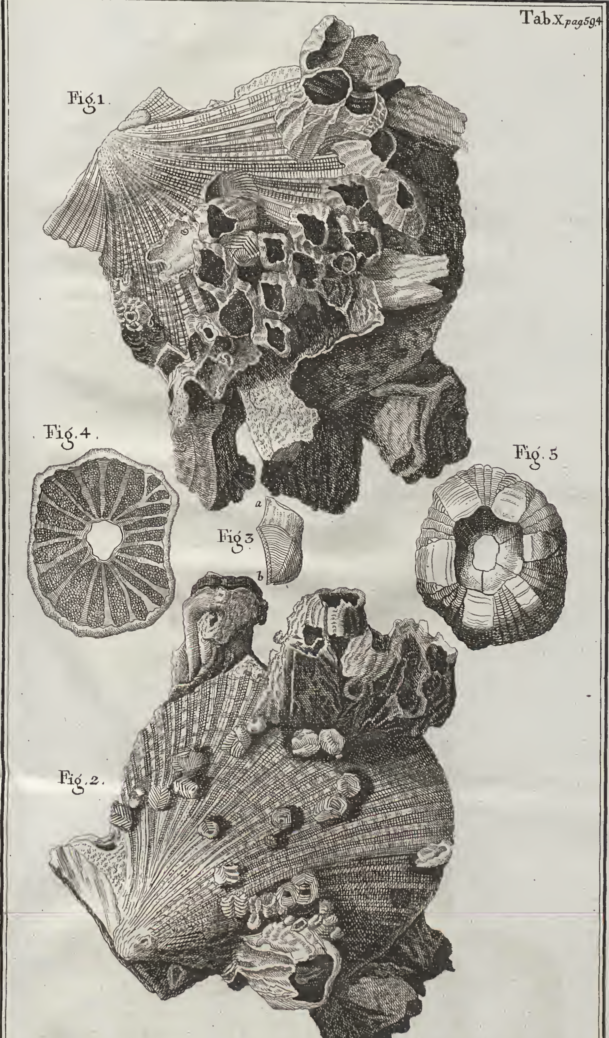
Dyrene voxe, faae de en heel tyk Huud eller epidermis, fornemmelig imod Dagen, og en Skikkelse som Fig. 3. forestiller, hvor a. betegner Dyrets nederste Deel, der dog, for den blev aftegnet, var noget indtørret, men b. den øverste i sin rette Stilling, der er sammensat af 4 tykke Dækseler eller krumme *Valvulis*, som uden Tvil aabnes, naar Dyret tager sin Føde, og bøies imod de butte Vinkler, hvor der er meere Plads, end om den hvasse eller spidse var foran. Den runde *Balanus*, som Fig. 4. forestiller omvendt, og Fig. 5. fra den rette Side, er tagen iblandt en Hob andre paa Huden af en middelmaadig stor Hvalfisk, Reyder eller *Balæna maxima*, og synes samme ei alleene rar i Hensigt til sin Boepæl, men og de indvendige *Concamerationer* eller Udhulinger, som sædvanlig ere opfyldte med en sei og limagtig Vædske, for at Skallen desto faster skal kunne sidde paa Hvalfiskens glatte Huud; ikke at mælde om de smukke Striiber, hvormed Naturen saa regelmæssig har beprydet den uden til, som andre af det Slags, skiønt Dannelsen i øvrigt er mange Forandringer underkastet.

§. 235.

J Siglefiorden paa Nordlandet, og skraaes oven for Gaarden Høsn, noget længer ned end midt i en middelmaadig hoi og steil Field-Side, bestaaende for den største Deel af Leer og Sandskreed, blev jeg nogle smaa Stykker vaer af Blyant-Erts, eller den saakaldte *Molybdæna*, hvis Gang, der løb neden for en liden Fieldbrink eller Klipperad, hældede sig til Dagen, eller havde sit faldende imod Sønden, og gik ind i Flusbierget noget nær mod Norden. J denne Gang eller Erts-Aare, loed jeg grave med en Jernstang, da andre Reedskaber ei vare at faae paa Stedet, $\frac{3}{4}$ Alne dybt, og traf da strax et Lag af Erts, 11 Tommer tykt, og 3 Alne

Blyant-Erts.

breedt,

S. M. Holm del:

I. G. Friedrich sc: Haf.

breedt, men derunder igien et Lag af fiint, bleegt, feedt Leer, og siden et andet af Erts, skiønt blandet med temmelig haardt sandagtigt Leer, som udvendig var grønt, men noget hvidere inden i. Ertsen faldt i større og mindre Klumper, dog desto større, jo længer man kom ind. Efter min Bortreise opgravede Bonden paa Stedet noget af denne Erts, som er bleven foreviist bergkyndige Mænd i Hoved-Staden, og af dem erklæret, for saavidt angaaer Blyant-Aarene selv, at ligne den Engelske i Fiinhed til Tegninger, men derhos at have en stor Mangel og Uleilighed af den deri indsprængte Leer-Sand. For altsaa nøier at bringe i Erfaring, om ikke Ertsen viisde sig mindre blandet, naar en større Udgravning skedde, haver det Kongelige Vestindiske og Guineiske Rente-Kammer foranstaltet, at en større Prøve, som endnu forventes, skulde bringes til Veie. (*) Imidlertid giver det eene Stykke, som deraf er

(*) Da den her ommældte Prøve blev i Aaret 1778 uhældigviis forliist tilligemed Hofsoos Skib, og Kammerets Foranstaltning i det følgende Aar, om at faae en nye, er bleven foruden den tilsigtede Virkning, da Indvaanerne ikke kunde komme afsted med Brydningen, formedelst de omkring Blyanten liggende Bergarters Haardhed; saa er den forehavte fuldkomnere Undersøgning herom indtil nu bleven afbrudt. Imidlertid har det lidet Stykke af denne Blyant-Erts, som Kammeret fik i sidsthemældte Aar, og som Secret. Olavius blev overdraget at meddeele hans Tanker om, givet ham Anledning til end ydermeere at anmærke: at omendskiønt denne Prøve var saa liden, at man ikke kunde bygge derpaa nogen stadig Slutning om Biergets indvortes Beskaffenhed, saa viisde den dog 1) at Blyant-Lamellerne deri, ihvorvel endnu alt for tynde til at kunne anvendes til Blyants-Penne eller anden Brug, faldt noget tykkere, end i de tilforn hidbragte Prøver. 2) At Blyanten deri endnu beholdt sin ægte Fiinhed, som ikke gav den Engelskes noget efter, saa at her ikkun feilede, at Fliiserne maatte falde tykke

er ankommet, bædre Haab, end de foregaaende, uagtet samme ikke heller er frit for den ommældte Blanding. Ertsens Brugværdighed vil altsaa komme an paa nærmere Ransagning af en bergkyndig

tykke nok, og denne Bergart adskille sig fra de andre. 3) At der iblandt det grønne Leer, som han forst blev vaer udvendig i Bierget, begyndte at falde en guul, og let adskillelig, Leerart; samt 4) at deri saaes langt tydeligere Mærker, end forhen, til Qvartz, som falder i smaa Krystaller, og som, tilligemed det haarde Leer, ventelig var det, som havde giort Bøndernes svage Reedskaber en Modstand, der var dem for stærk. Alle forbemældte Sorter anmældede han ellers at være blandede med hverandre, og troede endog at de burde være det efter Naturens Orden, indtil man kom længer ind fra Dagen. Men saavidt den i Aaret 1778 der paa Stedet forfattede skriftlige Forretning over denne Anviisning tilholder, "at en Aare af denne Erts løber ind i Klippen, ligesom en Knast igiennem Træe, paa en halv Dansk Alen i Fiirkant paa hver Side foran (da man dog ikkun meget sielden skal finde en Bergaare løbende i en Fiirkant, men vel i en Runddeel, eller i en uregelmæssig Figur), og at Klippen, som Aaren saaledes løber igiennem, er 9 Alne breed og 7 Alne høi mod Sønden," haver Secret. Olavius sluttet, at man enten maatte lade det havende Haab om Ertsens Gang ind i Bierget fare, eller og, for at forvisses derom, giøre en nærmere kunstmæssig Undersøgning paa Bergmandsviis. Herom kan og nu ventes nogen yderligere Oplysning, siden just denne Blyants-Anviisnings nøiere Grandskning ogsaa er iblandt de Ting, som Studios. Mohr, hvilken i dette Aar oversendes til Island paa offentlig Bekostning, er udtrykkelig anbefalet at udføre. Den Prøve, som een af Stadens Klokkestøbere har giort under det tilforn (§. 225.) ommældte Forsøg, med at udsmøre en Side af hans Smælte-Ovn med et Slags Leer eller Massa, som var tillavet af denne Blyant-Erts, i det derved befandtes at Ilden efter 6 Timer meget havde angrebet samme, synes at give tilkiende, at Ertsen ikke haver været reen, da Wallerius (Mineralog. tydske Opl. 1750. S. 176.) udtrykkelig bevidner, at den egentlige *Molybdæna* beholder i Ilden saavel sin Farve, som sin Haardhed. E.

dig Mand. Men Siglefiorden, som er en tryg Havn, ligger nær ved Haanden til dens Forsel.

§. 236.

Kort for min Ankomst til Olafsfiorden var, efter Beretning, ved Enden af samme opdrevet et Stykke af den saakaldte Islandske Gagas 10½ Pd. vægtigt, som blev agtet meget hoit, og solgt i smaa Stykker temmelig dyrt, da den gemeene Mand indbilder sig, ikke alleene at samme kan fordrive onde Aander, men og at Rogen deraf især tiener til Lægedom mod Besvimelse og andre saadanne hastig paakommende Sygdomme. Det er ellers bekiendt ei alleene af Neumanns Chemie, hvad denne Gagas eller *Gemma samothracea*, som Plinius kalder den, indeholder, men og af Wallerii Mineralogie, at den giver ved Destillation a) et hvidagtigt surt Phlegma. b) En sort tynd Olie; og c) et andet Slags sort Olie, som hartad er tyk som Smor. Paa Hornstrandene findes ogsaa denne Art, naar stærk Brænding indfalder, skiont ikke meget ofte. Man vilde vel desuden paastaae, at i Bierget oven for den forommældte Bolebaas eller Baulnhellir skulde falde et Lag af Gagas, men jeg veed ei tilvisse, om det er grundet. Gagas.

§. 237.

Af *Lithoxyla* eller Træer forvandlede til Steen, fandt man ikkun Spor paa 2 Stedet, nemlig a) udi Vatnsdalen ved Bredden af Vatnsdalsaaen, hvor nyelig var opskudt et Stykke, uden Tvil af Fyrr, med store Knaster, som veiede 2 Lpd. 12 Pd. Og b) paa oftbemældte Helgustade-Skard et Stykke af 4 Lpds 6 Punds Vægt, samt andre mindre i temmelig Mængde, som laae adspredte iblandt andre Steenarter, og komme for Lyset efter Haanden, ligesom Jorden omtumles ved Vand eller Skreedfald; men Steenforvandlinger.

Rizolithi eller Rodsteenforvandlingerne vare ikkun smaa og af ringe Værdie.

§. 238.

Om Surterbranden overhoved.

Angaaende **Surterbranden**, **overhoved** betragtet, kan jeg ikke undlade at tilføie paa dette Sted, at jeg stedse haver været, ligesom jeg endnu er af den Meening, at samme, endskiønt den, efter de hidtil giorte Undersøgelser, ei kan ansees for andet, end omkastede Træer, dog maatte indeholde noget steenkulagtigt Væsen, omtrent som de groveste Dagkull, eller i det mindste være som et Tegn eller Anviisning til en anden betydeligere, ordentlig liggende og brændbar Bergmaterie. Denne Formodning grunder sig 1) derpaa, at jeg ofte er bleven vaer i Island, i det Slags Surterbrand, som falder knortet, knudret, og uregelmæssig dannet, saasom ved Steingrimsfiorden, i **Skirdalsbrunen**, og de der neden under liggende Stykker paa Barmehliden, ganske smaa sorte og glindsende Pletter, hvorimod jeg hverken haver seet de ommældte Pletter i den Surterbrand, som opgraves i store flade og faste Stykker, saasom i Nupohyllen ved Bolungavigen, eller i den, som falder i tynde, fiine, og let adskillelige Lameller, saasom i **Sandvigen**. 2) Bestyrkes jeg i denne min Meening ved 2de mig fra Steenkulbierget paa Færoe dets østlige Side foreviiste Stykker, af hvilke det eene forholdt sig ganske som den Islandske knortede Surterbrand, med smaa og fortglindsende Pletter, der havde ligget ude imod Dagen oven paa Kulmiinen sammesteds, men det andet Stykke var fladt, og uden paa med en Bark, eller meget fiin, dog kiendelig, Surterbrands-Huud eller Hinde, men indeni bestaaende af oprigtige Steenkull, enten saa Surterbranden er bleven forandret til Steenkull, eller den kan have trukket til sig den Bergolie,

der

der var i Nærheden. 3) Skal Steenkullene paa Færoe ligge lagviis i et meget feit og guulagtigt Leer, ligesom Surterbranden gior i Sandvigen og fornemmelig Skirdalsbrunen, i Bødvarsdalen og ved Rødefiorden, hvorimod Mellemlagene, nær ved Hallbiarnestadekamben eller paa Tiørnæsset, bestaae udvendig meest af guul Trippelsejord. 4) Har Surterbrandens Beliggenhed i det store i Island fort mig paa de Tanker, at om den end selv ikke var en ordentlig Bergart, saa havde dog dens Strog nogen Liighed med visse andre Bergarter, som f. E. Stigehliden, eller nøier bestemt, Nupsøfæren, oven for og ved Siderne af hvilken Branden findes, og hvor dens Udgang er, vender imod Grønnehliden paa hiin Side af Isefiords-Dybet, altsaa omtrent imod N. O. Nu findes et Lag af Surterbrand i bemældte Grønnehlid, hvilket jeg formoder at være en Fortsættelse af det i Stigehliden, uagtet Isefiords-Dybet løber ind imellem begge Fielde; og endnu herved giores ingen Vold paa den allereede paa nogle Steder prøvede Orden i Bergvæsenet. I Stadardalen, som ligger bag om Adalvigen, findes atter Spor til Surterbranden, og er det ligefrem, at denne Arm er sammenhængende med det Lag, som ligger paa hiin Side af Grønnehliden, og som nyelig blev ommældt. Paa den nordlige Side af Adalvigen, og i et Field kaldet Strømnæshlid, møder atter et Lag af Brand, hvilket svarer til det i Grønnehliden, ligesom det i Skoren, til Strømnæshlids-Laget; men da afskiærer det store Nordhav Veien, saa at man ikke længer kan følge Fortsættelsen, efter Compasset paa noget nær i en lige Linie, paa denne Kant; men vender man sig tilbage, saa treffes atter et Lag paa Rødesanden, i Fosodalen ved Otrardals Præstekald m. v. (*), beliggende paa

(*) E. O. Reise, S. 414.

samme Strøg, og næsten i lige Linie med Stigahliden, at forstaae vester efter. Sandvigsbranden synes især at være en Arm af Grønnehlidslaget, som dog viger noget meer imod Østen end hiint. Gaaer man videre frem, og stiller Compasset op paa Præstegaarden Læk eller Briámslæk i Bardestrande-Syssel, hvor den største Mængde Surterbrand falder (*), da erfares, at denne ogsaa svarer til Sandvigsbranden, samt at Laget vedbliver immer at løbe imod N. N. O. og N. O. eller tvert imod, om man saa vil, hvilket neppe kan være skeet af en Hændelse. Tages Veien igien til Svinadalen i Dale-Syssel, eller Gnypufellet paa Skardstranden (**), da findes et andet Lag lige derfra i Nordost udi Steingrimsfiorden; men det i Skirdalsbrunen, hvilket og har sit Strøg mestendeels imod N. O. svarer til det som findes i Trolletungedalen udi Strande-Syssel. Iligemaade findes Branden ved Hredevatns Bondegaard, beliggende ved den vestlige Side af Norderaaen udi Borgarfiorden (†), og denne ligger paa Compasset i eet Strøg med den i Goddalene udi Skagefiords-Syssel; hvorimod det Lag, som man er bleven vaer ved Ulfsaaen udi Øefiorden (††), svarer til Tiørnæsbranden inden Thingoes-Syssel; men hvor de Steder, der svare imod den Brand, som ligger i Vapne- og Rødefiordene, findes, er endnu ikke opdaget. Nok at mig dog forekommer den stadige og vedvarende indbyrdes Overeensstemmelse, som Brandstrøgene saaleedes have, heel mistænkelig, til at Surterbranden blot skulde kunne bestaae af omvæltede Træstammer, og hvor skulde disse vel være komne fra? Lad end Landet være opskudt af Ild, lad det være gaaet igiennem nok saa

(*) E. O. Reise, S. 412.
(**) ibid. S. 414.
(†) ibid. S. 150.
(††) item S. 669.

saa store Forandringer, hvorleedes kan man dog begribe, at Naturen, midt i alt dette, skulde have bevaret en saa stor Orden i Træernes Omkastelse paa nogle Compas-Streger nær, og det saa ofte, og paa saa forskiellige Kanter af Landet? Eller hvor ubegribeligt er det vel ikke, at naar saadan en Omtumling skeede, et Lag af Surterbrand, i Fald den antages for Træer, der have i sin Tiid voxet opreiste, skulde da kunde blevet nedpakket just langs efter og omtrent midt i de store og steile Bierge som Grønne- og Stigehlidene? mueligt at et forfærdeligt Jordskiælv eller andre uhørte og hoist voldsomme Bevægelser ere i umindelige Tider udbrudte her i Norden. Men disse kunde da meget lætter have omvæltet heele Stigehliden, og især Grønnehliden, som er kun small i Giennemsnidt, med fleere saadanne Bierge, end nedkastet store Skove, og sat oven paa disse igien pure Fieldlage, med svære Klipper og Fieldbrinker, af 2 til 250 Favnes Høide, hvilket ikke er skeet, og ikke engang synes at kunne være skeet, med mindre Allmagtens umiddelbare Virkning var kommen Naturen til Hielp. Men vil man blive ved, at holde Surterbranden for et blot Vegetabile, som jeg og indtil videre ikke just imodsiger, da synes nok saa rimeligt at paastaae, at den er en Træart for sig selv, der kan voxe horizontal, og er forsynet, ligesom hine opstaaende Træer, med Frugtreedskaber og andre Forplantnings-Evner, hvilke dog ikke endnu ere opdagede, som at give den Navn af omvæltede Træer. Men hvilke end dens oprindelige Aarsager i sin Tiid maatte med Sikkerhed befindes at være, saa ere dog mine Tanker for nærværende Tiid derom, at den ikke er andet, end Dagkull, fortørrede ved Soel og Luft, efterat have heel længe været blottede for Grønsvær og andre Ting, som tilforn bedækkede dem i Jordens Skiød, hvorved Bergfittet er

uddampet. Ved indfaldende Mellemrum ere ellers alle Bergarter, ligesom Surterbranden, adskillelige, og kunne afbrydes, skiont de derhos igien gierne møde hinanden, og har Bornholm selv, i de seenere Tider, ved dens Steenkulmine, givet derpaa fuldkomne Prøver, i det den, efterat være løben ned i Søen, findes igien, paa hiin Side af Vandet, i Skaane. Dog vil jeg endnu anmærke, at jeg ikke er bleven vaer hos Surterbrands-Strøgene nogen synderlig Sænkning, som Steenkullene er egentlig, undtaget ved Gaarden Vindfell i Vapnefiorden, hvor Branden løber ud i Søen. I øvrigt vil Tiden og nøiere Undersøgelser lære, hvorvidt disse Tanker ere grundede eller ikke.

§. 239.

Da jeg i Aaret 1776 opholdt mig paa Præstegaarden Holmum i Rødefiorden i Mule-Syssel, kom jeg iblandt andet paa Tale med Provsten Hr. Jon Thorlaksen, som havde tient i bemældte Kald i 45 Aar, om det forfærdelige Jøkelløb, som gik over Øræfe-Sogn, (som han tilforn havde betient i 10 Aar), den Tid han der var Sognepræst, og havde sin Oprindelse fra Bierget Flaga, beliggende paa Veien imellem Sandfells- og Hofs-Kirker i Skaftefells Syssels Øster-Part. Og da jeg troede, at en sandfærdig Efterretning om dette Biergs Ildsprudning, der er kun lidet bekiendt imod Hekla at regne, deels vilde være fornøielig, og deels kunne forskaffe et eller andet Tillæg eller Forbædring til de Beretninger derom, som Horrebow (*), Jacobsen (**), og Olafsen (†) have udgivet, helst da ingen af disses Forfattere have været i den Grad

Øræfe-Jøkelens Ildsprudning, 1727.

(*) Efterretn. om Island §. 7. især S. 32. samt 37 og 38.

(**) Efterr. om Ildsprudende Bierge i Island, S. 59-68.

(†) Reise igiennem Island, §. 780-82. S. 780-84.

Grad Øienvidner til denne mærkværdige Tildragelse, saa bad jeg denne Mand, at ville meddeele mig en fuldstændig Efterretning derom. Denne fik jeg og i Aaret 1778, og føier den altsaa hertil i følgende Udtog: "Aar 1727 den 7de August, som var den 10de Søndag "efter Trinitatis, da Gudstienesten i Hovedkirken paa Sandfell, "var begyndt, og jeg stod for Alteret, fornam jeg en sagte Bevæ"gelse under mine Fødder, hvilken jeg dog i Forstningen ikke agtede "paa, men midt under Prædiken tog Rystelsen meer og meere til, "saa at alle bleve bange, dog fortaalde man, at saadant havde ofte "hændet sig tilforn. En udlevet gammel Mand gik hen til et Kilde"væld neden for Gaarden, og faldt der paa Knæe, hvilket de an"dre beloe. Men da han kom tilbage, og jeg spurgde ham: Hvad "han der havde vildet erkyndige sig om? svarede han: tager Eder "i Agt Herr Pastor: der er kommen Ild i Jorden. I samme "Dieblik saae jeg hen til Kirkedøren, da mig syntes, ligesom de "andre Tilstædeværende, at heele Huset ligesom krympede sig og "boiedes sammen. Jeg reed altsaa bort fra Kirken, og kunde ikke "andet, end tænke hos mig selv paa den gamle Mands Ord. Da "jeg var midtveis neden for Iisbierget Flaga, og saae op til Top"pen af samme, forekom det mine Øine, som at denne vexelviis, "nu hævedes og svolmede, nu igien faldt, og svandt ind. Deri "saae jeg ei heller Feil, thi Udfaldet viiste hvad dette havde at be"tyde. Den 8de nemlig, som var Mandag, om Morgenen, mær"kede man ei alleene meget idelige og forskrækkelige Jordskiælv, men "og tillige forfærdelige Knald som ikke gave Torden noget efter. I "denne Tummel nedfaldt og omkastedes alt hvad der stod i Husene, "saa at der ikke var andet at see, end at alting skulde omstyrte, saa"vel Biergene, som Husene, hvilke sidste dog ikke bleve kuldkastede.

"Men Folkes Forskrækkelse blev meest foroget derved, at ingen kunde "giette, hvorfra Ulykken skulde komme, eller hvorhen den vilde "vende sig. Samme Dag efter Kl. 9. Form. hordes 3 store Knald, "som især vare mærkværdige, og kort efter fremkom nogle Vandlob, "eller Udsprudninger, af hvilke den sidste var storst, og ganske bort- "skyllede Heste og andre Kreature som den traf i sin Fart. Efterat "Vandlobene vare forbi, gleed Jisbierget selv frem paa den slette "Mark, ligesom naar smæltet Metal slaaes af en Digel. Samme "var, da det saaleedes var nedgledet paa Marken, af en saadan "Hoide, at jeg, for det, ei kunde see meere, af den bekiendte Lo- "magnup, end som en Fugls Storrelse. Derefter foer Vandet "frem paa Oster-Siden, uden Ophold, og odelagde og fordær- "vede det lidet, som endda var tilbage af Græsgangene. Jeg blev "meest bekymret over at see Fruentimmerne grædende, og mine Na- "boer raadvilde og modlose. Men da jeg mærkede at Vandlobet "boiede sig hen imod min Gaard, flyttede jeg mine Folk og Born "op paa en hoi Brink paa Fieldsiden, Dalskardstorfa kaldet, "hvor jeg lod opslaae et Telt, og bringe derhen alt det som tilhorde "Kirken, tilligemed Næringsmidler, Klæder, og andet som var "meest uundværligt; thi jeg giorde mig den Slutning, at om end "Bierget endnu skulde bryde frem paa et andet Sted, skulde dog "denne Hoi længst kunne undgaae, om Gud vilde, til hvilken vi "overlode os, og forbleve der. Sagen blev nu og ganske forandret, "da Jokelen selv brod frem, hvoraf en Deel Jisstykker lobe heel "langt ud i Soen; de tykkeste derimod bleve staaende paa Grund "kort neden for Biergfoden. Dernæst floi omkring i Luften baade "Ild og Aske, med stedsevarende Knald og Bulder, saa tykt, at "man neppe kunde skielne Dag fra Nat, formedelst det deraf for-

"aar-

"aarsagede Mørke, som alleene blev oplyst ved Glimtet af den Ild,
"som var opkommen i 5 til 6 Biergrifter. Paa denne Maade blev
"da Øræfe-Sogn i 3 samfælde Dage plaget af Ild, Vand og
"flyvende Aske. Dog kan det ikke let beskrives, som det var i sig
"selv; thi hele Jordskorpen saae kulsort ud af Pimpesand, og man
"kunde ikke gaae sikker under aaben Himmel, formedelst gloende
"Steene, som faldt ned af Luften, mod hvilke mange bevæbnede
"sig paa Hovedet med Spande og Karr. Den 11te i samme Maa-
"ned blev noget lyst i Boigden, men Jisbierget gav endnu fra sig
"baade Røg og Lue. Denne Dag drog jeg hen, selv fierde, for at
"eftersee, hvorleedes det stoed til paa Kirkestedet Sandfell, da
"dette stoed den største Fare. Reisen var og farlig, da man ingen-
"steds kunde komme frem, uden mellem Jisbierget og den frem-
"brudte Jøkel, hvor Vandet var saa varmt, at Hestene bleve næ-
"sten løbske; men da vi alt havde Haab om at slippe igiennem, saae
"jeg tilbage, og blev vaer et Vandløb, som kom oven fra, og som
"vist havde bortrevet os med sig, hvis det havde naaet os. Jeg
"faldt altsaa paa, at ride frem paa Jisen, og raabte til de andre,
"at de i største Hast skulde følge efter. Herved slap vi endelig og
"kom til Sandfell, hvor hele Gaarden, tilligemed 2de Huusmands-
"Pladse, var bleven ødelagt, Hiemmehusene alleene undtagne, og
"nogle smaa Pletter af Tunene. Folkene stoede grædende i Kirken.
"Køerne der og paa andre Steder havde dog mod alles Haab og
"Formodning beholdt Livet og stode brølende ved nogle fordærvede
"Hoestakker. Det halve af Præstegaardens Mandskab opholdt sig,
"den Tiid Jøkelløbet udbrød, i de 4 nylig opbygte Sæterhuse, hvor
"2de fuldvoxne Fruentimmer, tilligemed en halvvoxen Dreng, toge
"deres Tilflugt til Taget paa det høieste Huus. Men strax derpaa

"bortrev et Vandløb det heele Huus, da samme, efter de øvrige "Folkes Beretning, ikke kunde imodstaae det paaløbende tykke "Dynd, og saa længe man kunde see, stoede hine 3 elendige Men-"nesker paa Taget. Det ene Fruentimmer blev dog siden fundet i "Jøkeldyndet, men forbrændt, og ligesom kaagt, saa at man neppe "kunde røre ved det saa beskadigede og møre Legeme. Alting var i "den ynkeligste Tilstand, Faarene tabte, hvoraf nogle endog dreve "igien døde op af Havet i det 3die Sogn fra Oræfene; Hoe til "Køerne manglede, saa at man ikke kunde fødre meer end ⅓ af "dem o. s. f. Ilden brændte i Bierget Nat og Dag fra 8de Au-"gust, som før er mældt, ind til Sommerens Begyndelse, i April-"Maaned næste Aar. Steenene gave Røg fra sig indtil ud paa "Sommeren, men i Begyndelsen af samme kunde man ikke røre "ved dem. En Deel af dem vare ellers blevne udbrændte og kalci-"nerede; en Deel vare blevne sorte af Farve, med mange Huller, "og andre kunde man blæse igiennem. Den største Deel af de Heste, "som ikke vare drevne ud i Havet, fandtes ganske knusede. Den "østlige Deel af Side-Sognet blev fordærvet af Pimpsand, saa at "man maatte af den Aarsag nedslagte meget Qvæg. Aaret efter, "1728 den 1ste Sommerdag fik jeg en fornemme Mand med mig "til at undersøge Biergrifterne, i hvilke man for den største Deel "kunde krybe frem. Jeg fandt der en Deel Salpeter, om jeg "ellers havde kundet vedblive at sanke den, for den stærke Heedes "Skyld, i hvilken jeg ugierne vilde opholde mig længe. Paa eet "Sted stoed en svær forbrændt Steen, oven over en stor Rift, "hvilken vi, da den havde en liden Basis, stødte ned i Riften, men "kunde dog slet intet høre til at den kom til Bunds. Dette er da "det mærkeligste som jeg finder at anmælde om bemældte Bierg;

"dog

"dog maae jeg lægge dette til, at en Huusmand fortaalde at have, "forend Ilden udbrod, hørt en Lyd i Bierget, som lignede Suk og "megen Snakken, men naar han vilde høre noiere efter, mærkede "han ikke til noget. Dette tog jeg i Betænkning og vilde ikke være "mindre nysgiærrig, og kan jeg ikke nægte, at mig jo hændtes det "samme, hvilket og ligeleedes skal være hændet ved andre Ilds-Udbrydelser af dette Slags. Saaledes har da Gud fort mig igiennem Ild og Vand, samt mangen Uhæld, og Viderværdigheder "nu allereede indtil i mit 80de Aar. Han være lovet, priset og æret "i Evighed!"

§. 240.

I Aaret 1775, Natten imellem den 23 og 24 Julii, reiste jeg paa en Baad ud fra Veideleysefiorden i meget taaget og dunkelt Veir, som varede indtil om Morgenen Kl. 8½, da Soelen i en Hast drev Taagen bort, saa det med eet blev ganske klart over heele Egnen, undtaget nær ved Gabet af Fiorden, paa Vandets Overflade, hvor man blev vaer et kulsort Legeme, der indtog vel de ⅔ Deele af Fiorden tvers over, som dog er henved ½ Miil breed, og forestillede ligesom en meget stor Hvalfisk, der undertiden med en Deel af Kroppen dukkede under Vandet, undertiden hævede Sporden eller Stiærten i Veiret tillige med Svømmefinnerne, og undertiden heele Hovedet, med idelige Afvexlinger. Mine Folgemænd bleve, skiønt Veiret var ganske stille, meget bange, og troede stadig, at dette var et Illhvele, eller en farlig Hvalfisk, og især en saakaldet Lyngbakur, der efter gamle Fortællinger forestilles saa stor som en Øe, og skal kun behøve at æde hvert 3die Aar, men da sluge i sig alt hvad den forekommer, saasom Fiske, Fugle, Havdyr og deslige; de vendte altsaa om til Landet, hvor vi steege op

Et Luftsyn, forestillende en Hvalfisk.

paa

paa en Bakke eller Høi, og saae ligeledes der den samme Forestilling, som for, omtrent ¾ Miil borte paa Soen, i Ligning af en ordentlig Hvalfisk, som undertiden løttede sig op over Vandet med noget af Kroppen henved en Alen, men syntes paa sine Steder at hænge fast til samme, men var dog nu langt lysere af Farve at see til, end i Forstningen. Endelig Kl. 9 forsvandt dette Særsyn i en Hast, og blev borte i Vandet, hvorpaa jeg satte over Fiorden. Vel kom denne Forestilling ogsaa mig selv i Forstningen noget sælsom for, efterdi jeg tilforn aldrig var bleven noget saadant vaer; men da jeg noiere eftertænkte andre Landes Exempler, og overveiede, hvor livagtige Udsigter af Huuse, Moller, og Gaarde, samt fleere deslige naturlige Særsyn, de opstigende Jorddunster beskrives at forestille der, faldt min Slutning derud paa, at dette Syn ogsaa maatte være blot et Spill udi Naturen, formodentlig foraarsaget af den tilbageblevne, med Mineral- eller Saltdunster blandede Taages fugtige Tyngde, hvilken Soelen i en Hast ikke kunde formaae at løtte op i den tilforn med Damper opfyldte Luftkreds, hælst da det

§.

Thermometriske Jagttagelser. Thermometriske Jagttagelser fra 21de May til den 21de Novembr. i Island, samt derfra, igiennem Nordlandet, til Dyrefiords

1777.	May.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Onsdag	21	N. V.	Kl. 9 Eftm.	Middelmaadig klart Veir
Torsdag	22	V. N. V.	= 12 Md.	Klart Veir med Soelskin og Storm
	—	V.	= 9 Eftm.	Laber-Kuling med dosig Veir
Fredag	23	—	= 12 Md.	Stille med Soelskin
	—	V. S. V.	= 9 Eftm.	Klart Veir med stiv Kuling
Loverd.	24	S. O. til O.	= 12 Md.	Slap Kuling med tyk Luft og Regn
	—	S. O. til S.	= 9 Eftm.	Sagte Blæst med tyk Luft

Son-

det tilbageblevne af samme Væsen nær ved Vandet syntes, ligesom af et Slags Venskab eller Slægtskab, at ville alt meer og meer forene sig med det salte Vand, hvorfra disse Damper fra først af for en stor Deel ventelig have havt deres Udspring. Beretningerne om Ormen i Lagarfliotet, hvorom Mængden i Island haver giort sig selvsamme Tanker, ere ellers det, som haver givet mig Anleedning til at anføre forbemældte Exempel paa, at slige Syn ogsaa kunne finde Sted i Havet, skiønt ikke saa ofte, hvilket dog ikke giver Aarsag til at tænke andet, end at jo afg. Vicelavm. Olafsens Udtydning over saadanne Særsyn, som fremstille sig i adskillige Skikkelser, fornemmelig i de færske Søer i Island, synes ganske hældig truffen, og at Aarsagen dertil just maae holdes for at ligge i Uddunstningernes forskiellige Forestillinger, Luftens Beskaffenhed, dens Lethed eller Tyngde m. v., og Vindenes ulige Virkninger paa disse ellers lettelig bevægelige og flydende Legemer; hvoraf rimelig følger, at den store Skaber hverken har derved sigtet til at forkynde Krig eller Pest, eller nogen anden uformodentlig og overhængende Ulykke.

241.

1777 paa Reisen imellem Skagen af Jylland og Huusevigshavn Handelssted, og endelig derfra igien til ommældte Skage.

Polihøide og Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
3 Miil i N. O. fra Skagen	7	;	*Supr. Deg.*	
6 Miil til Søes fra Østerrisøer	8	;	; ;	
; ; ;	10	9—	; ;	
; ; ;	10.	9˘	; ;	
peilede Merdøe	8	8—	; ;	
; Fleckerøe	10	9—	; ;	
; Lindesnæs	10	;	; ;	

 pei-

1777.	May.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Søndag	25	S. O. til S.	12 Md.	Stærk Blæst med Regn
		O S. O.	9 Eftm.	Stille Veir med tyk Luft
Mandag	26	S. O.	12 Md.	Laber Kuling med Regn
Tirsdag	27	V.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
		S. V.	9 Eftm.	Stille med ganske klart Veir
		—	12 Mdn.	Samme Veirlig med liden Kuling
Onsdag	28	S. S. O.	12 Md.	Sagte Blæst med Taage
		S. V.	10 Eftm.	Samme Veir med klarere Luft
Torsdag	29	N. V. til N.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
		V. til N.	10 Eftm.	Laber Kuling med tyk Luft
Fredag	30	V. til N.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin og Blæst
		—	9 Eftm.	Stille og klar Luft
Loverd.	31	S. S. O.	12 Md.	Stærk Storm med Regn
	Junii.			
Søndag	1	S. V.	12 Md.	Samme Veirlig
Mandag	2	S. S. O.	11 Fmd.	Tyk Luft med Blæst
Tirsdag	3	N. V.	12 Md.	Klar Luft med Blæst
		S. V.	$9\frac{1}{2}$ Eftm.	Blæst med Regnbyger
Onsdag	4	S. S. V.	10 Fmd.	Regn med omspillende Veir
Torsdag	5	N. O.	5 Fmd.	Svær Storm med Regn
Fredag	6	N. V.	1 Eftm.	Sagte Blæst med Soelskin
Loverd.	7	V. N. V.	9 Fmd.	Laber Kuling med Taage
Søndag	8	S. V.	10 Eftm.	Stiv Kuling
Mandag	9	S. O.	10 Eftm.	Ligeleedes
Tirsdag	10	N. O.	12 Md.	Stille med smaa Byger
		S. O.	12 Mdn.	Stiv Kuling med tyk Luft
Onsdag	11	S.	12 Md.	Smaa Byger
		S. til O.	10 Eftm.	Samme Veirlig
Torsdag	12	O. S. O.	10 Eftm.	Tyk Luft med Blæst og Regn
Fredag	13	N. O.	12 Md.	Blæst med tyk Luft og Sneebyger
		N. O.	11 Eftm.	Samme Veirlig
Loverd.	14	N. O.	12 Md.	dito Veirlig
		N.	8 Eftm.	Blæst med Sneefog
Søndag	15	N. V.	12 Md.	Blæst og mat Soelskin
		N.	10 Eftm.	Samme Veirlig

Man-

Polihøide og Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
peilede Lister	9	8 —	*Supr. Deg.*	
= = =	9	8 —	= =	
= = =	9	8 —	= =	
Polih. 58 Gr. 41 M. obs.	9	9⌣	= =	
= = =	6	6⌣	= =	
= = =	5	5⌣	= =	
= = =	9	8 —	= =	
= = =	7	=	= =	
Polih. 60 Gr. 1 M. obs.	8.	7	= =	
= = =	7	7.	= =	
Polihøide 60 Gr. 21 M. obs.	7	7.	= =	
= = =	7	=	= =	
peilede S. Hukken af Hetland	7	=	= =	
= = =	6	=	= =	
= = =	6	6.	= =	
Polihøide 62 Gr. 30 Min. G.	4 —	4.	= =	
= = =	3	=	= =	
= = =	3	=	= =	
= = =	2	2.	= =	
= = =	5	=	= =	
12 Miil omtrent til N. fra Hetl.	3	=	= =	
= = =	4.	=	= =	
Havde Færøe om Styrbord	5	4 —	= =	
8 Miil til N. fra Færøe	6.	=	= =	
= = =	5.	=	= =	
= = =	6	=	= =	
= = =	6	=	= =	
= = =	2	=	= =	
Efter Gisn. paa 64 Gr. 41 M.	2	1.	= =	
= = =	1	0 —	= =	
= = =	1	0 —	= =	
peilede Sønder-Island	0	0 —	*Infr. Deg.*	
= = =	1	0 —	*Supr. Deg.*	
= = =	1	=	= =	

1777.	Junii.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Mandag	16	N.	12 Md.	Tyk Luft med laber Kuling
		S. V.	10 Eftm.	Regnveir med Blæst
Tirsdag	17	N. til O.	12 Md.	Soelskin med nogenledes klart Veir
		S. O.	10½ Eftm.	Blæst med got Veir
Onsdag	18	O. N. O.	11 Fmd.	Sneebyger med sagte Blæst
		O.	10 Eftm.	Samme Veirlig
Torsdag	19	N. O.	11 Fmd.	Klart Veir med Soelskin
		S.	9½ Eftm.	Laber Kuling
Fredag	20	N.	9½ Fmd.	Blæst med Sneefog
		N. til O.	9½ Eftm.	Samme Veir
Loverd.	21	N.	10 Fmd.	dito Veirlig
		N.	10 Eftm.	Sneefog med stille Veir
Sondag	22	N. V.	10 Fmd.	Stiv Kuling med klar Luft
		N. V. til N.	9½ Eftm.	Klar Luft med laber Kuling
Mandag	23	N. V.	10 Fmd.	Storm og tyk Luft
		N. N. V.	11 Fmd.	Samme Veirlig
Tirsdag	24	N. til O	2 Eftm.	Tyk Luft med Sneefog og Storm
		N. V. til N.	9 Eftm.	Stille med tyk Luft
Onsdag	25	N. O.	12 Md.	Klart Veir med liden Kuling
		N O.	8 Eftm.	Tyk Luft med Snee
Torsdag	26	N. V.	10 Fmd.	Samme Veir
Fredag	27	N N. V.	4 Eftm.	Stille og tyk Luft med Snee
Loverd.	28	N. N. V.	8 Eftm.	Stille Veir med Taage
Sondag	29	S. O.	3 Eftm.	Regn og stille Veir
Mandag	30	S.	6 Eftm.	Regn med stille Blæst
	Julii			
Tirsdag	1	S. O.	2 Eftm.	Klart Veir med Soelskin
Onsdag	2	S. S. O.	10 Fmd.	Samme Veirlig
Torsdag	3	N.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
Fredag	4	N.	12 Md.	Blæst og Regn
		N.	9 Eftm.	Samme Veirlig
Loverd.	5	N. V.	2 Eftm.	Blæst med Regn og tyk Luft
Sondag	6	N. V.	2 Eftm.	Klart Veir med Soelskin
Mandag	7	N.	9 Fmd.	Samme Veir
Tirsdag	8	N.	1 Eftm.	Stille Veir med Soelskin

Ons=

Polihøide og Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
= = =	1	=	*Supr. Deg.*	
= = =	2	1.	= =	
peilede Hukken af Lodmundef.	3	3 —	= =	
= = =	4	=	= =	
= = =	5	4 —	= =	
peilede Vapnefiorden =	1	0 —	= =	
= = =	3˘	=	= =	
peilede Langenæs = =	0 —	=	= =	
3 Miil i O. fra Langenæs	1	=	= =	
= = =	0 —	0˘	= =	
10 Miil i N. fra Langenæs	1	0 —	= =	
= = =	1˘	=	*Infr. Deg.*	
I Bugten paa Thistelf. =	1˘	=	*Supr. Deg.*	
peilede Raufarhavnen =	1˘	=	= =	
= ibid. = =	2˘	=	= =	
= ibid. = =	1	=	= =	
= ibid. = =	2˘	2 —	= =	
= ibid. = =	1 —	1˘	= =	
peilede Roderhuck =	3	2˘	= =	
= Manaroerne =	1	=	= =	
ankrede paa Huusevigen	2	=	= =	
= = ibid. =	1˘	=	= =	
= = ibid. =	5	5 —	= =	
= = ibid. =	9 —	=	= =	
= = ibid. =	10		= =	
		=		
Reykehverse = =	10 —	=	= =	
= = = ibid.	9	9 —	= =	
Oxehver = = =	10	=	= =	
Greniadestad = =	6	6 —	= =	
= ibid. = =	7	7	= =	
= = =	8	=	= =	
Reykedal = = =	8	=	= =	
Kaldekinn = = =	6	6.	= =	
Liosevatn = = =	13	13.	= =	

 Fnio=

1777.	Julii.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Onsdag	9	S.	12 Md.	Tyk Luft med Blæst
Torsdag	10	N. V.	2 Eftm.	Samme Veirlig
Fredag	11	S. V.	12 Md.	Got Veir med sagte Blæst
Loverd.	12	N. V.	12 Md.	Stille med Sneebyger
		V. N. V.	9 Eftm.	Sagte Blæst med Regn
Søndag	13	N.	12 Md.	Stille klart og Soelskin
		O.	12 Mdn.	Blæst med Taage
Mandag	14	N. V.	12 Md.	Stille klart og Soelskin
Tirsdag	15	N. V.	2 Eftm.	Tyk Luft med Regn
Onsdag	16	N O.	6 Fmd.	Samme Veirlig
Torsdag	17	N. N. O.	9 Fmd.	Blæst med Regn
		V.	12 Mdn.	Samme Veirlig
Fredag	18	N. V.	11 Fmd.	Stærk Blæst med Regn
		V. S. V.	9 Eftm.	Samme Veirlig
Loverd.	19	O. N. O.	2 Eftm.	Klart Veir med Soelskin
Sondag	20	N. V.	12 Md.	Samme Veir
Mandag	21	V. N. V.	12 Md.	Sagte Blæst med Soelskin
Tirsdag	22	N. O.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
Onsdag	23	N. til V.	8 Fmd.	Stille Veir med Taage
Torsdag	24	V. N. V.	9 Fmd.	Got Veir med Soelskin
		V. til N.	11 Eftm.	Samme Veirlig
Fredag	25	N.	8 Fmd.	Stille og got Veir
		N.	11 Eftm.	Samme Veir
Loverd.	26	S.	12 Md.	Stille Veir og skyet Luft
Sondag	27	N. V.	12 Md.	Tyk Luft med stille
Mandag	28	N.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
		N. N. V.	11 Eftm.	Samme Veir
Tirsdag	29	O.	12 Md.	Godt Veir med Soelskin
Onsdag	30	S. V.	1 Eftm.	Klart Veir med Soelskin
Torsdag	31	S. V.	1 Eftm.	Tyk Luft med stille Veir
	Aug.			
Fredag	1	S.	1 Eftm.	Samme Veir
Loverd.	2	N. V.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
Sondag	3	N.	5 Eftm.	Stærk Blæst med Regn
Mandag	4	N. til V.	12 Eftm.	Samme Veirlig

Man=

Stederne.	Varm Grad.	Forſk.	Frie Luft.	Nordlys.
Fnioſkedal	11.	=	*Supr. Deg.*	
ibid.	10—	11	= =	
Oefiorden	10	=	= =	
ibid.	7	=	= =	
ibid.	8	=	= =	
ibid.	9	9.	= =	
= = =	2—	=	= =	
ibid.	8	8.	= =	
ibid.	6	=	= =	
ibid.	3	=	= =	
ibid.	4.	4	= =	
= = =	4	=	= =	
ibid.	4	=	= =	
= = =	2—	=	= =	
Svarfadedal	8	8.	= =	
ibid.	8	=	= =	
ibid.	4—	4.	= =	
ibid.	6	6.	= =	
= = =	5	=	= =	
ibid.	4	4.	= =	
ibid.	6	=	= =	
Boggeſtade	7—	7.	= =	
ibid.	7	7.	= =	
= = =	11.	11—	= =	
Olafsfiord	4—	=	= =	
ibid.	6	6.	= =	
= = =	6	=	= =	
Hedinsfiord	7—	7⌣	= =	
Siglefiord	13	13.	= =	
ibid.	10	=	= =	
Fliot	11—	11⌣	= =	
ibid.	11.	=	= =	
ibid.	7	7—	= =	
Hofdeſtrand	8	=	= =	

ibid.

1774.	August.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Mandag	4	N.	6 Eftm.	Tyk Luft med Taage
Tirsdag	5	N. O.	12 Md.	Blæst med Sneebyger
Onsdag	6	V. S. V.	12 Md.	Soelskin med sagte Blæst
		V.	10 Eftm.	Samme Veir
Torsdag	7	N. V.	12 Md.	Taage med stille Veir
		V. N. V.	9 Eftm.	Samme Veirlig
Fredag	8	N.	12 Md.	Storm med tyk Luft
		N. N. V.	9 Eftm.	Samme Veirlig
Loverd.	9	N. til V.	8 Fmd.	Blæst med Regn
		N.	7 Eftm.	Samme Veirlig
Sondag	10	N. N O.	8 Eftm.	Blæst med Taage
Mandag	11	S. S. V.	12 Md.	Samme Veir med Byger
		V. S. V.	10 Eftm.	Stille klart Veir
Tirsdag	12	N.	1 Eftm.	Storm med tyk Luft
Onsdag	13	N. til O.	12 Md.	Samme Veir
Torsdag	14	N. O.	12 Md.	Stille Veir med Taage
Fredag	15	N. V.	10 Fmd.	Blæst med Taage
		N. N. O.	9 Eftm.	Samme Veir
Loverd.	16	N. N. V.	9 Eftm.	Klar Luft med stille
Sondag	17	O.	12 Md.	Got Veir med Soelskin
Mandag	18	S.	12 Md.	Samme Veir
Tirsdag	19	N. V.	12 Md.	Blæst med Regn
Onsdag	20	O.	6 Fmd.	Blæst med Taage
		N. O.	7 Eftm.	Samme Veir med Regn
Torsdag	21	O. S. O.	8 Fmd.	Got Veir med Soelskin
		N.	8 Eftm.	Blæst med Regn
Fredag	22	N. til O.	9 Fmd.	Samme Veirlig
		N. N. V.	8 Eftm.	dito Veir
Loverd.	23	N.	11 Fmd.	Tyk Luft med Taage
		N.	8 Eftm.	Samme Veir
Sondag	24	N. til V.	1 Eftm	Svær Blæst med Regn
Mandag	25	N.	11 Fmd.	Samme Veir
Tirsdag	26	S. V.	12 Md.	Smukt Veir med Soelskin
Onsdag	27	V.	12 Md.	Storm med Regn
		S. V.	9½ Eftm.	Samme Veir med Taage

Tors=

Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
ibid. = = =	6	6.	*Supr. Deg.*	
Malmoe = = =	4.	4—	= =	
Skagefiord = =	7—	7⌣	= =	
ibid. = = =	4	4.	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	4	4.	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	3	3.	= =	
ibid. = = =	4	4⌣	= =	
ibid. = = =	3—	=	= =	
ibid. = = =	3—	3⌣	= =	
ibid. = = =	10	=	= =	
ibid. = = =	7.	7—	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	
ibid. = = =	4	4.	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	
ibid. = = =	5.	=	= =	
Skagen = = =	4	4.	= =	
ibid. = = =	3—	3⌣	= =	
ibid. = = =	9	=	= =	
Kalfshammersvig =	9	=	= =	
Hunevands-Syssel =	5—	5⌣	= =	
ibid. = = =	6.	=	= =	
ibid. = = =	2	2—	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	3	3.	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	
ibid. = = =	3	=	= =	
ibid. = = =	3	=	= =	
ibid. = = =	2⌣	3	= =	
ibid. = = =	3	=	= =	
ibid. = = =	3	=	= =	
ibid. = = =	12	12—	= =	
ibid. = = =	7.	=	= =	
ibid. = = =	6	=	= =	

1777.	August.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Torsdag	28	S.	11 Fmd.	Stille godt Veir
		N. O. til O.	5 Eftm.	Blæst og tyk Luft
Fredag	29	N. O.	8 Fmd.	Samme Veir
		N. til V.	9 Eftm.	Klart Veir
Loverd.	30	N. V.	12 Md.	Stille godt Veir
		V.	10 Eftm.	Blæst med Regn
Sondag	31	V.	11 Fmd.	Samme Veir
	Sept.			
Mandag	1	S.	12 Md.	Klart Veir med Soelskin
		V. N. V.	9 Fmd.	Klart Veir med Blæst
Tirsdag	2	O.	10 Fmd.	Taaget Luft
		O. N. O.	8 Eftm.	Samme Veir
Onsdag	3	N. O.	10 Fmd.	Klart Veir med Soelskin
		N. N. O.	8 Eftm.	Samme Veir
Torsdag	4	S. V.	10 Fmd.	Klart Veir med Soelskin
		S. S. V.	10 Eftm.	Samme Veir
Fredag	5	V. S. V.	11 Fmd.	Tyk Luft med stille og Taage
		O.	10 Eftm.	Samme Veir med Storm
Loverd.	6	O.	10 Fmd.	Klart Veir med Storm
Sondag	7	V.	4½ Eftm.	Regn med Blæst
Mandag	8	V. S. V.	1 Eftm.	Samme Veir
		N. O.	9 Eftm.	Tyk Luft med Regn og Blæst
Tirsdag	9	V.	5½ Eftm.	Ligeleedes
		V. N. V.	10 Eftm.	Regn og laber Kuling
Onsdag	10	S. V.	12 Md.	Samme Veirlig
		S. S. V.	8½ Eftm.	Tyk Luft med Taage og Regn
Torsdag	11	S. V.	10½ Fmd.	Klart Veir med Soelskin
		S.	8 Eftm.	Godt stille Veir
Fredag	12	V.	1 Eftm.	Regn og Storm
		S. V.	7 Eftm.	Samme Veirlig
Loverd.	13	V. N. V.	12 Md.	Regn med smaa Byger
Sondag	14	S. V.	8 Eftm.	Ligeleedes
Mandag	15	S. V.	1 Eftm.	Regn og Slud
		V. S. V.	8½ Eftm.	Samme Veirlig
Tirsdag	16	V.	12 Md.	Tyk Luft med Regn
		S. S. V.	7½ Eftm.	Regnbyger

Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
ibid. = = =	13	=	*Supr. Deg.*	
ibid. = = =	4	4.	= =	
ibid. = = =	3	=	= =	
ibid. = = =	1⌣	=	= =	Nordlys.
ibid. = = =	8	8.	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	
ibid. = = =	6.	=	= =	
Midfiord = =	15	15.	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	Nordlys.
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	5	5.	= =	Nordlys.
ibid. = = =	8 —	=	= =	Nordlys.
ibid. = = =	5	=	= =	
Hrutefiord = =	7 —	=	= =	
ibid. = = =	5	5.	= =	
Strande-Syssels Sondredeel	7 —	=	= =	
ibid. = = =	4	=	= =	Nordlys.
ibid. = = =	2 —	2⌣	= =	Nordlys Kl. 9.
ibid. = = =	6 —	=	= =	SvageNordl. Kl. 11.
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	3⌣	4	= =	
ibid. = = =	6 —	=	= =	
ibid. = = =	5 —	=	= =	
ibid. = = =	7	7.	= =	Nordlys af og til.
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	9	9.	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	8	=	= =	
ibid. = = =	6 —	6⌣	= =	
Isefiords-Syssel =	7⌣	=	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	8⌣	=	= =	
ibid. = = =	6 —	6⌣	= =	
ibid. = = =	7	=	= =	
ibid. = = =	5 —	5.	= =	Nordlys Kl. 10.

1777.	Sept.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Onsdag	17	N. V.	10 Fmd.	Blæst med Snee
		N. N. V.	6 Eftm.	Stærk Storm med Snee
Torsdag	18	N. V.	10 Fmd.	Samme Veir med Sneefog
		N.	8 Eftm.	dito Veirlig
Fredag	19	N. N. O.	12 Md.	Stærk Blæst med Snee
		N. V.	11 Eftm.	Ligeleedes
Loverd.	20	N. V.	12 Md.	Blæst med smaa Sneebyger
Sondag	21	N.	2 Eftm.	Samme Veir
		N.	10 Eftm.	Ligeleedes
Mandag	22	N.	10 Fmd.	Storm med Sneefog
Tirsdag	23	V.	8 Fmd.	Stille klart Veir
		N. N. O.	8 Eftm.	Sagte Blæst med Snee
Onsdag	24	O. N. O.	9½ Fmd.	Stærk Blæst med Snee
		O. S. O.	7 Eftm.	Samme Veirlig
Torsdag	25	O.	12 Md.	Stille Veir med tyk Luft
Fredag	26	S. O.	9½ Fmd.	Klart Veir med Soelskin
Loverd.	27	N. V.	9 Fmd.	Samme Veirlig
		N. V.	7 Eftm.	Klart Veir og mestendeels stille
Sondag	28	S. V.	10 Fmd.	Stille Veir med Soelskin
Mandag	29	S. S. V.	9 Fmd.	Ligeleedes
		V til S.	10 Eftm.	Stille got Veir
Tirsdag	30	S. O.	12 Md.	Tyk Luft med laber Kuling
		S.	7½ Eftm.	Samme Veir
	Octob.			
Onsdag	1	S. S. O.	12 Md.	Stille Veir med klar Luft
		S.	8 Eftm.	Samme Veir
Torsdag	2	S. O.	9 Fmd.	Tyk Luft med stille Veir
		S.	8½ Eftm.	Samme Veir
Fredag	3	S. O.	10 Fmd.	Taaget Luft med stille Veir
		V. S. V.	8 Eftm.	Ligeleedes
Loverd.	4	S. V.	12 Md.	Laber Kuling med tyk Luft
		S. S. O.	7 Eftm.	Samme Veirlig
Sondag	5	S. O.	10 Fmd.	Tyk Luft med stille Veir
Mandag	6	S.	9½ Fmd.	dito Veirlig
		O. S. O.	9½ Eftm.	Klart Veir med stille
Tirsdag	7	S.	10 Fmd.	Stille med klart Veir

Tirs-

Stederne.				Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
ibid.	=	=	=	4	=	*Supr. Deg.*	
ibid.	=	=	=	3	=	= =	
ibid.	=	=	=	1⌣	1—	= =	
ibid.	=	=	=	1	=	= =	
ibid.	=	=	=	0.	0—	= =	
ibid.	=	=	=	4—	=	*Infr. Deg.*	
ibid.	=	=	=	2	=	*Supr. Deg.*	
ibid.	=	=	=	1	=	= =	
ibid.	=	=	=	0	=	= =	
ibid.	=	=	=	0.	0—	= =	
ibid.	=	=	=	1	=	*Infr. Deg.*	
ibid.	=	=	=	0—	0⌣	*Supr. Deg.*	
ibid.	=	=	=	0	=	= =	
ibid.	=	=	=	1⌣	=	= =	
ibid.	=	=	=	1	1.	= =	
ibid.	=	=	=	5	=	= =	Nordlys Kl. 11.
ibid.	=	=	=	5.	5—	= =	
ibid.	=	=	=	5	=	= =	Nordlys Kl. 10.
ibid.	=	=	=	6	=	= =	
ibid.	=	=	=	9	=	= =	
ibid.	=	=	=	7.	7—	= =	Nordlys Kl. 11.
ibid.	=	=	=	8—	=	= =	
ibid.	=	=	=	7	=	= =	Nordlys Kl. 11.
ibid.	=	=	=	9	9.	= =	
ibid.	=	=	=	7	=	= =	
ibid.	=	=	=	7	=	= =	
ibid.	=	=	=	6—	6⌣	= =	Nordlys Kl. 11½.
ibid.	=	=	=	7	6—	= =	
ibid.	=	=	=	6	=	= =	
ibid.	=	=	=	8	=	= =	
ibid.	=	=	=	6—	6⌣	= =	
ibid.	=	=	=	8—	=	= =	
ibid.	=	=	=	7	=	= =	
ibid.	=	=	=	6	=	= =	Nordlys Kl. 10.
ibid.	=	=	=	7	=	= =	

1777.	Octob.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Tirsdag	7	V. S. V.	9 Eftm.	Stille med klart Veir . .
Onsdag	8	S.	10 Fmd.	Tyk taaget Luft . . .
		S. O.	10 Eftm.	Laber Kuling . . .
Torsdag	9	N. O.	10 Fmd.	Laber Kuling med Regn . .
		V.	10 Eftm.	Samme Veirlig . . .
Fredag	10	V. N. V.	10 Fmd.	Stille Veir med Soelskin . .
		O. N. O.	8 Eftm.	Samme Veir med laber Kuling
Loverd.	11	S. O.	1 Eftm.	Taage med Regn og Storm .
		S. S. O.	8 Eftm.	Sagte Blæst med klar Luft .
Sondag	12	S.	9 Fmd.	Disig Luft med Blæst . .
		S.	8 Eftm.	Ligeleedes . . . .
Mandag	13	S. S. O.	10 Fmd.	Tyk Luft med Regn og Blæst .
		S. V.	9 Eftm.	Klar Luft med laber Kuling .
Tirsdag	14	V.	10 Fmd.	Laber Kuling og smaa Byger .
		N. V.	8 Eftm.	Samme Veirlig . . .
Onsdag	15	N. V.	11 Fmd.	Godt Veir med sagte Blæst .
		N. O.	9 Eftm.	Stille Veir . . . .
Torsdag	16	S. O.	4 Fmd.	Storm med Regn . . .
		S. O.	8 Eftm.	Samme Veirlig . . .
Fredag	17	S O.	11 Fmd.	Storm med klar Luft . .
Loverd.	18	S. S. O.	11 Fmd.	Dito Veir med klar Luft . .
Sondag	19	S. O.	9½ Fmd.	Samme Veir . . .
Mandag	20	V.	12 Md.	Stille med Byger . . .
		V.	8 Eftm.	Samme Veirlig . . .
Tirsdag	21	S. V.	12 Md.	Storm med Bygeveir . .
		S. V.	8 Eftm.	Ligeleedes . . . .
Onsdag	22	V. S. V.	10 Fmd.	Dito Veirlig . . .
		S. V	8 Eftm.	Blæst med tyk Luft . .
Torsdag	23	V. S. V.	7 Fmd.	Klart Veir med Soelskin . .
		V. S. V.	12 Md.	Samme Veirlig . . .
		V. N. V.	8 Eftm.	Blæst og Regn med Byger .
Fredag	24	N. V.	10 Fmd.	Blæst med Byger . . .
		N. V.	8 Eftm.	Samme Veir . . . .
Loverd.	25	V.	10 Fmd.	Ligeleedes Bygeveir . .
		V. til N	8 Eftm.	Got Veir med laber Kuling .
Sondag	26	V. S. V.	10 Eftm.	Regn med Blæst . . .

Man-

Polihøide og Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
ibid. = = =	6	6.	*Supr. Deg.*	Nordlys Kl. 9.
ibid. = = =	7	=	= =	
Haukedalsbot =	6	=	= =	
peilede Bilddal =	6	=	= =	
peilede Staalbierget i S. O.	5	5.	= =	
Middagshøide 64 Gr. 25 M.	6	=	= =	
Breedefiord = =	5	5.	= =	Nordlys Kl. 10.
Faxefiord = =	7	=	= =	
= = =	7	=	= =	Nordl. til samme Tid.
= = =	6	6.	= =	
= = =	5	=	= =	Nordlys Kl. 12.
Polih. Kl. 12. 62 Gr. 48 M.	7	=	= =	
= = =	7	7.	= =	Nordlys af og til.
Polihøide 62 Gr. 14 M.	5.	=	= =	
= = =	5.	=	= =	Nordlys Kl. 11.
= = =	6	6 —	= =	
= = =	4	=	= =	Nordlys Kl. 1.
Polihoide 61 Gr. obs.	6	=	= =	
= = =	6	=	= =	Nordlys Kl. 12.
Polihoide 60 Gr. 37 M. obs.	9	9.	= =	
Polih. 61 Gr. 11 M. obs.	6	=	= =	
Polihøide 61 Gr. 35 M.	7 —	=	= =	
Polihøide 61 Gr. 18 M.	5	=	= =	
= = =	6	=	= =	Nordlys Kl. 11.
Polihøide 60 Gr. 57 M.	8	8.	= =	
= = =	7	=	= =	
Polih. 60 Gr. 10 M.	6 —	=	= =	
= = =	5 —	5⌣	= =	Nordlys Kl. 1.
= = =	6	=	= =	
Polihoide 60 Gr. 31 M. obs	7	=	= =	
= = =	4 —	4⌣	= =	Nordlys Kl. 11½.
peilede Fugloen =	5 —	=	= =	
= = =	4	4 —	= =	Nordl. heele Natten.
58 Gr. 27 Min. obs.	5 —	=	= =	
= = =	5⌣	=	= =	
= = =	6 —	6⌣	= =	Nordlys Kl. 11.

peilede

1777.	Octob.	Vind.	Klokkesl.	Veirlig.
Mandag	27	V. N. V.	10 Fmd.	Regn med Blæst , , ,
		N. V.	8 Eftm.	Blæst med Byger , , ,
Tirsdag	28	N.	9 Fmd.	Klart Veir med Soelskin , ,
		S. V.	8½ Eftm.	Klart Veir med stille , ,
Onsdag	29	S. S. V.	10 Fmd.	Regn med Storm og tyk Luft ,
Torsdag	30	S. V.	12 Md.	Samme Veir , , ,
		S.	8 Eftm.	Laber Kuling , , ,
Fredag	31	S. S. V.	10 Fmd.	Regn med Blæst , , ,
		S. V.	9 Eftm.	Samme Veir , , ,
	Nov.			
Loverd.	1	S. V. til S.	11 Fmd.	Stille godt Veir , , ,
Søndag	2	S. S. O.	8 Fmd.	Klart Veir med stille , ,
Mandag	3	S. V.	11 Fmd.	Storm med Regn , , ,
Tirsdag	4	S. S. V.	12 Md.	Samme Veir , , ,
Onsdag	5	S.	10 Fmd.	Klart Veir med stille , ,
Torsdag	6	V. S. V.	10 Eftm.	Ligeleedes , , , ,
Fredag	7	V. S. V.	10 Fmd.	dito Veirlig , , , ,
Loverd.	8	S. V.	10 Fmd.	Storm med tyk Luft , ,
Søndag	9	S. S. O.	12 Md.	Regn med Blæst , , ,
Mandag	10	N. O.	9 Fmd.	Laber Kuling , , , ,
Tirsdag	11	S. S. V.	10 Fmd.	Stille Veir med tyk Luft , ,
Onsdag	12	S. V.	10 Fmd.	Klart Veir med Soelskin , ,
		V. S. V.	10 Eftm.	Samme Veirlig , , ,
Torsdag	13	S. S. V.	10 Fmd.	Tyk Luft med Regn , , ,
Fredag	14	S.	12 Md.	Samme Veir , , ,
		N. V.	7 Eftm.	Stille klart Veir , , ,
Loverd.	15	S.	9½ Fmd.	Ligeleedes , , , ,
		S. S. V.	10 Eftm.	Stille Veir og klar Luft , ,
Søndag	16	N. V.	9 Fmd.	Ligeleedes , , , ,
Mandag	17	N. V.	9 Fmd.	Samme Veir med Soelskin ,
		N. O.	8 Eftm.	Stille klart Veir , , ,
Tirsdag	18	S.	10 Fmd.	Iislag med stille , , ,
		S. V.	10 Eftm.	Samme Veirlig , , ,
Onsdag	19	N. V.	10 Fmd.	Disig Luft med stille , ,
Torsdag	20	N.	9 Fmd.	Storm med disig Luft , ,
Fredag	21	S. V.	9½ Fmd.	Tyk Luft med laber Kuling ,

Polihøide og Stederne.	Varm Grad.	Forsk.	Frie Luft.	Nordlys.
peilede Lindesnæs =	6	=	*Supr. Deg.*	
= = =	3 —	=	= =	Nordlys Kl. 1.
Skagen = =	4	4.	= =	
peilede Marstrand =	5	5.	= =	
= = =	7	=	= =	
Sandefiord udi Norge	8	=	= =	
ibid. = = =	7⌣	8	= =	
ibid. = = =	6	=	= =	
ibid. = = =	3 —	=	= =	Nordlys Kl. 11.
ibid. = = =	2	=	= =	
ibid. = = =	2	=	= =	
ibid. = = =	5	=	= =	
ibid. = = =	9	=	= =	
ibid. = = =	8	=	= =	
ibid. = = =	4	=	= =	Nordlys hele Natten.
ibid. = = =	4	=	= =	Nordlys Kl. 10.
ibid. = = =	4	=	= =	
ibid. = = =	3	3.	= =	
ibid. = = =	1⌣	=	= =	Nordlys Kl. 9.
ibid. = = =	3	=	= =	Nordlys Kl. 11.
ibid. = = =	4.	4	= =	
ibid. = = =	1 —	=	= =	
ibid. = = =	6	6.	= =	
ibid. = = =	4	=	= =	
ibid. = = =	2	=	= =	
ibid. = = =	1.	=	= =	
ibid. = = =	1 —	=	*Infr. Deg.*	
ibid. = = =	2.	=	= =	
ibid. = = =	0.	=	= =	
ibid. = = =	3 —	=	= =	
ibid. = = =	2 —	2⌣	= =	
ibid. = = =	1.	=	*Supr. Deg.*	
ibid. = = =	0 —	=	= =	
ibid. = = =	2	=	= =	
peilede Marstrand =	2	=	= =	

§. 242.

Ved foregaaende Jagttagelser er at mærke 1) at til samme ere brugte 2 Varmemaalings=Glasse, eet med Cylinder, og et andet med runddannet Kugel, samt begge inddeelte efter Hr. Reaumurs Maade. 2) At uagtet Glassene undertiden vigede fra hinanden omtrent $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Grad, saa synes samme dog at have været rigtige; thi det er let at begribe, at Qvægsolvet i Cylinder=Glasset opvarmes sildigere, og folgelig ikke kan stige saa hastig, som i det andet; hvortil kom, at Glassene, ved Bevægelsen paa Reisen, ligesom forrykkedes noget lidet, i det Luften undertiden indsneeg sig iblandt Qvægsolvet overst i Rorene, hvilket umuelig var at undgaae. 3) Betyde Tegnene — . ‿ det forste, eller det lange, en $\frac{1}{2}$ Grad, Prikken $\frac{1}{4}$, og det krumboiede $\frac{3}{4}$ Grad. 4) Varmens hastige Forandring den 28de August og 1ste September vil maaskee forekomme noget usædvanlig, men da Nordlandet var paa den Tiid bespændt med Iis, skiont ikke tæt ved Kysten, saa indsees strax Aarsagen til Qvægsolvets hastige Falden ved Vindens Omvexling fra S. til N. V. og Ostkanten, eftersom Luften i Forveien ikkun saa kort var bleven opvarmet. 5) Er det fast almindeligt, at naar Hav-Iisen omgiver Landet, da hærske just de nordlige Vinde, som tillige med Iisen mærkelig forhindre Seiladsen, og Græsvæxten ikke mindre, især paa Nordkanten. Endelig erfares 6) at Kuldens Styrke paa Nordlandet, naar Iisen ankommer, endog i May- og Junii=Maaneder, ikke er ringe, da Qvægsolvet endog maae synke neden for Frysepunctet paa saadan en Tiid; og hvor nodvendigt er da vel ikke at forsyne Hiemmemarkene med Giærder, for dog at give dem al den Lye som mueligt, helst da Nordlandets Velfærd saa meget beroer paa en god Jorddyrkning?

§. 243.

§. 243.

Af de faa Levninger fra de ældre Tider, som mig ere forekomne, vil jeg alleene anføre: at der paa Gaarden Hallstade in- den Isefiords-Syssel, skal efter Stedets Provst, Hr. Svensens Beretning, nyelig været fundet i Jorden et Smedegield, eller et Stykke Slagg, af $3\frac{1}{2}$ Lpds Vægt, som giver tilkiende, at her maae fordum have været et betydeligt Værksted, om ikke en Smælte- eller Mas-Ovn. Elven ved Laugabolsselet paa Laugedalsstranden blev berettet for nogen Tiid siden, at have, ved at omkaste de der staaende Huustomte, fremskyllet nogle gamle temmelig store Kværnsteene, som ere et Tegn til, at man i forrige Tider endog har lagt Vind paa saadanne Ting. Paa Reinestade-Kloster forefandtes en gammeldags Rustning, bestaaende af 1) en Jernhielm, vægtig $6\frac{3}{4}$ Pd., hvis Dannelse sees af medfølgende Tegning. 2) En Ringebrynie paa $21\frac{1}{4}$ Pd. 3) En Oxe, som veiede $2\frac{1}{2}$ Pd., og var af Skikkelse som Tegningen udviiser. 4) En Staalhuc vægtig $1\frac{3}{4}$ Pd.; samt 5) en Sadel, hvoraf Tegning ligeleedes følger. Hielmen var i Høiden og Breedden udvendig, tværs over Pulden, fra Skyggen af, paa den eene Side og til den anden, $\frac{3}{4}$ Alen $1\frac{1}{2}$ Tomme, men imellem Kanterne af Skyggen $2\frac{1}{2}$ Qvarteer $1\frac{1}{2}$ Tomme, endskiønt ikke allevegne lige breed i Giennemsnit, da den var noget aflang. Neden til, omkring Pulden, udgiorde Runddeelen netop 1 Sællandsk Alen; men Skyggen selv omkring $3\frac{1}{2}$ Qvarteer mindre $1\frac{1}{2}$ Tomme. Hvilken Størrelse synes at kunne viise, at de, som have baaret denne Rustning, ikke have været større, end de Folk som nu leve. Ellers var Pulden videre oven, end neden til, og øverst forsynet med en Ryg eller Forhøining, for saa meget bæder at kunne modstaae Huggene, og beskiærme

Alderdoms-Levninger.

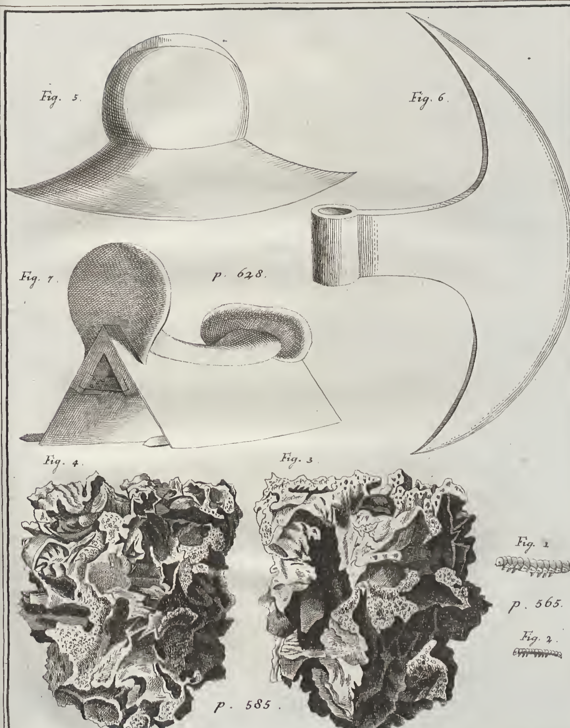
Smedegield.

Gamle Kværnsteene.

Rustning.

skiærme Hovedet. Svederemmen, som havde været hæftet fast til Hielmen med Messing, var bortslidt, saa nær som et lidet Stykke, der bestoed af garvet eller paa anden Maade bereedt Læder. Brynien var i Længden 1 Sællandsk Alen og 7 Tommer, neden til i Breedden 1 Alen og 3 Tommer; fra den eene Ende paa Ermene og til den anden, tvers over Skuldrene, 2 Alne og 15 Tommer; tæt under Armene i Breedden 1 Alen og 2 Tommer, samt over Albuen 9 Tommer. Brynien var firedobbelt, eller overalt bestaaende af 4 i hverandre indviklede Ringe, som ei alleene vare loddede, men og tillige navlede sammen. Trende Rader nederst bestoede af Messing, men de øvrige af Jern. Historien mælder undertiden om tredobbelte Brynier, men kun sielden om saadanne som denne. Biørn Gudnesen fra Øgre i Isefiorden, en bekiendt Mand sidst i det 15 og først i det 16de Aarhundrede, meenes at have været den sidste, der har baaret denne Dragt. Øxen foran over Eggen var 14 Tommer, men for Resten meget svag i Tommeret. Staalhuen lignede en Matros-Kabuds, og havde Lapper eller Plader af Jærn paa begge Sider, hvilke paa Islandsk bleve kaldte **Linbiørg**, og have hængt ned paa Kinderne. Men den Lap eller Plade, som skulde gaae ned paa Næsen eller Panden, var borte, uden alleene Skruen paa Pulden eller oven for Klappen, der sad tilbage. Sadelen var 18 Tommer lang, 14 Tommer breed foran, og 13 bag til, men den bageste Brog 17 Tommer breed oven til, og Forbrogen 10 Tommer hoi, ventelig fordi den skulde desto bæder kunne skiule Underlivet for Kastespyd eller andre Skud og Stik. I øvrigt stoed udgravet paa Sadelbrogen, med det saakaldede **Høfdaletur** eller store Bogstaver, som endnu bruges til Udsyning paa Tapetserier, Sænge-Tepper, og deslige i Landet, foruden et gudeligt Vers

paa

S. M: Hahn

Meno Haas.

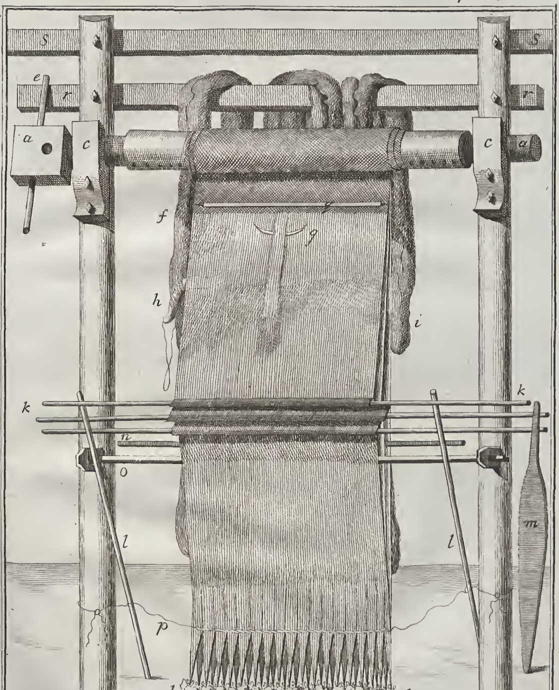
paa nu brugeligt Islandsk, saavidt man kunde skionne: Grettir Asmundarson, men Resten var, for Alderdoms Skyld, ikke med Vished at læse. Da den navnkundige Islandske Bonde Jon Gudmundsen har faaet Sted i Hr. Vicelavmand Olafsens Reise (*), og tillige hos andre saavel Lærde som Ulærde endnu er i frisk Erindring, saa maatte det ikke mishage, at jeg og paa dette Sted giver ham en liden Plads, da jeg i Kirken paa Hialtestad saae en af ham udskaaren Altertavle, som neden til var fiirkantet, Altertavle. men gik overst op i en Triangel, hvorpaa stoed tegnet Jehovah! med Soel og Maane under. Midt paa Tavlen selv forestilledes Christus paa Kaarset, under hvis udstrakte Arme twende Fugle holdt hver sit Bæger, hvori Blodet forestilledes at lobe strommeviis ud af begge Medianer. Johannes og Maria stoede under Kaarset, og kort derfra var forestillet et Sceleton af Doden og *Serpens tortuosus*, hvilket overhoved meget net var udskaaret, og lignede fiint Billedhugger-Arbeide, der, saavelsom Maleriet over Korsdoren og paa Prædikestoelen, som og tilskrives denne Mand, vidnede om et godt mechanisk Genie efter de Tiders Smag; og Inventionen tillige, at den Pavelige Troe ikke just hos ham har slaaet saa faste Rodder, som sædvanlig foregives. Vel indeholde en Deel af ham efterladte Skrifter noget sieldsomt Væverie; men at han paa den Tiid, da han forfattede disse, maae af et Slags Svaghed, have været forvirret i Hovedet, maae jeg slutte af et Brev, som endnu ligger bevaret i Niardvigs Kirke, angaaende en Jord, som nogen vilde lokke fra ham, der er ganske net stiilet, og temmelig ziirlig skrevet med hans egen Haand. Bag paa den ommældte Alter-Tavle stoed ellers udskaaret: Jon Gudmundson. *Ætatis* 69. 1643. Ellers for-

(*) S. 403.

fortælles blandt meget andet om denne Bonde, at han kort for sin Dod gik omkring paa Kirkegaarden paa Hialtestad, og lagde Øret ned til hvert Gravsted, men sagde immer: her ere for mange, her er alt for uroeligt, indtil han endelig foran ved Kirkedoren bestemde en Plads til sit eget, i Anledning af at ingen der var jordet i Forveien, hvilket og skal have forholdt sig saaleedes. Videre har jeg ikke kundet entholde mig fra at lade følge aftegnet en endnu brugelig Islandsk Væfestoel, med Væven i, hvor aa betegner den saakaldte Rif eller *jugum*, til hvilket Rendegarnet fæstes; bb Kliásteinene, eller den Last, som giver Garnet den fornødne Stivhed og Modstand; cc Hleinene, eller de Stolper, som opholde Rifen, og hvori samme kan drives rundt om, med en Pind eller Haldvinde e, naar man vil Kliá, det er paa nye forlænge Rendegarnet, ligesom Islættet, eller f, gaaer ned efter og medtager samme. g Kaldes Hræll, og bestaaer af en hvæsset Pind af Been eller seit Træe, og bruges til at fore Islættet hen paa sit rette Sted; men h forestiller Vinduna, eller den opvundne Islæts-Dukke, som stikkes eller fores igiennem Væven med Haanden; da derimod ii ere Fetene, eller det endnu uvævede Rendegarn. Ved kk forstaaes 3de runde Skafte eller Stænger, som tiene til at spænde Væven op vexelviis; men ll kaldes Meimer, hvorpaa Skaftene hvile, medens Islættet trækkes igiennem. Med Skeiden, *Spata* eller *Spatha*, som *Lexicographi* skrive Ordet, d. e. Væve-Skeeden eller Slagbordet m, som er af Hvalfiskebeen, trykkes Islættet sammen; da Skilskaftet n, og Skilfielen o, tiene til at afdeele Rendegarnet i den rette Orden, ligesom Fiten eller Vartanen p, da Spialken q derimod tiener til at vedligeholde Toiets ougefærlige Breedde. Til de overste tvende Bielker rr ss bliver Væveſtoelen slaaet fast. Væveſtoel.

Men

S. M. Holm. del.

Haas. sc.

Men vil man give nøiere Agt paa dens Indretning, da synes der at være al Aarsag til at regne den iblandt Alderdommens Levninger, da den i Nialssaga, en troeværdig Historie (*), baade i bunden og ubunden Stiil, afmales med saa livagtige Farver, under Navn af Darradarvef, at man vel ikke kan tvile paa, at jo den selvsamme Indretning haver været i Brug paa Katanæs i Nord-Skotland 1014 da det bekiendte Brians-Slag gik for sig; men af det Sted i Egil Skallagrimssons Høfudlausn eller Ævevers til Kong Erik Blodøxe: Varat villur Stadar Vefur Darradar ɔ: *Non erat incerta loci tela Darradi* ɔ: *firmiter in gradu stetit acies militis*, synes ikke at kunne bevises noget om dens Ælde. Derimod lader det, som man med god Grund kan slutte af *Senecæ* Epist. XC. (**), at denne Indretning har allereede været til, for omtrent 1730 til 1740 Aar siden; thi hvad skulde man vel ellers forstaae ved *suspensa pondera*, enten de saa have været af Blye, Steen, Jern, eller anden tung Materie, andet end den oven anførte Kliá? Disse *pondera* eller

Dens Ælde.

(*) Cap. CLVIII. ed. Havn. p. 275. seqq.

(**) Ecce *Posidonius*, ut mea fert opinio, unus ex iis, qvi plurimum Philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum, qvemadmodum alia torqveantur fila, alia ex molli solutoqve ducantur; Deinde qvemadmodum *tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat*, qvemadmodum subtemen insertum, qvod duritiam utrinqve comprimentis tramæ remolliat *spata* coire cogantur & jungi: textricum qvoqve artem a sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum *hoc subtilius genus* in qvo

Tela jugo juncta est, stamen secernit arundo
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Qvod lato feriunt INSECTI pectine Dentes.

Qvid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, qvibus vestis nihil celatura conficitur, in qva non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est.

eller Vægter viise da tydelig, at Væven har staaet op og ned, ligesom og, at Rendegarnet kaldes *stamen rectum* d. e. *erectum* eller opstaaende. Men at dette Slags Vævstoele dog havde faaet nogen Forbædring eller konstigere Indretning, den Tiid Seneca skrev, sees og saavel af hvad han anfører, som af *Ovidio* (*), saavidt det viiser, at man har opfundet *radios* eller Skytter, hvori eller paa Islættet blev vundet; og naar disse vare forte igiennem Væven, jævnede man det med Fingeren, hvorpaa ikke blev slaaet med *Spatha*, men med *Pectine*, som uden Tvil har lignet de nu brugelige Slagbord, da der tales om Tænder, ligemeget enten de vare *inserti* eller *insecti*. *Inserti*, fordi een Tand gaaer imellem hver Traad; men *insecti*, fordi de vare giorte paa Skeden selv, ligesom paa en Saug, men have været saa fiine, at een har gaaet imellem hver Traad, for at de desto bæder skulde trykke Garnet sammen, hvorimod *Spatha* maae have lignet et Sværd, ligesom de Islandske, hvilket Ordets Hoved-Bemærkelse ogsaa giver tilkiende. Men uagtet denne Vævstoelenes Forbædring, som mældt, var begyndt forend *Seneca* skrev, saa er dog ikke derfor sagt, at den var bleven bekiendt og indført i Skotland 1014, og følgelig staaer Nialsaga ligefuldt til Troende i dette Stykke. (**) Men det kan være ligemeget hvor gam-

(*) I Ovidio selv staaer Metamorph. VI.
Qvod digiti expediunt atqve inter stamina ductum
Percussi feriunt INSERTI pectine dentes.

(**) Hvad der endog kan siges om det anførte, staaer det dog fast, at alle gamle Efterretninger stemme overeens i at bekræfte den Sandhed, at de staaende Væve have været de ældste, som man veed af i Verden, hvorpaa, foruden mange flere Skrifter, kan sees Prøve i *Ferrarii* Analect. de re vestiaria cap. XIII. *Græv.* Thes. Vol. VI p. 1072 74. *Pitisci* Lexicon Ant. Rom. under: *texendi ratio*; og *Gouguets* Orig. des

gamle dette Slags Væfstoele ere; nok at et løseligt Oiekast endog kan overtyde enhver, som har nogen Indsigt i dette Slags Arbeide, at saadan en Væfstoel er et alt for besværligt, uhandleligt, ja virkelig hinderligt Reedskab for denne Næringsgreen. Betænkning derover.

Men det er desværre, at fleere andre Ting i den private Huusholdning vel kunne sættes i Ligning dermed, som f. E. a) at man bruger Haandteene, i Steder for Rokke, om ikke paa alle, saa dog paa de fleeste Steder i Landet; b) at der alleene lægges Vind paa at knytte, og ikke tillige at væve Strømper, hvorved al Balance i denne Næring, som dog udgior en Hoveddeel af Nationens Industrie, nødvendig maae tabes, i Forhold til Priisen. c) At man ikke forstaaer Kiødrøgningen, eller bruger den rette Maade at slagte paa, enten ved Handelsstederne, eller i Landet selv, da man i en Hast kapper Hovederne af Faarene, og lader Kroppene ligge paa Jorden, medens Skindet bliver afflaaet. Siden tager man Kiødet, hugger det i Stykker, samt nedsalter og perser det, ikke sielden med uldne Vanter paa Hænderne. En Maade, som det Islandske Lammekiød, hvor lækkert det end er i sig selv, siden udviiser ikke just at være den beste, og som neppe blev taalt i Engeland eller andre Stater, der drive ordentlig Handel med Kiød. d) At Smør-Saltningen ligeleedes, saavelsom Smørrets Tilbereedning, ikkun staaer paa svage Fødder; thi foruden at man som oftest lader Mælken, saavelsom Fløden, ikkun løbe igiennem en Dug Nogle andre Feil i Huusholdningen.

des Loix &c. T. I. L. II. ch. 2. Hag. 1758 p. 264, saaat dette Reedskabs almindelige Brug i Island er et ikke lidet beklageligt Beviis paa den ringe Fremgang, som Indbyggerne der endnu have giort i Kunsten at væve, som dog er dem saa vigtig, da de selv forarbeide det meeste af hvad de bruge til Klæder, foruden en Deel Vadmel til Udførsel. E.

Dug af Uld eller Haar, og Koe- og Faareflode blandes sammen i een og samme Kierne, er man og siden ikke alt for agtsom i at skille Valden fra Smorret, eller at udsøge dertil brugeligt Salt og Foustagier, hvilke begge ogsaa for dem iblandt Indbyggerne, der boe langt fra Handelsstederne, ere meget vanskelige at faae; samt endelig e) at Kunsten at giore eller lave Oste er i en hoist ufuldkommen Tilstand, efterdi Floden forst skummes af Mælken, inden den adskilles over Ilden, da Osten siden kommes i en Klud, perses imellem tvende Steene eller Bredder med Steen ovenpaa, og derefter sættes ud imod Luften eller Soelen for at torres, hvilket let indsees ikke at være den rette Maade til at forfærdige Oste paa til Huusholdning, og langt mindre til Handel, som dog kunde finde Sted, allerhelst naar Afsætningen var friere, end den kan være under en octroyeret Handel. (*) Andre Ting, som ogsaa kunde behove Erindring i ovenmældte Henseende, forbigaaes med Forsæt paa dette Sted. Dog kan jeg ikke holde mig fra at tilfoie, at ligesom den forommældte Maade at væve paa, unægtelig er gammel, og virkelig rober Forfædrenes Eenfoldighed i saadanne mechaniske Indretninger, saa ere og **Valkningsmaaderne** ikke mindre simple og moisommelige, især naar der skal valkes meget ad Gangen. Disse Maader, som alle bruges vexelviis i Island, bestaae ellers deri,

Maade at valke paa.

(*) Til denne i Island saa hoiligen fornødne Forbædring i at lave Smør og Ost, kan der nu billig agtes at være aabnet Vei ved den Afhandling om begge Deele, som Forfatteren 1760 har udgivet i Kbh. 8 paa Landets Sprog, allerhelst da det har behaget vor Allernaad. Dronning Juliana Maria at beviise den priiselige Omhue for den Islandske Almues Oplysning heri, at kiobe det heele Oplag til frie Uddeeling, hvilket enhver, som tænker, virkelig bør lade tiene sig til en dobbelt Opmuntring. E.

S. M. Holm del. I. G. Fridrich sculp.

deri, at man enten valker Toiet med Hænderne, naar det er smaat, eller under Brystet, og med Armene, paa et Bret, eller en flad Steen, som er giort varm over Ilden, naar Valketøiet er noget stort, samt udi et Kar, et Trug, eller paa et Bret med Beenene, om det giøres fornødent; eller og man tager en stor Tonde, slaaer begge Bundene og Endebaandene af den, og kommer siden sammenrullet Vadmel, af 16, 20 til 30 Alnes Længde deri, som Aftenen tilforn, eller førend Arbeidet gaaer for sig, maae have været vel udblødt eller vasket i Soevand. Derpaa træde tvende voxne Karle, hver i sin Ende af Tonden, som siden tildækkes med et Teppe, og rulle Vadmelet deri saa længe omkring med Beenene, indtil det har faaet den udfordrende Tykkelse eller Fasthed overalt, hvilket ofte kan vare en heel Dag igiennem, omendskiønt Valkerne hverken spare Kræfter eller Behændighed i at omsvinge Vadmelet i Valketonden, som forestilles paa hosfolgende Tegning, og pleier sædvanlig at staae i en Hoelade eller inden for Koestalden, for den Varmes Skyld, som Koerne give fra sig. Hvor gammel denne Maade, at valke paa, er, eller om den er forflyttet til Island fra Norge i det 9de Aarhundrede, kan ikke vist bestemmes; dog synes dette sidste at være rimeligt. Men af fremmede Skribenter (*) er tydelig at see, at det hos Romerne har været brugeligt, at træde Toiet med Fodderne (ventelig for at valke det, ligesom endnu skeer i Island) og siden at komme Kridt og Svovel deri m. m. for at faae det hvidt, og endelig kiæmme eller kradse det med Tisteltorne (*Spinis Carduorum*) hvoraf nogle Fabriqveurer endnu betiene dem. Af *Vitruvii* Fortale til den 6te Bog, hvor der handles om den gamle Bygnings Kunst, er at mærke: at Valkekunsten i de Tider

(*) Anførte i *Pitisci* Lexicon Antiqvit. Roman. p. 825.

ikke har været meget vidt dreven, efterdi han ligner Skoemager-Haandværket, som een af de ringere Slags Næringsveie, dermed. *Cato* (*) ophoier den heller ikke meget, men *Plinius* (**) beretter, at *ars fullonica* eller Valkekunsten forst er opfunden ved *Nicias Megarensis*, skiønt han intet mælder om Aarstallet. (†) Det er altsaa troeligt, at Opfindelsen af Valke-Mollerne er ikkun gaaet frem med smaa og langsomme Skridt, som andre af det Slags, og at Valkningen altsaa fordum er bleven forrettet, enten paa et Bret, i en Tonde, eller paa en anden ligesaa eenfoldig Maade, som i Island; hvori

(*) De re rustica, cap. XIV.

(**) Hist. Natural. Libr. VII. cap. 56.

(†) Saa ufuldkomne som de Efterretninger ere, hvilke de Gamle have efterladt om Kunsters og Haandverkers Oprindelse og Fremgang, saa seer man dog saa meget deraf med temmelig Vished, at alle de Maader at valke paa, som Secret. Olavius her mælder, endnu at bruges i Island, ere at regne iblandt de ældste i Verden, i det mindste efter Syndfloden, og have altsaa deres Oprindelse fra den raa og vankundige Tilstand, i hvilken Adspredelsen fatte de allerfleeste Folkeslag. I Særdeeleshed viise de Vidnesbyrd af de Gamle, som Schoettgen har samlet (Antiqvit. Fulloniæ §. 8. 9. p. 25.-36.) at det at træde Tøiet med Fødderne, efterat det først var giennemblødet enten i Vand eller i Urin, haver været den første og fornemste Handling i hiin gamle Verdens Vasken og Valkning; ligesom det endnu er en gangbar Maade at vaske paa i Skotland, at lægge Tøiet i et Karr og træde det siden med Fødderne (see Schottländ. Briefe, tydske Opl. 1760. p. 39), saavelsom at valke paa, især i Høilandet, at fleere Personer, af begge Kiøn, som stille sig rundt omkring Tøiet, træde og rulle det vexelviis om med Fødderne, til hvilket Arbeide de have en egen dertil indrettet Sang, indført i Analys of the Galic Lang. by *Will. Shaw*, S. 124. 25. Men just saadan en Maade, at valke i en Tønde, som denne Islandske, haver jeg ikke kundet finde, hvilket er Aarsagen til, at Forleggeren har samtykt i, at lade den stikke i Kaaber. Dog skal den endnu være i Brug paa nogle Steder i Jylland. E.

hvori det dog var at ønske, at der jo for jo heller kunde skee nogen Forbædring, ved at anlægge i det mindste en liden Valkemølle i hvert Syssel. Og synes mig at intet Middel kunde være bædre og lettere, til at bestride saavel de dertil behøvende Udgifter, som andre saadanne smaa nyttige Indretninger, end at hvert Herred oprettede en liden Kasse, hvori aarlig blev indskudt, om det ikke var meere end 1 Sk. af hvert Hundrede af enhver Jordeier, af enhver Baadseier 4 Sk., og af enhver Løsemand dobbelt saa meget m. v. Saadanne Udgifter kunne neppe føles, da dog den indskudte Summa snart kunde blive anseelig, og deslige Sammenskud i sin Tiid upaatvilelig føde af sig mange høist nyttige Stiftelser i Landet, som ikkun faa nu tænke paa.

§. 244.

I Haab om at Læseren, og især de, der lægge Vind paa Sproget, ikke lade sig mishage saadant, vil jeg til Slutning give en kort Fortegnelse paa nogle Ord, som paa Nord- og Østerlandet forekom mig, enten som rare, eller af en usædvanlig Bemærkelse. Besynderlige Ord.

Disse ere da, saavidt Nordlandet angaaer: Svif n. g. bemærker en Bugt eller Krog. Hniódur, liden Blæst, og følgelig det samme, som man paa Vestfiordene kalder Gola, eller paa Norsk Havgul. Paa Nordlandet. Lisa, en Ise, eller Kulle, findes vel i Gandreid og andre Skrifter, men er ellers ikke meget brugeligt. Sveliande, Regn med maadelig Blæst. Rødull en liden Field-Ryg; Rødull betyder ellers Sol i Edda og paa andre Steder. *Præduca* bruges af Bønderne i Stedet for at reyna, eller prøve en Ting, og har ventelig indsneget sig i Sproget af Ordet *præduco*, uden at Vedkommende have vidst at give det sin rette Bemærkelse. Kíndur adj. en Hexemester, eller een der har Kundskab om forborgne Ting.

Gliá, Helluborn, Bund i en Elv, som er glat og bestaaer af Heller eller flade Steene, hvoraf verbum at gliá eller glide. Bastomadur, en dansk Pulsmand, eller Arbeidskarl paa Handelsstederne. Men enten dette Ord er kommet af det Tydske Bast, (f. E. er ist vom frischen Bast, han er en stærk Mand), eller det Engelske Base, Baste eller Bast, eller det Danske Bast, derom maae andre dømme. Rinde m. g., en Mel, Ryg eller det øverste af en Steenhoi, eller Bakke. Arnhøfdottur, kaldes en Hest eller Dyr, som er graat paa Kroppen, men noget hvidere af Farve paa Hovedet. Nærkona, Jordemoder; et smukt gammelt Ord, som nu om Stunder sielden bruges. Pángdocka, en Dukke, eller Knippe af Thang. Embra f. g. Sorg, Modgang, samt verbum at embra, sorge, hvorfra ymbruvika og ymbrudagar ɔ: Sørgeuge og Sørgedage maaskee kunde synes at nedstamme. Dammur, Hovedpiine eller Hovedsvimmel. Hugarslángur et løst Indfald Klot, en Pareerplade paa en Kaarde; og endelig Pat hisiar úr, verbum impersonale f. E Pat hisiar úr Heyinu d. e. Høet tørres noget lidet. Paa Østerlandet kaldes Skodda, den Taage som bedækker Fieldene indtil midt ned paa Siderne, og Kumbra, naar den samme opfylder heele Luften, samt tillige giver fra sig en fiin Regn, som paa Vesterlandet har faaet Navn af Sílíngur. Lumpruverk betyder en ubehændig Haandgierning. Flús, Indvolde overhoved. Ofdild og Hrídur, en Helleflyndremave. Paravendne, Kræsenhed i Mad og Drikke, paa anden Islandsk Matvendne. Amatur, Osten af suur Mælk. Lobba og Lodbrok, en Ørn. Mákur, Haanden eller Forboven af en Sælhund. Ejlitid, for dálitid, meget lidet. Greytiz eller gritiz,

Paa Østerlandet.

gritiz, verbum impersonale, bruges og i Stedet for Hidiz, f. E. Mielid greytiz ecki, gritiz ecki eller Hidiz ecki vatnid, d. e. Meelet foreener sig ikke med Vandet, hvilket meest passer sig paa Bygmeel. Haukur betyder et Haand- Snoere- eller Fisker-Krog, men Stiápur en Stang, der bruges til Fuglefangst, og som tilforn er beskreven. Endelig kaldes og Stødur en Maade at fange Sælhunde paa, naar der f. E. staaer een Mand ved hver Side af en Oos, eller et smalt Udløb, og forhindrer disse Dyr fra at søge Havet, indtil Garnet kan drive med Strømmen oven fra, men ved Midsgøng forstaaes Tunglskierding eller lidet aftagende Maane. Til nysbemældte Maade at fange Sælhunde paa synes ellers værdt at lægge Mærke, besynderlig for dem, der boe ved Udløbet af Hørgaaen, Blande, Huneoos, Hópsoos og Midfiordsaaen, samt andre saadanne Elver, saavelsom ved Mundingen af Jokelsaae paa Broe o. fl. Da man uden Tvil, i Mangel af andre bædre Anstalter, vil kunne hoste Fordeel deraf, i det mindste for en Tiid.

Niende

Niende Stykke
Tillæg om Breedefiorden.

§. 245.

Flatøe. Efterat Reisen omkring Hornstrandene var bragt til Ende, tog jeg Veien til den bekiendte Flatøe paa Breedefiorden, som fortiener al Roes, ei alleene for den Mængde der falder af Æg og Ederdun, men og for Sælhunde- og Fuglefangst, samt fordeelagtigt Fiskerie. Den underholder for nærværende Tiid 14 Bønder, samt 4 Huusmænd med Koner og Børn, og er dog neppe ⅛ Miil stor. Egnen har fordum uden Tvil været meget smuk og græsrig, men er nu mærkelig fordærvet af Tuer og Moradser. Det saakaldte Flatøesund, hvor man som oftest hvert Aar fanger Torsk, Helleflyndre og Rokker fra Martii- til Julii-Maaneds Udgang, samt Titlinger altid om Efterhøsten, skal være 60 til 70 Favne dybt, ansees for at være ¾ Deel dansk Miil breedt, og ligger i eet med Svefnøe-Sundet, hvilket igien ender, hvor Mulefloen begynder, som er langt breedere end begge disse. Kuller og Langer siges her at være meget rare; men Hvalfiske gaae ind i Sundet hvert Aar besynderlig om Efterhøsten i Flokketal, hvor de ogsaa af og til berettes at opholde sig mestendeels heele Vinteren. Oddbiarnarskiær. Vesten for Flatøen ligger det bekiendte Fiskevær, **Oddbiarnarskiær**, som har den Fordeel, at der 3 Miile til Søes i V. S. Vest fra samme er en **Fiskebanke**, der angives at være 4 danske Miile i Længde og Breedde, og have ulige dybt Vand fra 8 til 60 Favne.

De

De Meede derpaa, som Fiskerne besøge, og som alle ligge omtrent paa det samme Strog, kaldes: Sandfell, Sandaal, 1. 2. 3. og 4de Fell, Hærrasætrur, Rust, Grunnrust, Brecke, Dypre- og Grynnri-Nupur, Ringur, Rutanef og Biargtanger m. fl. Om Foraaret fisker man her en Mængde af Steenbidere, og desuden da, saavelsom den øvrige Tiid af Aaret, de samme Fiskearter, som for bleve mældte at falde i Flatøesundet, iblandt hvilke og Haakalle indfinde sig, hvorvel de ikkun sielden blive fangede, af Mangel paa Øvelse og Redskaber. Om Fremmedes Besøgelser paa Flatoen i forrige Tider blev adskilligt fortalt, og iblandt andet, at der omtrent for 120 Aar siden, skulde paa eengang have ligget 2 Skibe, hvoraf det eene forliiste og sank paa Havnen, ved den Leilighed, at Klippen, som det eene Kabeltov var hæftet til, gik los, eller og i Stykker. At dette er saaleedes skeet, skal deels de ældre Aarboger bevidne, deels og Folk som endnu leve, der sige sig at have seet noget af Skibsvraget. Man fortaalde og, at der for kort siden skulde have opdrevet noget af rød Brissel; dog synes ikke rimeligt, at dette Vrag, efter saa lang en Tiid, skulde være eller kunde blive til nogen Hinder paa Havnen. Paa Flatøen selv, oven for den saakaldte Grilevog, have de Tydske havt Boeder af forskiellig Storrelse, hvis Tomter 9 i Tallet endnu ere at see; kort derfra ligger Tyskevøren, hvor man ventelig har fort Godset til og fra Land. Havnen er frie for al svær Brusen og Soegang; thi den saakaldte Hafnarholme tager imod Bolgerne fra Havet eller fra Vesterkanten, og hænger, ved et lavt Klipperev, i eet med det hoie Bierg paa Nord-Siden, som igien skyder fra sig lavere Klipper, der sætte Grændser for de Ost- og S. ostlige Bolger. Paa Syd-Siden er Indlobet til Havnen med

Fiskebanke samme tilhørende.

Flatoens Beseiling og Havn.

næst største Flod 60 Favne breedt tvers over, imellem hvilket, og Flatoen selv, der gaaer et lidet og smalt Sund, hvor ingen synderlig Soegang fra Sydkanten kan komme eller skyde sig ind paa Havnen, da Oen betager disse Bolger sin Kraft. Fra Aabningen til det inderste af Havnen ere, med næst største Flod, 84 Favne, og Havnens Breedde indvendig ventelig den samme, hvilken dog ikke syntes nodvendigt at maale. Med Ebben danner Havnen mestendeels en heel Cirkel, og seer da ud som en Kiæddel med lave Klippemuure omkring, der med Floden dukke under Vandet. Under disse Omstændigheder loddede jeg Havnen 11 Gange frem og tilbage, og befandt Vandets Dybde omtrent i Midten $4\frac{1}{2}$, men ellers allevegne vel maalte 5 Favne, med Steenbund overalt, saa nær som paa eet Sted ved den østlige Side, hvor Loddet traf op med sig en Smule sort Sand, hvorunder dog ganske vist var en Klippe, hvorfor man ikke maae giore sig Haab om, at kunne kaste Anker med Nytte paa Havnen, men alleene fortoie Skibet med Pertliiner til Klippene, eller dertil indrettende Jernringe. (*) Havnen

(*) Formedelst Flatøens særdeeles beleilige Beliggenhed, til retskaffen at kunne benytte og udviide saavel Fiskeriet som Klipfiskvirkningen og Handelen paa Breedefiorden, samt den meget betydelige Lettelse i Næringen, som man saae at adskillige deromkring liggende Sogners Indbyggere, og meest de paa Bardestranden, kunde vinde, ved at søge til denne Øe, fremfor, som tilforn, til Patrixfiord og Bilbal eller til Stickesholm, haver den Kongelige Staats-Balance-Direction, i Anledning af Sysselm. David Schefings Ansøgning paa Almuens Vegne 1776, og General-Toldkammerets derpaa grundede Ønske, ladet anlægge sammestebs en nye Handel, som er lagt under Stickesholms. Anstalterne hertil bleve giorte ved Handels-Directionen 1777, og Stedet beseilet 1778, ligesom siden aarlig. Den af Secret. Olavius ommældte Uleilighed, at nemlig de Strand-Klipper, som omgive Havnen, ere, for

nen skal om Vinterdage, ved indfaldende stræng Frost, lægge til, med Jis, men denne dog aldrig blive ret stærk eller langvarig. I Sundet mellem Havnen og Flatoen falder ellers svær Strom, hvoraf nogle slutte, at samme, ved Jis om Vinteren, vilde kunne tilføie Skibene Skade, hvilket dog ikke vel er mueligt, da Strommen ikkun skyder smaa Greene fra sig ind paa Havnen, og falder i ovrigt kun paa skraaes hen til Flatoen baade med Flod og Ebbe, men med sydlige Vinde kunne vel nogle Stykker, naar en Mængde Jis var for Haanden, ramme Indlobet. I ovrigt synes nodvendigt, at man havde en bekiendt Loods i Oddbiarnarskiæret; thi uagtet Farvandet ikke er meget ureent, saa skal der dog i S. Vest fra det aabne Klofnings-Skiær, (hvilket man maatte have om Bagbord, og Flatoen om Styrbord, men dog ikke heller gaae samme alt for nær, formedelst lavt Vand), ligge nogle blinde Skiær, som Ubekiendte ikke kunne tage sig vaere for; og omendskiont Havnen vil blive dyb nok, endog med Ebben, da Vandet ikke meenes at formindskes eller falde meere end om 6 Foed lodret, saa tilsiger dog Strommenes Gang, at man maae noie passe paa voxende Vand og Flod, naar man skal soge Havnen, og folgelig faldende, naar Skibet gaaer derfra igien. Desuden kan dette lægges til, at der ikke falder omkring heele Flatoen, saavidt jeg blev vaer, uden alleene Steenbund, hvorfor det er umueligt her at kaste Anker, men derimod i S. S. Vest, kort fra Klofnings-Skiæret, skal være en Rende med Leerbund og 30 Favne Vand. Ellers har Flatøen den Fordeel, at der oven for, eller, retter sagt, ved Enden af Grilevo-

for deres Losheds Skyld, ikke aldeeles sikkre, til at fortøie Skibene, er blevet bekræftet ved disse Aars Erfarenhed, hvorfor ogsaa Handels-Directionen har foranstaltet Stedet forsynet med Skibs-Ringe. E.

levogen ligger en liden jævn Strækning af Mol, som er tienlig til Klipfiskvirkning, og kan udvides og reengiøres; men om den ikke, naar Fiskeriet i en Hast gik til, skulde blive tilstrækkelig nok, saa ere der 2 andre Bugter, Miosund kaldte, kort fra Gaarden, ligeleedes forsynede med Mol, hvorhen Fisken kunde føres, ikke at opregne fleere Steder paa Øens sydlige Side.

§. 246.

Skalmer-fiord. Skalmerfiorden, som kan kaldes middelmaadig frugtbar, berettedes de Tydske i forrige Tider at have besøgt, og ligget med deres Skibe paa en blod Grund, inden for den saakaldte Sigmundarøre, men havt Kramboden staaende ved Enden af Fiorden, hvis Levninger endnu skal være at see, og Tomten befindes 7 Favne lang og 2 Favne breed. For blinde Skiær siges denne Bugt at være frie, saa nær som Selskiærene, der ligge nær ved Gabet paa den Nordostlige Side, deels usynlige, uden med største Ebbe, deels ogsaa synlige endog med største Flod. Ind og ud af Fiorden gaaer vexelviis en svær Strøm, dog ikke nær saa stærk som paa Qviendes- og Thorskefiordene. Paa Skalmerfiorden skal man nyelig være begyndt, om Efterhøsten, at fange Torsk og Titlinger med Haandsnører, derimod bider Fisken ikke paa Liiner, formedelst Søe-Insecter, der strax opæde Maddingen, hvilken Uhæld ikke er at befrygte ved Torskegarnbruget. Paa Mulefioen fanges ligeleedes Torsk og Helleflyndre, og omkring Mulenæsset, saavelsom ved de saakaldte Høgaskiær, Sælhunde i Mængde, item Foreller i Elven ved Skalmedal. Vatterfiorden er fast overalt bevoxen med Birkeskov, ligesom Vatterdalen, der strækker sig op til Fields, og er forsynet med deilige Græsmarker, som tilhøre Kirken paa Skalmarnæsmule, hvoraf denne dog ikke skal kunne betiene

Vatterfiord.

tiene sig formedelst dens Fraliggenhed; folgelig burde Dalen anvendes til Nyebygger, ligesom og Urderhliden ikke ansees ubeqvem dertil, helst i Hensigt til Faarerogten. I øvrigt er Vatterfiorden, formedelst blinde Skiær, aldeeles useilbar; men Gaarden Vatternæs har Fortrin for mange andre i Hensigt til de der opreiste Giærder, som tydelig viise hvor stor Nytte samme medføre, da Græsset var der lige saa høit yderst ved Kanten af Hiemmemarken, som omkring Gaarden selv, skiønt derimod lavere i Midten.

§. 247.

Angaaende Indseilingen længer ind i Breedefiorden paa den nordlige Side, eller hen til Gaarden Reykholum, hvor man har havt i Sinde at anlægge et Saltværk over de varme Kilder, ligesom paa Reykenæsset i Isefiords=Syssel, da synes, at et Fartøi, som var bestemt dertil, maatte søge Havn, enten i Skalmerfiorden eller paa Svinenæsset, hvorom siden skal mældes; thi længer er vel ikke Breedefiorden seilbar paa den Side. Det maatte ellers være forsynet med Lods fra Oddbiarneskiæret, og styre sin Cours O. N. O. ind igiennem Slatøe=Sundet, indtil det kom midt ind paa Svefnøe=Sundet, da Coursen maatte forandres til N. O. ja vel N. O. til N. for at lægge fra sig de om Styrbord beliggende, og op af Vandet staaende, Svarteskiær, saavelsom de saakaldte Strømsskiær paa den nordlige Side af Øen Sellatur, hvoraf dog ikkun faa, uden med Ebben, staae op af Vandet. Naar man var kommen saavidt, er det et Stykke af den temmelig breede Mulefloe, som man siden skulde passeere, og møde da 2 Skiær eller Klipper, med lavt Vand nær omkring, hvilke paa alle Tider ere til Syne, og kaldes Midleidarskiær. Disse maatte man have om Styrbord, og hverken gaae imellem dem, eller Sonden om, (nag-

Indseiling til Svinenæsset.

tet Vandet paa det sidste Sted er dybt nok), formedelst en Rast der ligger, men sætte Coursen lige ind imellem de, ikkun med Ebben synlige, Høgesskiær, der udspiire fra Mulenæsset, og det nordre Midleidarskiær, hvorpaa Skalmerfiorden aabnes. Angaaende Strømmene, hvilke paa Mulefloen, besynderlig i Springtiden, falde temmelig svære, blev berettet, at samme, med voxende Vand, bestandig løb mod Østen, og derimod, med faldende, mod Vesten, hvilket dog neppe vil kunne forholde sig saaledes, men snarer, at de i første Tilfælde løbe imod S. O. til S. og i det andet til den modsatte Kant. Men hvorom alting er, saa vil det blive uforbigiængelig nødvendigt, at rette sig efter Strømmenes Gang, hvilket de Tydske fordum uden Tvil maae have giort, og i saa Fald ere de ommældte Skiær ikke saa meget at frygte for. I øvrigt mærkes, at langs ind med Svefnøen, (saa nær som i den saakaldte Leyrevog sammesteds), ved Svarteskiærene, som og i Bugterne omkring Øen Sellatur, hvor man loddede adskillige Gange, er Steenbund overalt; men Mulefloen skal paa sine Steder have Leerbund, med 30 til 40 Favne Vand, som igien er for dybt for Handels- eller Transport-Skibe, at kaste Anker paa, og Floen desuden aaben for Vind og Veir.

§. 248.

Svinenæs. Forommældte Svinenæs er en Udhuk, som gaaer ud imellem Qviendis- og Skalmerfiorden. Paa dette Næs blev fortaalt, at de Tydske i forrige Tider skulde have havt deres Tilhold og Handel, som uden Tvil er sandfærdigt, da man endnu, kort oven for Søekanten, kan see Levninger af den saakaldte tydske Kramboed. Kumbaravog. Til Havn maae de have betient dem af Kumbaravogen, der løber ind i det yderste af Svinenæsset, og er saaledes beskaffen, at

den

den med Ebben bliver tor heel langt ud, men opfyldes igien med Vand, naar dette voxer. Bunden bestaaer af middelmaadig blødt Leer, hvoriblandt for nærværende Tiid findes nogle løse Steene, ikke større end saa, at de jo magelig kunde føres af Veien. Tvende lange Klipperader, en høi paa den østlige, og en anden lavere paa den modsatte Side, samt en steil Jordbakke, der ligger ved Enden, og desuden smaa Skiær og Holme, omgive Vaagen saaledes, at der ei kan komme nogen Søegang uden fra Indløbet, som vender imod Vesten, hvilken dog ikke kan giøre nogen Skade. I Gabet, der er snævert, ligesom heele Vaagen, seer man ellers med Ebben 2de store Steene, som Fartøierne med mindste Flod maatte gaae imellem, om de havde det nødigt, men med største Flod kunde de flyde derover. I øvrigt er Indløbet ganske reent nær ved Landet, saavelsom Indseilingen fra Havet, naar de Skiær undtages, som ere ommældte i Forveien. Havnen er, imellem de lange Klipper, hvor just Leerbunden findes, ikke breedere end saa, at eet Fartøi, mindre eller større, magelig kan faae der Rum, derimod er den lang nok til fleere, hvis Bunden var saa blød foran, som den er høit oppe i Vaagen. For Vesten Vind maatte man rimelig have et Anker ude, for O. og sydlige Vinde binde fast i den store Klippe, for O. N. Østlige om en stor Steen, der ligger ved Enden af Vaagen, og for Norden Vind enten i den lave Klippe, som maatte forsynes med Ringe, eller i de store Steene, hvilke dog ere langt borte. De Vinde som blæse fra Fieldene, give svære Stød imellem, som man maae være betænkt paa at gaae i Møde. Man finder i Landnama-Saga (*), at Geirmund Heliarskinn betienede sig af dette Næs til Sviin; men disse Dyr, hvor nyttige

(*) Kiøbenh. Oplag, p. 126.

nyttige de end ere og kunde blive i Huusholdningen, opelskes nu ikke meer i Landet. Egnen er ellers græsrig, skiønt, som sædvanlig, mindre dyrket end den burde. Svinenæshliden ansees tienlig til en nye Gaards Anlæggelse, hvis Opsiddere især skulde nære sig af Faareavling, om ikke tillige af Fiskerie paa Mulefloen. Ellers blev berettet, at de Tydske i sin Tiid skulde have holdt Falkefangere paa oftbemældte Svinenæs, hvilket, om saa er, kan man slutte deraf, at endog Fremmede ikke have forsømt at benytte den deraf flydende Fordeel; men deri ere de i Sandhed at roese, at de, til Lettelse for Handelen, have løbet med smaa Fartøier endog ind i saadanne Bugter og Kroge, som nu om Stunder fast maatte synes ubeseilelige, og hvoraf nogle ere meer, men andre igien mindre bekiendte. Handelens egen Beskaffenhed maae og have udfordret dette, ligesom den og i Tiden vilde blomstre langt meer end nu, om man, ved at oprette fleere saadanne Anlæg, vilde følge dette deres Exempel.

§. 249.

Qviendis-fiord. Om Qviendesfiorden, der ligger ved Siden af Skalmerfiorden, falder ikkun at erindre, at den er bevoxen med Birk og Krat fast overalt, og beboet paa sine Steder, ihvorvel Biarnenæshliden ligefuldt synes at kunne underholde en Familie, der dog maatte fornemmelig nære sig ved Faareavling. Indløbet til Fiorden er snævert, besat med blinde Skiær, og Strømmen desuden vældig, hvilket tilhobe betager al Leilighed til Havn derinde; men om Fisken om Høsten besøger denne, ligesom de andre Fiorde, er Kollefiord. endnu ikke forsøgt. I Kollefiorden derimod synes som der kunde blive en ikke ubeqvem Sommerhavn, og det inden for den saakaldte Eyre, hvor Vandet midt paa Fiorden, med Ebbe, befandtes at være 8 Favne dybt og sort Leerbund overalt, samt længer ud, eller

nær-

nærmer ved Gabet, og foran ved Seltangene, 13, og samme Bund. Men som deels de svære Strømme, og deels Grimoeyarboden, skraaes foran ved Biarnenæsset, item Klaufastada-, og Skeggeyarbode ved Skaalenæsset m. fl. vil blive meget farlige, ansees det ikke at være raadeligt, at løbe længer ind paa Nord-Siden af Breedefiorden, end til ommældte Rumbaravog; thi paa Gufefiorden, der er aaben for al Søegang, og bliver tør med hver Ebbe, er ikke at tænke, og Torskefiorden langt mindre, som uden for er besat med utallige blinde Skiær, og inden til oprørt af svære og stridige Strømme. Man maatte altsaa om mueligt, for at spare Udgifterne, som vilde blive store, hvad enten Materialierne skulde føres til Baads fra Svinenæsset, Flatøen, eller Stickesholm, see at finde Adgang med Skibe til Gaarden Reykhole ved den sydlige Side (*), som nogle meene (mig selv er Veien ubekiendt) at

(*) Dette stemmer og nærmerst overeens med det Anslag til Reykholes Beseiling, som Præsten til Balleraae Hr. O. Einersen deels efter flittig Efterspørgsel hos bekiendte Folk, deels efter egen Undersøgning har meddeelt 1774 af følgende Indhold: "Saa meget kan jeg tilforladelig berette, at der gives over 4 Strøg eller Veie, som et Fartøi kan tage imellem Øerne ind til Reykhole, og kan man krydse af det eene Strøg paa det andet, hvor Vandet i Ebbe-Tiden aldrig nogensteds skal findes mindre end 20 Favne dybt, men Breedden er ulige fra 3 til en fierdedeel Veke eller Søemiil. Men da Strømmene paa somme Steder ere særdeeles haarde, og vedholde baade de 6 Timer, som Vandet gaaer ind, og de andre 6, som det gaaer ud af Fiorden, lige efter Ebbe og Flod, saa at et Fartøi i stille Veir ikke kan holde ved; saa har jeg giort mig største Fliid for at udgrandske, hvor der maatte findes Havne eller Ankerpladse ved Øerne, og da, foruden Havnen ved Reykhole, fundet 4re saadanne, som jeg tør paastaae at være gode, foruden at der paa mange Steder findes Sand- og Leerbund. Man seiler nemlig fra Flat-

at kunne skee paa den Maade, at man styrede sin Cours, ind efter Biarneyarfloen, vesten for Gassaskiæret, midt paa Melavigen og

Flatøen, forbi Svefnøerne, Sønden om 2 blinde Skiær, og forbi Svidnyr, og om man da behøver at søge Havn, haves den ved Olafsøerne. Derfra seiles videre ind, da man har Skaaløerne, Bogeskiær og Staderøerne om Bagbord, men Akurøerne og Reykholelande om Styrbord. Holder man sig endnu meer til Syd-Siden, da faaer man først Høskuldsøerne i Sigte, dem beholder man om Styrbord, saavelsom Øresveitøerne, og seiler saa mod N. N. O., til man faaer Biarnarøerne i Sigte, hvilke man dog ikke maae gaae nærmer end henved en femtedeel Miil, førend man har dem i O. eller O. N. O.; saa seiler man lige ind til dem, alleene at man tager sig i Agt for 2 Skiær en fierdedeel Miil fra Øerne; men imellem Øerne og dem er reen Søe, 30 Favne dyb. Ved Biarnøernes sydlige Side kan man have en ønskelig Havn, saa at Skibet om Ebben endog kan ligge paa tørt Sand. Fra Biarnøerne seiler man enten Sønden eller Norden om Sudurlønd, da Ruffsøerne og Rødsøerne blive om Styrbord, samt derpaa videre, imellem disse og Olafsøerne, hen paa det forbemældte Strøg. Man kan og seile derfra til en meget god Havn ved Skard, og derfra igien, enten imellem Akurøerne og Olafsøerne, til det forrige Strøg, eller og have Akurøerne om Styrbord. Fra Stickesholm er den fierde Vei, enten imellem Akurøerne og Olafsøerne, eller saaleedes, at man har dem begge om Bagbord, og derimod Balleraalenderne om Styrbord. Naar man tager den søndre Vei haver man Edarskiæret om Bagbord, men derimod om Styrbord, naar man følger Strøget fra Flatøe; men ved dette Skiær eller liden Øe falde haardere Stromme, end paa andre Steder." Dette Udtog af de Papirer, som Forfatterens Broder, nu adjungeret Sysselmand i Bardestrands-Syssel, Biarne Einersen, haver herom indgivet til Kammeret 1775, saavidt de derudi opgivne Navne, og den medfulgte Udkast-Tegning over Breedefiorden og dens Øer, have fundet give en sikker Anviisning til disses Benævnelse, haver jeg saa meget meer agtet værdigt at tilføies paa dette Sted, som den af Hans Kongelige Maj. Allernaadigst

og Hrafnseyaraal, vesten for Ballaraae-Øerne, men holdt sig dog ikke for til Aalen, end Hafnarøerne laae i eet med Hvams-fieldet paa Bardestranden, formedelst et blindt Skiær, som ligger Sønden til ved forbemældte Ballaraae Øer; da man siden gik lige ind til Kalløen, Sønden om Ædekletten, og derfra igien til Hrutøen, der ligger foran ved Reykhole, hvor man skal finde Leerbund med 17 til 20 Favne dybt Vand, da man kunde fæste Tovene baade i Klipperne paa Øen, og ligeleedes i Kræklingeholmene. Formeent Indseiling Sønden om til Reykhole.

§. 250.

Egnen i Gufufiorden er rundt omkring bevoxen med kiøn Birkeskov, og desuden ret smuk og græsrig, men derhos, besynderlig nederst i Dalen, saa fugtig, at man har ondt ved at faae det der faldende Græs i Hoeslæts-Tiden biærget. Men derimod er Torskefiorden meget meer torlændt, undtaget det store og flade Stykke Land, som ligger imellem Stad paa Reykenæs og Reykhole, hvilket, naar det var vel dyrket og befriet fra det overflodige Vand, nodvendig maatte kunne underholde dobbelt saa mange Beboere, som her ere nu, helst da her tillige haves Tilstod af Ægvær og Sælhundefangst m. m. Gufudals-Vandet, som er heel vidtloftigt, giver desuden Foreller i Mængde. Ellers er det besynderligt, at man, efter Beretning, i Mands Minde, aldrig er bleven Fisk vaer paa Kolle- Skalmer- eller Torskefiorden, forend i Efterhosten 1774, da Bonderne, især paa det forste Sted, Gufu- og Torskefiord. Fiskerie.

Nnnn 2 fan-

digst anbefalede nøiagtige Undersøgning om Indseilingen til Reykhole, for det sammesteds tilsigtede Saltværks-Anlægs Skyld, ikke haver endnu kundet blive sat i Værk, formedelst den i Aarene 1778 og 1779 uhældigviis indtrufne Standsning i de Islandske Kysters og Havnes Opmaaling. E.

fangede fra October- til December Maaneds Udgang 3 til 400 St. paa hver Lod, og det uagtet Anstalterne hos disse ubevante Folk rimeligviis ikkun maae have været heel maadelige; i hvilken Anleedning nogle meene, at Fisken meget ofter maae have havt sin Gang ind paa disse Fiorde, ligesom og Torskefiordens Navn giver tilkiende, at den i de ældste Tider ikke har været ufrugtbar paa Fisk. Man haver og tilforladelig Efterretning om, at Torsk, Helleflyndre og Titlinger ere blevne i forrige Tider fangede paa Berefiorden, i det saakaldte Hriseyardiup, hvilket den nyere Erfarenhed ogsaa synes at stadfæste, baade ved det, at de store Hvalfiske undertiden om Efterhosten løbe derind med Silet, som og derved, at Sælhundene sammesteds mangfoldige Gange rive Torsk og anden Fisk ihiel, der siden driver op til Strandkanten, ligesom i de forommældte Naboefiorde; man skulde altsaa ofter forsøge Fiskeriet paa disse Steder.

§. 251.

Surterbrandslag i Skirdalsbrunen.

Da det blev foregivet at der fandtes Surterbrand, eller et Lag deraf, i det saakaldte Barmehrøn paa den vestlige Side af Berefiorden, tog jeg nogle Folk med til at randsage derefter; men da man sammesteds ei kunde finde andet, end nogle smaa løse Stykker, og man altsaa rimeligviis sluttede, at disse maatte være nedskyllede derhen ved Snee- og Steenskreed, eller ved Vand, og Træarten altsaa have sit rette Sæde i Fieldet oven for, saa gav dette Anleedning til, at man gik op i den saakaldte Skirdalslag, hvor et stort Stykke laae nedstyrtet og indviklet i Grønsværen, og derunder igien en blaae, fiin, klæbrig Leerart, som uden Tvil svarer til den, som Hr. Cronsted mælder om (*). Endelig besteeg man Bierget selv,

(*) See hans Paafund og Tankar om det Leret, som brukas wid Tegelbruckor, i Sw. Wetensk. Acad. Handl. Vol. 1. p. 117.

selv, som kaldes Skirdalsbrun, og bestaaer neden til af et omtrent 100 Favne langt Steenskreed, hvoriblandt Enderne af Surterbranden stak ud, Lag paa Lag, imod S. O., med ½ Qvart. tyk, hvid, fiin Leerart imellem hvert Lag, og blev Branden des finere, jo længer man kom ind i Bierget, da det yderste derimod var ganske skiørt. At dette Lag af Surterbrand er i det mindste lige saa breedt, som Hraunet selv, tør man slutte af Fieldets Udseende, og de paa forskiellige Steder nedfaldne Stykker, samt at det gaaer heelt igiennem Bierget, deraf, at man paa hiin Side, i den saakaldte Flokavallenipe, skal ligeleedes blive Brand-Stumper vaer; men derimod kunde man hverken treffe det Lag oven for Strandkanten, ei heller det i Grønolæken, som af en Hændelse skal være fundet for 30 til 40 Aar siden. Men heraf kan dog sluttes saa meget, at Skirdalsbrunen maae være Træartens oprindelige Sæde, da det er rimeligt, at dette fossile eengang maae have staaet opreist, og været af Naturen forsynet med vegetabilisk Liv, forend samme siden, ved en næsten mageløs og ubekiendt Omvæltning, er blevet indviklet, midt iblant Klipperader, Skreed, Leer, Gruus, Sand og Steene. Naar ellers Island havde Skove, vilde det blive langt lettere at faae Surterbranden anvendt til Nytte, end nu, da det ingen har; thi hvis man skulde forfølge dens Lage i Biergene, maatte ganske vist anskaffes Tømmer til Forbygninger, og da er det Spørsmaal, om Bekostningen kunde stoppes? med mindre Træarten fandt des bædre Afsætning. I Særdeeleshed troer jeg, at det endog vilde blive bekosteligt, at faae en Stang eller Tønde anbragt, besynderlig i Grønnehliden, hvor Fieldet, efter Formodning, viger fra den lodrette Linie, og hælder 90 Favne eller meere opad. Men uagtet det egentlig tilkommer en Bergmand at dømme om slige

Dens Udgravning.

 Ting,

Ting, saa kan jeg dog ikke tage i Betænkning, om der skulde giøres Forsøg med Surterbrandens Udgravning, heller at udvælge dertil forbemældte Skirdalsbrun, som noget nær er tilgiængelig, endog med Heste, samt Torffellet ved Steingrimsfiorden, og Tiørnæsset ved Huusevig, end enten Stige- Grønne- og Strømnæshliden, eller Sandvigen, hvor Fieldene falde saa overmaade steile. Maaskee og at Svinedalen kunde i denne Henseende have Fortrin for andre Steder.

§. 252.

Beslutning. Til Slutning vil jeg inderlig onske, at disse Blade maatte blive saa lykkelige at kunne i sin Tiid give nogen Anleedning med, saavel til Handelens som Næringernes Forbædring i Landet. Men endnu storre Fornoielse skulde det have været, dersom de skadelige Tuer, Mangel paa Giærder, staaende Vand, og andre fleere Ufuldkommenheder, havde kundet tillade at roese Landvæsenets Tilstand; ligesom det og vilde have været en Glæde, om man med Sandhed havde kundet indberette, at Fiskeriet, samt Haakalle- og Sælhundefangsten, allevegne paa den beskrevne Strækning, bleve drevne med lige Iver og Fremgang, som ved Isefiorden, i Fliotene, paa Melrackesletten, og Syd-Siden af Langenæsset. Optegnelsen paa de ode Gaarde og Pladse, som imellem Dyrefiorden og Loonet, saavidt der blev opgivet, belobe sig til 656, og altsaa uden Tvil for det heele Land, efter Gisning, i det mindste til 14 til 1500, giver en saa meget mindre fornoielig Udsigt, som man sikkert veed, at det, ved at ligne de af Hr. Prof. A. Magnæus i sin Tiid optagne Folketals Lister med de, som bleve optagne i Aaret 1769, er befundet, at Landet i den Tiid har tabt over 4000 Mennesker; ikke at mælde om, hvis Folketallets Aftagelse skulde være ble-

Folkemængdens Aftagelse.

bleven saa stor, siden 1707 til 1708, da den saakaldte Storebole ophorde, som afgangne Hr. Vicelavm. Olafsen, en ellers betænksom og grundlærd Mand, i hans Skialdedigt, Helblinda kaldet, og især i en Anmærkning derover, har anseet den for at være. Anmærkningen lyder oversat saaleedes: "I de næste 55 Aar, efterat "den store Koppe-Svaghed eller Storebole havde oversvommet "Landet, formindskedes immer Folkets Antall, skiont ingen lagde "Mærke dertil, saaleedes, at da de 55 Aar vare til Ende, da befandtes ikke meere end den halve Deel tilbage af de Folk, som over-"levede den store Koppe-Sygdom, men de belob sig til 90 Tusinde "Siæle; nu vare ikke engang i Live 45 Tusinde i dette heele store "Land, saaat, dersom Folkemængden vedbliver saaleedes at for-"mindskes i 60 Aar endnu, maae Island nodvendig blive blottet "for Folk." Han sætter og udtrykkelig, at neppe det halve Antall overlevede Kopperne, saa at samme da skulde have borttaget henved 90 Tusinde Mennesker. Men omendskiont han ikke har anfort de Documenter, hvorpaa han haver grundet disse Slutninger, haver han dog, paa eet Tusinde og nogle Hundrede nær, rigtig nok rammet den Folkemængde, som Mandtals-Tabellerne i Aaret 1769 udviisede at være i Landet, da Helblinda dog maae være skreven noget tilforn, efterdi Manden dode 1768, og altsaa forend disse Tabeller kunde blive kundbare. Men lad end dette Tal ikke være nær saa stort, nok at Landet dog beviislig har tabt meer end 4000 Mennesker i en saa kort Tiid, da dog ingen farlige Sygdomme siden ere indfaldne (*); og hvad kan da vel være Aarsag dertil, om ikke Man-

(*) Da de Gamle, uagtet al deres store Hengivenhed til at dyrke Historien, aldrig ere faldne paa at holde enten vedvarende aarlige Lister over Fodde og Døde, eller andre saadanne Beregninger og Optegnelser, hvoraf man

Mangel i Næringernes Drift, hvilket endog Udførselen, naar den

Dee-

man nu, (helst i det Ganske), kunde drage bestemte og tilforladelige Slutninger, være sig om Folkemængdens egen, eller om Jorddyrkningens og de øvrige Næringers Til- eller Aftagelse i de ældre Tider; saa er ikke at undre, at Secret. Olavius ligesaa lidet, som jeg i sin Tiid (De Regi & Patr. S. 28. 29.), haver kundet bringe noget fuldstændigt derom til Veie. Det er altsaa et stort Fortrin, som disse sidste Aaringer have, fremfor alle fremfarne Tider, at vore Høilovlige Konger i denne Tiid have ladet deres Landsfaderlige Omsorg for Island, ogsaa strække sig til at faae dette Slags Efterretninger samlede og bragte for Lyset. I Særdeelesshed haver den af Kong Friderich den 4de Allernaadigst anordnede Land-Commissions-Arbeide, og endnu allermeest de priisværdige Anstalter, som under vor nu regierende Allernaadigste Konge ere blevne føiede først ved at forfærdige den harmoniske Extract-Jordebog af 1768 og 1769, dernæst ved Folketallets Optagelse i sidstbemældte Aar og derpaa fulgte Land-Commission 1770, samt endelig ved Fortsættelsen af Jordebogs-Arbeidet i Aarene 1777 og 1778 tilveiebragt adskillige, for det Almindelige overmaade vigtige, men tilforn aldeeles savnede, Kundskaber om denne Sag; thi herved er forskaffet ei alleene saadan en Vished om de øde Gaarders og Huusmands-Pladsers Antall i Island 1760, imod de næst foregaaende Tider, og især det sidstafvigte Aarhundrede, at regne, at man neppe nogensinde vil kunne have en større at vente; Men herved er og opdaget det rigtige Forhold imellem Folkemængden først i dette Hundrede Aar, 1703, og 1769, eller 66 Aar derefter, saa at man nu ikke meer behøver at opholde sig ved de Gisninger derom, som man finder i adskillige hidtil udkomne Skrifter. Begge Slags Oplysninger kunne meget tiene til ret at bestemme eet og andet af det, som Secret. Olavius haver anmærket paa dette Sted. Og dette er Aarsagen, at jeg ei har kundet andet, end agte det for en virkelig Pligt at tilføie Udslagene af dem begge i 2de Tabeller; den første forfattet af Landfoged Skule Magnussen, saavel over Folketallet for Aaret 1703, som over de øde Gaarde og Huusmands-Pladse i Island 1760; den anden over Folketallet 1769, som jeg selv haver uddraget af Büschings Magazin, da ikkun faa, allerhelst i Island, kunne have dette temmelig store og kostbare Værk.

Folke-

I. Folke-Tallet i Island 1703

efter de af da værende Land-Commission samlede Mandtals-Lister, som nu forvares i det Kongelige Rente-Kammer Archiv.

Fierding	Fierdinger og Sysseler.	Familier.	Personer.	Personer. fra 70 til 80 Aar.	Personer. fra 80 til 90 Aar.	Personer. fra 90 til 100	Personer. over 100	1769 Aars Folketall	mindre 1769
Øster-Fierding.	Mule-Syssel	549	4101	91	28	5	-	3470	631
	Skaptefells-Syssel. Øster Part	160	1101	21	17	- -	-	2707	240
	Skaptefells-Syssel. Vester Part	246	1846	59	17	- -	-		
Sønder-Fierding.	Vestmannøer	56	339	5	1	- -	-	4449	146
	Rangervalle-Syssel	597	4256	84	32	8	1		
	Arnæs-Syssel	710	5179	91	36	1	-	4828	351
	Guldbringe-Syssel	431	2624	19	6	- -	-	3470	458
	Kiose-Syssel	179	1304	19	8	1	-		
	Borgefiords-Syssel	312	2079	57	18	1	-	1696	383
Vester-Fierding.	Myre-Syssel	262	1786	36	15	1	-	1918	
	Hnappedals-Syssel	89	636	12	5	1	-	3414	1127
	Snæfellsnæs-Syssel	671	3905	57	16	3	-		
	Dale-Syssel	286	1946	41	18	2	-	1704	242
	Bardestrands-Syssel	420	2679	47	21	1	-	2288	391
	Isefiords-Syssel	617	3783	58	27	2	-	3338	445
	Strande-Syssel	156	1039	33	9	- -	-	954	85
Norder-Fierding.	Hunevands-Syssel	422	2707	37	13	2	-	11985	
	Skagefiords-Syssel	466	3144	71	22	8	-		
	Oefiords-Syssel	458	3061	44	29	5	-		
	Thingøes-Syssel	450	2929	75	32	- -	-		
	Summa	7537	50444	957	370	41	1	46221*	

Beboede heele, halve, og mindre Gaarde og Huusmands-Pladser, samt øde Gaarde og Huusmands-Pladser 1760.	Familier paa de bebygte Gaarde og Huusmands-Pladser.	Øde Gaarde og Huusmands-Pladser.
Paa det Kongelige Gods	1218	601
Bispestolernes. Skalholts	459	149
Hole	379	211
Hospitalernes og de Fattiges	60	17
Præste-Gaardenes og det Præsterne tillagte Mensal-Gods	998	494
Selveiergodset	3560	1434
Summa	6674	2906

* I denne Hoved-Summa have, ved en Skrivfeil i een af de foregaaende Summer, indsneget sig 20 Personer fleere, end i Büschings, som er den rette. Men den Forskiel er alt for umærkelig, til at kunne giøre mindste Forandring i de af begge disse Mandtalls-Lister flydende Slutninger. E.

Folke-Tall i Island den 15 Aug. 1769.

efter Hr. Ober-Consistorial-Raad D. A. F. Büschings Magazin für die neue Historie und Geographie, 8. Th. S. 223-240.

		Mandkiøn.	Qvindekiøn.	Summa. Mandkiøn.	Summa. Qvindekiøn.	Fierdingers- og Total-Summa.	Ugifte af 2. til 7de Klasse. Mandkiøn.	Ugifte af 2. til 7de Klasse. Qvindekiøn.
1) indtil 8 Aar	Skalholt S.	3514	3652					
	Holum S.	1312	1419					
2) fra 9 indtil 16 Aar	Skalholt	1997	1978	- -	- -	Ø. F. 6177	2140	2154
	Hole	733	774					
3) fra 17 indtil 24 Aar	Skalholt	2135	2393	- -	- -	- -	2150	2150
	Hole	748	931					
4) fra 25 indtil 32 Aar	Skalholt	1851	2293	- -	- -	S. F. 14443	1304	1583
	Hole	634	687					
5) fra 33 indtil 40 Aar	Skalholt	1955	2495	- -	- -	- -	790	1232
	Hole	647	871					
6) fra 41 indtil 48 Aar	Skalholt	1629	2006	- -	- -	V. F. 13596	465	956
	Hole	584	646					
7) over 48 Aar	Skalholt	2585	3733	15666	18550	34216	871	2129
	Hole	805	1194	5463	6522	N. F. 11985		
				Summa Summarum		46201	7720	10204

Af foranførte Hoved-Summa.			
a) Rangspersoner, verdslige Betiente, Forpaktere etc. med Hustruer, Børn i Fællig, Forældre i Huuset, samt Tyende	420	552	972
b) Geistlige, Kirke- og Skole-Betiente, samt Kandidater, ligeledes	1172	1391	2563
c) Alle uden for lit. a og b med Hustruer, Børn og Tyende	18730	22018	40748
d) Vanvittige, Krøblinge og ulægelige Syge	920	1438	2358
Summa Summarum			46641*

* Ved denne Summa maae erindres, at da den udfalder til 440 Personer meere, end Folketallets Total-Summa, maae der, paa een af de første Colonner i denne Tabelle, være indløben hos Büsching en ubemærket Skriver eller Trykfeil, som ikke er muligt at rette, da han ikkun haver indbemældte Hoved-Summer. Derimod har den hos ham S. 230 indløbne Trykfeil i Mandkiønnets Summa for Hole Stift 5433 kundet rettes, ved at lægge de derhen hørende mindre Summer sammen.

deeles med Folkemængden, let vil kunne lægge for Dagen. Det synes ellers, at de selvsamme Handels- eller Nærings-Love, ikke

Oooo 2 vel

Beregningen over Besætningen af Hornqvæg, Faar og Heste, paa Jordegodset i Mule-, begge Skaptefells-, og Bardestrands-Sysseler 1703, som Landfogden ogsaa haver faaet samlet, er vel i sig selv af megen Vigtighed, saavidt samme, fast bæder end noget andet, kan tiene til at fælde en rigtig Dom over disse Sysselers indvortes Styrke og Formue paa den Tiid, da Fæedriften, som bekiendt, næst Jordbruget, er det allerstørste af Landets Nærings-Midler. Men da der ikke endnu haves saadan en Beregning over det heele Land, ikke heller over nogen anden Tiidspunkt, til at ligne med hiin, haver jeg ikke vildet anføre den. Men vist siger det sig selv, at om man havde saadan Beregning over heele Landet, saavel for eet eller andet Middel-Aar før Faare-Sygen kom, (thi Tilstanden først i dette Aarhundrede, saavelsom imellem 1750 og 1760, var alt for slet til at kunne her bruges til Maalestok), som for det indeværende Aar 1780, vilde man, ved at holde denne mod hiin, kunne med al Sikkerhed beregne den Svækkelse, som Landet haver lidt i denne Henseende, ved forbemeldte Landeplage, der haver vedvaret omtrent i 18 Aar, og især ved den derpaa fulgte usædvanlige Mislingelse i Høebiærgningen paa saa mange Steder i Aarene 1778 og 1779, dog meest i det sidste; helst i det en stor Deel af den med megen Bekostning og Omsorg anskaffede nye Besætning af Faar, foruden en Mængde Hornqvæg, er derved bleven ødelagt igien. Men jeg vil blive staaende alleene ved Folketallet og de øde Gaarde og Pladse. Og da viiser Sammenligningen imellem begge foranførte Mandtalls-Lister, at Landet i de 66 Aar, fra 1703 til 1769, haver tabt 4243 Mennesker, eller næsten en 12te Deel af sine Indbyggere. Ja man kunde endog sige, og sige med Grund, at naar dette skulde blive ved i samme Forhold, vilde det endog være let at beregne, at det ikke kan vare nær saa lang Tiid, som det har været beboet (og det er dog ikkun omtrent fra 874 til 1780) inden den største Deel af Nationen maae være uddøet. Men jeg gaaer ikke nær saa vidt, endskiønt dette vist kunde være meget at frygte for. Jeg bliver kun ved det, som neppe vil

vel kunne passe sig paa det heele Land; thi Sønder- og Vester-Landets Fremavl bestaaer meest i Fiskevarer, hvilke Nord- og Øster-Lan-

vil kunne tages i Tvil af Nogen, som seer det ret over, og da først ved den Erindring: at Folkemængdens Aftagelse i Island umuelig kan have sin sande Grund deri, at Mennesker der i Landet, efter dets naturlige Beskaffenhed at regne, ikke kunne i Almindelighed leve ligesaa længe, som i andre Lande, under lige Himmel-Egn; Det viiser endog Antallet af dem paa 70 Aar og derover i den første Tabelle, naar det sættes i Ligning med de øvriges Antall; det tilsiger desuden den sunde Luft, Vand, og ukunstlede Føde, at forstaae naar alt dette handles som det bør. Og hvad kan da vel være Aarsagen? Visselig intet andet, end hvad dette Værk, saavidt det gaaer, kienssynlig lægger for Dagen: alt for megen Indskrænkning og Uorden i Næringerne, Ukyndighed og fleere Mangler i Huusholdningen inden Dørre, men frem for alle Ting Jordbrugets slette Drift mod Formaals-Tiden at regne. Og heraf vil da dernæst blive en Følge: at Folke-Mængdens vedvarende Aftagelse umuelig kan ventes at ville vorde forebygget, om der ikke i Tiide lægges for Alvor Haand paa at hæve, eller dog at standse disse dens Aarsager i deres Løb. Endnu maae jeg føie til: 1) at Nordlandets 11985 Mennesker 1769, (skiønt fleere end 1703), lignede med Biskop Gissers bekiendte Tiende Mandtall sidst i det 11te Hundred-Aar, samt med den Mængde af stridbart Mandskab, hvilken dets Høvdinger i det 12. og 13de Hundred-Aars borgerlige Uroeligheder, saa let kunde bringe paa Beenene endog i eet eeneste Herred, ofte i nogle faa Dage, viise meer end klarlig, hvor anseelig stor Folke-Mængdens Aftagelse er bleven, fra den Tiid at regne, i denne ellers ikke lidet frugtbare Deel af Landet. 2) Forholdet imellem de Ugiftes Antall af de 6 sidste Klasser i Tabellen for 1769, som beløber ikkun til 17924, og de Giftes, der udgiør 18380 (hvorefter man ikke engang haver een Ugift mod hver Gift) giver et meget haandgribeligt Beviis paa den saa ofte i dette Værk beklagede Mangel paa Tienestefolk til at faae Næringerne retskaffens drevne; allerhelst naar man, som man bør, trækker endnu fra det første Tall, saavel alle unge, i det mindste fra 9 til 12 Aars Alder,

som

Landet i nærværende Omstændigheder for den største Deel maae savne. Man havde og derfor paa de sidste Steder adskilligt at er-

som alle Udlevede, Vanføre, og ulægelig Syge, samt endelig alle dem, hvis Vilkaar paa een eller anden Maade udelukke dem fra Tieneste-folkenes Klasse. 3) Mennesker som tænke at ville leve som blotte Fiskere, uden tillige (som sædvanlig er deres Lod) vedbørlig at beflitte dem, enten paa en reenlig og forsynlig Huusholdning, eller især paa at kunne altid have det forholdsmæssige Tilstød af Landbruget, som uomgiængelig udfordres til Fiskeriets rette Drift, kunne hverken selv leve, eller holde deres Slægt ved lige i Tidens Længde; thi den slette Føde, som dette Slags Mennesker sædvanligen nyde, samlet med det usunde Arbeide, som Fiskeriet naturligviis medfører, maae ideligen svække deres Kræfter, og tilsidst forkorte deres Dage, ligesom Mangel af fornøden Pleie bortrykker igien de fleeste af de Børn, som de avle, i disses spæde eller unge Aar, og forknytter de øvrige, som overstride Barndommen og Ungdommen, saa at de ikke almindelig naae den Vext, Kræfter, Munterhed eller Alder, som Folk, der enten alleene, eller til nogen betydelig Deel, tilligemed Fiskeriet, nære sig af Jordbrug. See! denne for alle Fiske-Districter, helst i kolde og haarde Lande, saa overmaade magtpaaliggende Sandhed, som man endnu alt for lidet agter paa i Island, uagtet afg. Vicelavmand Olafsen (Reise igiennem Island §. 500. S. 328-31. §. 516. S. 347-49. §. 600. S. 450-53.) haver forlængst saa tydeligen oplyst og udført dens Grunde og Virkninger; hvor findes den ikke føleligen stadfæstet ved det Tab af 1127 Mennesker, som Snæfellsnæs- og Hnappedals Sysseler sees at have lidt fra 1703 til 1769. Men jeg kan ikke opholde mig med alle de Anmærkninger, hvortil disse Mandtalls-Lister kunne give Anleedning. Jeg behøver det og ikke; thi enhver som kiender Süsmilchs, og andre deslige politiske Regnemesteres Regler, kan let giøre dem selv. Nu de øde Gaarde og Pladser. Jeg haaber ingen kan nægte, at jo disse ligeledes paa sin Side give det parallele Beviis paa hvad hidtil er sagt, naar den Sætning staaer fast, som den i Sandhed giør, at enhver Nations Folke-Mængde, ja Tilværelse selv (at forstaae naar den, lige-

indre ved den nye Taxt, hvilket jeg dog ikke haver holdt fornødent stykkeviis at anføre, da eet og andet deriblandt haver allereede i disse

som den Islandske nu om Stunder, skal leve af sit eget Land, og ikke af andre, og dog tillige føde Mange foruden) gaaer altid i lige Skridt med Landets egen Dyrkelse. Man kan vel indvende, at visse store og almindeligen Uhæld, som have truffet Landet i nærværende Hundred-Aar, saasom de dyre Tider og derpaa fulgte Folkedød strax i Begyndelsen, de haarde Aaringer, helst imod Slutningen imellem 1754 og 1760, Faaresygen fra 1761 til 1779, tilligemed nogle hist og her imidlertid indfaldne mislige Aaringer, foruden adskillige Ild- og Vandsprudninger, og andre deslige naturlige Omvæltelser, som ikke saa lige ere at vente igien, have været Aarsagerne hertil. Jeg vil og vel tilstaae, at de have giort sit med. Men deri er meget feilet, at de med Grund og Sandhed kunne beskyldes for at have været, eller eengang kunde være den fornemste, end sige den eeneste Kilde til en saa almindelig Ødelæggelse; thi denne fremstiller sig jo i den selvsamme Skikkelse paa de Steder i Landet, der have været ganske frie for de fleeste og største af forbemældte Uhæld, som paa de øvrige, hvilke disse have truffet. Ingen være saa kortsynet, eller saa uskionsom at troe, at nærværende Aarhundrede haver været ulykkeligt fremfor alle de forrige, helst naar man tillige bringer i Anslag de ikke lidet betydelige Summer, som det i samme, ofte mange Aar i Rad, vedvarende ypperlige Fiskerie, og i Særdeeleshed den terreneuske Klipfiskevirkning haver indbragt i Landet. Men om der var nogen, saa behøver han kun at læse Verdens Historie; han læse Islands især; og han skal finde: Ikke eet eeneste Aarhundrede, iblandt de forbigangne, uden nogle betydelige, og ret betydelige, almindelige Uhæld. Enhver som kiender Landets Historie, veed dem meget nøie, og jeg torde endog paatage mig at opregne dem stykkeviis, men da jeg ikke agter det nødigt paa dette Sted, lader jeg mig nøie med at henviise til det, som jeg for en rum Tiid har sagt derom paa et andet (Deo Regi Patr. i Indledningen især p. 23-26.) Og hvad bør man vel formode om de Aarhundrede som skulle komme efter? dette: at intet af dem kan fornuftigviis ventes at ville blive frie for nogle meer eller min-

disse sidste Aaringer faaet endeel Forandringer, ligesom Tiid og Er-

mindre betydelige Uhæld af samme Slags; thi dette er just Naturens gangbare Løb, allerhelst i et Land, som, foruden Vinternes Strænghed, er af og til, paa sine Steder, udsat for Beskadigelse af Fieldskred, Snebrud, Vandflod og Jordbrand. Men Forskiællen paa Virkningerne er det, som man maae mærke. I alle de Lande (de være mindre eller meer frugtbare af Naturen), hvor Jordens Dyrkelse haves rigtig i agt, ere alle deslige Ulykker forvundne inden en kort Tiid, og som ofteſt den sidste, inden en nye indfinder sig. I Island er det tvertimod. Enhver saadan Ulykke haver altid efterladt sig nogle uudslettelige Spor, og disse ere altid blevne des fleere med Tiiden, ligesom fleere Uhæld ere fulgte paa. Man kaste kun Øinene paa de Aarstall, som findes i Listerne over de øde Gaarde og Pladse hos Secret. Olavius; Det ere just Aarstallene af de foranførte og andre deslige Uhæld; og der staaer Beviiset; dette nemlig: at naar noget eengang er blevet øde ved een eller anden indtruffen Ulykke, om end ikke denne haver bestaaet i nogen naturlig Ødelæggelse, men alleene i blotte Uaar i en føie Tiid, er det fast aldrig blevet tilfulde optaget og besat igien. Og beviidner da ikke dette, at det som har giort alle øvrige Aarsager saa meget meere virkende, det som selv fremfor alle disse har bragt forbemældte Ødelæggelse til dens fulde Maal, maae være nogen Hovedfeil i Huusholdningsvæsenet og dets Forfatning selv? Og den er netop, at Jordbruget, denne store Grundstøtte til Benyttelsen af det velsignede Fiskerie, med eet Ord til Nationens Underholdning og Vedligeholdelse, er blevet sat alt for meget af Sigte, eller behandlet med alt for lidet Overlæg og Drift. Og hvad kan man i Særdeeleshed tænke om Bispestolene, Præstegaardene, og Geistlighedens Mensal-Gods. Er det vel nogen Under, om hine, allerhelst nu, da Besætningen er for det meeste uddøet ved Faare-Sygen, og de aarlige Indkomster deraf tabte for saa mange Aar, ere begyndte at blive forlegne for den fornødne Udkomme til Domkirkernes og de andre Bygningers Vedligeholdelse, Skolernes Underholdning, og Biskoppernes Løn, da saa stor en Deel af Skalholts Bispestols Gods, og meere end den halve Deel i Tallet, imod det overblevne, af Hole Bispestoels, er tabt? Og hvo kan vel undre over, at saa mange iblandt det

Erfaring ufeilbarlig vil alt efter Haanden give Anleedning til ydermeere Forbædring.

det Islandske Præsteskab befinde sig nu om Stunder i den ynkelige Tilstand, som den værdige Forfatter af Geistlig Savmildhed i Hensigt til Island saa livagtig har skildret (5. St. S. 84 = 107.), da ligeleedes næsten det halve Antall, imod det overblevne, af deres Mensal-Gods er blevet til Rov for denne samme Ødelæggelse. Thi om end de ødelagte Gaarde og Pladse virkelig vare af meget mindre Vigtighed, end ligesaa mange af de overblevne, kan det dog aldrig feile, at Mistelsen af deres aarlige Afgifter, jo giør en vedvarende og følelig Formindskelse i enhver af Vedkommendes Indkomster, ligesom Tabet af disse samtlige Gaarders og Pladsers Opsiddere med deres heele Affom, har været og er en ikke lidet mærkelig Afgang i den Folkemængde, hvortil Landets Næringsdrift baade til Søes og Lands saa høiligen trænger. Jeg bør tilstaae, at Fattigdommen, at Vanmagten til at sette hvad der bliver øde i Stand igien, har megen Skyld heri. Men hvad giør ikke Modløsheden, Vanrøgten, og Mangelen af alle de Indsigter, hørende til en retskaffen Engedyrkning, (denne store Hovedpost i det Islandske Jordbrug) som i dette Aarhundrede ere blevne satte, og aarlig settes, i saa lykkelig Udøvelse, foruden andre Lande, i Kongeriget Norge, endog paa Steder, hvor Leiligheden dertil er ikke meere gunstig, end den er paa utallige Steder i Island? Giver da ikke alt dette de allerstærkeste Bevægendegrunde til i Tiide at anspænde alle Kræfter, til, jeg vil ikke sige at skiønne paa, (thi det giøre vist alle Fornuftige og Retsindige i Landet, og de ere ikke faa), men til at føre sig retskaffen til Nytte Hans Kongelige Majestæts Høistpriselige Anordninger, det Kongelige Huuses uskatterlige Omsorg, og Rigets patriotiske Ministres Nidkiærhed for Landbrugets Beste og Opkomst! Publicum forlade mig disse faa Ord: Thi hvo kan vel taale at see, og kunne skiønne paa saadanne Omstændigheder som disse, uden at røres derved, og røres ret inderlig, ja udbryde i Klager. E.

D. Hen-

O. Henchels

Underretning

om

de Islandske Svovel-Miiner

samt

Svovel-Raffineringen

sammesteds.

3. Januar 1776.

Krisevigs Miiner.

Efter at jeg den 20de May 1775 var reist fra Kiøbenhavn, og den 16de Junii lykkelig ankommen til Bosands-Havn i Island, giorde jeg strax Anstalt til Skyds, for at reise til Hr. Stiftamtmand Thodal, for hos ham at faae den fornødne Ordre og Foranstaltning, saavel til Reisens Befordring, som og til Folke-Hielp ved Krisevigs Svovel-Miners Undersøgning og Opmaaling.

Den 18de næst efter ankom denne Skyds, hvorpaa jeg den 19de tiltraadde Reisen, og kom den 21de til Bessested, da der af Stiftamtmanden blev føiet Anstalt til at forskaffe mig de fornødne Folk, saa at jeg den 23de blev affærdiget fra ham, og kom den 24de til Krisevig, hvor jeg strax den 26de giorde Begyndelsen med at besee Krisevigs-Fieldet, med de deri beliggende Miiner og den omliggende Egn. Dette Field er beliggende en halv Miil fra Søen, da fra Fieldet af, og ned til Søen mod Sønden, er en temmelig slet og jævn Mark, nogle faa Bierge undtagne, som findes derimellem, fra det Sted at regne, hvor Svovel-Miinerne eller Svovel-Lagene forefindes. Krisevigs-Field.

Fieldet strækker sig i Længden mod Nordost og Sydvest. En halv Miils Vei fra Minerne mod Sydvest endes det, og afvexles med en Slette, der omtrent $\frac{3}{4}$ Miils Vei er bedækket med Hraun eller Lava.

Mod Nordost besaae jeg Fieldet ikke heller længer hen, end ¾ Miil fra Minerne, efterdi jeg befandt det heele Field paa denne Strækning af een og samme Art og Beskaffenhed: Det bestaaer nemlig gandske af en løs Sandsteen, undtaget paa de Steder, hvor Svovel-Minerne og de kaagende Kilder forefindes; der bestaaer det af en Gipsjord eller Guhr, og tildeels af en rød og blaa Bolus, som efter min Meening er sublimeret med de suure Damper, og tildeels opvældet med de kaagende Kilder.

Herforuden findes disse ellers blode Arter at være paa adskillige Steder hærdede og blevne til Steen, uden Tvil derved, at Vandets Tilgang paa disse Steder er bleven hindret, hvorved denne fiine Jordart, naar de heede og suure phlegmatiske Damper ei have kundet trænge igiennem og holde den i blod Tilstand, Tiid efter anden er bleven haardere.

Guhr eller Gipsjord.

Den anforte Guhr findes paa nogle Steder sei og liimagtig, og naar den bliver sagte torret, soles den under Fingrene feed, af Couleur ganske hviid, og tildeels rødstribet, da man skulde antage den for et Pibe-Leer (*). Man maae derfor slutte, at der i denne

(*) I Aaret 1776 foranstaltede Kammeret 1 Fierding af denne Gibsjord bragt her til Staden. Men omendskiønt Hr. Prof. og Bygmester Harsdorff, ved at lade den prøve, rigtig nok befandt, at den holdt nogen Gibs, var den dog saaledes blandet med Ureenlighed, at det fandtes næsten umueligt at faae den renset, foruden at meget gik til Spilde ved Renskningen. Den blev altsaa ikke agtet at kunne udbringes til nogen Nytte. Derimod har man, ved denne samme Leilighed, faaet opdaget virkelig Gibs-Steen i Island. Den første Anviisning hertil fik Kammeret 1776, da Hr. Prof. Harsdorff, som efterat have ladet prøve en Steen, som Aaret tilforn var bleven hidbragt fra Patriksfiord i Island, og af en Hændelse falden ham i Hænder, anmældede at

denne Jordart, formedelst det eengang indblandede Acidum, derefter af Regn og Solens Virkning, samt den neden fra opstigende

 Varme,

at have befundet samme, saavel i dens naturlige Tilstand, som i Pulver og Udstøbning, i alle Maader at have Fortrin for den Franske. Men denne Anviisning haver man dog til videre maattet igien lade fare, siden den Eftersøgning, som derom blev foranstaltet, ei alleene i Mule- og Isefiords- men og i Snæfellsnæss- og Bardestrands-Syssler, hvor man dog efter Olassens Reise (S. 401. 402.) havde formodet, at denne Steenart skulde være at finde, løb frugtesløs af, ventelig fordi saavel hiin først ommældte, som Hr. Olassens Prøve, have været alleene opskyllede af Søen, og altsaa havt deres rette Hiem paa Havets Bund. Derimod var Kammeret lykkeligere med en anden Anviisning, som det fik det samme Aar, i Anledning af lige Eftersøgning, tilligemed forbemældte Gibsjord, fra Krisevig, hvor saadan Steenart er at finde i det af Hr. Henchel beskrevne Krisevigs-Field, ei alleene høit oppe, imellem nogle kaagende og rygende Kilder, i den yderste Jordskorpe, iblandt svovelagtig Ureenlighed og Gruus, men og, efter Beretning, indeni Fieldet selv. Denne Gibssteen er vel, saa længe den er raa, ikke saa fast og tæt, eller af saa hvid og glindsende Farve, som hiin Prøve fra Patriksfiord; Men efter Brændingen, hvorved dens svovelagtige og andre fremmede Deele uddampe, har Hr. Prof. Harsdorff fundet den at være ligesaa god og bædre, end den Franske fra Rouen, ligesom den og, endnu medens den er raae, overgaaer denne i Farven, i det den er hvidere, hvorfor ogsaa Kammeret ei alleene har foranstaltet 3 Tønder hidbragte i Aaret 1777, som ere blevne anvendte ved Christiansborgs Slot, men og siden, paa Kong. Approbation, paafulgt den 8 Mart. 1779, besørget Bonden i Krisevig, som endnu forretter Steenens Udbrydning, forsynet, saavel med de for det første fornødne Jærn-Redskaber til Udbrydningen, som og, ved Hr. Stiftamtmand Thodals Foranstaltning, med beqvemme Kasser til dens Førsel til Søekanten, hvilken maae skee til Hest. Dette haver ogsaa sat ham i Stand til at kunne hidsende i Aaret 1779 12 Skpd. 10 Pd. Gibssteen, som er bleven overladt den Kongelige Danske Porcellain-Fabrike, for at forsøge dens Brugbarhed til For-

Varme, maae være foregaaet en Giæring, hvorved den har bekommet denne seie Egenskab. Foruden anførte Forandring findes denne

Former. Men dertil haver Hr. Justitsraad Møller ikke fundet den tienlig, da den megen Syre, samt noget metallisk, som den indeholder, foraarsager at de Former, som forfærdiges deraf, ikkun holde 8 Dage, imod at andre af det Slags pleie at holde en Maaneds, ja et halvt Aars Tiid. Arten, hvortil denne Prøve hører, regner ellers Hr. Justitsraaden til Bladegibs eller Selenit Waller. Cl. II. O. 1. Sp. 50. p. 72. I Dybet, hvor denne Steen ogsaa berettes at findes, vil den ellers, efter al Formodning, blive endnu meer fast, reen, og frie for fremmede Deele, og altsaa kunne give forholdsmæssig meere Gibs, end de hidtil indkomne Prøver, som tagne for Dagen, endnu have givet. Men om nogen betydelig Mængde deraf kunde med Tiiden blive bragt til Veie, vilde den uden al Tvil kunne indskrænke Indførselen af fremmed Gibs, ja endog anvendes til Udførsel til Fremmede, (helst da den, uden at tage nogen Skade af Søevand, kan kastes i Skibene som Ballast) om den skulde findes i saadan Overflødighed, at et ordentligt Brud deraf kunde anlægges. Den Eftersøgning om dette Slags Gibssteen som Kammeret, i Anleedning af dens foranførte Opdagelse, ligeleedes haver foranstaltet i Aaret 1777 i samtlige forbemældte Sysseler, er vel bleven forgiæves, formodentlig i Anleedning af, at den i Dagen ikke lader sig til Syne, uden i smaa Stykker, som ikke altid falde kiendelige for Øiet fra anden Steen og Gruus. Men de Steder, som man finder enten at have været, eller endnu at være opfyldte i Grunden med Svovel-Ertz og heede Kilder, synes, efter det anførte, egentlig at være de, hvor den helst skulde søges, da den megen Svovel- eller Vitriol-Syre, som findes paa saadanne Steder, befordrer dens Frembringelse; i hvilken Henseende Hr. Thoroddi, som i Aaret 1779 er sendt til Island paa Kongelig Bekostning, ogsaa iblandt andet for at giøre nærmere Iagttagelser ved Svovel-Miinerne sammestеds, bevidner i Skrivelse til Kammeret af 27 Sept. samme Aar, at have fundet, saavel ved de saakaldte Fremre, som Reykelyds-Namer eller Miiner, en stor Mængde Gibs, og det paa det første Sted heel vel udarbeidet af Naturen, saa at

denne Suhr oven paa Fieldet Statu indurato lamelloso, tildeels af uregelmæssig Figur, hvilken Forandring den maaskee, ved en stærkere Heede, og Mangel paa tilstrækkeligt Vand, efter at den eengang har giæret, er undergaaet. Paa andre Steder, hvor denne Jordart er tilstrækkelig med Acido satureret, og af samme for en Deel oplost, og har desuden en maadelig, eller saa at sige naturlig, Grad af Varme, er den anskudt og krystalliseret til en los, meest rodagtig og straalig, Gips, hvoraf her findes en heel Deel, men aldrig dybere i Jorden end 1 til 1½ Fod, da den, fra den øverste Jordskorpe af, og ned efter, bliver alt løsere, indtil forommældte Dybhed, hvor den bliver ganske los, fordi Varmen der bliver den for stærk, og Jorden af de heede Damper saa giennemtrukken, at den ikke kan komme til nogen Fasthed. I Ilden mister den sin rode Couleur, hvorfor samme maae have sin Oprindelse af et med den indblandet Phlogiston. Kort at sige: denne Jordart undergaaer saa mange Forandringer, deels ved Hedens stærkere eller svagere Grad, deels ved en storre eller mindre Overflodighed af Syre samt Fugtighed, og ved andre fremmede Tings Indblandelse, at man næsten kan forvildes derved.

Den blaa Bolus findes paa alle Sider ved de kaagende Kilder eller Hverer, med hvilken endeel af disse ere ganske opblandede, saa at de kaage dermed, ligesom en tyk Velling. Denne, naar den er indureret, er ikke at bringe til Smæltning for Blæse-Roret, men i sin naturlige Tilstand trækker den meget hyppig Fugtighed til sig Blaa Bolus.

at den kunde blive til stor Nytte, naar ikke Stedets Fraliggenhed fra Søen giorde dens Forsel alt for besværlig og kostbar; men paa det sidste Sted deels i flade og deels i coniske Stykker, hvoraf han og haver hidsendt en liden Prøve. E.

sig af Luften, hvorved den anskyder meget fine hvide Krystaller, da saadant et Bierg seer ud, ligesom Riimfrost skulde have ansat sig derpaa.

Dette synes da at beviise, at denne Steenart eller hærdede Jord maae være imprægneret med en Kalkjord, der med Acido vitriolico er satureret: At den maae være forommældte Jordart Statu indurato, beviiser saavel Figuren, som de i denne Steenart indblandede Kiesblomster; thi naar man brækker et Stykke over af de angivne Jordarter i deres myge og raae sammenhængende Tilstand, saa viise de lige den samme Figur, og ere ligeleedes beblandede med Kies.

Rød Bolus. Den røde Bolus findes alletider øverst i Dagen, som ogsaa den hvide Gipsjord, og har aldrig noget andet Lag over sig; denne Bolus findes desuden aldrig beblandet med de kaagende Kilder, ikke heller befindes paa de Steder Svovel at være sublimeret, endskiønt den underjordiske Heede paa en Deel af disse Steder er ligesaa stærk som paa andre, hvor saadant virkelig skeer.

Kaagende Kilder. Her findes adskillige kaagende Kilder, hvoraf de fleeste ere blandede med den blaa Bolus; men een, som kaldes Bøie-Hver, fordi Indbyggerne heri bøie Splitter eller Baand-Ævne til at lægge paa Fade, har hvid Jord i sin Blanding.

Disse Kilder forflyttes ofte, saa at de paa eet Sted kunne efterhaanden blive ganske borte, da de igien, paa andre Steder, hvor de ikke tilforn have været, findes at opkaage; hvilket kan komme deraf, at de fiine Render eller Canaler under Jorden, hvorigiennem Vandet til disse Steder har sit Løb, lidt efter lidt blive tilstoppede, hvorved foraarsages, at Vandet, af den stærke Heede, forvandles til meget elastiske Damper, som da med Magt brække ud,

ud, og forskaffe sig Luft paa de Steder, hvor de finde mindst Modstand, og altsaa formeeres paa saadant Sted, da en nye kaagende Kilde eller Hver maae frembryde.

Saadan en skal der i Fieldet for nogle Aar siden være opkommen; samme er 10 Favne i Længden, og 5 i Breedden, da derimod en anden, som kaldes Badstuen, tager meer og meer af, saa at den nu er ganske liden, 1 Favn omtrent i Giennemsnidt, da den, efter Bondens Beretning paa Stedet, skal tilforn have været 10 til 12 Favne.

Paa nogle Steder synes det, ligesom de forommældte, med blaa Jord blandede og tyk kaagende Kilder, ere blevne til en sortebruun Steenart (der, naar den overbrækkes, er i Bruddet glindsende, og synes ligesom at skulle indeholde noget metallisk) derved, at de Tiid efter anden ere med denne Jord alt meer og meer blevne beblandede, og Vandet efterhaanden formindsket, indtil de have ganske, formedelst deres Seihed, ophort at kaage, og ere saaleedes med eet blevne staaende, beholdende deres kaagende Figur; thi denne Steenart har samme boblede Skikkelse, som de tykkaagende Kilder, nemlig een Boble eller Knude paa den anden, og imellem enhver saadan Knude, hvor de hvile paa hverandre, har sommetider ansat sig en Gibs. Den i denne Steenart bemærkede saavel sortebrune som glindsende Farve er af et indblandet Phlogiston; thi naar den brændes lidet i Ilden, mister den dem begge og bliver blaa-agtig. Sortebruun Steenart.

I en Bakke imellem den sønderste Hver eller kaagende Kilde, som kaldes Badstuen, og de der norden for beliggende heede Kilder (see Krisevigs Kort C), findes en indureret Bolus, som er meget sprød, saa at man med Hænderne kan brække den over, i hvis Huller findes en Kalkjord, ligeleedes indureret. Jeg antog samme Hærdet Bolus.

 indu-

indurerte Bolus først for et Slags Hraun eller Lava, der ved Tidens Længde, og den af Grunden opstigende sagte Varme, var bleven forvittret, og bragt til denne møre Tilstand; og den i sammes Huller sig befindende Kalk antog jeg for et Salt, der i denne Lava havde været indblandet, derefter ved Forvittring losviklet, og havde saaleedes ansat sig i sammes huule Deele. Til denne Slutning blev jeg forledet af en Anmærkning som findes i Olaffens og Povelsens Reise, hvor de anmælde, at der i Hullerne af de gamle Hraun findes et Salt, som de ikke vide at navngive. Men da jeg nøiere betragtede den nogenleedes solide Tilstand, i hvilken denne Kalk befindes, da den dog, naar den skulde være et Salt, samt ved en Forvittring af en smæltet Lava losviklet og frembragt, maatte befindes meer løs og i en nogenleedes krystalliseret Tilstand, og jeg dernæst nøiere undersøgte den, saa befandt jeg, at den var i Vand ganske uopløselig, men effervescerede meget stærkt med Aqva forti, hvoraf jeg tydelig saae, at det maatte være en Kalk. Dette bragte mig derfor til at slutte, at denne Kalk maatte, efterat Lava eengang var frembragt, fra Grunden af, ved de heede opstigende Damper, være sublimeret, i Hullerne af samme ansat, og saaleedes efter Haanden indureret. Dernæst kunde jeg ikke udfinde, hvorfor Lava eller Hraun, paa dette Sted, meer end paa andre Steder, skulde forvittres; heller ikke saae jeg, hvorfra den skulde være kommen, med mindre den skulde paa samme Sted, hvor den ligger, være opvældet fra Grunden af; thi at den fra andre Steder skulde være kommen, dertil fandtes intet Tegn.

Naar jeg nu sammenlignede dette med Lava paa andre Steder, hvor Ildsprudende Bierge have været, fra hvilke den befindes i store Strækninger og til langt bortliggende Steder at have flydt

og

og udbredet sig, men dog ei siden undergaaet nogen synderlig Forandring eller Forvittring, saa saae jeg, at dette aldrig havde været saadan Lava; Og endskiønt Lava af Ildsprudende Bierge confunderes ofte, med den af Jordbrand foraarsagede, deels Slagg, deels forslaggede Steene, saa saae jeg dog, at dette aldrig havde været enten smæltet til virkelig Slagg, eller uden paa forslagget, hvorfor mig syntes rimeligere at slutte, at det maatte være en indureret Leer- eller Jordart. Dog fandt jeg her intet, som videre kunde stadfæste denne min Gisning, forend jeg kom til Nordlandet ved My-Vandet, hvor jeg fandt disse Specimina i myg og raa Tilstand.

Den løse først anførte Sandsteen findes paa eet Sted i Fieldet (see Kortet over Krisevig D) ved de nordligste heede Kilder finere end ellers, samt i skifrig Tilstand, og imellem Skiverne eller Lamellerne undertiden en Gips, saa at man næsten skulde antage den for en Allun-Skifer. Oven paa Ryggen af Fieldet findes atter en Art af Sandsteen, men meget haardere og forbrændt, omtrent af Udseende, som en Rhinsk Mollesteen-Art, dog altid meer poreux, samt uordentligviis sammenhobet, men aldrig at udgiore noget heelt Bierg, ligesom den ved Jordskielv eller deslige Revolutioner skulde være omkastet. Sandsteen.

I Nærværelsen af disse kaagende Kilder, hvor Grunden er nogenleedes løs og poreux, men allermeest, hvor Heeden igiennem den forommældte løse Gibsjord kan have en frie Udgang, befindes Svovelet, som allereede neden fra Grunden af er opløst, i meget fiine Partikler forvandlet, og med suure phlegmatiske Damper foreenet samt indviklet, at sublimeres, og i den yderste Jordskorpe, hvor det forefinder et koldere Lag, at ansætte sig, tildeels efter Omstændighederne i fast og krystalliseret Tilstand, tildeels i pulverulent Svovel-Minerne.

Tilstand, eller in forma Florum, men aldrig dyber under Jorden end 1, 2 til 3 Tommer, alt efter Heedens større eller mindre Grad, og den Jords meere eller mindre Poreusitet, som udgiør det øverste Lag, da Svovel-Laget selv, naar det er løst, og i pulverulent Tilstand, aldrig er tykkere, end 3, 4 til 6 Tommer, og naar det er i krystalliseret eller tæt Form, aldrig tykkere end 2 til $2\frac{1}{2}$, og i det allerhøieste 3 Tommer.

Disse Miiner findes ikke i nogen synderlig Mængde eller af nogen stor Strækning; thi der gives vel hist og her nogle Flekker, hvor Svovel sublimeres, men de ere ganske smaa; de fornemste derimod og største, ere tvende, som ere høiest oppe i Fieldet beliggende, den eene omtrent 60 Favne lang og 8 til 10 Favne breed, den anden, og høieste, 70 til 80 Favne lang, samt 10 til 20 Favne breed (see Krisevigs Kort A). I disse tvende findes det meeste, og tillige det beste og reeneste Svovel. Det Lag af Jord, som befindes oven over Svovlet, indeholder meget meere Acidum, end den Jord, som er under samme, af den Aarsag, at de heede og suure vandagtige Damper, der opstige fra Grunden af, altid maae temperere den underste Jord, og holde den bestandig i en ligemeget suur og vaad Tilstand, da den overflødigere Syre bliver dreven op igiennem Svovlet, hvorved det Acidum, som ikke med Svovlet kan foreene sig, kommer op i den øverste Jordskorpe, hvor saavel Solen, som Vinden og Luften borttørre og afføre det overflødige Phlegma; altsaa bliver Acidum her meer concentreret, og derfor i Stand til at opløse en Deel af denne Gibsjord, som da dermed tillige bliver combineret, og anskyder til en Art af Flores aluminis, hvilke og ere tildeels Vitrioliske eller Jernblandede; thi da jeg søgte at undersøge dette Salts Reenhed, og derfor lod en Deel af samme

Et Slags Salt.

i Vand

i Vand oploses og Luden filtreres, saa var den, efter Filtrationen, ganske grøn; men da den derefter blev præcipiteret med Alcali, gav den et overflødigt hvidt Præcipitat, og naar dette Præcipitat igien fra Luden blev separeret, blev det efter nogen Tiid i Filtet ganske guult, ligesom det havde været farvet med Jernrust.

Vel kan dette Salt egentlig ikke fortiene Navn af Alun, uden man vilde kalde det Kalk-Alun; thi ihvorvel det har, som Alun, en ækkel Smag, men meget meer skarp, og ligesom caustisk, saa dog, da Alunets Grund-Evne er en af Acido vitriolico oplost og med samme combineret Leer, dettes derimod en af samme Acido oplost og dermed combineret Kalk, saa seer man, at dette sidste ikke kan belægges med samme Navn, uden, som for er sagt, man vil kalde det Kalk Alun. Oplost, og igien ved Uddunstning bragt til et Slags Stivhed, er det aldeeles ikke at bringe til Alunens Fasthed, men til en ganske løs og mor Massa, uden at man kan derhos fornemme nogen Krystallisation. Det eeneste derfor, som dette Salt skulde være tienligt til, naar det fandtes i nogen Mængde, skulde være, til deraf at destillere Vitriol-Spiritus og Olie.

Da nu Svovelet paa ovenbeskrevne Maade, neden fra Grunden af, i subtile tillige med suure phlegmatiske Damper, sublimeres, og ved Condensation i den øverste kolde Jord ansætter sig, saa sees, at den Formodning: at Svovlet i en forvitret Jord skulde forefindes og genereres (hvorfor jeg, efter min Instruction, skulde ved Affyldning erfare, om der af Svovl tillige gaves Spor i Klippen, og om samme lod sig meest tilsyne øverst i Dagen, eller ved en dybere Affynkning) ikke finder Sted. Desuden vilde Affynkning ved Hielp af Affyldning paa disse Steder være gandske umuelig, formedelst Grundens Blødhed, den store Heede, og de i Mang-

foldighed opstigende suure og heede Damper. Her maae vel og-saa være meget dybt til Klippen, eftersom jeg, ved de adskillige Forsoge, jeg siden anstillede med Jord-Boret, hvis Længde var 15 Fod, aldrig kunde antreffe den.

Naar nu denne Formodning ikke finder Sted, saa bortfalder af sig selv den i samme min Instruction videre anforte Formodning, at **Svovel i saadan Jord, der efter første Tilvirkning enten paa forrige eller et andet Sted kunde være henlagt, paa nye skulde være genereret**; thi i Fald den Jord, som renses fra Svo-velet ved Raffineringen, skulde lægges paa forrige Sted, saa vilde saadant kun tiene til at forstyrre Minerne, og giore det Svovel, som derefter blev sublimeret, ureent, og til Raffinering eller Rens-ning udueligt, og paa andre Steder henlagt, sees lettelig, at deri intet Svovl kan genereres.

Strax Sønden for disse nu beskrevne **Miiner**, sees i Fieldet tydelig tilforn at have været Heede; thi her findes lige de samme Steenarter, som de forhen ved Minerne og de kaagende Kilder be-skrevne, ja ogsaa **den hvide guulagtige Gibsjord eller Guhr** (see Krisevigs Kort E); men som siden ere, enten formedelst Jord-skiælv, eller andre Aarsager, forflyttede til det Sted, hvor de nu findes.

Paa dette Sted sogte jeg, skiønt forgiæves, siden overalt, saa meget Tiden og det bestandige slette Veir vilde tillade, saavel med Jordboret, som ved Affyldning, efter Svovel, der efter min Meening endelig her maatte forefindes, da samme kunde, efterat Stedet af Heeden var forladt, være blevet bedækket af den lose Jord.

Kløifar-Vatn. Neden under Fieldet paa Sletten en halv Miil fra Minerne mod Nordost er en fersk Soe, som kaldes **Kløifar-Vand**, men samme

samme kunde ikke komme paa Kortet, naar man vilde nogenleedes have Minernes Størrelse anbragt, desuden tillod Tiden mig ikke at optage vidtløftige Kort. Det er rundt om omringet med Fielde, undtaget paa den Sydvestlige Side, hvor en Slette begynder, som siden strækker sig forbi Krisevigs Svovel-Field, og kaldes af Islænderne Enge, det er udyrket Græsmark, hvor Kreaturene have Græsning om Sommeren. I Sydvest og mod Sønden gaaer den heelt ned tvers over for Svovl-Fieldet til Søen.

Dette Vand skal for 20 Aar siden have været meget større, og oversvømmet en stor Deel af forbeskrevne Slette. Men da det er gandske rimeligt, at der, formedelst Jordskiælv, kan under Vandet i Jorden være kommen en Revne eller Sprække, hvorigiennem det trænger sig ned, saa er det ogsaa troeligt, hvad Bonden her paa Stedet berettede, nemlig, at han hvert Aar kunde see, at Vandet formindskes. Der gives i dette Vand aldeeles ingen Fisk, endskiønt det er ikke saa ganske umueligt, at samme kunde leve deri, eftersom Vandet ikke synes at have noget vitriolisk i sig, undtagen en gandske liden Bæk, som rinder deri fra Svovel-Minerne, og har underveis tabt det meeste af sin Suurhed, hvorfor man kunde giøre Prøve med at sætte deri af de saakaldte Silunger eller Foreller, hvilke, jeg troer, vilde ligesaavel leve og trives her, som i My-Vandet, der i mine Tanker er nok saa meget vitriolisk som dette, ja er endogsaa varmt.

Et godt Stykke i Sydvest derfra, strax ved Minerne, er et lidet Vand eller en Poll, som af Indbyggerne kaldes Fuglepoll; Fuglepoll.
under denne er Grunden ganske varm, saa at Vandet paa sine Steder ved Bredderne kaager, men ganske sagte: Det er her, ligesom i de andre kaagende Kilder, blandet med blaa Jord, dog ikke

saa,

saa, at det er tykt deraf, men alleene rort, og med stærk Acido vitriolico, frem for de andre kaagende Kilder, imprægneret, saa at en Draabe deraf, naar man kommer den paa Tungen, bider meget stærkt.

Græna-Vatn.

Endnu længer mod Sydvest er et Vand, som kaldes Græna-Vatn, eller det gronne Vand. Dette smager noget vitriolisk, er nogenleedes dybt, og hvor det ikke er for grundt, seer det ganske gront ud, af hvilken Farve det ogsaa har faaet sit Navn.

Giæstfada-Vatn.

Nær derhos, men meer til Vesten, er endnu et Vand, som kaldes Giæstfada-Vatn (*); Dette seer ikke vitriolisk ud, smager ikke heller derefter. Heraf synes da, at Grunden maae ikke overalt være ligemeget opfyldt med dette Acido, men meest paa de Steder, hvor Heeden har Luft, og kan brække ud.

Svovel-Raffinaderiet.

Strax neden for Fieldet, ved de sydligste Miiner eller saakaldte Namer, har Raffinaderiet allerforst været anlagt, men da her intet Brændsel var i Nærværelsen, og samme maatte føres derhen ¼ Miils Vei fra det Sted, hvor Bondens Bay eller Gaard er beliggende, og hvor der er godt Torve-Skiær; saa er det siden efter blevet forflyttet ned til Gaarden, da man befandt det fordeelagtigere at føre det raae Svovl derned, end at føre Brændsel, og hvad der behovedes, neden fra og op, hvor Raffinaderiet forst var anlagt. For Vand er det ogsaa paa det sidste Sted bædre, efterdi der tæt forbi samme Sted rinder en Bæk med godt og fersk Vand.

Jeg

(*) Dette Navn er ikke blevet aldeeles rigtig udtrykt efter Udtalen, men da jeg ei har været paa Stedet, ei heller kundet faae nogen Underretning om det rette, enten af nogen, som haver været der, eller af Bøger, haver jeg maattet lade det staae saaleedes. E.

O. Henchel. del.

Haas sc.

Jeg efterſaae dernæſt, i hvad Tilſtand Huſene vare, i Fald det i ſin Tiid maatte findes for godt her igien at anlægge Raffinaderie, og befandt da, at diſſe, ſom havde været opbygte paa Islandſk Maade af Torv og Steen, ſaavelſom den øvrige Indretning, vare gandſke nedfaldne og ødelagte, ſaa at alting, ligeſom der aldrig havde ſtaaet Bygning eller været ſaadanne Indretninger, maatte opbygges, og Inventarium forſkaffes paa nye, da alt dette dog i ſaa kort en Tiid af 8 til 9 Aar, ſom Verket havde ligget ſtille, burde have været i temmelig brugbar og tienlig Stand, naar derved havde været nogenledes Tilſyn, hvilket meget vel kunde have Effect ved Bonden paa Kriſevig, der var tilforn ved Værket, og boede paa Stedet, imod at man havde tillagt ham en liden Belønning, da Kiøbmanden paa Grindevig, ſom er ikkun 2½ Miil derfra, eengang om Sommeren kunde have reiſt derhen, for at paaſee, at ſaadant tilbørlig blev efterkommet. Indretningerne havde da altſaa, naar Raffinaderiet igien ſkulde anlægges, ikkun udfordret nogle faa Reparationer.

Den 27de giorde jeg Forſøg med Jordboret, for at ſee hvad Forſkiæl der kunde være imellem Jord-Lagene paa de Steder, hvor Svovelet ſublimeres, og dem, hvor ſaadant ikke ſkeer, og hvor Heeden kun lidet findes at opſtige. Det førſte Forſøg anſtillede jeg i den nordligſte levende Miine paa Sletten (ſee Kriſevigs Kort A. c). Under Svovelet befandtes et Lag af den foranførte fiine og hvide Gibsjord eller Guhr, ſom holdte ved i Dybden 2 Fod, hvorpaa kom et Lag af fiin blaa Bolus eller Jord, med Kiesblomſter hiſt og her imprægneret. Udi dette Lag begyndte Heeden at forøges; og da jeg deri var kommen 3 Fod, begyndte det at blive lidet faſtere, ſamt tillige grovere og heedere, ligeſom med

Forſøg med Jordboret.

Gruus beblandet, hvilket vedvarede indtil jeg med Jordboret var kommen 14 Fod dybt i Jorden, hvor det igien blev noget blodere, men alt af samme Jordart.

Det andet Forsøg anstillede jeg paa et Sted, hvor der ikke blev mærket nogen synderlig Heede i Dagen. Forst holdt den hvide Gibsjord ved til en Dybhed af 1½ Fod, hvor den tillige var haardere og meer sammenhængende end paa det forrige Sted, hvor Heeden havde frie Udfart. Dernæst kom den blaa Jordart, overst lidet løs, men siden saa haardt sammenpakket, at man neppe med Jordboret kunde arbeide den igiennem, og med Kies beblandet, jo dyber ned, jo meer, og ligesom fuld af Gruus. 12 til 13 Fod dybt syntes mig at det blev lidt løsere, dog kunde man ei mærke nogen synderlig Forskiæl. Arterne forbleve og heele Tiden de samme; og Heeden var meget stor.

Det tredie Forsøg blev anstillet allernorderst neden ved en liden heed Kilde, der kaagede meget tyk med blaa Jord, og hvor overst i Dagen fandtes den røde Bolus, som holdt ved til 1 Fods Dybhed; derpaa violet med guult beblandet, som holdt ved til 3 Fods Dybhed; derefter violet med blaat, hvilket Lag var 1 Fod tykt; Heeden blev jo dyber jo stærkere; derefter blev Laget igien meget haardt, da jeg fik den blaa med Kies beblandede Jord, som vedvarede endnu til over 10 Fods Dybde; men her blev det saa heedt, at det Vand, som siede oven fra ned i Hullet, sydede meget hæftig. Jeg var ogsaa nodt til at holde op, eftersom det stundede mod Aftenen, og det idelig vedblev med Regn; hvilket her paa Stedet kommer deraf, at Fieldet ligger saa nær ved Soen, da al den Taage, som fra Soen inddrives, stoder paa Fieldet, og foreener sig med de her af Jorden i Mangfoldighed opstigende Dampere,

per, hvilket gior, at det her ved Fieldet ofte kan regne, naar der $\frac{1}{4}$ Miil derfra er tort Veir.

Ved disse Forsog anmærkede jeg, at til Svovelets Sublimation udfordres, 1) en tilstrækkelig Mængde Vand, saavel til at holde Jorden los og hullet, paa det Svovelet derigiennem kan passere, som ogsaa til at opdrive disse Svovel-Damper. Svovelets Sublimation.

2) At Vandet maae have sit Tillob dybt neden fra; thi om samme sier oven fra ind, saa kan det dog ikke trænge igiennem det blaa Lag, naar det mangler de opstigende heede Damper, som alletider kunne holde det poreux; thi ellers bliver det efterhaanden alt meer og meer hærdet, hvilket da forhindrer Svovelets Sublimation.

Den 28. 29 og 30te vedblev det bestandig med Regnveir; jeg maatte derfor indrette min Tiid saaleedes, at naar det var Opholdsveir, saa begyndte jeg at forfatte et lidet Kort over Minerne; naar det derimod regnede, saa sogte jeg saavel med Jordboret, som og ved Affyldning, om jeg ikke kunde opdage nogle af de saakaldte daude Namer eller dode Miiner, hvilket Arbeide jeg vexelviis fortsatte, indtil den 9de Julii; men imidlertiid kunde jeg ingen af deslige Miiner antreffe. Dog kan det meget vel hænde sig, at de paa eet eller andet Sted kunne alligevel være i Nærværelsen, men min Tiid tillod mig nu ikke at kunne undersoge alle Steder saa noie, at jeg med Vished tor sige, at de slet ikke ere at finde.

Af de mange Forsog slutter jeg, at de Ildsprudende Bierge her i Landet maae have været fra forst af saadanne Svovel-Bierge eller Svovel-Miiner, hvori det blaa Lag gandske er blevet indureret, og hvorved de opstigende Svovel-Damper ere blevne hindrede fra at sublimeres og faae Luft. Derved ere de da i den heede Jord Tanker om Ildsprudende Bierge.

 blevne

blevne alt meer og meer sammenpakkede, og tillige meer elastiske, saa at der efter Haanden i dem er opkommen en motus calorificus, hvorved de, tilligemed den heele Grund, som er meget svovelagtig, ere blevne voldsom rystede samt derefter antændte, og have altsaa brækket ud i Lue, ja foraarsaget skrækkelige Ødelæggelser.

Bonden her paa Stedet vidste intet andet Sted, hvor Svovel ellers var, eller havde været, undtaget paa eet Sted, som skal ligge herfra mod Nordost 2½ Miil, hvorfra han havde, da Raffinaderiet sidst gik for sig, taget alt det Svovel, der fandtes, med 50 Heste, og kunde da samme være omtrent 80 Centner; men han vidste ikke, om Svovelet igien paa dette Sted havde siden formeeret sig eller ikke, hvilket dog fortienede at efterforskes.

Forslag til Svovel-Raffinaderie.

Skulde det nu findes for godt her igien at anlægge Raffinaderie, saa vilde der vel, som for er mældt, medgaae en Deel Omkostninger til det første Anlæg; men jeg tør dog love, at samme igien kunde oprettes ved en fornuftig Huusholdning, der burde iagttages saavel ved Svovel-Jordens Opgravning, der bor skee med største Forsigtighed, som og under Rensningen, ved tilforn at slæmme det raa Svovel-Emne; hvorved ikke alleeneste, saavidt jeg kan indsee, vilde spares en heel Deel Tran, men Svovelet vilde ogsaa uden Tvil blive bædre; hvordan saadant best kunde anrettes, derom skal jeg meddeele mine ringe Tanker, naar jeg herefter beskriver den brugelige Maade, paa hvilken man nu raffinerer Svovelet ved Huusevigs Havn udi det der værende Raffinaderie.

Svovelet er her paa nærværende Tiid ogsaa renere og bædre, end det er paa Nordlandet; her er heller ingen lang og besværlig Forsel med det raae Svovel, hvilket tildeels vil giøre det ringere i Priisen end det Huusevigske. Derimod maae tilstaaes, at man

fra

fra Krisevig har havt 6 Miiles Forsel med det rensede Svovel til Holmens Havn, hvor det er blevet indskibet. Men Grindevigs Havn ligger ikkun fra Krisevig 2½ Miil, og derimellem en temmelig god Vei. Om det nu, i Fald Raffinaderiet skulde anlægges, var fordeelagtigere forst til Hest at fore Svovelet til Grindevig, og siden derfra med Baade til Soes til Bosands-Havn, efterdi Grindevigs Havn ei bliver beseilet, eller, som forhen, at lade det fore med Heste alleene enten til Holmen eller til Havnesiord, derom maatte Handels-Betienterne kunde give bædre Oplysning end jeg, da de tilforn have holdt Regning over bemældte Transport, og vide hvad dertil er medgaaet. De kunde ogsaa nogenleedes vide at beregne, hvad denne af mig foreslagne Forsel kunde komme til at koste, og af begges Sammenligning domme, hvilken var mindst bekostelig, og folgelig burde udvælges.

Da desforuden nu endeel smaa Fartoier udrustes paa Fiskerie til Island, saa kunde Svovelet paa Grindevigs Havn af eet eller fleere saadanne blive modtaget, i hvilket Fald man da ikkun har en ganske kort Transport til Lands.

Derimod kan jeg ved Krisevigs Svovel-Værk ei love nogen Bestandighed, efterdi her er kun det eeneste Sted, hvor Svovel-Miiner findes, og samme ei i nogen betydelig Strækning, saa at naar det havde gaaet i 3 til 4 Aar, vilde det behove at hvile igien i ligesaa lang Tiid, med mindre man skulde være saa lykkelig paa eet eller andet Sted at finde saadanne dode Miiner, der kunde opholde Værket, medens Svovel i de levende igien kunde genereres, hvilket dog ikke med Vished kan formodes.

Skulde det altsaa efter denne Beskrivelse ei befindes fordeelagagtigt, igien at anlægge Værket, saa synes mig dog, paa det

Minerne ikke skulde ligge ganske frugtesløse, at Indbyggerne kunde gives Tilladelse paa egen Haand at raffinere Svovelet, imod, at det blev leveret til Handelen for saadan Priis, at de kunde have deres Omkostning og Umage efter Landets Beskaffenhed betalt; da Handelen, omendskiønt den ikke vilde trække saa meget store Fordeele deraf, dog endnu kunde derved være meer end skadesløs.

Jordheedens Styrke.

Efter min Instruction undersøgte jeg videre, om Heeden i Grunden nogensteds var saa stor, at den ved Svovel-Raffineringen kunde anvendes og benyttes; men samme kunde ikke paa noget Sted bringe Qvægsølvet i Thermometeren høiere, end til Punctum Ebullitionis og lidet derover; følgelig er den utilstrækkelig til at smælte eller sublimere Svovel, naar det allereede er i solid Tilstand. Om desuden Heeden var tilstrækkelig, saa blev dog Grunden alt for løs til, at man derpaa kunde sætte noget Slags Bygning eller Indretning, efterdi man ikke engang kan gaae eller staae der, uden at løbe Fare for at synke ned, hvilket ofte hændte mig, saa at jeg sank ned indtil Knæerne.

Kalk.

Den 18. og 19de var jeg omkring paa de Fielde, som strække sig i Sydvest fra Klæifarvand og gaae frem lige tvers for Svovel-Minerne, samt boie derpaa om i Sydost ned til Søen, for at søge, om jeg ikke kunde finde Kalk, hvilket jeg ikke holdt for umueligt, da den paa andre Steder er en almindelig Bergart; men i hvor meget jeg søgte, saa var ikke det mindste Tegn dertil at finde; thi overalt, hvor jeg saae eller gik, fandtes ingen anden Bergart end den tilforn beskrevne Sandsteen.

Reisen til Altinget.

Altinget.

Den 20. og 21de giorde jeg mig reisefærdig til Altinget, hvor jeg

jeg ankom den 24de, men maatte tøve sammesteds indtil den 27de efter Folgemænd og Heste til min Befordring til Nordlandet. Imidlertiid besaae jeg de der i Jorden værende Sprækker, som af Indbyggerne kaldes **Giaaer**, og maae formodentlig formedelst Jordskiælv være opkomne eller foraarsagede. Efter min Meening har Jorden tilforn her været huul neden under den øverste Skorpe; thi ellers synes mig ikke, at noget Jordskiælv, endskiønt det havde været meget stærkt, kunde splitte den faste Jord eller Berg ad, og foraarsage saa mange Revner, og det saa nær hos hverandre. Giaaerne sammesteds.

At Jorden her i Landet kan være huul, derpaa sees Exempler paa adskillige Steder, især ved et Sted jeg reiste forbi, hvilket kaldtes **svarte Heller** eller Surthuulen (*), hvor der er en Huule under Jorden; Hvelvingen bestaaer af graa Sandsteen. Desuden sees tydelig i den store Giaae ved Altinget, at Jorden eller Bierget, efterat det er splittet fra hverandre, er synket ned og ligger ligesom paa Ryggen, da derimod den anden Side er meget høiere og staaer lodret op. Steenarten er her den samme, som for er mældt, nemlig Sandsteen.

Dette om disse Giaaer eller Sprækker nu beskrevne kan ogsaa bringe til en anden i mine Tanker rimelig Slutning om deres Oprindelse, nemlig: efterdi der ere saa mangfoldige Sprækker baade store og smaa saa nær hos hverandre, og den heele Biergstrækning bestaaer af een og samme Art Sandsteen, at samme Bierg derfor har ved en Overswømmelse som et Sediment sat sig ned, og altsaa, naar Vandet er bortfaldet, været ganske raat og blødt, men er siden efter Haanden blevet tørret og hærdet, da det naturligviis har trukket sig meer tilsammen, hvorved det har bekommet disse mange Sprækker.

(*) See Olassens og Povelsens Reise, S. 238-52.

Naar

Naar nu paa et Sted, hvor der under dette Sediment eller Bundsats, som for er mældt, har været huult underneden, er i samme opkommen en saadan Sprække, saa er Jorden paa den Side, hvor den ei har været understøttet, af sin egen Tyngsel sunken dyber ned i Huulheden, og derved kommen til at ligge paa Ryg, og saaleedes oven til bleven meget vidt fra den anden tilbagestaaende Side splittet og adskilt.

Den større Rimelighed til saadan Slutning om disse Giaaers Oprindelse paa denne Maade, heller end ved Jordskiælv, bekræftes efter min Meening derved, at der sees paa samme Sted intet andet Tegn til nogen voldsom Omtumling, efterdi naar man betragter Field-Siden af det nedsiunkne Stykke af Bierget, saa passe Huulhederne i samme til de udstaaende Pukler eller Ujevnheder, der ere paa Siden af det lodret igienstaaende, og Huulhederne i den sidste igien til Ujevnhederne eller Puklerne paa den første, da derimod et Jordskiælv, saa stærkt, at Jorden eller Bierget skulde derved saaleedes være splittet ad, maatte tillige have rystet dette løse Sandsteens-Bierg fra hverandre i mindre Stykker, og ikke efterladt begge Sider af det adskilte Bierg i saa ordentlig Tilstand, som det nu befindes at være udi.

Reisen til Nordlandet.

Reisen til Nordlandet. Den 28de, efterat jeg af Hr. Amtmand Stephensen havde erholdet de fornødne Ordres til Sysselmanden i Thingøes-Syssel, angaaende Befordring og Folk fra Huusevigs-Havn til Minerne eller Namerne sammesteds, reiste jeg fra Altinget, og kom den 6 August til Huusevigs Havn.

Den

Den 28de Julii, da jeg reiste fra Altinget, var overmaade heedt Veir, men da jeg kom om Aftenen til en Dal, som kaldes Kaldedal, begyndte det med Regn og Snee, saa at man neppe kunde finde Veien, hvilket kommer af, at paa hver Side af Veien ligger een Jokel, eller Snee- og Iis-Bierg, saa at Islænderne selv sige, at det er meget rart, at nogen er reist derigiennem med godt Veirlig, men da det blev noget ud paa Natten, fik jeg igien godt Veir, og kom den 29de om Morgenen til en Gaard eller Bay kaldet Kalmanstunge, hvorfra jeg igien reiste efter nogle Timer. Kaldedal.

Om Natten derpaa, da jeg skulde reise over den øde og overalt ubeboede Field-Strækning, som kaldes store Sandur, fik jeg igien saadant Uveir med Storm og Snee, saa jeg og mit Følge stode stor Fare for at blive forvildede; thi da Veien blev bedækket med Snee, begyndte saavel Hestene, der bare Bagagen, som de løse, at løbe hver paa sin Kant, hvorved vi da kom ganske af Veien. Men det var en Lykke, at jeg var kommen i Sælskab med Sysselmanden fra Vadle-Syssel, som da havde nogenleedes Kiendemærke af Fieldene, og herved bleve vi om Morgenen igien bragte paa den rette Vei, det begyndte ogsaa noget ud paa Dagen at blive bædre Veir, saa at vi den 30te om Middagen sloge Telt op under et Field, som kaldes Saudafell, hvorfra jeg reiste den 31te. Store-Sand. Saudafell.

Jeg gav mig paa den heele Vei ingen Tiid til at eftersee de forekommende Bergarter, paa det jeg kunde i betids komme til Svovel-Minerne paa Nordlandet, og der blive klar; men hvor jeg om Dagen reiste fandt jeg dog, at alle Fieldene bestode af den løse Sandsteen, som noget op paa Fieldet saae ud til at have ganske horizontale Lage, der vare ligesom slidte af Vand, omtrent

som man seer ved en Strandkant; neden for vare de for det meeste bedækkede med Jord og løse Steene.

Fremre Namer eller Miiner.

Da jeg var kommen til Huusevigs-Havn, og havde faaet hos Stedets Sysselmand den foranstaltede Befordring og Folk, drog jeg derfra den 9de August, og kom den 12te om Aftenen til de fra Havnen længst bortliggende Miiner, eller saakaldte Fremre Namer.

Fremre Namer.

Førend man kommer til disse Miiner, er der en Dal, som kaldes Hellaksdal, $\frac{1}{4}$ Miil fra Miinerne, hvor der findes lidet Græs, omtrent saa meget, at Jorden deraf seer grøn ud, og denne er den eeneste grønne Plads, som er at finde heromkring paa nogle Miiles Strækning; dog var her ikke saa meget Græs, at Hestene kunde bede; men jeg maatte føre Hoe med til dem, og Vand til mig og Folkene; I denne Dal hvilede jeg Natten over, hvorpaa jeg den 13de om Morgenen tog op til Minerne, der ligge, efter Indbyggernes Regning, $2\frac{1}{2}$ Tingmannaleid eller 10 Islandske Miile og meere fra Huusevigs-Havn i Sydost høit oppe til Fields, Vesten for et Field, som kaldes Hærdebreid.

Hellaksdal.

Hærdebreid.

Oppe paa Fieldet er en Ryg eller Forhøining, fra hvilken man kan see nogle Miile rundt omkring; men saavidt man paa alle Kanter kan øine, seer man intet andet end Hraun eller Lava: Denne Forhøining er omtrent 1500 Skridt i Længden, ligesaa mange i Breedden, og omtrent 20 Favne i Høiden; Oven paa denne Forhøining er en dyb Dal gandske rund, og kaldes derfor af Indbyggerne Kietill eller Kiæddel, 200 Skridt omtrent i Giennemsnidt, saa at Fieldet staaer derom ligesom et Gierde.

Paa

Paa den søndre og vestre Side af Dalen bestaaer denne Forhøining, saavelsom Dalen selv, af Lava, saa at man maae slutte, at dette Bierg i meget gamle Tider maae have brændt.

Paa den nordre og østre Kant befindes Miinerne, og hvor disse ere, bestaaer Fieldet af en Gibsjord, ligesom ved Krisevig; Arterne ere her ogsaa de samme. Her skal af de døde Miiner være opgraven en Mængde Svovel, men de ere nu rare at finde, fordi de aarlig ere medtagne, og Svovelet ikke i disse, som i de levende, igien genereres. 30 Skridt fra det øverste af inde i Dalen, som ogsaa uden paa Fieldet, findes de første levende Miiner. Inde i Dalen er deres Længde omtrent 60 Skridt, og Breedden 20 til 30. Uden paa Fieldet befindes deres Længde at være 200 Skridt, og Breedden 20 og 30 til 40 Skridt. Men paa den østlige Side af Fieldet, 40 Skridt neden for disse, findes igien andre levende Miiner, hvis Længde er 220 Skridt, og Breedden 40 til 50 Skridt, og i alle disse har Svovelet ofte været reent borttaget, efterdi det Svovel, som her graves, er meget godt og reent. Grunden er her passelig vaad, saa at Svovelet har neden fra saa meget Vand, som, ved Heeden forvandlet til Damper, udfordres til at kunne opføre det, og holde Jorden i saa løs og hullet Tilstand, at det uden Hinder derigiennem kan sublimeres, men dog ikke saa meget, at Jorden skulde blive alt for løs, hvorved Jord-Partiklerne tillige med Svovelet maatte opdrives, blande sig altsaa med samme, og giøre det ureent. Udi de Miiner, hvor Svovelet i sidstafvigte Aar, efter min Følgemands Beretning, havde været ganske borttaget, der var det igien allereede til 1 a 2 Tommers Tykkelse ansat og sublimeret, dog meget ureent; ligesom nogle andre, hvori tilforn har været gravet Svovel, ere ganske kolde og ruinerede, hvilket,

Uforsigtig Omgang med Minerne. ket, saavel Svovelets Ureenhed som Minernes Ødelæggelse, kommer af en uforsigtig Omgang, naar Svovelet opgraves; thi naar Bønderne komme til en Miine for at opgrave Svovelet, og der da hænger Jord og Ureenlighed ved det, saa rense de det groveste og meeste derfra, men tage dem ikke i Agt for at lade den Ureenlighed igien falde paa det Sted, hvor de have taget Svovelet, hvor dog en Deel Flores Sulphuris altiid blive tilbage; thi endskiønt det øverste Svovel er nogenleedes compact og i krystalliseret Tilstand, saa er dog det underste løst, af den Aarsag, at naar det øverste Tiid efter anden er blevet alt meer og meer compact af det neden fra opstigende Svovel, saa kan det suure Phlegma, hvormed Svovel-Damperne ere omhyllede, ikke saa frit i Luften uddunste, hvorved de herefter opstigende fiine Svovel-Partikler ikke umiddelbar berøre hverandre, men have altiid saavel et overflødigt Phlegma, som Acidum imellem sig, der altsaa foraarsager, at det underste Svovel maae forblive in forma Florum, indtil den øverste haarde Skorpe er borttagen, da Phlegma igien faaer Luft og bortdamper, indtil den øverste Skall bliver atter som tilforn fast og tæt. Man seer altsaa, at naar Ureenlighed falder i disse løse Flores, og det fiine Svovel siden derimellem sublimeres, til det bliver tæt og fast, saa bliver saadan Ureenlighed imellem Svovelet indbegreben, og maae altsaa en anden Gang ved Opgravningen medfølge.

En anden Aarsag til Svovelets Ureenlighed er denne, at naar en Mand kommer til en Miine, for at see hvordan Svovelet er i samme, saa stikker han den med sin Spade paa adskillige Steder op, uden først forsigtig at føre den øverste Jord til Side, hvorved baade Svovel og Jord blive blandede med hverandre.

Er

Er nu Svovelet i saadan en Miine ikke saa godt eller i den Mængde, at ham synes, det kan der opgraves endnu, saa forlader han Miinen i samme Tilstand, og derefter sætter det opstigende Svovel, ligesom forhen, sig an imellem denne omrodede og om hverandre væltede Jord samt Svovel, og tilsidst udgior dermed en fast Massa, der ofte kan see gandske reen ud, men befindes ved Raffineringen langt anderleedes. Paa saadan Maade kan da een Mand alleene i 1 Times Tiid bedærve en heel Deel Miiner, der ellers, ved en bædre Omgang, kunde blevet meget gode.

Endnu een Aarsag, til at giore Svovelet ureent, og bedærve Minerne, holder jeg for at findes deri, at Bonderne, naar de komme til en god Miine, opgrave alt det Svovel, som i samme findes, og tage sig ikke i Agt for, at sammentræde den under Svovelet sig befindende løse Jord, hvorved da denne sammentraadte Jord, som af Vinden ganske frit bliver overstrøgen (naar Heeden neden fra ikke er saa stærk, at de opstigende heede Damper kunne brække den igiennem og giore den tilstrækkelig poreux), bliver sei og hærdet, da Miinen deraf bliver kold og siden unyttig. Paa andre Steder igien, hvor der er tilstrækkelig Heede, som med Magt kan opdrive Damperne igiennem den sammentraadte Jord, mode dog folgende Uleiligheder:

1) Bliver Sublimationen hindret fra at komme til lige Modenhed og Fuldkommenhed, i saa kort Tiid, som naar Jorden, saavidt muelig, var forbleven i sin forrige hullede og poreuse Tilstand.

2) Bliver den nye Sublimation ureen; thi i det man med Fodderne træder i denne løse Jord, saa blive deri dybe Huller, og imellem Hullerne opstaaende tynde Egge eller Rygge. Naar nu det sublimeerte Svovel saavel i Hullerne, som paa disse Rygge,

ansætter, og efter Haanden fæster sig, da er det en Følge, at naar saadant Svovel opgraves, maae alle disse opstaaende Kanter følge med.

Saadant ureent Svovel foraarsager da igien ved Raffineringen adskillige Uleiligheder; thi for det første udfordrer det en meget større Portion Tran til sin Rensning, hvorved det da bliver meere kostbart og mindre reent (thi jeg kan ikke troe andet, end jo at Svovelet, naar det med denne fiine Jord er saa ganske opfyldt, maae ved Smæltningen, og den stærke Omroring derved forefalder, opløse en Deel deraf, som da ei saa lettelig kan skilles igien derfra). For det andet foraarsager denne megen Jord, at Svovelet bliver meer strengsmælteligt, og udfordrer derfor en større Grad af Heede, saa at det derved lettelig brændes, hvorved det mister en stor Deel af sit Phlogiston, og faaer en hæslig bruun Farve.

Naar man derfor fører saadant ureent Svovel til Raffinaderiet, saa betaler man Transport for ligesaa meget Jord som Svovel, og den tiener dog alleene til at forøde en stor Deel Tran og Brænde, forsinke Smæltningen, og fordærve Svovelet; altsaa tilkiøber man sig en heel Deel Omkostninger og Uleiligheder, som kunde undgaaes, ved at bruge under Opgravningen en liden Forsigtighed.

Forslage derimod.

De der opgrave Svovelet maatte derfor tilholdes (*): 1) forend

(*) I Anleedning heraf er allereede i Aaret 1776 foranstaltet en forløbig Forskrift for Bønderne i Husevigs Svovelværks District angaaende Minernes forsynlige Behandling ved Svovel-Ertsens Opgravning, hvilken baade fra General-Toldkammeret er bleven tilstillet Sysselmanden i Thingøes- eller Norder-Syssel, saa og, fra Handels-Directionen, Kiøbmanden paa Husevig, til behøvende Bekiendtgiørelse og Paaagtning. E.

end de opstikke nogen Miine, at fore Jorden forst til Side, saa at intet deraf i Svovelet indkommer. 2) Naar de skille nogen Jord fra det opgravede Svovel, da at affore samme uden for Miinen. 3) Naar de opgrave nogen Miine, da forst at bortfore den overste Jord; dernæst ikke ganske at borttage Svovelet i den heele Miine; men forst lade den yderste Kant blive staaende, derpaa tage en Fure igiennem den heele Miine, lade saa igien en Ryg blive staaende, og atter igien optage en Fure eller Groft, og saaleedes vexelviis fortfare, indtil de komme igien til den yderste Rand, som bor blive staaende. Herved forhindres Vinden fra saa frit at overstryge den heele Miine, og giore den kold; hvorfor og disse Furer maatte være tvers for de Vinde, som her meest befindes at storme, hvilke her paa Stedet, efter min Meening, ere de nordlige og ostlige; altsaa bor disse Furer tages i Nordvest og Sydost, see Fig. IX. som skal forestille en saadan Svovelmiine, hvori a ere de yderste igienstaaende Kanter, b de optagne Furer, c de imellem Furerne tilbagestaaende Rygge, N. norden Vind, og O. osten Vind.

Efter 1 Aars Forlob kunde de igiensatte Rygge tages med samme Forsigtighed, som for er mældt.

Derforuden burde Arbeiderne tilholdes at træde i Minerne saa lidet som muerligt; og til den Ende burde enhver, som vilde grave Svovel, medtage et lidet Bredt for at staae derpaa, imedens han opgraver Svovelet, og flytte det eftersom han graver. Derved vilde Minerne blive skaanede fra at blive haarde og ujævnt tiltraadde, og den der graver Svovelet kunde saaleedes undgaae at forbrænde sine Fodder, hvilket ofte hænder, ved at synke ned i denne lose og heede Jord.

Ved

Ved saadan Behandling forebyggedes da saavel Minernes totale Undergang, som Svovelets Forureenelse og Beblandelse med Jord.

Paa den østlige Side igien af Fieldet, neden for de foromtalte Miiner, begynder en rød Bolus, som strækker sig i Nord samt Syd, og tager sin Begyndelse fra Sonden, hvor Svovel-Bierget begynder, strækker sig forbi samme mod Norden, og stoder paa den Kant til et opstaaende Sandsteens-Bierg, da imellem Bierget og denne Ryg af Bolus er en liden Svovelmiine, hvorudi igien under Svovelet befinder sig den med samme altid folgende Gibsjord.

Rød Bolus.

Da jeg opgravede denne rode Bolus, befandt jeg den meget løs og mør, ligedan figureret med Huller, som den jeg tilforn ved Krisevig har beskrevet at være indureret, og i Hullerne en Kalkjord, ligedan ganske løs og under Fingrene gelatineux og slimagtig. Under denne Bolus var paa mange Steder ganske huult, saa at man neppe tor driste sig til at gaae ud paa saadanne Steder. Neden fra Grunden af opstige meget heede Damper, saa at her er ligesaa heedt, som i Minerne, og ved de opstigende Damper sublimeres disse Jordarter.

Kalkjord.

Dette synes at være et artigt og Opmærksomhed værdigt Tilfælde, at paa tvende ved Siden af hverandre beliggende Pladser kan være saa stor Forskiæl i Hensigt til de Producter, som fra Grunden, af Heeden, der paa det eene Sted er ligesaa stor som paa det andet, til Dagen opdrives; thi naar paa det eene Sted kan sublimeres Svovel tilligemed et skarpt Acidum, saa kan strax derhos sublimeres forommældte Kalkjord, hvori ikke fornemmes det allerrmindste Acidum.

Jeg

Jeg tog med mig Prøver saavel af den røde Bolus med Kalkjord i Hullerne sublimeret, som ogsaa af Kalken for sig selv; men formedelst den lange Vei, og fordi jeg havde lagt andre suure Sager, saasom den vitrioliske Allun, den over Svovelet sig befindende Jord, og deslige, i Poser hos hverandre, saa vare Poserne, hvori disse Sager vare forvarede, gangne i Stykker, og det eene blandet med det andet. Dog beholdt jeg af Kalken en liden Portion.

Denne Bolus holder ved, saa længe Bierget varer, indtil Sletten, hvor da Lava eller Hraun igien begynder, og vedvarer siden saa langt man kan see. Under denne Lava, paa en meget stor Strækning, er ogsaa Heede, saa at de heede Damper staae op derigiennem paa adskillige Steder, og er uden Tvil det Sted, som i Kortet over Island er anført under Navn af Odaada-Hraun.

Den 13de blæste det op med Nordost Vind, hvorpaa det begyndte at snee, ikke desmindre vilde jeg dog blive for at see, om jeg ikke kunde faae et Kort over disse Miiner forfattet; men Islænderne, som jeg havde med mig, forsikkrede, at det vilde være forgiæves, som det og virkelig begyndte at snee alt stærker og stærker, hvorfor jeg maatte rykke op herfra. Da jeg kom ¾ Miil Veis ned af Fieldet til Hellaksdal, havde jeg, i Stedet for Snee, en skyllende Regn. Jeg biede dog her, endskiønt forgiæves, efter bædre Veir, indtil den 14de over.

Hlider-Namer eller Miiner.

Endnu den 15de vedholdt det lige stærkt at regne; jeg tog altsaa fra Hellaksdal til de saakaldte Hlider-Namer, som ligge 4 Miile fra de forrige. Imidlertiid regnede det saa stærkt lige ind- Hlider Namer.

til den 25de, at jeg ikke kunde forblive under Telt, men maatte ned til den nærmeste Bay eller Gaard, som kaldes Reykiahlid, og ligger ved Mye-Vandet, ¾ Miil fra Minerne. Den 26de blev det igien godt Veir, og da blev jeg færdig med Undersøgningerne saavelsom med at optage et lidet Kort over disse Miiner.

De ere af alle de største; og de, i hvilke Heeden meest har Luft, saa at Svovelet der i kortere Tiid sublimeres, end i nogen af de andre Miiner.

Her findes for nærværende Tiid en god Forraad af Svovel, men altsammen i pulverulent Tilstand eller in forma Florum, de fleeste findes her, ligesom paa de forrige Steder, i Fieldet, da Svovel-Laget er ofte 1 Qvarteer i Tykkelse og derover.

At Heeden her, meer end paa de andre Steder, i større Overflødighed opdriver Svovelet, har sin Grund i ovenanførte Aarsag, nemlig Grundens Løshed; thi her befindes den at være langt meer løs, end ved nogen af alle de andre Miiner, saa at den endogsaa paa sine Steder er alt for løs og vaad, hvorved foraarsages, foruden at man ei kan gaae derud paa for at grave Svovelet, at samme er med Jord saa meget foreenet, saa det er ganske utienligt.

At disse Miiner dernæst ere i saa god Tilstand, kommer deraf, at det Svovel, som herfra er blevet fort til Raffinaderiet, ikke saa gierne er blevet modtaget, som det, der er blevet fort enten fra Fremre Namer, eller fra de ved Havnen nærmerst beliggende Miiner, Theistareykie-Namer kaldte, fordi det har været meer ureent, og derfor medtaget en heel Deel Tran meer end det andet, og er desforuden ofte blevet forbrændt.

Jeg tilstaaer ogsaa, at det her faldende Svovel har fleere Jord-Partikler og meere Acidum i sin Blanding, end det der gi-

ves paa forbenævnte Steder, dog ikke, at disse saa Jord-Partikler alleene kunne foraarsage saadanne Uleiligheder; men da Svovelet er her altsammen in forma Florum, og den under Svovelet sig befindende Jord har næsten samme Udseende, saa at, naar den er blandet med disse Flores, kan man ikke skille det eene fra det andet, saa giore Bonderne ved Opgravningen, efter Formodning, sig ikke her saa megen Umage med at holde Jorden fra Svovelet, som paa de Steder, hvor det findes i meere solid Tilstand, og hvor Jorden altsaa bæder kan sees. Dette, holder jeg for, maae meest foraarsage dette Svovels Mis-Credit ved Raffinaderiet, og altsaa Minernes Besparelse; Dog, at de her ikke heller have været ganske frie for Bondernes Opgravning, og den dermed følgende uordentlige og skadelige Omgang, viise noksom de i saa Fald sædvanlige Følger og efterladte Kiendetegn af en heel Deel bedærvede og kolde Miiner.

Fieldet, hvori disse Miiner ere, strækker sig i Nord og Syd dog ikke langt Sonden for, men mod Nord strækker det sig et temmelig langt Stykke Veis forbi Minerne. Hvor de findes ere Arterne de samme, som ved Krisevig, undtaget, at her ikke findes den graa Skifer, ikke heller sees her saa mange Forandringer at være forefaldne ved den lose Gibsjord, og af Gibs findes her kun gandske lidt, hvilket maae komme deraf, at her er en stærkere Grad af Heede, eller at samme har her et friere Lob, og holder Jorden altsaa bestandig poreux. Af den vitrioliske saakaldte Alun er her derimod en storre Overflodighed. Men paa de Steder igien, hvor der ei gives Miiner, bestaaer det af den ofte forommældte almindelige Sandsteen. Vitriolisk Alun.

Neden for Svovel-Bierget paa den østre Side findes trende kaagende Kilder eller Hverer; hvoraf de tvende sønderste, næst hos hverandre beliggende, tydelig sees ved Jordskiælv at være opkomne; eftersom det Sted i Jorden eller Bierget, hvor de forefindes, er revnet fra hverandre, saa at de nede i denne Revne eller Sprække bestandig kaage, da den sønderste især foraarsager saadan græsselig Bulder, at man kan høre den nogle hundrede Favne derfra, ligesom og Jorden, der ovenpaa ikkun bestaaer af en blaaagtig løs Bolus, ryster derved.

Kaagende Kilder.

Blaa Bolus.

Strax derhos begynder igien en stor Strækning af Hraun eller Lava, som udvider sig et temmeligt Stykke mod Nord; ligeleedes strækker den sig i Syd fremmen for Fieldet, og gaaer dets sydlige Ende forbi langt hen paa den Vei, der gaaer til Fremre Namer og næsten ned til Reykiahlid, i hvilken Strækning Grunden er heed, og derfor opdrive de heede Damper igiennem Hraunet, saa at denne heele Egn bestandig ryger.

Lava.

To Miile omtrent norden for disse Miiner er Bierget Krabla, hvor tilforn skal have været meget prægtige Miiner, men da det i Aaret 1724 antændtes og brændte, saa foraarsagede de des større Ulykke.

Ildbierget Krabla.

En Arm eller Green af den Lava-Flod, som da udrandt fra dette Bierg, er vel flødt vesten for, men dog tæt forbi de vestligste Reykiahlids-Miiner ned igiennem Gaarden Reykiahlid, hvor den har borttaget og opbrændt den der da staaende Bay eller Gaard, og tilsidst flydt ud i My-Vandet.

Paa adskillige Steder har den derved frembragte Lava neden under været gandske huul, ligesom den øverste Skorpe skulde have stivnet af Luften, og det underste, som endnu har maattet befinde

sig

O. Henchel. del. Haas. sc.

sig i flydende Tilstand, er flydt bort; siden har denne yderste Skorpe, naar den efter Haanden har kiølnet, trækket sig tilsammen, og derved faaet Sprækker, hvorpaa den af sin egen Tyngsel er paa adskillige Steder indfalden.

Da jeg krob ind i disse Huuler forefandt jeg i Sprækkerne af denne Lava et Salt, ligesom af Jorden igiennem disse Sprækker sublimeret og der ansat. Det har en bitter Smag, og da jeg havde oploſt og ladet det igien krystallisere, anskiod det i fiirkantede Krystaller med en fiirkantet Spids. For Blæse-Roret smælter det lettelig, og er derfor et *Sal mirabile.* Gierne vilde jeg have havt nogle Stuffer af den Lava, hvorpaa dette Salt fandtes anskudt; men jeg torde ikke fordriste mig til at banke eller klappe herinde i Huulerne, efterdi den overste Skorpe hængde saa løs, som den strax vilde nedfalde; dog fik jeg tilsidst 2de Stuffer. En Saltart.

Thestareykie-Namer eller Miiner.

Den 29de blev jeg her gandske færdig, og reiste derpaa den 30te til de ved Huusevigs-Havn nærmerst beliggende Miiner Thestareykie-Namer kaldte; men da jeg kom til Reykiadal, undsloge de Folk, jeg tilforn havde havt, sig for at følge længer med, efterdi de maatte nu, medens det var godt Veir, bierge deres Hoe, som havde ligget ude i saa lang en Tiid, som det havde regnet; jeg var derfor nodt til at opholde mig her indtil anden Dagen, da jeg fik andre Heste og Folk. Thestareyke-Namer.

Imidlertiid besaae jeg de her kaagende Kilder, hvoraf den nordligste er den største, og kaager bestandig op i Midten, men undertiden spruder eller kaster den Vandet op i Veiret; dog kunde jeg ikke see, at denne havde saa at sige nogen bestemt Tiid til at opspye Kaagende Kilder.

Oxehver. sit Vand. Derimod var der een Sønden for, som kaldes Øxnehver: Denne var mindre end den forrige, men skal dog tilforn have været meget større. Den sprudede Vandet meget høit i Veiret, samt havde en nogenleedes vis Tiid dertil, og efter det, som jeg paa den Tiid observerede, saa var det undertiden 4 Minuter og stundom indtil 6 Minuter imellem hver Gang den udgydede sit Vand. Naar den nu havde ladet af saaleedes at udsprude, saa var Vandet nede i den vel en Favn fra det øverste, og undertiden dybere, eftersom den havde kastet hæftig fra sig; hvorpaa det igien blev stille, alleene at det kaagede, indtil Vandet atter var voxet til det øverste, da den gav 2 til 3 Opkaage, hæftigere end ellers, og strax sprudede den Vandet ud 4 til 5 Gange i Veiret med meer og mindre Hæftighed. Det syntes derfor, ligesom at Tiden, imellem hver Gang Vandet saaleedes begyndte at udstrømme, hængde af den meere eller mindre Hæftighed, hvormed den næste Gang havde udkastet samme.

Denne saavelsom de andre her kaagende Kilder ere ligesom indGibsagtig Steen. murede med en gibsagtig Steen, hvilken maae være i Vandet, endskiønt det synes at være gandske klart; og naar det bliver udkastet, saa maae saadanne Partikler, som et Bundfald, sætte sig hver Gang, og saaleedes af den nedenfra opstigende Varme tørres og fæste sig.

Denne Steen har øverst en tynd Skorpe eller Lamelle, som er gandske hviid, og smager paa Tungen vitriolisk; under denne findes den i tykkere Skiver, tillige meer poreux og graa af Farve.

Den paafølgende 31te reiste jeg til Theistareykie-Minerne, som ere ½ Miil fra Raffinaderiet.

Fra disse Miiner skal forhen væreført til Raffinaderiet en stor Mængde

Mængde Svovel, da her have været anseelige Miiner; men de ere nu næsten alle kolde, saa der kun ere nogle faa, hvori der findes en tilstrækkelig Heede; Altsaa endskiont det skal være 4 Aar siden her sidst er gravet Svovel, saa er der dog kun 4 a 5 Miiner, hvori Svovel igien kan graves. Ikke desmindre synes Heeden i nogle af de kolde dog igien at faae Luft, eftersom den har trænget saavidt igiennem, at det vitrioliske Acidum kan sublimeres igiennem Jorden, da den med den opløste Kalk har skudt an til det ofte for ommeldte vitrioliske Salt. Man skulde altsaa haabe, at mange af disse ødelagte Miiner, efter nogen Tiids Forløb, igien kunne komme sig, dog kan man ikke sige det til visse.

Et lidet Forsøg til at see, om man ikke i disse ødelagte Miiner kunde komme den underværende Heede til Hielp og forskaffe den Luft, holder jeg for burde anstilles, ved at giennembore Jorden med et tyndt eller smalt Jern-Spid, saa at saadan en Miine blev gandske tæt bestukken med Huller; Maaskee det kunde nogenleedes befordre Heedens og Svovelets Opbringelse til Dagen. Forslag til Minernes Forbædring og mod den sædvanlige skiødesløse Omgang.

Her sees følgelig atter et tydeligt Beviis paa, hvorledes de allerbeste Miiner, ved en utilladelig skiødesløs Omgang, i kort Tiid gandske kunne ødelægges, og at naar de endnu værende Miiner saavel paa det eene Sted, som paa det andet, skulle conserveres, og fremdeeles vedblive, man da maatte være betænkt, paa nogen Maade, at hindre Bønderne fra den hidtil brugte Uagtsomhed, og uordentlige, samt for Minerne saa meget skadelige, Opgravning ved Omrodning og Tiltrampning.

Her har tilforn boet Folk, saa at der endnu staaer noget af Baven eller Bygningen, som af Bonden paa Laxemyre, der nu hoster det Hoe, som her falder, bruges til Hoelade. Forladt Gaard.

Ste-

Stedet er uden Tvil forladt, fordi her ikkun har været denne eeneste Gaard, og at her er et par Miile til Folk; thi Tunet eller Græsmarken, endskiønt den kun er liden, er dog god, og af en jævn samt smuk Beliggenhed, hvorhos tillige ligger mod Norden en stor Strækning af udyrket Jord, som kunde bringes til god Nytte; saa at her for den Skyld endnu meget gierne kunde boe Folk, dersom ikke det var, at man her boede eenlig og langt fra andre Folk.

Strax ved Gaarden ligger et Field, hvori en Deel af Minerne
Bæarfell. forefindes, og kaldes Bæarfell; det begynder Sønden for de sydligste Miiner, gaaer frem i Nord, bøier siden om i Øster, og derefter igien i Nord. De udi denne Vinkel mellem Øster- og Sønder-Bajar-Fieldet sig befindende Miiner ere for nærværende Tiid de allerbeste.

Strax Vesten under Fieldet har været en heel Række af Miiner, men disse ere nu for det meeste kolde, undtagne nogle i Midten, hvor Jorden er nogenleedes løs, og Heeden derfor for saavidt i Stand til at sublimere Svovelet. Derimod ere de under Øster-Fieldet liggende gandske kolde, undtagne tvende smaa oppe i Fieldet; der er endnu tilstrækkelig Heede, saa jeg formoder, at Svovel i dem for Eftertiden igien maae sublimeres. Ligeleedes befindes nogle af de i den for beskrevne Række af Miiner temmelig heede, saa at det rimelig kan formodes, at en Deel af disse ilde behandlede Miiner igien kunne med Tiden oplives. Vesten for denne Række af Miiner forefindes en heel Strækning af Hraun eller Lava.
Lava. Norden under Bajar-Fieldet begynder Tunet, og igien norden for Tunet en heel Strækning af udyrket Jord. Naar man saa er kommen denne udyrkede Jord forbi, træffer man atter det for beskrevne Hraun,

Hraun, som her boier noget meer om til Øster, over hvilket man har en besværlig Vei, som dog ikke varer længe, da man faaer igien en Vei under et hoit Bierg, hvorfra er væltet en heel Hob lose Steene, hvorigiennem man maae reise, hvilket dog seer hæslig og fælt ud, da mange af dem ligge saa yderlig paa hverandre, at de synes ligesom at true dem med Undergang, som reise derunder.

Oven paa Bajar-Fieldet findes en Deel rød Bolus, og under samme en temmelig stærk Heede; men jeg har for anmærket, at Svovel aldrig findes sublimeret med eller igiennem den rode Bolus, hvorfor samme her oppe ei heller gives. Rød Bolus.

Af Gibs findes ved disse Miiner allermindst; De heede Kilder ere her hverken dybe eller stærk kaagende, og Steenarterne ere enten Sandsteen eller de hærdede Jordarter, som ved Krisevig ere bemærkede. Gibs.

Da nu Svovel-Minerne paa alle de Steder, hvor Svovel graves, befindes at være i den nu beskrevne Tilstand, nemlig: Fremre-Namer, efterdi alt Svovelet der i Fior var opgravet, i maadelig, Slider-Namer, som de der meest ere blevne sparede, i god, og Thestareykie-Namer, hvor allermeest har været gravet, i den sletteste Tilstand, saa synes mig, paa det at Fremre-Namer ikke skulle odelægges, men komme sig igien efter Haanden, at der med Svovel-Opgravningen i disse Miiner saaleedes bor forholdes:

For Eftertiden maatte Svovelet alleene opgraves i de saakaldte Slider-Namer, saa længe det deraf uden Minernes Beskadigelse kan erholdes. Imidlertiid bor i Fremre-Namer intet graves, men de maae ligge stille, da Svovelet i samme Tiid tilvoxer, saa at man her igien kan begynde at grave det, naar intet meere er at faae i Orden i Minernes Brug.

 Sli-

Hlider-Namerne, da disse siden ligeleedes bor hvile, imedens Svovelet i Fremre- og Thestareykie-Namer igien graves og borttages.

Vel kunde i nogle af Thestareykies Namerne endnu tages en liden Deel Svovel for nærværende Tiid; Men det er at befrygte, at Bønderne, naar dem blev tilladt at grave her, vilde ikke alleene opgrave de Miiner, hvori Svovelet findes sublimeret i tilstrækkelig Mængde, men endogsaa hine, som nyelig have begyndt at komme sig igien efter forrige Opgravning, og saaleedes paa nye ødelægge alting.

Den 5te Sept. blev igien ondt Veir med Regn og Storm, hvorfor jeg, efterdi jeg for saavidt var her færdig, reiste tilbage til Husevigs-Havn.

Leer til Retorter.

Den 8 og 9de var jeg ude, for, efter min Instruction, at efterfee og søge om Leer, som til Retorter og andre Kar kunde være tienlig, i Fald det i sin Tiid skulde findes tienligt, her at raffinere Svovelet ved Destillation, ligesom man i Tydskland destillerer det af Svovel-Kiis erholdne graa Svovel; Men jeg fandt slet intet af Leerarter; og om de end vare blevne fundne, saa seer jeg dog ikke, at det kunde lonne Omkostningerne i Island at anlægge Pottemagerie, formedelst Mangel af Brænde; men, at saadanne Kar meget lettere kunde føres derhen.

Hallbiørnestade-Kamb.

Hallbiørnstade-Kamb.

Ved denne Leilighed kom jeg hen til et høit Sted ved Søen, som kaldes Hallbiørnestade-Kamb. Denne Klitte er temmelig høi, bestaaende af Sandsteen eller Moe-Berg i horizontale Lage, men en Pynt deraf, som imod Vesten stikker ud i Søen, er meget lavere,

O. Henchel. del.

Haas: sc.

være, og har sine Lage hældende imod Søen omtrent under en halværet Vinkel, saa det synes, ligesom at den med Enden skulde være sunken ned i Søen. Sexten til tive Fod fra det øverste befindes et Lag af forsteenede Konchylier, der indeni ere krystalliserede. Naar jeg slog een, som var heel, i Stykker paa Stedet, befandtes den indeni at være fuld af Vand, men siden, efterat de i saa lang en Tiid have ligget oppe af Jorden, har jeg ikke befundet nogen af dem at være af samme Beskaffenhed, hvorfor Vandet maae have trukket sig igiennem disse løse Krystaller og være uddunstet.

Jeg kan ikke retter erindre, end at jo Vicelavmand Olafsen, og Landphysicus Povelsen, i deres Islandske Reisebeskrivelse, angive disse Krystaller for at være af samme Materie som Moe-Berget, hvori Konchylierne findes, skiønt af en langt fiinere Art; Dog kan jeg ikke see, hvad Affinitet der kan være imellem benævnte Krystaller og Moe-Berget, da dette er en Sandsteen-Art, og har følgelig intet kalkagtigt hos sig, som det ogsaa med Skedevand ikke bruser det allerringeste; hine derimod bruse meget hæftig, og ere derfor kalkagtige.

Naar man slaaer en Deel af disse Konchylier i to, finder man dem ogsaa opfyldte med denne Jord eller Steenart, som har da i sin Blanding smaa glindsende Krystaller, og bruser med Aqva forti, hvilket vel kunde synes at bekræfte den Meening, at disse Krystaller og Moe-Berget vare eet Slags, og altsaa skulde have eet og samme Grund-Evne. Men da det Moe Berg, som er uden om Skallen, ikke bruser med Aqva forti, saa synes mig ikke heller, at det kunde have bekommet denne kalkagtige Egenskab, efterat det er kommet indeni, saavidt det er Moe-Berg, da det ganske maatte have forandret sin Natur. Rimeligere synes mig, at det ere de fiine Kry-

 staller,

staller, som findes i dette Moe-Berg, hvormed saadanne Konchylier ere opfyldte, der bruse med Skedevandet.

Sporsmaalet bliver da, hvorfra disse Krystaller have sin Oprindelse? Efter min Meening har Soen eengang gaaet saa hoit op, at den har oversvømmet denne Kamb eller nu værende Strandklitte, hvorved disse Konchylier her ere blevne liggende, og derpaa, naar Vandet igien er bortfaldet, har et Bundfald lagt sig der oven paa, da siden saavel den overste som underste Jord er bleven haard, hvorved dette Lag er kommet til at ligge midt imellem, saa at det har Bierg baade under og over sig. Siden er da den Fisk, som har været inden i disse Konchylier, ved en langvarig Giæring og Fugtighed tillige bleven forvandlet til et kalkoplosende Vand, som derefter har oplost en Deel af den sig indsluttende Skall, og er siden dermed anskudt i Krystaller, hvilke ere meer og mindre reene og giennemsigtige. Naar en saadan Skiælfisk har ligget aaben, saa er af den lose Jord, som siden er bleven haard, skyllet ind i den, hvorved Krystallerne ikke have kundet ansætte sig paa Skallen selv, men ere blevne med den indpakkede Jord foreenede, og siden med samme hærdede; hvilket da kan være Aarsag til, at det Moe-Berg, som er inden i saadanne Konchylier, bruser meer med Skedevand, end det der findes uden om, og som er ellers det almindelige.

Surterbrand.

I samme Kamb, men osten for, findes et Lag af Surterbrand, ikke hoit oppe fra Soen. Samme er i Tykkelse omtrent et par Alne, men over dette Lag er Jorden eller Bierget vel 20 Alne i Tykkelse, og gandske steilt eller lodret, saa at man fra neden af vel kan, med Moie, komme op til Surterbrands-Laget, men ikke hoiere. Dog er der et hvidt Lag noget oven over Surterbranden, som maae være det Lag af Konchylier, som for er beskrevet at

være vesten for, og maae altsaa strække sig heele Kamben igiennem.

Dette bekræfter da ogsaa den for anforte Meening, at Søen eller Vandet eengang maae være gaaet over denne Kamb; thi ellers kan man ikke see, hvorleedes denne Surterbrand skulde være kommen til at ligge saaleedes med Bierg baade under og over sig. Surterbranden maae være Træer, der ved en Oversvømmelse ere enten af Vandet oprykkede, eller paa andre Maader komne til at flyde med Vandet, hvorpaa de her paa dette Sted ere blevne hindrede og opholdte; og efterdi de have maattet være ganske giennemtrukne med Vand, saa ere de sunkne gandske til Bunds. Siden har et Bundfald af Jord, som har været i Vandet, sat sig der oven paa, hvorefter dette Træe er siden med Bitumen igiennemtrænget, og til denne saakaldte Surterbrand forvandlet. Beklageligt er det, at denne til Brændsel ellers tienlige Materie ikke med Fordeel kan udvindes; thi at udarbeide Surterbrands-Laget imellem dette løse Sandsteens-Bierg er noget som aldrig kan tænkes paa, uden med stor Omkostning paa Forbygninger, naar Folk skulde være nogenleedes sikkre paa deres Liv, da saadanne Forbygninger vilde koste langt meere, end den paa saadan Maade udbragte Surterbrands Værdie kunde beløbe.

Paa nogle Steder her neden under findes at heele Stykker ere nedfaldne fra denne Klitte, i hvilke man finder imellem Surterbranden en løs Jord, der bruser lidet med Skedevand, og sætter der oven paa ligesom et Slags Fittighed, naar det i et Glas bliver gydet derpaa; udglødet bliver den rød, ligesom Asken af Surterbranden, naar den bliver brændt. Denne Jord er derfor en forvittret eller forraadnet Surterbrand, som ved det, at den saaleedes

har ligget i den frie Luft, er forraadnet, og har derved tabt sit bitumineuse Væsen, men har endda beholdet lidet alcalisk, hvorfor den bruser med Skedevand, da Surterbranden derimod har sit Bitumen, og derfor ikke saaleedes bruser.

Svovelets Raffinering.

Efterat jeg nu saavidt har anbragt det under min Reise iagttagne, vil jeg dertil foie en Beskrivelse om den for nærværende Tiid ved Raffineringen brugelige Omgangsmaade, og de dertil brugelige Reedskaber, med nogle Anmærkninger.

Raffinaderiet og dets Indretninger.

Den 11te giorde jeg hos Svovel-Forstanderen Anstalt til, at der Dagen efter kunde giores en Smeltning, paa det jeg kunde ansee samme, og anmærke det, som efter min Formeening derved kunde være at rette til Forbædring. Jeg indfandt mig altsaa den 12te om Morgenen ved Raffinaderiet, som er nogle Hundrede Skridt fra Huusevigs Handelssted ved Strandkanten, og bestaaer af en Svovel-Hytte; tvende Forraads-Huuse, eet til det raa, og et andet til det smæltede eller raffinerede Svovel; samt en Stue-Bygning med tilhorende Kiøkken og Udhuuse, alle opbygte paa Islandsk Maade af Torv.

Hytten er 10 Alne lang, og 6 til 7 Alne breed; Midt i den er opfort en liden Skorsteen, og paa hver Side af denne er en indmuret Jerngryde, den eene gandske liden, saa at den alleene kan rumme 1 Centner smæltet Svovel; den anden kan derimod rumme 3 Centner, hvorfor den mindre ikkun lidet bliver brugt, efterdi det gaaer seenere at smælte i den, og den medtager derfor, til at rense et lige Qvantum Svovel, ulige meere Brænde.

Oven

Oven over Kiædelen eller Gryden er i Muuren indfæstet et Bret, som staaer ud over Midten af samme, i hvis Ende er et Hull, hvorigiennem stikkes en Stok, eller en Stage, som bruges til at omrøre Svovelet med; saa at, naar den nederste Ende deraf staaer paa Bunden af Kiædelen, saa bliver den øverste støttet af Brettet; saa at den, der staaer ved Kiædelen, for at passe Smæltningen, ikke har saa tungt for at røre, som naar den var løs med den øverste Ende. Omgang ved Raffineringen.

De øvrige Redskaber ere: En Jernspade med Huller igiennem, som, efterat Svovelet er smæltet, bruges til at afskumme den ovenpaa flydende Ureenlighed; Dernæst nogle Former af Træe, hvori Svovelet gydes efter Smæltningen; samme blive sammensatte af 4 Ege-Planker til 3 Tommers Tykkelse, 12 Tommers Breedde, og $1\frac{1}{2}$ Alens Længde. I hver af de yderste ere paa den eene Side, men i de 2 mellemste paa begge Sider, 3 Rænder, i Skikkelse af halve Cylindre, saa at enhver halv Cylinder i de yderste Planker svarer til enhver af de halve Cylindre, der ere paa den eene Side af de mellemste, og enhver af de halve Cylindre der ere i den anden Side af de tvende mellemste, svarer til hverandre (see Fig. 1); disse Planker lægges da paa hverandre nær tilsammen, og holdes tilhobe med 2de Jernringe, som paadrives, saa at i saadan Form kunne støbes 9 Stænger paa eengang.

I den øverste Ende af de yderste Planker ere Hullerne 3 Tommer neden for den øverste Kant, saa at samme staaer oven over Hullerne. Ligeleedes er ved de yderste Kanter af de 2 mellemste en Forhøining, saa at, naar alle disse blive føiede tilhobe, staaer runden om Formen op over Hullerne en Forhøining, og i denne sættes en Sigte af Jernblik med ganske fiine Huller, hvorigiennem det smæltede

tede Svovel fies, da det med en stor Jernskeed bliver øst af Kiædelen i denne over Formen værende Jernsigte.

Imellem hver Gang Formerne blive brugte, lægges de ned i en til samme Brug indrettet Kiste, der er fyldt med Vand, paa det det heede Svovel, naar det bliver gydet i dem, ikke skal fæste sig for haardt ved Siderne, da det vilde blive vanskeligt at faae Svovel-Stængerne derudaf. Men naar Formerne forhen ere giennemtrukne af Vand, saa slippe de gandske let. Disse ere de Reedskaber, som bruges ved Svovel-Raffineringen, og ere altsaa hverken mange eller kostbare.

Til Brændsel sender Handelen aarlig 4 Favne Boge-Brænde; i øvrigt bruges Torv, hvoraf der er god Forraad strax ved Raffinaderiet.

Naar Svovelet nu skal renses, saa bliver der opildet under Kiædelen, og naar den begynder at blive heed, kommes deri lidt af det raa Svovel 2 Pd. omtrent, hvilket omrøres, saa at det bliver tort; Heeden maae være gandske lind, saa at Svovelet ikke skal brændes, hvilket ellers lettelig kunde skee formedelst den megen Jord, som er indblandet i samme. Naar denne liden Portion nu er ganske tør, saa at den begynder at smælte, kommes dertil lidet af Tran, da det med hverandre flittig omrøres, hvorved da Jorden foreener sig med Trannen, og flyder oven paa. Saasnart dette nu er gandske smæltet, hældes atter deri en liden Portion raat Svovel, og især saa meget deraf, at det allereede smæltede Svovel ikke gandske skal tilstivne; og naar dette igien er smæltet, gydes deri endnu nogen Tran, i Fald samme behøves, hvilket let kan mærkes, naar den tilforn med Trannen foreenede Jord, som flyder oven paa, falder fra hverandre ligesom Aske, i hvilket Tilfælde den ved

Om-

Omrøringen indblander sig i Svovelet, og giør det ureent, hvorfor dertil strax maae øses Tran.

Dette Arbeide fortsættes saaleedes, indtil Kiædelen er fuld; dog ligesom derudi bliver meere smæltet Svovel, kan man ogsaa derunder komme en større Portion af det raa; thi da kan det ikke saa let stivne tilsammen.

Naar nu Kiædelen er fuldsmæltet med Svovel, kommer man endnu en Portion Tran dertil, og lader det faae en tilstrækkelig Heede, saa at det bliver vel flydende, dog uden at forbrændes og tage Skade, hvorpaa, naar det har faaet den behørige Grad af Heede, Ilden borttages, og Omrøringen ophører; siden aftages den med Trannen foreenede og ovenpaa flydende Ureenlighed med den dertil indrettede og forbeskrevne Jern-Spade. Formerne ere imidlertiid optagne af Vandet og sammenfoiede, samt paa Enderne opreiste; hvorpaa den forbeskrevne Jern-Sigt bliver sat oven over den første Form, og Svovelet derigiennem af Kiædelen, med en Jern-Skeed, indgydet; Saasnart den da er fuld, sættes Sigten over den anden, og saa fremdeeles over den 3die samt fleere.

Anmærkninger over denne Raffinerings-Maade.

Man seer lettelig af ovenbeskrevne Maade at raffinere Svovel paa, at den er den meest compendieuse, og mindst bekostelige, man her til Lands kan bruge; Dog falder derved adskilligt, som efter mit Begreb kan rettes og forbædres. Thi naar jeg først betragter den store Mængde Tran, som her forbruges til Raffineringen, saa giør samme Svovelet for en Deel kostbarere end ellers; og naar jeg dernæst betragter, hvad det er, som Trannen skiller fra Svovelet, og paa hvad Maade saadant skeer, samt hvad Ulæmpe der *Anmærkninger derover.*

Xxxx (efter

(efter min Meening) følger med det paa saadan Maade raffinerede Svovel, da synes mig, at der baade kan findes Middel til at ophæve den store Forbrugelse af Tran ved Raffineringen, hvorved en heel Deel bespares, og at saadant er desuden nødvendigt for at forhøie Svovelets Godhed.

Den Ureenlighed, som findes i det raa Svovel, er for bemærket at være: først en Gibsjord eller Guhr, følgelig en Kalkjord tildeels opløst af, og mættet med Vitriol-Syre; og dernæst en overflødig Vitriol-Syre, som omgiver enhver liden Svovel-Partikel, og er, siden den første Sublimation, dermed foreenet; Tranen derimod er et olieagtigt Væsen, og indeholder altsaa en heel Deel phlogiston. Nu viiser Vitriol-Syren sig, efter chymiske Regler, meget virkende mod det brændbare, og foreener sig gierne dermed; følgelig maae saavel den overflødige Vitriol-Syre, som ogsaa den Guhr, der med det raa Svovel er foreenet og indblandet, virke mod Trannen og foreene sig med den. Jo meere altsaa af Syre og Gibsjord, der er i det raa Svovel, des meere Tran udfordres der ogsaa til dets Rensning; thi der maae saa megen Tran til, at enhver liden Partikel af saadan Ureenlighed kan dermed berøres, ja være omgiven, og derfor med hverandre sammenhængende, og flyde oven paa; thi saasnart saadan behørig Qvantitet af Tran mangler, saa finder den overflødige Vitriol-Syre, saavelsom Gibs-Jorden intet at forbinde sig med, hvorfor deres smaa Partikler da falde fra hverandre ved Omrøringen, og indblande sig med Svovelet, som før er sagt. Skal dernæst saa stor Portion Tran bruges i det rensede Svovel, som før er anmærket, at enhver liden Partikel af Ureenlighed fuldkommen dermed kan være omgiven, saa seer man lettelig, at dertil kommer meere end den netop udfordrende,

og

altsaa, at Ureenligheden ligesom svømmer i Tran. En Deel af denne overflødige Tran bliver derfor ved den idelige Omrøring indblandet i Svovelet; og naar Ureenligheden bliver derefter borttagen med den hullede Jern-Spade, bliver al den overflødige Tran tilbage i Svovelet, og med samme i Formerne udgydet, og altsaa dermed tilstivnet og foreenet.

Eftersom nu det meeste Svovel bliver forbrugt ved Krud-Møllerne, saa vil jeg alleene betragte, hvad Uleilighed saadant fittig Svovel, i mine Tanker, derved kan foraarsage: Man veed da, at Krudet maae være kornigt, paa det Ilden kan i et Øieblik giennemtrænge og angribe dets heele Massa. Derfor, om det Svovel, som til Kruddet bruges, er fittigt, saa kan samme forvolde, at det ei vel vil korne sig, og om det end korner sig, saa maae det dog kunne skee, at denne Fittighed hindrer det fra at tørres, da det altsaa ikke lettelig eller i den usigelige Hastighed antændes, og med en lige Gesvindighed udbreder Ilden igiennem den heele Massa, hvilket dog hos Krudet er en høistfornøden Egenskab, ja at den endogsaa kan forvolde, at det igien kan forfalde til Meel-Krud. (*)

 Jeg

(*) Den Correspondence, som General-Toldkammeret haver ført i Aarene 1773 og 1774, blandt andre med samtlige Krudværks-Eiere i begge Rigerne, angaaende det Islandske Svovel, oplyser ligeleedes, at denne Fedme eller Fittighed ved dette Svovel er ogsaa bleven paaklaget af nogle af dem. Endog Krudtmester Rosen, som fremfor andre haver giort nøiagtige Forsøg dermed paa adskillige Maader, har anmærket, at den Tran, som anvendes ved dets Raffinering, hindrer Krudets hastige Virkning, og derfor ønsket, at der, i Stedet for Trannen, maatte bruges andre Midler til Raffineringen. Men da han i øvrigt ikke har fundet nogen anden Ureenlighed eller fremmed Ma-

Jeg indsaae derfor strax, at naar man forend Raffineringen gaaer for sig, betog Svovelet denne Syre og Gibsjord, mange af

Materie ved dette Slags Svovel, men tvertimod, at samme, naar den tranagtige Materie er trukken derfra, bliver af lige Godhed med det Freybergske, eller i alle Maader ligesaa dygtigt og godt til Kruds Forarbeidning, som det beste Hollandske; saa bliver denne Mangel ikke paa meget nær af den Vigtighed, som nogle, enten af Lyst til det fremmede, eller af Mangel paa Kyndighed i at omgaaes det Islandske, have udraabt den for. Det samme er paa sin Maade at sige om den Beskyldning, som er bleven giort mod det Islandske Svovel, fra et vist Værk her i Landet, endnu for et Aars Tiid siden, "at der nemlig "ved Brækningen forekommer i Stykkerne deraf mange og adskillige "Steenarter og Flintesteene, som, uagtet al Forsigtighed ved Stamp-"ningen og Sigtningen, lettelig kunde af en Hændelse bringes i de af-"veiede Satser, og derefter under Forarbeidelsen i Krudt-Maskinerne "foraarsage ulykkelige Tilfælde." Thi vel ere 3 Stykker Svovel, som ved denne Leilighed ere blevne undersøgte, befundne blandede med Steene, samt nogle Steene deri opdagede ved Sigtningen, hvilket viiser at Vedkommende, der have raffineret disse Stykker, enten maae have brugt alt for ureen Svovel-Erts, eller og ikke iagttaget den uds fordrende Noiagtighed, være sig ved Raffineringen selv, eller i at sortere de udkomne Stykker, men ladet Vraggods løbe med, hvilket altid er en uforsvarlig Feil. Men at dette enkelte Exempel ingenlunde kan give noget almindeligt Beviis mod det Islandske Svovels Brugbarhed ved Krudværkerne i og for sig selv, saavel som at denne Feil ikke haver nogensinde været, eller endnu er, almindelig ved Svovelets Raffinering i Island, derom kan man med Sikkerhed beraabe sig paa den Kongelige Søe-Etat, der aldrig haver klaget paa den; og denne Etat haver dog, ligesaavel som Kongsbergs Sølv-Værk, jævnlig frem for alle andre betient sig af det Islandske Svovel, naar det har været at faae. Fra Søe-Etatens Side haves desuden den Forsikkring, at ei alleene det af dette Slags Svovel, som endog behøvede at renses fra Fedmen, havde, efterat dette var skeet, viist, i det deraf forfærdigede Krud, ligesaa god

af disse Uleiligheder da vilde ophæves, hvilket, saavidt jeg begriber, maatte kunne skee ved Vaskning eller Slæmning.

Da jeg foreslog dette for Svovel-Værks-Forstander Thorlacius, svarede han, at saadant havde eengang været giort, men at det havde ikke været til nogen Fordeel, eftersom, hvad der blev sparet i Tran, blev igien forliist paa det Svovel, som under Vaskningen fulgte med Vandet, og den iblandt Svovelet indblandede Jord: Dette gav mig Anleedning til at sporge om Maaden, man havde brugt at vaske Svovelet paa, og erfarede jeg da, at saadant var blevet forrettet i en af Bredder sammenslagen Kasse, i hvilken paa Siderne vare borede Huller noget oppe fra Bunden af.

Til at faae Vand i denne Kasse var der gravet en Brond, og deri opreist en Pompe; Kassen blev derpaa sat hen under Pompen og det raa Svovel kommet deri. Der maatte da et par Mand til Pompen, og een til Svovel Kassen for at omrore Svovelet med Vandet, da saavel Vitriol-Syren, som en Deel af Jorden flod af med Vandet; Men derved kunde ikke forhindres, at jo Svovelet tillige medfulgte; thi skulde den meeste Ureenlighed paa saadan Maade afflyde, maatte Kassen være, næsten op til de paa Siderne borede Huller, opfyldt med Svovel, og naar den derpaa med

Virkning, som det Hollandske raffinerede, men og at Etaten siden havde faaet Islandsk Svovel, som ikke engang behøvede nogen Forbædring. Dette sidste viiser i Særdeeleshed, at endog denne Ufuldkommenhed kan undgaaes ved den nu brugelige Raffinerings-Maade, naar samme anstilles med fornøden Forsigtighed, og Svovel-Ertsen er nogenleedes reen. Imidlertiid var det dog meget at ønske, at samme Ufuldkommenhed kunde blive gandske afhiulpen paa den Maade, som Erfarenheden maatte befindes at give Fortrinnet, naar man lægger Haand derpaa, enten det nu bliver den af Hr. Henchel foreslagne, eller nogen anden. E.

Vandet blev oprørt, maatte en Deel af det nødvendig lette sig op med Vandet, og tillige dermed udflyde.

Forslage til Forbædring heri.

For nu at raade Bod paa saadan forkeert Omgangs-Maade, og at Svovelet kunde vaskes uden mindste Afgang, maatte man indrette et ved Bergværkerne brugeligt Slæm-Drum, hvori de der bruge at vaske deres Sliger; thi i saadant et maatte Svovelet, som tyngere end Jorden, ligesaavel kunne skilles derfra og holdes tilbage, som Sligerne kunne skilles og holdes tilbage fra Gruset, naar man ikkun giver dertil en forholdsmæssig Andeel af Vand, som i et saadant Slæm-Drum alletider kan skee.

Ovenmældte Slæm-Drum bliver giort af Planker (see Fig. 1.) og er indeni, fra den øverste Ende a, til den nederste b, 6 Alne langt; og efterat det paa Siderne er beklædt, som siden skal ommældes, 5 Qvarteer breedt eller vidt i Bunden, som maae foies vel tæt tilsammen i Fugerne. Naar nu Bunden er færdig, opreises paa hver Side en Planke paa Kant, som maae være vel breed (see c c), disse foies ved Enderne tilsammen med tvende korte a og b. Udi Brettet a, som skal være ved den øverste Ende, giøres i Midten et Hag, hvorigiennem Vandet kan komme ind; i det nederste b derimod bores tvende Huller, hvorigiennem det igien kan udløbe; Fem Qvarteer fra det øverste af er ligedant et Bret d, som maae være lidet lavere end Kanterne af de andre, efterdi Vandet skal løbe derover; derfor maae ogsaa 1) den øverste Kant heraf være gandske horizontal med Bunden af Slæm-Drummet. 2) Maae det saavel i Siderne, med Side-Plankerne, som ogsaa den underste Kant, med Bunden, slutte gandske tæt, saa at intet Vand kan trænge derigiennem, hvilket ellers gior Bryderie. Dette

Dette beskrevne Bret d kaldes et Bræe eller Bræd, og det Rum s, som indbefattes af Bræet og den overste Ende-Planke a, samt den overste Deel af Side-Plankerne, kaldes en Sump. Paa Siden af denne Sump maae være boret et Hull, og om samme Hull uden paa Planken indskaaret ligesom til en Aage (see r), hvori tilpasses en Spaan (see Fig. III), som kaldes en Skydse; denne tiener under Slæmningen til dermed at dirigere Mængden af Vandet. Bræe. Sump. Skydse.

Det nederste Rum A bliver saavel i Bunden som paa Siderne foeret eller beklædt med tynde Bredder, paa det samme kan modtage den Slidning, som ved Slæmningen forefalder, der ellers vilde falde paa Slem-Rummet selv, hvorved det i en Hast vilde spoleres. Men saasnart denne Beklædning er udslidt, kan den brækkes fra, og Rummet igien beklædes med andre Bredder, hvorved det idelig bliver ved Magt.

Saaleedes er da Underdeelen af Slæm-Drummet færdig; men endnu behoves en saakaldet Binge, hvori det ureene Svovel kan fyldes, og deraf efter Haanden under Slæmningen i Slæm-Drummet nedgraves. Binge.

Bingen bestaaer kun af 3 Sider (see Fig. IV. a a b) og Bunden d, som maae være tæt, saa at intet af Jord eller Svovel kan falde igiennem, efterdi den kommer til at staae over Sumpen, som da vilde snart blive opfyldt. Desuden giores denne Bings bagere Side b breedere end den forreste Aabning, der maae være netop saa viid, som Slæm-Drummet er breedt; thi saa tager den en storre Andeel ureent Svovel ind, og man behover da ikke saa ofte at fylde eller trække paa Bingen. De tvende modsatte Sider a a komme altsaa til at staae bag til videre fra hverandre, end foran;

Hoiden af Bingen bliver 1 Alen eller 5 Qvarteer, og giores den af gangbare Bredder.

Naar Slæm-Rummet skal opsættes, saa sees efter et Sted, hvor man kan have Vand, uden at holde Folk til at pompe det, som ved den forrige Vaskning her har været brugeligt, og hvorfor Forstanderen ved Svovel-Værket paastod, at naar Svovelet skulde vaskes, behovede han endnu tvende Mænd til at pompe Vand. Dette kan dog haves her med ringe Bekostning; thi strax bagved Raffinaderiet, er for nyelig opragen en Grav, hvori altiid er Vand; denne havde man da kun fornødent at dæmme op, saa voxede strax Vandet til Bredden, og derfra kunde man leede en anden liden Grav hen til det Sted, hvor Slæm-Rummet skal staae, hvilket da kan skee saa nær ved Raffinaderiet som forlanges. Fra denne Grav leedes Vandet siden ind i Schlæm-Rummet ved en liden Træe-Rende.

Det kan vel synes, at samme kunde lægges i det Hag, der er i Schlæm-Drummets bageste Ende, og Vandet saaleedes flyde lige ind i Sumpen; men der maae agtes, at Vandet skal flyde gandske stille og jævnt over Bræet, paa det man kan altid i Slæm-Drummet have det lige. Men dette kunde ikke skee, naar Vandet med eet rinder ind i Sumpen; thi da foraarsages i det Vand, der er i samme, en Strom, hvorved det vexelviis flyder stærkere og sagtere over Bræet, saa at man ikke, med Skydsen, er i Stand til at passe den behorige Qvantitet, som til Vaskningen behoves; Desuden maae det kunne hænde sig, at der da kom meere Vand ind i Sumpen, end at det alt kunde udlobe igiennem Skydse-Hullet, og at, enten Skydsen var tagen op eller ikke, vilde Vandet bestandig lobe over Bræet og ind i Slæm-Drummet, hvorved Svovelet

da

da nødvendig maatte flyde bort. Derfor appliceres til Slæm-Rummets bageste Ende et Trug eller Rende enten udhuggen af et heelt Stykke Træe, hvilket vel var best, eller og af Bredder eller Planker saaleedes giort, at den flade Side af Truget A (see Fig. V), falder gandske tæt til Slæm-Drummet, og Haget b kommer til at passe lige for Haget e i Slæm-Drummet, hvorpaa den lille Rende fra Graven aflægges saa, at Vandet kommer til at løbe i den eene Ende af dette Trug, da en flad Steen sættes paa skraaes for Hullet, saa at Vandet ikke med eet kan fra samme Side, hvor det i Truget indløber, komme ind i Sumpen, men maae først passeere Steenen forbi, og fra den anden Side komme ind. Herved undgaaer da Vandet i Sumpen at stødes af det indrindende, og flyder altsaa jævnt over Bræet, og kan man saa med Skydsen paa Siden udlade saa meget, som til Vaskningen er overflødigt. Trug eller Rende.

Det maae dernæst opsættes saaleedes, at den Ende b, hvori de tvende Huller ere, kommer til at hælde noget, dog ikke for meget. Jeg kan ikke fastsætte, hvor meget det, til Svovelets Slæmning, behøver at hælde, efterdi samme er meget lettere end de Sliger, som vaskes ved Berg-Værkerne, i saadanne Slæm-Drum, hvorfor man ved Forsøg best opdager saadant. Dog holder jeg for, at det maatte hælde 4 eller 5 Grader, men med begge Siderne maae det ligge ganske lige eller i Vaterpas, saa at Vandet ganske jævnt kan overstryge den heele Bund, uden at holde sig meer til een Side end til den anden.

Men efterdi Jorden her er gandske slet og jævn, og Vandet skal løbe ind i Slæm-Drummet, saa seer man, at den bageste og øverste Kant af dette maae ligge jævnt med Jorden; da det desuden skal være hældende, saa kommer den fremmerste Ende endnu dybere,

 hvor-

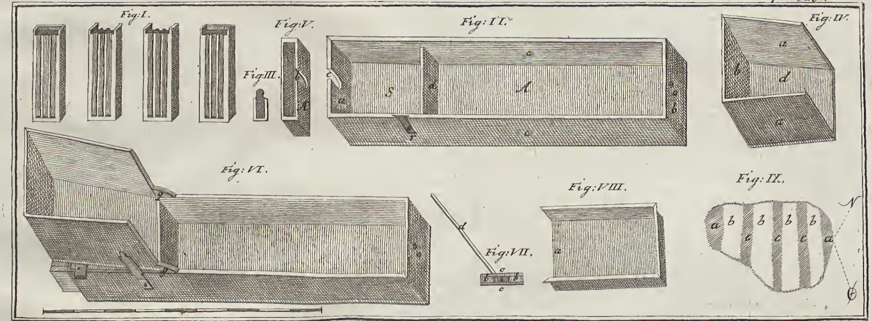
hvorfor man, paa det saadant kan opnaaes, maae grave en Groft 5 eller 6 Qvarteer Dyb, (paa det man tillige kan lægge 3 Stokke-Ender under Slæm-Drummet, saa at det ei kommer til at ligge paa den bare Jord, een under hver Ende, og den tredie under Midten, som tillige forhindrer at det ei af Tyngsel maae kunne boie sig), og saa viid eller rum, at man magelig kan gaae om Slæm-Drummet; og paa det Vandet igien kan udrinde af denne Groft, tages en Grav derfra og ned til Strandkanten, som bliver nogle Favne lang.

Naar dette nu er opsat paa ovenbeskrevne Maade, saa sættes Bingen op over Sumpen, (see Fig. VI); dog lægges et Træe m under den bageste Ende tvers over Slæm-Drummet, saa at den kommer til at hælde fremad. Derved bliver det lættere at grave Svovelet af Bingen og ned i Slæm-Drummet. Den sættes saa langt frem, at Svovelet, naar det derudaf uddrages, ei falder i Sumpen. Paa hver Kant af Slæm-Drummet fæstes imod Enderne af Bingen en Knegt (see Fig. VI. g g), for at stotte den, at den ei skal glide længer ned, og tillige at den ei skal veie ned bag til, i Fald denne Ende skulde blive tyngere end den forreste; Paa saadan Maade er da Slæm-Drummet gandske færdigt.

Knegt.

Kist.

De ovrige Reedskaber ere en Kist, og en Spade. En Kist kan ellers ansees som en Træe-Kradser, og bestaaer af Bladet og Skaftet. Bladet maae være 3 Qvarteer langt, og bliver giort af Eeg; man tager sædvanlig dertil Stave af gamle ubrugelige Oxe-Hoveder, da Breedden hænger af Stavens Breedde hvoraf den bliver giort. En nye Kist er sædvanlig 3 til 4 Tommer breed; i Midten deraf bliver giort et fiirkantet Hull, hvori Skaftet eller Stokken indfattes, og omkring Hullet bliver den $\frac{3}{4}$ Tomme tyk, paa det

O. Henchel. del. Haas. sc.

den ei skal give sig, naar Stokken kiiles fast deri. Men da den vilde blive alt for svær, naar den overalt skulde beholde denne Tykkelse, saa skiæres den 1 Tomme fra Hullet tyndere til Enderne, saa den i hver Ende bliver $\frac{1}{3}$ Tomme tyk (see Fig. VII. b b), siden skiæres den ogsaa tynd til Sidekanterne cc, hvormed Bladet er færdigt. Stokken er ikkun en rund Stage 2 Alne lang, som i den eene Ende bliver tilskaaren efter Hullet i Bladet, og deri fastkiilet, (see Fig. VII.)

En Jern-Spade veed hver Smed at giore; dog maae agtes, at denne maae paa det Sted, hvor Hullet, udi hvilket Spade-Skaftet skal sidde, moder med Spaden selv eller Bladet, være noget boiet, saa at den, naar den bruges til at spade eller slaae op med af Slæm-Drummet, ikke skal sidde ligefrem med Skaftet, hvorved den hugger ned i Bunden og fordærver Slæm-Drummet; men den maae med Skaftet udgiore en stump Vinkel, saa at den falder nogenleedes efter Bunden, og kan bruges uden at rive Splinter af samme. Spade.

Saasnart alt paa denne Maade er i Stand, kan man begynde med Vaskningen eller Slæmningen: Forst fyldes da Bingen med raat Svovel, hvorpaa Skydsen sættes for det Hull, som er paa Siden af Sumpen, saa at Vandet kan flyde ind over Bræet, og gandske sagte og stille ned over Bunden i Slæm-Drummet; er der for meget Vand, saa lættes lidet paa Skydsen, da en Tap sættes i det nederste Hull i Ende-Brettet b, derpaa graves lidet af det raa Svovel med Kisten udaf Bingen ned i Slæm-Drummet, og jævnes om med Vandet oppe ved Bræet, indtil det er ganske jævnt, og flyder med Vandet ned over Bunden, hvorpaa man med Kisten skyder det nedsludte igien sagte op til Bræet, forst paa den eene

Side saa langt neden fra, som man seer, at Svovelet er flydt med Vandet, siden ligeleedes paa den anden, og ved hver Gang jævnes det til rette oppe ved Bræet, saa at Vandet kan gaae jævnt overalt, og passes da meget nøie, at Vandet ei kommer til at skiære i nogen af Siderne, og dette fortsættes, indtil man seer, at det er nogenleedes reent; saa skydes det afflude Skarn gandske ned til Tap-Hullet, og graves igien en nye Portion Svovel af Bingen ned i Slæm-Drummet, hvormed fortfares ligesom forhen; derpaa igien en nye Portion, hvilket fortsættes saa længe, indtil Slæm-Drummet er fult oppe ved Bræet. Derpaa graves alt tilsammen med Kisten ¾ Alen neden for Bræet, for at opblandes, da de endnu indblandede lættere Jord-Partikler komme tildeels oven paa (dette kaldes at mangle Svovelet), hvorpaa det igien opskydes til Bræet og slæmmes som forhen, hvilket Arbeide igientages og fortsættes saa længe, til man seer at Svovelet er gandske reent, hvorpaa Skydsen optages, saa at Vandet igien faaer sit Udløb igiennem Skydse-Hullet, da det vaskede Svovel opslaaes af Slæm-Drummet, og henføres paa et Sted i Forvaring.

Godt var det, om dertil blev oprettet en Bing, som stoed lidet op fra Jorden, hvori det vaskede Svovel kunde henlægges, paa det Vandet kunde sie deraf; og holder jeg for, at saadanne 2 eller 3 Binge meget vel kunde lade sig indrette i Svovel-Hytten; Saa er og Svovelet, naar det skal smæltes, strax ved Haanden.

Svands. Det Skarn eller Ureenligheden, som er afflydt kaldes **Svands**, og kan, om man ved første Slæmning ikke er gaaet forsigtig nok til Værks, men Svovel flydt ned tillige med Vandet og Jorden, igien omslæmmes.

Endnu

Endnu en anden Uleilighed synes at have Sted ved Svovel-Smæltningen, og samme bestaaer deri, at Svovelet blev smæltet ligesaa raat, som det blev taget af Forraads-Huuset, uden at tørres. Jeg spurgde derfor Forstanderen, om han ikke brugde, at tørre Svovelet, forend det blev smæltet? hvortil han svarede, at det blev brugt, naar Svovelet var først nyelig kommet fra Minerne, førend det skulde smæltes; men ikke naar det havde ligget saa længe som dette, der var fra forrige Aar. Jeg mærkede altsaa, at Svovelet ei bliver tørret, uden det er saa raat eller vaadt, at det væder Haanden, og efterdi dette nu ei var saa vaadt, saa blev det heller ikke tørret; endskiønt man vel kan slutte sig til, at saadan Mængde Svovel, der er saa meget blandet med Jord, og har ligget paa Jorden udi en Dynge i et Jord-Huus, ei kan være meget tørret, allerhelst da det er opfyldt med et stærkt Acido vitriolico, der meget begiærlig trækker Fugtighed til sig af Luften. Det første, som nu, af dette Svovel, kommer i Panden, tørres da vel, førend det smælter, men naar dette er smæltet, og en anden Portion kommer igien dertil, saa maae det enten altsammen stivne, eller ogsaa maae der komme gandske lidet i, som dog ikke kan smælte førend alt Vand og Fugtighed er bortdunstet, hvilket meget forsinker Smæltningen. Naar desuden en Deel Svovel er smæltet i Panden, og man kommer større Portioner i ad Gangen, saa endskiønt det ikke stivner tilsammen, vil dog det raa Svovel ikke smælte, førend det er befriet fra Fugtigheden, hvorfor der ofte fyres under Kiædelen stærker end fornødent giøres, naar Svovelet var tørt, hvorved det saaleedes ofte staaer Fare for at brændes. Herforuden skeer det ikke sielden, at denne raa og fugtige Svovel-Jord pakker sig tilsammen, hvorved det smæltede Svovel sætter sig

En anmærket Feil.

 som

som en tyk Skorpe uden paa og tilstivner, da saadanne Klumper siden flyde oven paa Svovelet, uden at kunne smælte, formedelst den indvortes Fugtighed, der nu ikke saa lættelig kan uddunste.

Ved det nu Smæltningen varer saa meget længe, og der imidlertiid bliver bestandig omrørt i Svovelet, saa er det rimeligt, at dette maae blive saa meget desmeer beblandet med Tran, som ogsaa opløse, ved den stærkere Grad af Hæde, en Deel af Kalk-Jorden, saa at det ikke bliver saa reent, som det kunde blive, naar Svovelet for i Veien var gandske tørt; hvorfor jeg holder for, at Svovelet, førend Smæltningen skeer, burde meget vel tørres. Her er da igien intet at tørre det udi, uden i een af Jern-Kiædlerne, som baade vilde være et langsomt og kiedsommeligt Arbeide; thi da disse ere dybe, saa kan man ikke komme meere deri ad Gangen, end at Bunden kan bedækkes dermed, og at man kan røre samme vel op. Naar der kom meere i, end man fra Bunden vel kunde op-røre, vilde det, som laae paa Bunden, først blive befriet fra sit Phlegma, og altsaa smælte, førend det øverste kunde blive tørt; og naar dette saa blev omrørt med det vaade Svovel, vilde det blive til en fast Massa, og saaleedes meget sildig tørres. Mig synes der-

Svovelets Tørring.

for at være bædre, at have en flad Pande til at tørre Svovelet i, førend det smæltes, som baade vilde være hastigere og lættere for Folkene. Panden kunde være 2 Alne lang, og 1 Qvarteer høi eller dyb, med en Kant eller et Bred oven om, hvorpaa den kan hvile, (see Fig. VIII). Saadan en Pande kan man indmuure paa den Side af Skorsteenen, hvor den lille Pande staaer, som desuden er til ingen Nytte, efterdi man ikke faaer meere Svovel, end man kan smælte i den store, allerhelst naar Svovelet er tilforn slæmmet og vel tørret, da Smæltningen vil gaae meget hurtigere fra Haanden end ellers.

Pan-

Panden indmuures saaleedes, at Ild beqvemmelig kan lægges derunder, og lader man den fremmerste aabne Ende a skyde noget ud over Muuren, paa det man, naar Svovelet er tort, kan under dette Udskud sætte en Kasse, og Svovelet nedgraves deri, uden at spildes. Naar man nu har lagt Ild under denne Pande, kommes det raa Svovel deri, hvorpaa man omrorer eller omkradser samme flittig med en Jern- eller Træe-Kradser, indtil det bliver gandske tort, da det nedrages af Panden i en derundersat Kasse eller ogsaa en Bor, og siden deri fores til den anden Side, hvor Smælte-Kiædelen staaer, enten for strax at smæltes, eller ogsaa at forvares i en til den Ende paa denne Side opslagen Bing.

Foruden at en Deel Omkostninger og Uleiligheder vilde spares og undgaaes ved saadan Omgang, undgik ogsaa Folkene at drage til sig de af dette ureene Svovel, naar det smæltes i Mangfoldighed, opstigende stærke og suure Damper af Vitriol-Syre, som i den er indblandet, og er skadelig saavel for Brystet, som Dinene; hvilket Onde foraarsager, at man vanskelig kan erholde til Svovel-Værket de fornødne Arbeids-Folk, efterdi Islænderne sige, at disse Damper ere forgiftige, sluttende saaleedes af deres onde Folger.

Paa det nu de hidtil ved Svovel-Værket brugelige 4 Mænd kunde, uden Tillæg af andre, forrette alt dette uden Forvirring, saa vil jeg herved tillige give mine ringe Tanker derom, nemlig: at saasnart Kulden og Veirliget om Foraaret vilde tillade, burde de Bonder, som vilde bringe Svovel til Raffinaderiet, tilholdes dermed strax at indfinde sig, og saadan Tiid skulde vedvare, indtil Skibet kom paa Havnen, og ikke længer; thi da faaer Svovel-Værks-Forstanderen, som tillige er Underkiobmand (nu Assistent), Arbeidets Bestridelse.

med Handelen at bestille, saa at han ikke vel længer kan vedblive at modtage Svovelet.

Saadant vilde og være saavel Indbyggerne, som Handelen nyttigt; thi naar Skibet er kommet paa Havnen, kunne de iblandt Almuen, som ere slette Huusholdere, naar de komme til Svovel-Værket, let tage Leilighed deraf til at opholde sig alt for længe ved Handels-Stedet, og derved ei alleene tilsætte meere end de have fortient paa Svovelet, men og forsømme, ved sammes Førsel paa den Tiid af Aaret, deres beste Hoebiærgning, hvorpaa dog deres Ophold fornemmelig beroer; ligesom de og derved sættes ud af Stand til, enten at betale hvad de allereede kunne være skyldige ved Handelen, eller at kunne der indkiøbe hvad de videre kunne behøve til deres Huusbrug eller Næring. Derfor burde da Svovelet strax om Foraaret begynde at tilføres; og det maae endelig saa være, dersom Svovel Raffinaderiet skal kunne drives paa anførte Maade med forommældte 4 Mand, paa det man strax om Foraaret kan begynde med at slæmme det raa Svovel, og dermed være færdig forend Kulden igien begynder, hvortil da behøves tvende Mænd: een der bestandig maae staae ved Slæm-Drummet, for at passe Slæmningen, og en anden, der kan skaffe saavel det ureene Svovel frem til Slæm-Drummet, som og det slæmmede igien hen til sit Sted, da de andre to Mænd kunne imidlertiid stikke Torv, og giøre alt, hvad fornødent er, i Stand, til man igien begynder at smælte, hvilket skeer saasnart alt det ureene Svovel er slæmmet. Den øvrige Tiid af Efteraaret kan siden være meer end tilstrækkelig nok til at faae det smæltet.

Vilde man koste paa at bygge et Huus over Slæm-Drummet, hvilket ogsaa var fornødent, saa var een alleene i Stand til

at

at bestride Slæmningen; thi da kunde saavel det ureene Svovel, naar det af Bonderne blev modtaget, som og det slæmmede, henlægges i dette Huus, hver Sort paa sit Sted, hvor der da hverken var langt at trække Svovelet paa Bingen, eller at henføre det slæmmede, og kunde da saaleedes alt bestrides af een Mand; i hvilket Fald man og i dette Huus meget vel kunde indrette 2 Slæm-Drumme, og saaleedes to Mænd bestandig slæmme, saa var man ligesaasnart færdig med heele Slæmningen, som Bonderne holdte op med at tilføre Svovel.

Naar Svovelet saaleedes bliver slæmmet og tørret, tør jeg forsikkre om, at ikke engang den tredie Deel saa megen Tran skal medgaae, som for nærværende Tiid ved den nu brugelige Omgang, og at Svovelet desuden derved skal blive bædre. Naar jeg derfor vil efterregne, hvad der i et Aar kan bespares af Tran, saa vil saadant være tilstrækkeligt til at betale disse smaa nye Indretninger, og endda give Overskud det første Aar; thi naar der smæltes lige, som i sidstafvigte Aar (1774. 75.) 600 Centner Svovel, saa kan man beregne, efter de Smæltninger, som i næst foregaaende Aaringer fra 1ste October til ultimum Martii bleve giorte, da der bleve raffinerede 208 Centner 21 Pund, og dertil medgik 352 Centner 80 Pd. raat Svovel og 1195 Potter Tran, at til benævnte 600 Centner medgaae 1016 Centner 66 Pd. raat Svovel og 3444 Potter Tran. Omkostninger.

Fiirsindstive Pund raat Svovel koste ved Raffinaderiet 20 Fiske eller 45 Skilling Danske, og en Tonde Tran, som holder 136 Potter, her i Kiobenhavn 20 Rdlr., det eene Aar mod det andet regnet. Naar jeg nu beregner den Summa, hvortil saadant Svovel kan udbringes, og drager derfra alle Omkostninger,

 saa

saa bliver Overskudet ikke meget stort; thi naar hvert Centner raffineret Svovel beregnes til 3 Rdlr. saa er for

600 Centner . . .		1800 Rdlr.
Dertil medgaaet 1016 Centn. 66 Pd. raat Svovel, à 80 Pd. 45 ß. er altsaa . .	595 Rd. 59 ß.	
3444 Potter Tran, Tonden for 20 Rdlr. . .	506 Rd. 45 ß.	
De aarlige Omkostninger samt Folkelon omtrent . .	340 Rd.	
Forstanderens Salarium, som er 16 ß. per Centn. belober sig til .	100 Rd.	
Bliver Omkostningern. Summa	1542 Rd. 8 ß.	
Altsaa i Behold, eller Overskud .		257 Rd. 88 ß.
Naar derimod de $\frac{2}{3}$ Deele af Trannen bleve besparede, saa vare Omkostningerne mindre .	337 Rd. 62 ß.	
Altsaa de gandske Omkostninger	1204 Rd. 42 ß.	
Og derfor i Behold eller Overskud .		595 Rd. 54 ß. (*)

Efter

(*) Da denne Beregning afviger noget fra den rigtige, vil jeg sætte denne hos, saaledes som den, ved den Kongel. Islandske Handel, er uddragen af vedkommende Regnskaber, og da er

Fra 30 Martii 1774 til samme Tiid 1775 raffineret ved Husevigs Svovel-Værk og hidsendt

605$\frac{3}{5}$ Centner Svovel, à 3 Rdlr. .	1815 Rd. 57$\frac{3}{5}$ ß.
Derfra drages Fragten, à 48 ß. pr. Centn.	302 Rd. 57$\frac{3}{5}$ ß.
bliver tilbage	1513 Rd.

Hertil

Efter adskillige smaa Forsøg har jeg befundet, at, naar jeg tog 2 Portioner Svovel lige store, nemlig $1\frac{1}{2}$ Pund, og smæltede, den eene uden at vaske den, men den anden i Forveien vasket, saa medtog den uvaskede $2\frac{2}{3}$ Lod Tran til sin Rensning, men den vaskede derimod ikkun $\frac{1}{2}$ Lod, og blev dog ligesaa reen som hiin.

Jeg erfarede tillige, at Svovelet ikke gandske kunde blive frit for at inficeres med Tran og Fittighed, men at saavel det vaskede som det uvaskede vare dermed beblandede, dog det første meget

Hertil er, efter Regnskabet, forbrugt		
1278 Vætter raat Svovel, som er beregnet saaleedes:		
764 V. à 20 Fisk og 2 Rd. 80 ß. per stort Hundr. :	360 Rd. 75 ß.	
514 V. à 15 Fisk og 2 Rd. 80 ß. per stort Hundr. :	182 Rd. 4 ß.	
3463 Potter Tran, indkiøbt for	179 Rd. 85 ß.	
er omtrent 6 Rdlr. 20 ß. pr. T. à 120 Potter eller 7 Rd. 4 ß. pr. T. à 136 P.		
Omkostninger og Folkeløn :	340 Rd. 43 ß.	
Forstanderens Salarium af $605\frac{1}{5}$ Centner à 16 ß. :	100 Rd. 83 ß.	
Reparation paa Husene og Værket	19 Rd. 39 ß.	
		1183 Rd. 41 ß.
Altsaa Overskud :		329 Rd. 55 ß.
Naar $\frac{2}{3}$ af Trannen, eller 19 ß. pr. 100 Pd., kunde spares, blev end videre derfor at regne		119 Rd. 88 ß.
Og altsaa Overskud :		449 Rd. 47 ß.

At forstaae om det raa Svovel giver en lige Mængde raffineret, enten dertil bruges meere eller mindre Tran, og følgelig om Trannen ikke bidrager noget til det raffinerede Svovels Vægt; thi derpaa ankommer det, at bestemme med Vished, hvad der egentlig vindes ved Trannens Besparelse. E.

mindre end det andet. Den eeneste Vei altsaa til at faae Svovelet frit derfor, maatte være at ophæve den nu brugelige Raffinering med Tran, og i dens Sted antage Raffinering ved Destillation, hvilken Maade, efter min Meening, ikke vilde blive kostbarere end den nu brugelige, undtaget det første Anlæg; thi naar de Penge eller Omkostninger, som nu medgaae til Tran, bleve anvendte til Leer-Retorter, kunde samme ikke komme dyrere; fleere Folk behøvedes der ikke, men noget meere Brænde vilde der vel medgaae.

Destillering. Jeg kan ei gandske og tilforladelig nægte, at Svovel jo skulde kunne destilleres i Jærn-Retorter, uden at opløse noget af Jærnet og blive Jernskyssigt, naar samme paa forbeskrevne Maade var vel vasket i Forveien, og saaleedes befriet fra det overflødige Acido; thi da jeg, af Beskrivelser, veed, at det graa Svovel, som falder under Svovel-Luttringen ved Under-Hartz, bliver i Jærn-Retorter destilleret, saa forestiller jeg mig ogsaa, at det Islandske Svovel, naar det i Forveien var befriet fra det overflødige Acido, ligeleedes, uden at tage Skade, kunde paa ligesaadan Maade renses, da saadanne Indretninger, naar de først vare istandsatte, lettelig uden Bekostninger kunde vedligeholdes; og paa det man kunde være sikker, at Svovelet, forend det blev tørret og destilleret, var gandske befriet fra det overflødige Acido, kunde man af Planker indrette twende Kister eller Kasser, som ved Raffinaderiet, paa det Sted, hvor Slæm-Drummene blive indrettede, burde ved Siderne af samme nedgraves i Jorden, saaleedes, at Vandet, ved en liden Rende i den eene Ende, blev indledet. I den anden Ende derimod burde være et lidet Hag, hvori en anden liden Rende kunde indfæstes, paa det Vandet der igien kunde afløbe.

Een

Een eller to Dage for Vaskningen skulde i hver af disse Kister fyldes saa meget Svovel, som man i 1 eller 2 Dage kunde slæmme, dog saaleedes, at Kisten bliver ledig fra den Rende, hvorigiennem Vandet skal aflobe, ned til Svovelet ½ Alen dybt overalt. Naar den nu saaleedes er opfyldt, lades Vandet ind igiennem den overste Rende, da det efterhaanden oploser det ved Svovelet sig befindende Acidum, og afforer det med sig, naar det igien udlober igiennem den nederste Rende.

Naar der nu i enhver af disse Kister var saa meget Svovel, som i to Dage kunde slæmmes, saa kunde det i den eene udludes i to Dage, medens man tog af den anden; hvilken, saasnart den var tommet, igien skulde fyldes, paa det Svovelet i den atter kunde udludes medens man tog af den forste at slæmme.

Paa saadan Maade holder jeg for at Svovelet fra det overflodige Acido gandske vilde befries, og kunde altsaa, ligesaavel som det graa Svovel ved Under-Hartz, der bliver vundet af Kies, destilleres i Jærn Retorter. At erfare dette med Sikkerhed, kunde alleene koste et lidet Forsog, hvilket jeg, naar mig kunde forskaffes en Jærn-Retorte, med al Fliid vil undersoge, og derefter indberette Udfaldet (*), samt tillige hvorleedes Ovnen, saavelsom Retorterne

 til

(*) Da denne Maade at destillere Svovel ved Retorter af støbt Jærn ogsaa er brugelig i Sverrige, har Kammeret i Hr. Henchels Sted paalagt den Islandske Student Theodorus Thorotti, som i den Tiid opholdt sig ved Universitetet i Upsal paa Kongelig Bekostning, at forskaffe sig al behøvende Kundskab om Omgangs-Maaden dermed. Og da ham, ved den Reise i Island, hvilken ham strax efter hans Hiemkomst fra Sverrige 1779 Allernaadigst blev befalet, er iblandt andet i Særdeelesshed paadraget, at tage Alting, saavel ved Svovel-Minerne, som og ved Svovel-Værket, i nøieste muelig Oiesyn paa Stederne selv, for saa meget bæ-

til Brug i det Store paa beste og beqvemmeste Maade, efter mit Begreb, skulde indrettes, saa at man med 2 eller 3 Mænd uden Tidsspilde, og uden at ode for meget Brændsel, deri kan forrette benævnte Svovel-Destillation.

Saaleedes har jeg da med allerstorste Fliid og efter beste Indsigt optegnet og anfort, saavel hvad jeg ved Svovel-Minernes Undersogelse og paa mine Reiser har observeret, som og hvad jeg ved Raffinerings-Maaden efter mit Begreb har fundet for tienligt at skulle forandres til Forbædring, haabende dermed efter Evne at have opnaaet Hensigten, og dermed opfyldt den mig meddeelte Instruction, forladende mig paa, at det gunstigen oversees, i Fald noget deri skulde mode, som efter høiere Indsigt kunde synes paa en anden og bædre Maade at kunne været anbragt.

bæder at kunne overlægge hvorleedes denne, eller andre forbædrede Raffinerings-Maader kunde beqvemmest passes efter hines naturlige Beskaffenhed; saa er at vente, at saavel de fornødne Forsøg med Svovelets Destillering paa den anførte Maade, som andre, der kunne staae i Samfund, være sig med dets egentlige Raffinering, eller de øvrige, ved Minerne faldende, Natur-Producters Anvendelse, ville i sin Tiid blive nærmere foretagne. E.

C. Zie-

C. Zieners

Beskrivelse

over

nogle Surterbrands-Fielde i Island,

saa og

nogle Steder hvor jernhaltig Jord er funden.

Stigahlid-Field.

Stigahlid er et Field, beliggende ved Soekanten paa Vester- og Nord-Siden af Isefiords-Dyb, lige over for Gronnehlid og Norden for Bolungevig, hvis Strækning i Nord og Soer, regnes at være 1 Miil i Længde, et meget steilt og hoit Field, efter Anseelse 180 Lachter. Surterbranden sammesteds er ei at see, uden i Fieldets Oster-Side til Soen, omtrent midt i Fieldet, nemlig 90 Lachter op fra Havkanten, hvor den findes liggende, næsten horizontal, dog noget lidet op- eller nedad, men ei at see i een Strækning, uden af og til, formedelst de ovenfra nedfaldne Steene og Gruus, som bedække den. Men hvor samme Steen og Gruus, enten derfra er nedfaldet, eller ved indfaldende Regnveir bortskyllet, er Surterbranden blottet og at see paa nogle Steder 20 til 30 Lachter i Længden, fornemmelig Nord i Fieldet, hvor der er et Indlob eller saa at sige en Huk, som af Islænderne kaldes Snoubsjord (*); der kan Surterbranden ei alleene sees i en Strækning af 80 Lachter i Længden, men og af bædre Bonitet end Sonden for, hvor den befindes at være sammenhængende med Steen og Sand, og viiser sig fra $\frac{1}{8}$ til $\frac{1}{4}$ ja og til $\frac{1}{2}$ Lachter tyk, hvilket hverken længer Sonden eller Norden i Fieldet er at finde. Fieldet bestaaer af Jord-

Stigahlid.

(*) I at udtrykke dette Navn skriftlig efter Udtalen har Forfatteren taget Feil. Det rette er Nups-Ofæra, see tilforn S. 20. E.

Jord- og Steenlage, det eene over og under det andet, alle af forskiellig Tykkelse, lige ned til Surterbranden, som findes saaleedes liggende: Næst over samme er 1 Lag rod grov Sand fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Lachter tyk; derunder den saakaldte Steenbrand fra 8 til 10 Tommer tyk; under samme 1 Lag Træebrand fra $\frac{1}{8}$ til $\frac{1}{4}$, ja og til $\frac{1}{2}$ Lachter tyk; Derunder 1 Lag med grov Sand ligesom Gulv-Sand, fra 6 til 8 Tommer tyk; under samme 1 Lag Graaberg, hvis Tykkelse med de derunder værende Jord- og Steen-Lage, som Fieldet bestaaer af, ei kan beskrives, eftersom den forommældte Steen og Sand, næsten ned til Havkanten, bedækker samme. Og da Surterbranden var ikke at see længer Nord i Fieldet, end til ovenmældte Snoubøjord, saa meene Indbyggerne, at den der skulde blive afskaaren og borte.

Efter Anseelse er Surterbranden, som ovenmældt, ei alleene tykkere, men og af bædre Bonitet, Norden end Sonden i Fieldet, hvorfor og de af Indbyggerne, som reise hen for at bryde Surterbrand, tage hen til ovenmældte Snoubøjord; de have og giort Forsøg med begge Steders Surterbrand at lade brænde til Kull, som til Smede-Arbeide er prøvet, og da befundet, at de Kull, som ere brændte af Surterbranden Norden i Fieldet, give langt stærkere og tienligere Ild, end de Kull, som ere brændte af hiin Sonden i Fieldet. Træebranden, som de bruge til at brænde Kull af, er graa af Farve, samt meget haard og fast at skiære udi, og give Kullene af samme en tienligere Ild for Smede-Essen, end den saakaldte Glasbrand, som haver Anseelse af sort Glas uden paa, da de Kull, som blive brændte af den, brænde Jernet, og sætte Slagg derpaa; men dog fornemmelig den saakaldte Steenbrand, som endnu er mindre tienlig til Kull, formodentlig da den, som for er mældt, findes bemænget med Steen og Jord.

Hvad

Hvad angaaer Maaden, som Surterbranden skulde brydes paa, formeener jeg det at maatte skee saaledes, nemlig at inddrive en Stoll, og, om det skulle behøves, igiensætte Midler til Betryggelse, at ei Indfald skulde skee; Dog fordrister jeg mig ingenlunde, at giøre Forslag til samme, mindre til nogen Maskines Indrettelse, da der, som for er mældt, førend noget Arbeide til Surterbrandens Brydning kunde skee, en meget lang Tiid og en Hob Bekostninger vilde medgaae, alleene til Betryggelse for Arbeiderne, da Fieldet er 90 Lachter op fra Havkanten til Surterbrands-Lagene, og bestaaer af Steen og Jordlage alle af forskiellig Tykkelse, fra $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, til 1, ja og 2 Lachters Tykkelse, hvilket Tiid efter anden af Vand og Snee udskylles og løsnes, saa at Fieldet seer ud som en Samling af Steenhobe, ligesom den eene paa den anden var opstablet, saa at man hvert Øieblik maatte frygte det skulde nedfalde. Altsaa førend noget Arbeide til Brydning kunde foretages, maatte der fra Fieldets Spidse indhænges, saakaldte Hænge-Stillinger, hvorved det løse kunde nedbrydes, som saaledes, ned-ad indtil Surterbranden, maatte fortsættes, hvilken Nedbrydning jeg forestiller mig hvert Aar maatte foretages, da baade, naar Sneen om Sommeren smælter, saa og ved indfaldende haard Skyll-Regn, Jord- og Steen-Lagene løsnes derved og blive usikkre.

Naar nu betragtes den liden Tykkelse som Surterbranden bestaaer af, som er kun $\frac{1}{2}$ Lachter, og det tillige er uvist, om samme Tykkelse og Bonitet vilde vedvare naar man kom ind i Fieldet, saa og de mange Bekostninger, her vilde medgaae, førend man fornuftigviis kunde lægge Haand paa Surterbranden til nogen Brydning, saa anseer jeg det billig for unødvendigt at giøre noget Forslag om Maskiners Anlæggelse, da Beliggenheden, foruden de andre

beskrevne Vanskeligheder, er meget ubeqvem. De Reedskaber, som til Brydningen skulde blive de tienligste, formeener jeg maatte blive de hos os saakaldte Kiil-Hakker, som ere forsynede med et Skaft, og spidse til den eene Ende, for med samme at loshugge den Steen og Sand, som over og under holder Surterbranden tilsammen, og derefter med de saakaldte Brækstænger, som ere spidse til Enderne, at losbryde Surterbranden i større og mindre Stykker, alt som Jord- og Steen-Lagene forhen vare frastilte.

Hvad ellers angaaer den Formodning om at finde Surterbranden igien paa den anden, eller den vestlige, Side, da haves intet Spor til, at samme der er at finde, da Fieldet er skiult med saa megen Jord og Steen, saa den ei der er at see. Videre seer jeg ikke at kunne mælde om Surterbranden paa dette Sted.

I det nedfaldne Gruus forefandt jeg en Sort rød Steenart, liig Farve, hvilken jeg haver stodt fiin og blandet med Vand, og farvet paa Træe med samme; den giver en bleegrod Farve.

Ligesaa fandt jeg i Gruset 2de Sorter Leerarter, den eene lidet grovere end den anden, som jeg formoder, ved Blanding af Sand og Kalk, kunde blive tienlig til Muur-Arbeide; samt et Slags, som ligner Muursteen, dog ei i saa store Stykker, som den ellers brugelige Muursteen. Disse Leer- og Muursteen-Arter findes dog ikke i nogen Mængde, men alleene paa nogle faa Steder. Ved dette Fields Sønder- og Øster-Ende, langs ved Søen, ere ellers en Deel beboede Gaarde.

Grønnehlid-Field.

Grønnehlid. Grønnehlid Field, som strækker sig i Øster og Vester fra Gaarden Slætte $\frac{1}{2}$ Miil i Længden, er beliggende ved Søekanten, indtil

indtil den Huk eller Omboining, der udgaaer ved Fieldets Vester-Ende, da det derefter tager sin Strækning i Nord og Søer ogsaa ½ Miil, indtil ved dets Norder-Ende, hvor der er en Judgang eller Omboining, indtil Adalvig. Bemældte Field, som strækker sig i Øst og Vest, er efter Anseelse 200 Lachter hoit fra Havkanten. Midt i samme er Surterbranden liggende, næsten horizontal, og kan sees 80 Lachter i Længden, dog ikke anderleedes, end af og til, formedelst den Jord, Fiældet er bedækket med, saa og for det ovenfra nedfaldende Berg og Gruus; og bestaaer dette Field af Jord- og Steenlage, ligesom Stigahlid, dog ikke i saa betydelig Tykkelse, men fra ½ til 1 Lachter; og da paa endeel Steder, nogle Vand-Aarer trænge sig derigiennem, saa ere samme Jord- og Steen-Lage derved, Tiid efter anden losnede, hvorved Fieldskreed er skeet, ved hvilken Leilighed Surterbranden fremviiste sig, som er saaleedes liggende: Nemlig næst over den 1 Lag Graa-Berg 10 Tommer tykt; derunder 1 Lag Steenbrand 3 Tommer tyk; derunder 1 Lag Træebrand fra 4 til 5 Tommer tyk; derunder 1 Lag Graa-Berg, Jord, og saa fremdeeles, baade over og under Surterbranden, alle af forskiellig Tykkelse, fra ¼ til ½, ja og til 1 Lachter. Surterbranden paa dette Sted findes vel tienlig til Kull, men da den ikkun findes i saa liden Tykkelse, saa synes mig den ikke fortiener noget Arbeide til Brydning, da den vanskelig vil lade sig bryde udi store Stykker, ei alleene for dens liden Tykkelse, men fornemmelig fordi den findes saa skior, at min medhavende bekiendte Følgemand forklarede, at man endog med mueligste Forsigtighed ikke kan faae større Stykker deraf, end det meeste 20 Tommer i Qvadrat, foruden den Fare og Besværlighed, her vilde møde, næsten som ved Stigahlid er mældt. Udi det oven beskrevne Field,

 som

som strækker sig i Nord og Soer ind til Adalvig, var ikke muligt at fremkomme, da det ovenfra nedfaldne er, ved indfaldende Regnveir, og derefter ved Solens Varme, blevet saa haardt, at det ikke for noget Menneske er muligt at fremkomme. Tillige forklarede den medhavende Følgemand, at Surterbranden aldrig, saavidt ham var bekiendt, havde været der at finde, mindre været brudt, hvilket viiser, at der om dette Sted ikke kan gives nogen videre Oplysning. Ikke heller var i Fieldets Øster-Side noget Spor til Surterbrand, da samme Field-Side er temmelig blot for Jord og Steen, saa at om noget havde været paa samme Side, havde det sikkert ladet sig til Syne.

Men paa Sønder- og Vester-Siden af Gaarden Stad i Adalvig, udi en Dal, kaldet Scharderdal(*), som er beliggende paa Sønder- og Øster-Siden af det i Nord og Soer forhen beskrevne Grønnehlido-Field, er, efter Præstens Beretning, af ham brudt nogen Surterbrand udi meget store Stykker, hvorved ei befandtes nogen Jord- eller Steen-Art, ei heller, enten over eller under den, nogen Steen- eller Glas-Brand, og af samme Surterbrand haver bemældte Præst ladet brænde Kull, som jeg saae Prøve af, og som, efter hans Beretning, vare meget gode til Smede-Arbeide. Men denne Surterbrand havde saa megen Jord over sig, at han haver ladet grave 3 til 4 Alne dybt, forend han haver naaet Surterbranden, som da befandtes med et gandske lidet Steen-Lag over sig. Men som en Bæk rinder igiennem Dalen, saa er samme Grav derefter falden til, saa at intet af det Steds Surterbrand kunde mig foreviises, uden nogle paa Stedet igien liggende meget smaa

(*) Dette Navn er ligeleedes saavel her, som paa adskillige Steder i det følgende, urigtig udtrykt i Stedet for Stadardal, see tilforn S. 39. E.

smaa Stykker. Stedet, hvor Surterbranden udi bemældte Scharderdal findes, er efter Anseelse lige for Grønnehlid-Fieldets Vester-Ende, som strækker sig i Øst og Vest; og synes mig et Forsøg kunde skee med Grund paa dette Sted, allerhelst man der, uden nogen betydelig stor Bekostning, kunde faae Surterbranden fort til Soen; og naar da 2 til 3 duelige Bergarbeidere fra Kongsberg bleve oversendte, som kunde blive forsynede med Islændere, og tillige underviise dem med Brydningen, saa formeener jeg at samme maatte skee paa denne Maade, nemlig: naar den over Surterbranden værende Jord var affyldt, maatte den Steen, som befandtes over Surterbranden, tillige medtages, indtil samme Steen blev $\frac{3}{4}$ eller 1 Lachter tyk, formedelst at Bakken stiger og bliver høiere opad. En Stoll maatte inddrives, hvis Høide jeg ikke kan bestemme, men den maatte rette sig efter Surterbrandens Tykkelse; dog maatte samme Stoll i det mindste inddrives paa $\frac{3}{4}$ eller 1 Lachter høi, saa at Arbeiderne nogenleedes beqvemmelig kunde forrette sit Arbeide; og skulde Surterbranden befindes at være tykkere, end ovenmældte $\frac{3}{4}$ eller 1 Lachter, maatte samme medtages, og det saaleedes, at Førsten eller det øverste, maatte være fast, og om Førsten over samme skulde befindes at være saa løs, at man skulde befrygte nogen Fare deraf i Tiden, maatte Berg-Midler igiensættes, hvorved bleve sparede videre Forbygninger, dog maatte Sohlen eller det underste af Stollen, indefter saaleedes drives, at den maatte have Fald udefter, om Vand skulde indtrænge sig i Stollen (hvilket kan formodes, da Fieldet oven paa bestaaer af store Flader, og nogle smaa Kiær og Damme ere paa samme Flader) paa det Vandet af sig selv kunde udrinde. Dog maatte tillige tages i Agt, at Sohlen ei maatte stige saa meget, at den skulde foraarsage, at Røg

og

og Damp blev indestaaende, og kunde foraarsage Arbeiderne Uleilighed.

De Reedskaber, som skulde bruges til at udfordre den brudte Surterbrand, samt Steen og Berg, til Dagen, formeener jeg tillige maatte blive de saakaldte Hiulbører eller Thye-Hunde, men dersom det sidste Slags kunde undværes, blev derved sparet Hunde Stag, hvilket vilde blive bekosteligt at holde ved lige. De Reedskaber, som ellers til Surterbrandens Brydning skulde behoves, maatte være Truger og Kradser, til at bortfylde den over og under den værende Jord med, og dernæst tillige Rids-Jern eller Kiilhakker, for at loshugge Surterbranden, og Brækstænger, at losbryde samme. Den brudte og udfordrende Surterbrand kunde efter mine Tanker lættest transporteres saaleedes, at hvad deraf blev brudt om Sommeren, maatte blive overliggende til Vinteren, det allerførste Snee kom, da den med Heste og Slæder kunde nedkiøres til Soen, da Veien ikke er længere end ½ Miil, og bestaaer heelt igiennem af nogle smaa Bakker udover, samt er for det meeste slet og jævn, hvilken Vinterkiørsel jeg forestiller mig at kunne bekommes for en taalelig Priis, især da Islænderne ere vel forsynede med Heste, og have ei nogen betydelig Drift med samme. De ved Grønnehlids Field næst beboede Gaarde ere een paa Nord- og Øster-Siden beliggende, Slætte kaldet, saa og ved Scharderdal, Gaarden Stad, hvor Præsten boer.

Strømnæshlid-Field.

Strømnæshlid. Strømnæshlid Field er beliggende ved Soekanten, og strækker sig i Nord og Soer, henved 1¼ Miil i Længden. Surterbranden er at see i begge Fieldets Sider, da Strømnæshlid og

Skorar

Skorar er eet Field, undtaget at Skorar er beliggende paa Øster- og Strømnæshlid paa Vester-Siden. Strømnæshlid er efter Anseelse 210 Lachter hoit op fra Havkanten, og Surterbranden liggende midt i Fieldet næsten horizontal, og at see fra dets Sondre til den Nordre Ende, dog ikke udi een Strækning, for den Jord og Steen, som paa nogle Steder skiuler den, og fornemmelig fra Fieldets Sonder-Ende, henved 100 Lachter til Nord i samme, da endeel Jord og Steen bedækker den, der Tiid efter anden baade ved Regn og Soelskin, er næsten bleven saa haard som Steen, hvorfor Islænderne, naar de ved een eller anden Leilighed skulle gaae over samme Steder, maae for i Veien forsyne sig med et Slags Iis-Braadder paa Benene. Men fra forbemældte 100 Lachters Længde Nord i Fieldet, kan man paa adskillige Steder gaae op fra Soen til Surterbranden, og forfolge den sammesteds, lige til dets Norder-Ende.

Surterbranden findes her saaleedes liggende: Næst over den er 1 Lag Graaberg fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Lachter tyk; derunder 1 Lag Træebrand, $\frac{3}{4}$ Lachter tyk; derunder 1 Lag Graasteen 2 Tommer tyk; derunder igien 1 Lag Træebrand fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Lachter tyk; derunder 1 Lag ligesom Leer fra 1, 2 til 3 Tommer tykt; derunder igien 1 Lag Træebrand fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Lachter tyk; derunder igien 1 Lag Graasteen 2 Tommer tyk; derunder 1 Lag Træebrand fra 3 til 4 Tommer tyk; og derunder 1 Lag Steenbrand, hvis Tykkelse ikke kan angives, da den fandtes bedækket med en stor Mængde nedfaldet Sand og Steen, da Fieldet fra dets Top og ned til Surterbranden bestaaer af Jord- og Steen-Lage, alle af forskiellig Tykkelse fra $\frac{1}{2}$ til 1 Lachter, som Tiid efter anden losnes og nedfalde. Surterbranden synes paa dette Sted at fortiene Undersogelse, da den ei

alleene befindes at være god, men og bestaaer af saa mange og tykke Lage, og det eene Slags ikke mindre godt og beqvemt til Brug og Brydning end det andet. At det er Sandhed, som ellers formodes, nemlig, at naar Surterbranden sandtes paa den eene Side af et Field, den og skulde findes paa den anden, saadant viiser sig her, da Strønmæshlid ligger paa den eene, og Skorar paa den anden Side, og samme findes paa begge Steder; men at Surterbranden i Skorar ikke bestaaer af saa tykke Lage, derom skal blive mældt i samme Steds Beskrivelse.

Hvad Brydnings-Maaden angaaer, anseer jeg for tienligst, at inddrive en Stoll, saaleedes at ei nogen vis Hoide dermed blev holdet, uden hvad sammes Sohle betreffer, baade om Vand skulde trænge igiennem, saa og at ikke Luften i Stollen skulde betages frie Ind- og Udgang, men at Surterbranden blev brudt saaleedes, at Klippen over og under den maatte folges, saa at Steen- saavel som Træebranden maatte medtages og siden adskilles, hvilket lettelig lod sig giore, da Steenbranden er skior og sprod, og altsaa falder udi smaa Stykker, og Træebranden haard og fast, og kan brydes i store Stykker; men skulde Surterbranden kiendelig aftage, naar man kom ind i Fieldet, hvilket kan formodes, da den ei befindes saa tyk paa den anden Side; saa maatte dog den fornodne Hoide, som er fra ¾ til 1 Lachter, indeholdes, om nogen Drift fremdeeles skulde fortsættes. Skulde ellers, ved Stollens Inddrivelse, den over og under Surterbranden værende Klippe befindes saa los og tynd, at man skulde frygte for, at Indfald maatte skee, holder jeg for raadeligst, at Bergfæster maatte igiensættes, i længere og kortere Distance, ligesom Nodvendigheden det maatte udfordre, om Bygnings-Materialier ved den Leilighed kunde undværes. Til den

brudte

brudte Surterbrand at føre ud til Dagen igiennem Stollen, meener jeg Hiulborer beqvemmeligst kunde lade sig bruge, eller Thye-Hunde; dog dersom disse sidste skulde bruges, saa vilde samme falde meere bekostelige, eftersom til deres Brug Hundestag maatte indrettes og vedligeholdes.

Den vundne Surterbrand kunde, efter mine Tanker, paa følgende Maade, nedbringes til Søen, for ei at blive slagen i Stykker forend den kom ned. Over Surterbranden, henved 20 Lachter op, befindes en Plan eller Slette, som ved Arbeide maatte bæder jævnes og dannes. Paa denne Slette maatte indrettes en Haandvinde, om hvis Korb eller Stok maatte være fæstet et Linn-Toug eller Jernlænke, dog best et Linn-Toug, for ei at falde for tungt for Arbeiderne. Samme Vinde skulde være forsynet med Arme, ved hvilke Vinden skulde omdreies, og paa enhver af Tougets Ender skulde være en saakaldet Thye-Hund fæstet (hvilken jeg meener kunde bruges saa stor, at den kunde indtage 2 til 3 Tønder), hvorved den fyldte, ved at nedgaae, kunde lette den anden som opgaaende; og maatte da tillige fra det Sted, hvor Surterbranden skulde nedbringes, Hunde-Stag indlægges, heele Fieldet nedad, lige til Søen, hvor den skulde aflægges. Til at omdreie og nedvinde det brudte, meener jeg kunde udfordres 4 eller 6 Mand i det høieste; thi skulde samme Maskine indrettes oven fra Fieldets Spidse, ved en paa Udbygninger hvilende Korb (som formeenedes), vilde mange fleere Bekostninger medgaae, da Fieldet fra dets Spidse og lodret ned er 80 Lachter. Derfra udgaaer en Slætte 7 til 8 Lachter lang: som er den jeg meener der maatte jævnes og dannes til det Sted, hvor Maskinen skulde anlægges; men derfra er Fieldet ned over til Søen 130 Lachter, og saa fladliggende, at det falder

paa 1 Lachter, fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Lachter, og paa sine Steder vel lidet meere. Naar nu ikkun Faldet regnes at være $\frac{1}{2}$ Lachter paa 1 Lachter, saa udgiør det dog, i ovenmældte 130 Lachter, 65 Lachter. Naar nu tillige tillægges den Flade over Surterbranden, som er beskreven at være 7 til 8 Lachter, saa bliver Faldet af Fieldet 73 Lachter, hvilket viiser Vanskeligheden med at saadanne Udbygninger kunne skee fra Fieldets Spidse. Dog forend nogen Maskine blev anlagt, enten paa denne eller anden Maade, maae jeg igientage det forhen giorte Forslag ved Scharderdal, at nogle Bergmænd maatte oversendes, for at forsøge ved Brydning en Sommers Tiid, om Surterbranden vilde vedholde i den Tykkelse og Godhed, som den i Dagen viiser, da man, naar saaledes befandtes, kunde med nogen Grund anvende Bekostninger paa Maskiners Indretteelse. Det mig i min Instruction befalede Forsøg til Brydningen og Reedskabernes Forbædring, kunde ikke den Gang lade sig giore, da neppe saa mange Folk vare at bekomme, som kunde befordre mig til de Steder, som skulde undersøges; og om de endog havde været at faae, da vilde Forsøget ikke blevet saa fuldstændigt og oplysende, som det sig burde, ved 1 eller 2 Ugers Arbeide, da saadant udfordrer 10 til 12 Uger, om det skulde blive til nogen Nytte, hvilken Tiid ikke var tilovers for mig, naar de andre mig befalede Steder ogsaa skulde været forsøgte. De tienligste Reedskaber til Brydningen paa dette Sted formeener jeg at ville blive de i Scharderdals og Grønnehlids Beskrivelser tillige benævnte Rids-Jern, Kiilhakker og Brækstænger. De ved dette Field nærmerst beboede Gaarde, ere blandt andre een paa Sønder-Siden, **Laarrum** kaldet.

Fiel-

Fieldet Skorar.

Skorar, som er beliggende ved Søen i eet med Stromnæs- Skorar.
hlid, da Skorar ligger paa den østre, og Strømnæshlid paa den vestre Side, og hvis Længde i Nord og Soer er 1¼ Miil, er 210 Lachter høit, og Surterbranden liggende midt i Fieldet, hvor den er at see i een Strækning, fra midt i samme og til dets Nordre Ende, dog ikke anderleedes end af og til, for det ovenfra nedfaldne Berg og Gruus, som bedækker den, da Fieldet lige fra dets Spidse og ned til Surterbranden, bestaaer af Jord- og Steen-Lage, af meget forskiellig Tykkelse, hvilke Jord- og Steen-Lage Tiid efter anden ere løsnede og nedfaldne; og da Vandbække trænge sig igiennem paa adskillige Steder i Fieldet, saa ere Jord-Lagene derved saaleedes løsnede, at Fieldet derved er blevet meget løst og overhængende, saa at derved som ofteſt skeer Fieldskreed. Surterbranden findes her ligesom i de andre Fielde, liggende horizontal, saaleedes: øverst over den 1 Lag Graaberg fra ½ til ¾ Lachter tyk; derunder 1 Lag Surterbrand fra 4 til 8 Tommer tykt; derunder 1 Lag Steen, næsten saa fiin som Sand, 3 Tommer tyk; derunder igien 1 Lag Surterbrand, fra ½ til ¾ Lachter tyk; derunder igien 1 Lag Graasteen, hvis Tykkelse, tillige med de derunder værende Steen- og Jordlage ikke kan beskrives, formedelst de ovenmældte Aarsager, da Fieldet, fra Surterbranden, og ned til Søen, seer liger ud til en Sandbakke end noget Field. Surterbranden paa dette Sted, især mod Fieldets Norder Ende, befindes at være ligesaa god, som i Stromnæshlid, men ei i saadan Tykkelse. Til Beviis paa dens Ustadighed tiener følgende: henved 40 Lachter Sønden for hvor Surterbranden er tykkest, rinder en Bæk, hvorved Klippen

pen, i 1 Lachters Breedde, var reenskyllet fra Steen og Sand. Sammestedes var Surterbranden at see, dog ikke tykkere end fra 10 til 12 Tommer. Længer Soer i Fieldet henved 70 Lachter, var den atter at see i $\frac{3}{4}$ Lachters Tykkelse, ligesom Nord i Fieldet, men ikke saa god, da den befindes at være meer blandet og sammenhængende med Steen og Sand.

Beqvemmeligheden paa dette Sted til Maskiners Anlæggelse, befindes af lige Beskaffenhed som i Strømnæshlid. Men naar betragtes, ei alleene den Forskiæl af Tykkelse og Godhed Surterbranden er af, alleene paa en Distance af 40 Lachter, men og dens Tykkelse og fleere Lage, som den bestaaer af, paa den anden Side af Fieldet, nemlig i Strømnæshlid, saa synes mig at man for det første maatte lade det blive ved hvad tilforn er foreslaaet, nemlig at oversende nogle Bergmænd en Sommers Tiid, for under Brydningen at undersøge, baade om dens vedholdende Tykkelse og Godhed, som og hvor stor Mængde i en vis Tiid kunde brydes, og endelig, om man, ved sammes Drift, kunde blive befriet for at igiensætte Berg-Midler, men fornemmelig om man, ved Midlers Igiensættelse, tillige kunde slippe med nogen vidlere Træe-Bygninger, som her i Landet vilde blive bekostelige. Og naar tillige betragtes den Mangel Landet haver paa Skoug og Træe-Materialier, som gior at alt hvad deraf skulde bruges, maatte formodentlig oversendes fra Norge, og følgelig medføre en betydelig Bekostning, ikke at tale om den til disse Drifter fornødne Vedligeholdelse, vil det blive fornødent i Forveien at oversende Bergmænd, om man i Tiden skal kunne være betrygget og sikker, at ikke Udgifterne skulle overgaae Indtægterne. Angaaende Reedskaber til Brydningen, og Maskine til Surterbrandens Nedbringelse til Søen, giælder her det samme, som ved Strømnæshlid, da Beliggenheden paa dette

Sted

Sted er ligesom der. Den nærmerst beboede Gaard er en paa Sønder- og Øster-Siden, under Fieldet liggende, Reykevig kaldet.

Sandvig-Field.

Sandvigs-Field, beliggende ved Søen, imellem Øst og Vest henved $1\frac{1}{4}$ Miil i Længden, er et meget steilt og høit Field, efter Anseelse 220 Lachter. Surterbranden er at see i dets Norder-Kant, da det paa den Søndre er bedækket med Jord, og opgaaer i en Spidse, ligt en Pyramide, da Fieldets Top ikke er tykkere at see til, end $\frac{1}{2}$ Lachter, saa at der i dets Søndre Side ikke var mueligt at komme op, længer end 70 Lachter. Nord-Siden bestaaer lige fra dets Top og ned til Surterbranden af Steen- og Jord-Lage, hvilke sidstes Tykkelse langt overgaaer de førstes, og fra Surterbranden og ned til Søen, er ei andet at see, end Sand og store Steene, som ovenfra ere nedfaldne; Og da stærke skyllende Vandbække paa mange Steder i Fieldet, trænge sig igiennem, og foraarsage at Jordlagene udskylles, saa er Fieldet derefter saaleedes løsnet, at man ei nogen Tiid er sikker for saadant Fieldskreed, fornemmelig fra midt i Fieldet, lige hen til dets Øster-Ende, da Vandet der paa adskillige Steder trænger igiennem; men fra samme Sted midt i Fieldet, og hen til dets Vester-Ende, er ei andet at see end Sand og Gruus, der ligger saa tykt, at jeg, ved at nedstøde en Jordsøger 3 Alne dybt, ikke kunde finde til nogen Klippe. Sandvigs-Field.

Surterbranden paa dette Sted, findes som i de andre Fielde, liggende midt i samme horizontal, og er ei at see i længere Strækning, end henved 40 Lachter i Længden, og det alleene af og til, formedelst det ovenfra løsnede og nedfaldne. Samme findes saaleedes liggende: næst over den 1 Lag Steen $\frac{1}{2}$ Lachter tyk; derunder 1 Lag Steen-

brand,

brand, fra ½ til ¾ Lachter tyk; derunder 1 Lag Glasbrand ½ Lachter tyk; under samme 1 Lag Træebrand fra ¼ til ½ Lachter tyk; derunder igien 1 Lag Steenbrand, som bestaaer af meere Steen end næst ovenmældte, ¾ Lachter tyk; hvorleedes de andre Lage derunder ligge, og hvoraf de bestaae, kan ei beskrives af ovenmældte Aarsager.

Man har troet, som min Instruction ogsaa udviiser, at Sandvig Field var særdeeles fordeelagtigt frem for alle de andre, baade til Surterbrandens Brydning, og for dens vedholdende Længde, af nogle Miiles Strækning. Men det er tvertimod. Fieldet er ikkun som oven er mældt 1¾ Miil i Længden, og skulde noget af disse Fielde, som af mig ere undersøgte, have Navn af Umuelighed til noget Anlæg til Arbeide, da bliver dette eet iblandt samme, da Arbeidet, naar noget paa dette Sted skulde skee, ikke kunde lade sig giore paa andre Steder end midt i Fieldet, da endnu baade til Øster og Vester fra samme Sted vilde mode mange fleere Uleiligheder, hvoraf jeg her ikkun vil anfore nogle. Allerførst maatte fra Fieldets Top indhænges saakaldte Hængestillinger, for at nedbryde det overhængende lose, der hvert Oieblik seer ud til at ville nedfalde. Samme Arbeide maatte, saa længe Surterbrands-Brydningen vedvarede, idelig skee, da Fieldet bestaaer af tykkere Jord- end Steen-Lage, fra 2 til 3 Lachter, som saaleedes Tiid efter anden losnes af de mange og store indtrængende Vandbække, foruden Vanskeligheden ved Maskiners Anlæggelse, og mange fleere Ting, hvilke vilde blive vidtloftigt her at benævne. Det er vel sandt, den liden Qvantitet af Surterbrand, som her kunde brydes, er god. Men naar betragtes, den liden Tykkelse, den haver, saa og de forhen beskrevne Vanskeligheder og Bekostninger, som her vilde medgaae paa dens Brydning, samt de Menneskers Liv, som ved dette Arbeide blev sat i Fare, gior alt

dette

dette sammenlagt mig frygtagtig, endog for at foreslaae et Anlæg til Forsøg, da jeg meget meer anseer dette Field for gandske uværdigt til noget Forsøg, og altsaa overflødigt at mælde noget enten om Redskaber til Brydningen, eller om Maaden at bryde paa, og meget meer om nogen Maskines Indretning. Den ved dette Field nærmerst beboede Gaard, er een paa Vester-Siden, Reykevig kaldet.

Sneefield.

Ved min Tilbagekomst fra Surterbrands-Fieldene til Isefiord, blev mig sagt, at der ved Sneefield formodedes at være jernhaltig Jord; og da min Instruction havde paalagt mig at undersøge samme, saavidt Tiden og Leiligheden kunde tillade, forføiede jeg mig strax til dette Sted, der ligger under Fieldet lige over for Isefiorden, paa Øster-Siden af samme, paa en Flade ved Søen, Sandeyre kaldet. Sneefield.

Omtrænt 90 Lachter fra Søen paa ovenmældte Flade, er en breed Sandhylde, eller som en Broe, fra 2, 4, 6 til 8 Lachter breed, og henved ½ Miil lang, som haver Anseelse af at have været i een Breedde lige ned til Søen, men som Tiid efter anden er udskyllet, da den bestaaer af fiint løst graat Sand. Over samme Sand-Hylde befindes en tør og tynd Jord-Torve, 2 til 3 Tommer tyk, som seer lidet blaaeagtig ud, og befindes ogsaa ved Magneten at indeholde lidet Jern. Under samme Jord-Torve er 1 Lag fiint graat Sand 10 Tommer tykt; derunder igien er en rød Jord, som er noget haardnet, saa man skulde tænke, at det var en løs Steen; men som, blot ved at bryde paa den, lader sig opsmule til det fiineste Sand, og inden i samme Stykker sees en blaa

smal Rand, af Farve som Jærn. Samme Sand-Lag haver en Tykkelse fra 3 til 4 Tommer, dog kan man ikke see dets Tykkelse uden ved at grave lidet efter det, da det er bedækket med ovenmældte graa Sand, som fra samme løse og tørre Hylde er nedrunden. Under sidstbemældte røde Jord findes atter igien 1 Lag af samme Slags graa Sand, der ligger i en Flade næsten ned til Søen, men holder fra Søen og ind paa Landet, henved 30 Lachter i Breedden. Samme graa Sand er bedækket med grov Kampesteen; dog findes samme Slags Sand henved ½ Miil i Længden, hvilket bestyrker mig i det som for er mældt, nemlig, at den igienstaaende Sand-Hylde eller Broe haver været i een Breedde, lige ned til Søen. Ellers kan ikke Søen, efter Beretning, gaae saa høit op, at den skulde kunne medtage den igienstaaende Sand-Hylde, endog naar den er paa det høieste, da den ei kan gaae længer op, end saavidt den ommældte Kampesteen bedækker Sandet. Dog findes hist og her i det løse Sand, 7 til 8 Tommer ned i samme, saa store Steene, som en Karl kan tage op med een Haand, og ved at slaae dem i Stykker, findes deri en smal blaa Rand, ligesom Jern. Alle disse, baade Torven, Sandet og Steen-Arterne, indeholde Jern, dog Jord-Torven allermindst. Ellers forsøgde jeg paa endeel Steder i Sandet at nedstøde en Jordsøger fra 1, 2 til 3 Alne dybt, formodentlig ligesom Grunden haver bestaaet af meere eller mindre Steen. Inden for den Sand-Hylde, længer ind under Fieldet, bestaaer Jorden af Myrer. Baade Myren og Vandet, som trækker sig igiennem samme, er af en bruun Farve, hvilken Myre-Jord jeg ogsaa ved Magneten forsøgde, men derved befandtes lidet eller intet Jern.

Isefiord.

Isefiord.

Ved Eyre Præstegaard i Isefiord, paa Vester-Siden af Handelsstedet, ere nogle Myrer, som bleve sagte at skulle indeholde en betydelig Deel Jern. Samme Myre-Jord er af en blegrod Farve, og noget Vand rinder derigiennem. Oven paa dette Vand ligger en tynd blaa Hinde eller Falle, hvilken, saavel som Myre-Jorden paa adskillige Steder, jeg, ved en langsom Ild, forsøgte at torre, og derefter, med Magneten, om derved fandtes Noget; men det var kun af en gandske liden Betydenhed; og da Beskaffenheden herved befindes saaleedes, anseer jeg det for overflødigt at mælde noget viidere herom. Men paa den østlige Side af Handelsstedet udi et Field, omtrent 120 Lachter op fra Havkanten, fandtes en Sort Jern-Jord, som har en Anseelse baade i Farven og Haardheden ligesom Rodkride, samt er i Tykkelse fra ¼ til ½ Lachter, og paa endeel Steder vel lidet meere. Samme Lag ligger horizontal, og er meget besværligt at komme op til, formedelst at Jord- og Steen-Lagene ligesom i de andre Fielde losnes og nedfalde. Isefiord.

Dyrefiord.

Paa Sonder-Siden af Handelsstedet Dyrefiord, i et Field kaldet Sande-Field, hvis Længde i Øst og Vest regnes at være ½ Miil, skulde, efter Formodning, findes endeel rare Steenarter, og deriblant Agat, men ved Undersøgning er ei fundet an- Dyrefiord.

det end en Deel Spath og Qvartz-Stuffer. Dette Slags Steenarter ere dog ikke at see liggende i Fieldet, men udi det nedfaldne Gruus, og fornemmelig ved at grave efter samme.

Lige ned for Fieldets Norder-Side ved Sande-Kirke, udi nogle Myrer, forefandt jeg ogsaa nogle Jernhaltige Myre-Malme, men ei af bædre Godhed, end de ved Isefiord beskrevne.

Register
over de mærkværdigste Ting.

Tallene betegne Siderne, og de Romerske i sær Forberedelsen.

A.

Am-

Register.

Biar-

Chirur=

H.

H.

Register.

Herreds-

Hrappsøe

Register.

J.

Jøkelsdal

K.

Register.

L.

L.

Register.

Mioørebot

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

Sandvigs-

Register.

Fffff Skialfande=

Register.

Staal

U.

V.

Register.

Y.

Z.

Kiøbenhavn 1780.
Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstræde No. 171.

Efterretning for Bogbinderne.

Chartet over Island, sættes efter Forberedelsen, og vendes til Indledningen pag. 1.

Tab. I. Varme Kilder hører til pag. 150 – 151. Reykevig til pag. 184. Skeliavig til pag. 186. Holmarifsvig til pag. 187. Tavlen indsættes altsaa – pag. 187. og vendes mod foregaaende Side.

Tab. II. Haakalle-Lagvad eller Gagnvad indsættes og vendes til – – pag. 340.

Tab. III. Siglefiorden til — — — — — 350.

Tab. IV. Oxelvor indsættes og vendes til — — — — — 367.

Tab. V. Mule-Havn til — — — — — — 527.

Tab. VI. Haamæren til — — — — — — 560.

Tab. VII. Hay-Ungen til — — — — — — 562.

Tab. VIII. Prøve af Hallbiørnestade-Kamb til — — — 572.

Tab. IX. Fig. 1. Sund-Hane, Odens-Hane, eller Bekre, hører til pag. 346 og 366. Fig. 2. Spongia Oculata med vedhængende Pecten til pag. 593. Tavlen indsættes altsaa — — — — — — 593.

Tab. X. Et andet Pecten og Balani indsættes og vendes til — — — — 594.

Tab. XI. Fig. 1. 2. Græs-Ormene, høre til pag 565. Fig. 3. 4. Chalcedonen, til pag. 585. Fig. 5. 6. 7. Den gamle Rustning, til pag. 627-28. Tavlen indsættes altsaa og vendes til — — — 628.

Tab. XII. Vævstolen sættes ind, og vendes til — — — — 630.

Tab. XIII. Valketøiden vendes til — — — — — 635.

Tab. XIV. Krisevigs Svovel-Miner sættes ind og vendes til — — — 680.

Tab. XV. Hlider-Namer eller Reykelhlids Svovel-Miner til — — — 702.

Tab. XVI. Theste-Reyke-Namer eller Svovel-Miner til — — — 706.

Tab. XVII. Redskaber til Svovel-Raffineringen til — — — 723. og vendes mod den foregaaende Side.

Samtlige Kobberstykker heftes ellers paa Papiir saaledes, at de efter Behag og Fornødenhed kunde slaaes ud under Læsningen.

Titelbladet til den anden Deel sættes foran ved pag. 285. men Forberedelsen indbindes i den første, foran ved det almindelige Land-Chart.